

Redakcja naukowa
Marzena Świstak

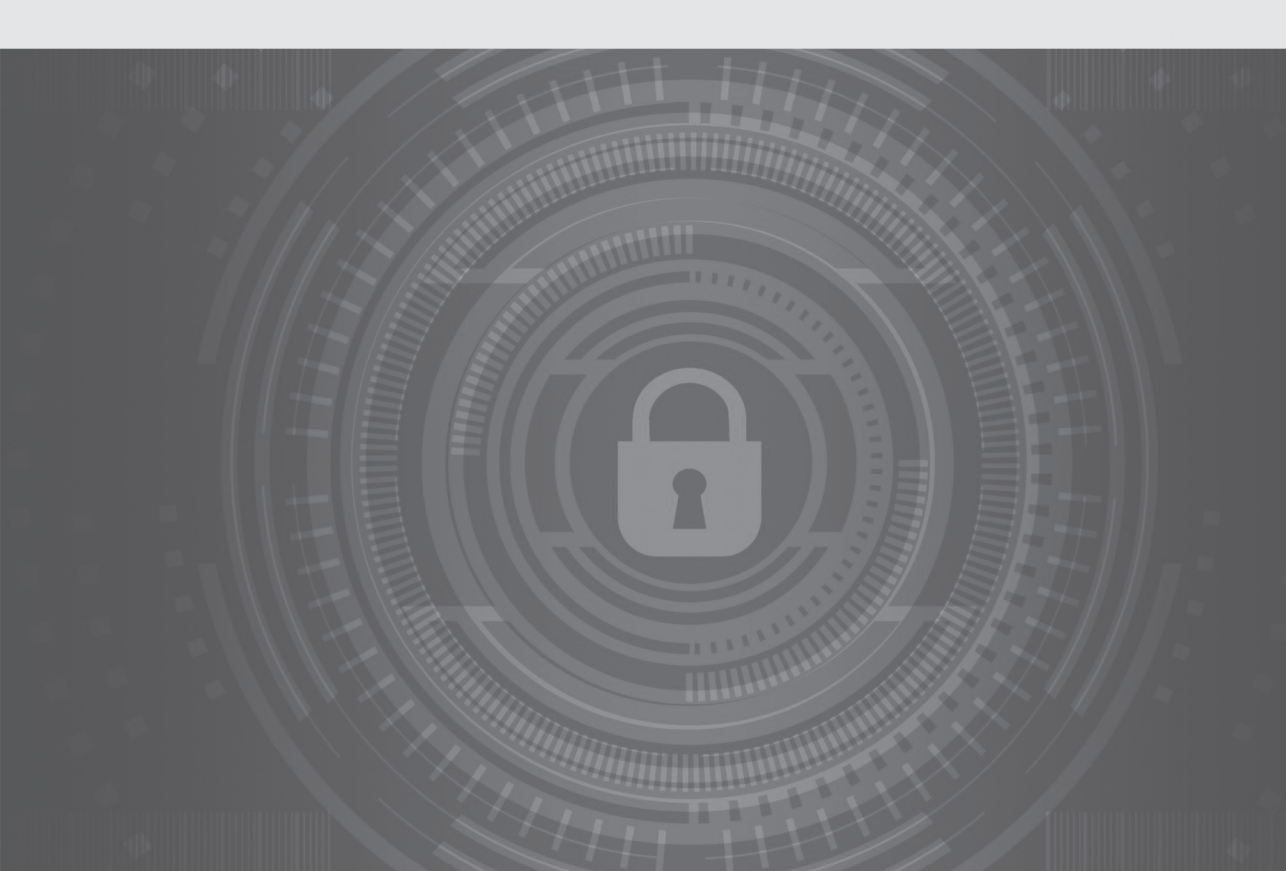
BEZPIECZEŃSTWO
GLOBALNE W XXI WIEKU.
ŚRODOWISKO
BEZPIECZEŃSTWA
DLA POLSKI

ARCHAEGRAPH
Wydawnictwo Naukowe

BEZPIECZEŃSTWO
GLOBALNE W XXI WIEKU.
ŚRODOWISKO
BEZPIECZEŃSTWA
DLA POLSKI

REDAKCJA NAUKOWA
MARZENA ŚWISTAK

Redakcja naukowa
Marzena Świstak

BEZPIECZEŃSTWO
GLOBALNE W XXI WIEKU.
ŚRODOWISKO
BEZPIECZEŃSTWA
DLA POLSKI

ARCHAEGRAPH
Wydawnictwo Naukowe

REDAKCJA NAUKOWA
MARZENA ŚWISTAK

RECENZENCI
PROF. ZW. DR HAB. MARIAN KOZUB
PROF. ZW. DR HAB. JERZY JASKIERNIA
DR HAB. WOJCIECH SALETRA, PROF. UJK

KOREKTA REDAKTORSKA
KAROL ŁUKOMIAK
DIANA ŁUKOMIAK

SKŁAD I PROJEKT OKŁADKI
KAROL ŁUKOMIAK

© COPYRIGHT BY AUTHORS & ARCHAEGRAPH

ISBN: 978-83-66709-69-0

WERSJA ELEKTRONICZNA DOSTĘPNA NA STRONIE INTERNETOWEJ WYDAWCY:
www.archaeograph.pl

NA STRONIE INTERNETOWEJ:
www.know-press.eu

ORAZ W REPOZYTORIUM CYFROWYM BIBLIOTEKI NARODOWEJ
I PROFILACH AUTORÓW W INTERNETOWYCH SERWISACH NAUKOWYCH

ARCHAEGRAPH
Wydawnictwo Naukowe

ŁÓDŹ - KIELCE 2021

SPIS TREŚCI

WSTĘP	7
Jakub Dreliszak, Adriana Wielgus, Katarzyna Wojtysiak, Eliza Oleksy, Anna Ziólkowska, Paulina Kasperska, Marek Kowalczyk, Ewa Zieliński	
ZAGROŻENIA ZWIĄZANE Z PRZEBYWANIEM NA OBSZARACH GÓRSKICH	9
Kamil Gugąła, Daniel Kucharek	
WYBRANE ASPEKTY BEZPIECZEŃSTWA POWYPADKOWEGO W TRANSPORCIE DROGOWYM MATERIAŁÓW NIEBEZPIECZNYCH	25
Kamil Gugąła, Robert Brodzik	
WPŁYW WYBRANYCH CZYNNIKÓW NA BEZPIECZEŃSTWO DROGOWEGO TRANSPORTU MATERIAŁÓW NIEBEZPIECZNYCH	43
Tadeusz Klementewicz	
KRYZYS PLANETARNY. STRATEGIA DE-WZROSTU JAKO ODPOWIEDŹ NA GLOBALNE ZAGROŻENIA EKOLOGICZNE, GOSPODARCZE I POLITYCZNE	63
Magdalena Róża Krysiak	
ROLA ORGANÓW PAŃSTWOWYCH I ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH W PROCESIE PRZECIWDZIAŁANIA PRZESTĘPSTWU PROPAGOWANIA FASZYZMU	89
Aleksandra Magiera, Seweryn Sasin	
ROZWÓJ NOWOCZESNYCH TECHNOLOGII JAKO IMPULS DO ROZWOJU CYBERBEZPIECZEŃSTWA. CHARAKTERYSTYKA DOTYCHCZASOWYCH REGULACJI PRAWNYCH W KONTEKŚCIE CYBERTERRORYZMU	99
Joanna Skraburska	
JUŻ CZAS NA ZMIANY? STREFA SCHENGEN W DOBIE PANUJĄCEJ PANDEMII	117

Konrad Słowiński

**ROLA I ZNACZENIE POLITYKI HISTORYCZNEJ
PRAWA I SPRAWIEDLIWOŚCI W STOSUNKACH
POLSKO-ROSYJSKICH.....131**

Renata Stefaniak

**BEZPIECZEŃSTWO
I JEGO UWARUNKOWANIA W TRANSPORCIE MIEJSKIM
NA PRZYKŁADZIE MIASTA LUBLIN.....145**

Piotr Topór

**BEZPIECZEŃSTWO PAŃSTW O ŚREDNIM POTENCJALE
W ERZE ODNOWIONEJ RYWALIZACJI MOCARSTW:
PRZYKŁAD AUSTRALII W REGIONIE AZJI I PACYFIKU.....161**

Agnieszka Zierke

**REGULACJE PRAWA POLSKIEGO,
PRAWA UNII EUROPEJSKIEJ I PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO
W ZAKRESIE CYBERBEZPIECZEŃSTWA
ORAZ OCHRONY CYBERPRZESTRZENI.....189**

WSTĘP

Bezpieczeństwo, niezależnie od swojej wielowymiarowości w wymiarze pojęciowym, wciąż stanowi jedną z najistotniejszych wartości, tak w wymiarze jednostkowym, jak i ponadnarodowym. Jednocześnie można zauważyć eskalację różnego rodzaju zjawisk, które stanowią zagrożenie dla tego globalnego dobra. Mając świadomość niestabilności zachodzących procesów społecznych, gospodarczych i politycznych, niezbędne wydaje się podjęcie tematyki dotyczącej ryzyka, jakie niesie otaczająca rzeczywistość. Badania nad kluczowymi zagadnieniami dotyczącymi sfery bezpieczeństwa na płaszczyźnie jednostek i narodów podjęte w niniejszej monografii, to interdyscyplinarne studium opracowanych wyników prac badawczych w różnych instytucjach szkolnictwa wyższego i nauki.

W opracowaniu pojawiają się różne perspektywy i interpretacje autorów, którzy reprezentują liczne środowisko akademickie z całej Polski. Publikację cechuje różnorodność podjętych tematów i stosowanych metod badawczych. Prowadzony dyskurs w tym obszarze uwzględnia również dwoistość znaczeniową jaką generuje badanie zagadnienia bezpieczeństwa. Obejmuje zarówno ujęcie problemu w aspekcie negatywnym, jako podejmowanie działań mających na celu ochronę przed negatywnymi oddziaływaniami i ich skutkami w sferze bezpieczeństwa, ale i pozytywne, akcentujące wymiar kształtowania postawy stabilności, utrwalenia i rozwoju posiadanych swobód. Dwoistość prowadzonej argumentacji znalazła wydzwięk także w niniejszej publikacji. W opublikowanych pracach 11 autorów, podjęło się wyzwania udzielenia odpowiedzi na pytania o zakres ochrony w sferze bezpieczeństwa (i jej adekwatność), kształt regulacji prawnych i rozwiązań organizacyjnych, także w kontekście trwającej pandemii wirusa SARS-CoV-2.

Autorzy poddali analizie szerokie spektrum materii obejmującej zagadnienia prawne, społeczne, polityczne, organizacyjne, a nawet medyczne. Zwrócili uwagę na dotychczas występujące zagrożenia w sferze politycznej i społecznej, jak niebezpieczeństwo rozprzestrzeniania się ruchów o podłożu faszystowskim, czy szczególnie dotkliwe dla świata ataki terrorystyczne. Uwypuklono również niebezpieczeństwa związane z rozwojem społeczeństwa innowacyjnego. Do takich należą w szczególności ataki w ramach cyberprzestępczości.

Kwestie te wydają się wyjątkowo istotne, kiedy ze względu na panującą sytuację epidemiczną, świat intensywnie korzysta z nowoczesnych technologii.

Należy podkreślić, że w niniejszej monografii poruszono jedynie niektóre istotne kwestie z tytułowego zagadnienia, które niewątpliwie stało się płaszczyzną do dalszej, cennej wymiany poglądów pomiędzy autorami i gronem osób zainteresowanych podejmowaną problematyką. Podziękowania należy skierować także do recenzentów za uwagi merytoryczne, które przyczyniły się do opracowania niniejszej publikacji w ostatecznym kształcie. Wypada wyrazić nadzieję na życzliwe przyjęcie publikacji przez czytelników, którym bliskie są podejmowane w monografii kwestie.

dr Marzena Świstak

Uniwersytet Marii Curie – Skłodowskiej w Lublinie

JAKUB DRELISZAK¹, ADRIANA WIELGUS²,
KATARZYNA WOJTYSIAK³, ELIZA OLEKSY⁴,
ANNA ZIÓŁKOWSKA⁵, PAULINA KASPERSKA⁶,
MAREK KOWALCZYK⁷, EWA ZIELIŃSKI⁸

ZAGROŻENIA ZWIĄZANE Z PRZEBYWANIEM NA OBSZARACH GÓRSKICH

Streszczenie: Zainteresowanie turystyką wysokogórską nieustannie rośnie. Ma to związek z łatwym dostępem do różnego rodzaju transportu, co znacznie zwiększa dostępność niektórych części globu. Dodatkowo popularyzacja zdrowego stylu życia i podróży górskich, które dają możliwość pozytywnego wpływu na zdrowie przy jednoczesnym podziwianiu piękna natury. Niejednokrotnie celem podróży są rejony naszej planety gdzie panują warunki znacznie bardziej niekorzystne niż te na panujące na nizinach, czy niskich wysokościach nad poziomem morza. Wysokogórskie rejony są wyzwaniem nie tylko jeśli chodzi o przygotowanie wyprawy, ale również naszego organizmu do podróży. Niniejsza praca ma na celu zaprezentowanie i omówienie wybranych problemów zdrowotnych związanych z przebywaniem na dużej wysokości, a także zagrożeń jakie można spotkać na obszarach wysokogórskich. Ważne

---

¹ Mgr, Katedra Podstaw Prawa Medycznego Collegium Medicum w Bydgoszczy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

² Mgr, Katedra Nauk Społecznych i Medycznych Collegium Medicum w Bydgoszczy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

³ Mgr, Katedra Nauk Społecznych i Medycznych Collegium Medicum w Bydgoszczy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

⁴ Mgr, Katedra Geriatrii Collegium Medicum w Bydgoszczy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

⁵ Mgr, Katedra Geriatrii Collegium Medicum w Bydgoszczy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

⁶ Mgr, Katedra Geriatrii Collegium Medicum w Bydgoszczy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

⁷ Dr, Katedra Medycyny Laboratoryjnej Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.

⁸ Dr, Katedra Medycyny Ratunkowej i Katastrof Collegium Medicum w Bydgoszczy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

jest odpowiednie przygotowanie się do wyprawy oraz świadomość zagrożeń, takich jak na przykład lawiny.

Słowa kluczowe: Zagrożenia zdrowotne, turystyka wysokogórska, lawiny, wysokogórski obrzęk płuc.

ORCID: 0000-0002-4346-7079

WSTĘP

W obecnych czasach podróżowanie stało się bardzo popularne. Większa dostępność szybkiego i komfortowego przemieszczania się samolotem, koleją czy samochodem, możliwość swobodnego przemieszczania się po całym globie. Turystyka górską i wysokogórska w ostatnich latach bardzo się rozwinęła. W niniejszej pracy zostaną zaprezentowane i omówione zarówno wybrane problemy zdrowotne jak i zagrożenia turystyki wysokogórskiej. Góry są popularnym kierunkiem aktywnego spędzania czasu w formie sportowej, a także rekreacyjnej. Jednak tego typu spędzanie czasu wiąże się z koniecznością przygotowania fizycznego oraz psychicznego. Wymaga znajomości zagrożeń zdrowotnych (jak je rozpoznawać i zapobiegać), związanych ze wspinaczką wysokogórską.

Obszary górskie, niezależnie od tego jak wysokie są góry niosą ze sobą pewne ryzyko. Wiąże się to nie tylko ze zróżnicowanymi warunkami terenowymi i klimatycznymi, także z aktywnością fizyczną. Według tego możemy podzielić zagrożenia które związane są ze środowiskiem oraz ich budową np. lawiny, burze śnieżne, urwiska, wyładowania atmosferyczne, nawisy, wiatr, skrajne temperatury. Druga grupa to zagrożenia związane ze zdrowiem fizycznym bądź psychicznym. Do schorzeń spowodowanych niedociśnieniem i niedotlenieniem wyróżniamy⁹: chorobę wysokościową, wysokogórski obrzęk płuc, wysokogórski obrzęk mózgu, zmiany zakrzepowo-zatorowe, bezdech senny; ze względu inne czynniki (np. niską temperaturę, działaniem promieniowania słonecznego): odmrożenia, ślepotą śnieżną, oparzenia słoneczne, stopa okopowa, urazy mechaniczne.

---

⁹ T. Janus, J. Piechocki, *Wybrane stany zagrożenia zdrowia i życia związane z przebywaniem na dużej wysokości* [w:] *Anestezjologia i Ratownictwo*, 2016, 10, s. 103-111.

ZAGROŻENIA ZWIĄZANE ZE ŚRODOWISKIEM

Jednym z zagrożeń które mogą wystąpić na obszarach górskich są lawiny. To zjawisko gwałtownego obsunięcia się mas śniegu po zboczu na odległość co najmniej 50 m. Występują w środowisku przyrodniczym w wyniku naturalnych procesów. Jest to złożony proces zależny od wielu czynników, takich jak: ukształtowanie (rzeźba) terenu, w tym nachylenie i ekspozycja stoków, warunki meteorologiczne, temperatura powietrza, nasłonecznienie, wiatr, opady atmosferyczne, pokrywa śnieżna, (rodzaj śniegu, jego spójność, przyczepność warstw, grubość i charakter pokrywy śnieżnej, występowanie na niej rys i pęknięć), rodzaj i charakter podłoża. Obszary górskie możemy podzielić ze względu na wysokość, co przedstawia poniższa tabela.

Tabela 1. Podział wysokości

I stopień	II stopień	III stopień	IV stopień
Wysokość górską umiarkowaną	Duża wysokość	Bardzo duża wysokość	Wysokość ekstremalna
1500-2400 m n.p.m.	2400-4300 m n.p.m.	4300-5500 m n.p.m.	Powyżej 5000 m .n.p.m

Źródło: Opracowanie własne autora na podstawie - Zieliński J., Ostra choroba górską [w:] Pol Arch Med Wewn 1998; 100, 494 – 498.

Jeżeli chodzi o pokrywę śnieżną dzieli się ona na warstwy: śnieg świeżo upadły (puch), śnieg zbity (gips), powstaje z puchu pod wpływem wiatru i niskiej temperatury (Tatry), szreń i lodoszreń, śnieg ziarnisty (firn)¹⁰.

Około 90% przypadków lawiny pojawiają się po jednorazowym, dużym opadzie śniegu, o wysokości ponad 20 cm. W określonych warunkach atmosferycznych takich jak: na przykład silny wiatr, dlatego że w takim środowisku opad śniegu opada na istniejącą już warstwę zbitego zamrożonego śniegu. Miejscem szczególnie narażonym na występowanie lawin są dystalne stoki, również ze względu na to, że tam dociera przywiany syplki śnieg z opadów, który nie został jeszcze zmrożony. Pojawienie się lawin wiąże się także z ukształtowaniem i charakterystyką terenu, a dokładniej z jego nachyleniem, największa częstotliwość lawin jest przy nachyleniu od 20 do 50 stopni, w rejonach nad górną granicą lasu czy kotłach, depresjach oraz gładkich zboczach¹¹.

¹⁰ B. Piotrowska, K. Majchrzak, H. Żarska, T. Żarski, *Zagrożenia zdrowotne związane z uprawianiem turystyki wysokogórskiej* [w:] Turystyka w rozwoju regionalnym, 2014, 89.

¹¹ M. Radwin, *Unburying the Facts about Avalanche Victim Pathophysiology* [w:] Wilderness and Environmental Medicine, 2008, 19, s. 1-3.

W przypadku tych ostatnich głównym czynnikiem stwarzającym dogodne warunki do występowania lawin jest pozbawiona naturalnych przeszkód gładka powierzchnia zbocza¹². Również określona pogoda koreluje z częstością występowania lawin na południowych i wschodnich stokach w szczególności przy dodatnich temperaturach, w czasie tak zwanej odwilży, czy gdy wieją wiatry typu fenowego, w Polsce to na przykład halny. Poza dodatnimi temperaturami występowanie bardzo niskich temperatur nie wpływa korzystnie na pokrywę śnieżną. W przypadku mrozów poniżej 15°C oddziałują negatywnie z powodu występowania na przykład tak zwanego szronu wgłębionego¹³.

W Polsce również mogą występować lawiny śnieżne, najczęściej spotykane są w Tatrach. Według statystyk w latach 1984-2003 pod lawinami zginęły 44 osoby, z kolei 36 zostało ciężko rannych. Za najbardziej „lawiniaste” zdaniem taterników i klimatologów uważane są doliny: Bystrej (24% wszystkich tatrzańskich lawin), Suchej Wody (16,5%), Roztoki (15,6%) czy Pięciu Stawów Polskich. Za szczególnie niebezpieczne rejonu uważane są również: Hala Goryczkowa, Wołoszyna, Giewont, w tym Przełęcz pod Kopą Kondraczką i Kasprowy Wierch. Rzadziej spotykane są w Bieszczadach, Pieninach czy Karkonoszach. Jedna z najtragiczniejszych zeszła właśnie w rejonie ostatniego z wyżej wymienionych, a dokładnie w rejonie Karpacza w 1968 r. - zginęło wtedy 19 turystów¹⁴.

W Tatrach polskich na przełomie lat 1996-2013, lawiny stanowiły około 18,5% wszystkich zgonów z przyczyn nieszczęśliwych wypadków w górach. Na przeżycie pochłoniętego przez lawiny ma wpływ kilka czynników w tym: stopień doznanych obrażeń, czas przebywania pod śniegiem, głębokość zasypania, czy obecność wolnej przestrzeni w obrębie twarzy¹⁵. Same porwania przez lawiny można podzielić ze względu na stopień przysypania przez śnieg. Mianowicie o całkowitym przysypaniu mówi się w przypadku, gdy klatka piersiowa i głowa znajdują się pod warstwą śniegu. Pozostałe sytuacje określa się jako częściowe. Śmiertelność osób ulegających zasypaniu w przypadku lawin wynosi około 27,5%, z czego 76,7 % to poszkodowani całkowicie zasypani¹⁶.

¹² J. Boyd, P. Haegeli, R. Abu-Laban, *Patterns of death among avalanche fatalities: a 21-year review* [w:] CMAJ 2009; 180(5), 507-12.

¹³ M. Hohlrieder, H. Brugger, H. Schubert, *Pattern And Severity of Injury in Avalanche Victims* [w:] High Altitude Medicine & Biology 2007, 8(1), s. 56-61.

¹⁴ K. Piotrowicz, *Turystyka góraska w aspekcie zagrożenia lawinowego* [w:] Studia nad turystyką, 2007.

¹⁵ K. Korzeniewski, *Zagrożenia zdrowotne w warunkach wysokogórskich* [w:] Medycyna Środowiskowa, 2014, Vol. 17, No. 2, s. 61-68.

¹⁶ K. Piotrowicz, *Turystyka góraska w aspekcie zagrożenia lawinowego* [w:] Studia nad turystyką, 2007

W przypadku osób niezasypanych i częściowo zasypanych wynosiła 2,7%. Dane z Europy, Stanów Zjednoczonych i Kanady ukazują, że najczęstszym powodem zgonu są uduszenia, odpowiednio: 92%, 86% oraz 75%. Kolejne powody śmierci to: urazy, kolejno: 5%, 5% i 24%; hipotermia: w Europie 3%, Stanach Zjednoczonych 0%, Kanadzie 1%. Średnio ponad 150 osób ginie w lawinach corocznie w obszarach górskich na terenie Europy i Ameryki północnej¹⁷. Aby zapewnić sobie bezpieczeństwo, turysta wybierający się w góry w okresie zimy powinien zapoznać się ze stopniem zagrożenia lawinowego. Od wielu lat na całym świecie obowiązuje 5-stopniowa skala zagrożenia lawinowego. W Polsce została wprowadzona w 1997r. Warto pamiętać, że skala ma charakter informacyjny opracowany na podstawie korelacji występowania lawiny w określonych warunkach atmosferycznych odnosi się do całego pasma górskiego. W określonych częściach pasma to zagrożenie może być większe lub mniejsze, na przykład na nad granicą lasu jest wyższe¹⁸. Dlatego przed udaniem się w góry należy przeczytać aktualne komunikaty lawinowe dla poszczególnych obszarów. Badania prowadzone w Szwajcarii ukazały, że nieszczęśliwe zdarzenia mają miejsce przy umiarkowanym i znacznym stopniu zagrożenia lawinowego, to jest przy drugim (około 27%) i trzecim (około 48%). Wiąże się to z nie przestrzeganiem komunikatów i ostrzeżeń przez osoby uprawiające turystykę górską oraz o braku odpowiedniego przygotowania się do górskich wędrówek - zapoznaniem się z aktualnie panującymi warunkami atmosferycznymi, odpowiednie zaplanowanie trasy, zaopatrzenie się w niezbędny sprzęt, posiadanie zapasów i sprzętu na wypadek nieprzewidzianych sytuacji¹⁹.

Wyżej opisane, wybrane zagadnienia, dotyczące niebezpieczeństw wynikających z ukształtowania terenu - obszarów górskich - nie stanowią pełnego obrazu zagrożeń, mogących wystąpić w tym rejonie. Do uzupełniania tematu niezbędne jest zaznajomienie się z drugą grupą, jaką stanowią stany patologiczne, które mogą wystąpić u człowieka, w związku z przebywaniem na dużych wysokościach.

¹⁷ J. Boyd, P. Haegeli, R. Abu-Laban, *Patterns of death among avalanche fatalities: a 21-year review* [w:] CMAJ 2009; 180(5), s. 507-12.

¹⁸ T. Janus, J. Piechocki, *Wybrane stany zagrożenia zdrowia i życia związane z przebywaniem na dużej wysokości* [w:] Anestezjologia i Ratownictwo 2016, 10, s. 103-111.

¹⁹ B. Piotrowska, K. Majchrzak, H. Żarska, T. Żarski, *Zagrożenia zdrowotne związane z uprawianiem turystyki wysokogórskiej* [w:] Turystyka w rozwoju regionalnym, 2014, s. 89.

Rysunek 1. Panorama Tatr

Źródło: Zdjęcie ze zbioru autora.

CHOROBY ZWIĄZANE Z PRZEBYWANIEM NA OBSZARACH GÓRSKICH

Osoby planujące poruszanie się na dużych wysokościach, nad poziomem morza, powinny mieć świadomość warunków atmosferycznych na poszczególnych wysokościach. Niejednokrotnie nie wystarcza pojedyncze sprawdzenie pogody w danym rejonie, dlatego że należy się liczyć z jej szybką zmianą, a co za tym idzie w przygotowaniu się do wyprawy należy uwzględnić wszystkie możliwe ewentualności atmosferyczne w danym regionie. Jednakże nie wystarczy samo przygotowanie się na trudności ze strony panujących warunków, należy także pamiętać o ograniczeniach ciała ludzkiego, dla którego przebywanie jest sytuacją ekstremalną i nienaturalną. Jeżeli człowiek nie przygotowuje się wcześniej, na wyzwania stawiane przez naturę na danych wysokościach, będzie musiał zmierzyć się z zagrożeniami i schorzeniami. Najczęstszą przyczyną patologii organizmu ludzkiego jest wystąpienie hipoksji o podłożu hipobarycznym. Hipobarycznym, gdyż wraz ze wzrostem wysokości nad poziomem morza ciśnienie atmosferyczne się zmniejsza. Hipoksja natomiast jest to niedotlenienie tkanek prowadzące do ich uszkodzenia. W tej sytuacji jest ona spowodowana niższym ciśnieniem atmosferycznym. Ma to bezpośredni wpływ na funkcjonowanie ludzkiego organizmu, ponieważ brak

odpowiedniego ciśnienia parcjalnego tlenu uniemożliwia prawidłową wymianę gazową w pęcherzykach płucnych. Skutkuje to obniżeniem wysycenia krwi tlenem, a to powoduje kaskadowa reakcje stopniowego niedotlenienia całego organizmu²⁰. Jednak nie tylko one jest niebezpieczne, jest kilka elementów, które wpływają na bezpieczeństwo, a są to między innymi: szybkość wznoszenia się, długość przebywania na danej wysokości; wyposażenie: odpowiednia odzież, posiadanie aparatów tlenowych, czy odpowiednich okularów ochronnych. Opowiednie przygotowanie i postępowanie może uniemożliwić wystąpienie choroby, a niejednokrotnie ratuje życie osób przebywających na dużych wysokościach²¹.

Niedostosowanie odpowiedniego tempa wchodzenia na wyższe wysokości do panujących warunków może spowodować wystąpienie patologicznego stanu w ludzkim organizmie. Najczęstszym schorzeniem zbyt szybkiego zdobywania wysokości jest wysokogórski obrzęk płuc (high altitude pulmonary edema – HAPE)²².

Wysokogórski obrzęk płuc nie jest jednym objawem, a ich zespołem, przyczyną wystąpienia jest zbyt duże tempo zdobywania wysokość, a nie samo przebywanie na dużej wysokości. Objawy pojawiają się w trzeciej dobie wędrówki. Sama choroba jest najczęstszą przyczyną zgonów u osób zajmujących się turystyką wysokogórska i wspinaczką. Jej częstość występowania skorelowana jest z wysokości: 0,0001% na wysokości 2700 m n.p.m., 2% na wysokości 4000 m n.p.m.²³ Nawet jednokrotne wystąpienie choroby w przeszłości warunkuje wystąpienie nawrotu na poziomie około 60%. Objawy wysokogórskiego obrzęku płuc można podzielić na fazy: wczesna: sinica warg, tachypnoe, sinica płytek paznokcia, duszność wysiłkowa, zmęczenie, suchy kaszel, obniżenie tolerancji wysiłku fizycznego; późna: halucynacje, charczenie, stany podgorączkowe, mokry kaszel, odkrztuszanie pianistej różowej lub krwistej wydzieliny; w ostatniej fazie choroby chory zapada w śpiączkę. Na każdym etapie wystąpienia niezbędna jest profesjonalna pomoc medyczna, jej brak zwiększa ryzyko zgonu²⁴.

²⁰ S. Konturek, *Fizjologia człowieka. Podręcznik dla studentów medycyny*, Wrocław, 2017.

²¹ K. Korzeniewski, *Zagrożenia zdrowotne związane z działaniem niskiej temperatury i warunkami wysokogóorskimi na przykładzie Afganistanu* [w:] *Lekarz Wojskowy*, 2006, 82, 1, s. 43-47.

²² P. Hackett, *The cerebral etiology of high-altitude cerebral edema and acute mountain sickness* [w:] *Wildness & Environmental Medicine*, 1999, s. 10.

²³ C. Clarke, *Acute mountain sickness: Medical problems associated with acute and subacute exposure to hypobaric hypoxia* [w:] *Postgrad. Med. J.*, 2006, s. 82.

²⁴ T. Cumbo, B. Basnyat, J. Graham, A. Lescano, *Acute mountain sickness, dehydration, and bicarbonate clearance: preliminary field data from the Nepal Himalaya* [w:] *Aviation Space and Environmental Medicine*, 2002, s. 73.

Kolejnym schorzeniem występującym u osób wspinających się jest wysokogórski obrzęk mózgu (high altitude cerebral oedema – HACE). Jego pierwsze objawy pojawiają się po pokonaniu granicy wysokości 3600 metrów na poziomie morza. Szacuję się że częstość występowania wynosi 1%. Osoby dotknięte tym schorzeniem mają również objawy obrzęku płuc²⁵. Jednakże obrzęk płuc nie zawsze związany jest z obrzękiem mózgu. Pierwsze objawy pojawiają się po około pięciu dniach od początku wędrówki wysokogórskiej. Początkowe objawy są najczęściej niedostrzegane lub lekceważone, wśród nich są między innymi: obniżenie sprawności umysłowej lub zmiany zachowania. Oba objawy są łączone z wysiłkiem fizycznym i zmęczeniem, przez co uznaje się je za normalne w zaistniałej sytuacji. Rozpoznanie schorzenia jest następstwem wystąpienia kolejnych etapów objawów, wśród nich wyróżniamy: wczesna: nudności, senność, wymioty, sinica, silny ból głowy; późna: drgawki, niedowład kończy, halucynacje słuchowe i wzrokowe, zaburzenia widzenia, zaburzenia czucia; Nieleczony obrzęk mózgu prowadzi do śmierci, zazwyczaj w czasie od 1 do 3 dni od wystąpienia objawów²⁶.

Hipotermia, jak nazwa sugeruje jest bezpośrednio związana z narażeniem organizmu na niską temperaturę. Występuje, gdy temperatura ciała spada poniżej 35°C. Pewne czynniki mają duży wpływ na możliwość wystąpienia hipotermii są to między innymi: niewłaściwy dobór odzieży, wiejący wiatr, kontakt ubioru z wodą. Podczas wysokogórskich wędrówek, człowiek bardzo często doświadcza wcześniej wspomnianych sytuacji. Dlatego tak niezwykle ważne jest odpowiednie przygotowanie do wyprawy, w tym także dobór właściwej odzieży. Również znajomości aktualnych i potencjalnych warunków atmosferycznych, stanowi element dobrego przygotowania się. Umożliwi ono właściwą ochronę oraz uchroni przed wystąpieniem objawów hipotermii, takimi jak: zaburzenia mowy i widzenia, oszołomienie, dreszcze, splątanie, nadpobudliwość. Podobnie jak w przypadku wystąpienia wcześniej wspomnianych chorób niezwykle ważne jest skuteczne i szybkie udzielenie pomocy. W przypadku hipotermii niezwykle ważnym aspektem jest zapewnienie szeroko rozumianego komfortu cieplnego. W skrajnych przypadkach, gdy doszło do zatrzymania krążenia należy niezwłocznie rozpocząć czynności resuscytacyjne i zorganizować możliwie jak najszybszy transport chorego do

---

²⁵ B. Basnyat, D. R. Murdoch, *High-altitude illness* [w:] The Lancet, 2003, s. 361.

²⁶ P. Bartsh, R. Roach, *Acute mountain sickness and high altitude cerebral edema* [w:] High altitude: an exploration of human adaptation, Marcel Dekker, NY, 2001, s. 731.

najbliższego szpitalnego oddziału ratunkowego²⁷.

Odmrożenia. W przypadku przebywania na dużych wysokościach ryzyko odmrożeń jest duże, ze względu na panujące warunki. Wpływa na to przede wszystkim niska temperatura. Jednakże w przypadku odmrożenia to porażenie tkanek organizmu, a w hipotermii to narażenie na niską temperaturę całego organizmu, a nie tylko konkretnego obszaru. Najczęściej na odmrożenia narażone są części dystalne części kończyn oraz nos, uszy. Obniżenie temperatury ciała i tkanek, występuję w przypadku obniżenia temperatury otoczenia poniżej 0°C. Objawami odmrożenia są: swędzenie i pieczenie, zaczerwienienie, mrowienie. Z czasem odmrożona skóra staje się zimna i twarda. Następnie występuje nieprawidłowe krążenie w naczyniach kapilarnych, a niejednokrotnie pojawiają się pęcherze surowicze, w skrajnych przypadkach dochodzi do martwicy tkanek²⁸.

Kolejnym schorzeniem, które może wystąpić w warunkach wysokogórskich podczas narażenia na niską temperaturę oraz wilgotne środowisko - to tzw. stopa okopowa. Obrażenia powstają na skutek wzmożonej potliwości skóry stóp i braku możliwości wysuszenia skóry. Pomimo, iż schorzenie najczęściej dotyczy stóp, może to również dotyczyć dłoni w rękawiczkach. Do objawów zaliczamy: drętwienie, ból porażonych części ciała (stopy, dłonie), zaburzenia czucia, maceracja skóry, zaburzenia krążenia, powstawanie pęcherzy jak w przypadku odmrożeń lub odparzeń, a w skrajnych sytuacjach może dochodzić do martwicy tkanek²⁹.

Przebywanie na dużych wysokościach może również skutkować powstaniem oparzeń słonecznych. Należy zwrócić uwagę, że na obszarach górskich tempo występowania oparzeń jest zdecydowanie większe niż na obszarach nizinnych. Jednymi z głównych czynników które predysponują do powstania oparzeń i są one zależnie od względów osobniczych to zdecydowanie jasna karnacja. Sprzyja ona występowaniu oparzeń nawet po krótkiej ekspozycji na promieniowanie słoneczne. Do objawów oparzeń słonecznych możemy zaliczyć³⁰: zaczerwienie i pieczenie skóry, kwalifikowane do I stopnia oparzenia, bolesność skóry, zmiany zapalne, pęcherze, objawy ogólne (gorączka, bóle głowy), kwalifikowane do 2 stopnia oparzenia, pojawienie zmian

²⁷ D. Danzl, R. Pozos, *Accidental hypothermia* [w:] *The New England Journal of Medicine*, 1994, 331, s. 1756-1760.

²⁸ G. Giesbrecht, J. Wilkerson, *Hypothermia, forsbite and other cold injuries, prevention, survival, rescue, and treatment* [w:] *The Mountaineers Books*, Seattle, 2006, s. 38-98.

²⁹ K. Korzeniewski, *Zagrożenia zdrowotne związane z działaniem niskiej temperatury i warunkami wysokogórkimi na przykładzie Afganistanu* [w:] *Lekarz Wojskowy*, 2006, 82, 1, s. 43-47

³⁰ B. Basnyat, D. R. Murdoch, *High- altitude illness* [w:] *The Lancet*, 2003, s. 361.

martwiczych-kwalifikowane do oparzenia 3 stopnia oparzenia.

Do kolejnych schorzeń spowodowanych nadmierną ekspozycją (na narząd wzroku) na promieniowanie UV wyróżniamy ślepotę śnieżną. Spowodowane jest to odbijaniem promieniowania słonecznego od białego śniegu, negatywnie wpływając na narząd wzroku. Objawy możemy zaobserwować kilka godzin od rozpoczęcia wyprawy. Narządami najbardziej narażonymi są: rogówka oraz powieki spojówki. Występowanie śnieżnej ślepoty charakteryzuje się wystąpieniem następujących symptomów³¹: bóle gałek ocznych, okresowa utrata wzroku, zapalenie rogówki i spojówek, owrzodzenia rogówki, zaczerwienie i łzawienie, uczucie piasku w oczach.

ZAPOBIEGANIE

Przebywanie na dużych wysokościach niesie ze sobą ryzyko występowania schorzeń o różnym patomechanizmie, złożoności objawów i późniejszych ich skutków dla całego organizmu. Jednym z celów było ukazanie jakich schorzeń możemy doświadczyć na obszarach wysokogórskich, i jak niezwykle istotne jest wiedzieć jak zapobiegać by zmniejszać ryzyko ich występowania³². W przypadku niektórych z wymienionych przypadłości brak interwencji czy ze strony poszkodowanego czy też lekarskiej może prowadzić do utraty zdrowia, a nawet do zgonu. Odpowiednie przygotowanie do przebywania na dużych wysokościach jest istotnym czynnikiem, który pozwoli zapobiegać symptomom obciążającym organizm³³. Pierwszą grupę stanowią choroby związane z niedotlenieniem i hipotensją (niskim ciśnieniem krwi). Prewencja przy ostrej chorobie wysokościowej to: stopniowe pokonywanie wysokości, unikanie nadmiernego wysiłku fizycznego, dostarczenie odpowiedniej ilości energii. Podczas planowania, ważnym aspektem, o którym należy pamiętać są obozy przystankowe, umożliwiające łatwiejszą aklimatyzację. Nadmierny wysiłek fizyczny, może spowodować osłabienie organizmu, co skutkuje zwiększeniem podatności na urazy, czy to termiczne, czy mechaniczne. Zmniejszone ciśnienie parcjalne tlenu, może prowadzić do jego niedoborów w krwi, co przy zwiększonej pracy mięśni może prowadzić do hipoksji. Wzmóżona podaż na energię musi być rekompensowana dostarczeniem odpowiedniej ilości zbilansowanych składników oraz zaopatrywać organizm w wystarczając porcje

---

³¹ S. Konturek, *Fizjologia człowieka. Podręcznik dla studentów medycyny*, Wrocław, 2017.

³² B. Basnyat, D. R. Murdoch, *High-altitude illness* [w:] *The Lancet*, 2003, s. 361

³³ P. Bartsh, R. Roach, *Acute mountain sickness and high altitude cerebral edema* [w:] *High altitude: an exploration of human adaptation*, Marcel Dekker, NY, 2001, s. 731.

kalorii. Prewencja przy obrzęku płuc, obrzęku mózgu: stopniowe pokonywanie wysokości, dostarczenie odpowiedniej ilości energii³⁴. W wymienionych wyżej schorzeniach, niewskazane jest pokonywanie dużych różnic wysokości w krótkim czasie. Również należy pamiętać o bilansowaniu wydatku energetycznego organizmu. Prewencja przy krwawieniu do siatkówki, zmian zatorowo-zakrzepowych: stopniowe pokonywanie wysokości, dostarczenie odpowiedniej ilości energii. Zapobieganie schorzeniom związanym z układem krwionośnym, tak samo jak w wyżej opisanych, ważna jest aklimatyzacja oraz zaopatrywanie organizmu w odpowiednią ilość kalorii³⁵. Kolejną grupę stanowią choroby związane z niską temperaturą. Prewencja przy hipotermii, odmrożeniach: najistotniejszym czynnikiem jest dobór odpowiedniej odzieży, dostosowanej do panujących warunków środowiskowych na danym terenie i wysokości. Równocześnie pozwoli to na zachowanie odpowiedniego bilansu temperatury ciała, a także pełni funkcję izolującą. W miejscach odsłoniętych narażonych na działanie czynnika temperaturowego zaleca się stosowanie kremów z filtrem. Ważne jest również racjonalne odżywianie (przyjmowanie ciepłych płynów)³⁶. Prewencja przy stopie okopowej: w tym przypadku oprócz odpowiednio dobranej odzieży (między innymi butów), należy także zwrócić uwagę na stan higieniczny stóp i dłoni, a także na obniżenie ich wilgotności skóry. Zaleca się także zaopatrzyć w talk do stóp³⁷. Ostatnią opisywaną grupą są schorzenia związane z oddziaływaniem promieniowania słonecznego. Prewencja przy oparzeniach słonecznych: skuteczną ochroną jest stosowanie odpowiednio dobranych kremów z filtrami UV, pozwalających chronić przed szkodliwym promieniowaniem³⁸. Prewencja przy śnieżnej ślepotcie: narząd wzroku jest jednym z najbardziej wrażliwych układów w ludzkim organizmie. Planując wyprawę wysokogórską należy zaopatrzyć się w odpowiednio dobrane okulary. Ważne jest aby

---

³⁴ P. Hackett, *The cerebral etiology of high- altitude cerebral edema and acute mountain sickness* [w:] Wilderness & Environmental Medicine, 1999, s. 10.

³⁵ L. Klocke, W. Wyatt, J. Stepanek, *Altitude related illnesses* [w:] Mayo Clinic Proceedings 1998, 73 (10), s. 988-993.

³⁶ T. Cumbo, B. Basnyat, J. Graham, A. Lescano, *Acute mountain sickness, dehydration, and bicarbonate clearance: preliminary field data from the Nepal Himalaya* [w:] Aviation Space and Environmental Medicine, 2002, s. 73.

³⁷ D. Danzl, R. Pozos, *Accidental hypothermia* [w:] The New England Journal of Medicine, 1994, 331, s. 1756-1760.

³⁸ D. Murdoch, *Symptoms of infection and altitude illness among hikers in the Mount Everest region of Nepal* [w:] Aviation Space and Environmental Medicine, 1995, s. 66.

chroniły oczy nie tylko od frontu, ale również po bokach uniemożliwiają dotarcie promieniowania³⁹.

PODSUMOWANIE

Środowisko górskie, a w szczególności wysokogórskie jest niekorzystne i wymagające. Dla człowieka, którego naturalnym środowiskiem egzystowania są niziny czy niewielkie wysokości nad poziomem morza, niezbędna jest świadomość zagrożeń ze strony natury. Dostęp i ograniczenia jakie wynikają ze specyfiki obszarów wysokogórskich mogą sprawić znaczne problemy podczas akcji ratunkowej. Zlekceważenie lub nieodpowiednie przygotowanie się do wysokogórskiej wędrówki może skończyć się uszczerbkiem na zdrowiu lub nawet utratą życia. Celem pracy było zaprezentowanie i omówienie wybranych problemów zdrowotnych, jaki i zagrożeń wynikających z przebywania z rejonach górskich. Każda wyprawa w góry, wiąże się z pewnego rodzaju obciążeniem organizmu. Należy pamiętać, że człowiek mimo możliwości adaptacyjnych ma także ograniczenia. Każda wyprawa powinna zostać dobrze przemyślana i przygotowana. Sprzęt powinien być dobrany z odpowiednią dbałością o każdy szczegół, ponieważ w kryzysowych sytuacjach - ten szczegół - może uratować życie. Konsultacje z lekarzem i wykonanie niezbędnych badań w celu zdefiniowania stanu zdrowia powinny stanowić nadrzędny punkt przygotowania wyprawy. Istotnym aspektem przygotowania do wyprawy jest przegląd stanu uzębienia. Zaawansowane zmiany próchnicze, stany zapalne miazgi zębowej i przyzębia mogą nasilić dolegliwości uniemożliwiają członkowi wyprawy dalsze wędrówki. Nawet pozornie niegroźne zakażenia dróg oddechowych, zmiany zapalne w różnych obszarach naszego organizmu, schorzenia związane z układem nerwowym, sercowo-naczyniowym mogą mieć ogromne skutki podczas przebywania na dużych wysokościach. Zbilansowane posiłki oraz gospodarka wodno-elektrolitowa pozwoli na zmniejszenie negatywnych skutków wędrówki.

---

³⁹ J. West, A. Readhead, *Working at high altitude: medical problems, misconceptions, and solution* [w:] *Observatory*, 2004, 124, s. 1-14.

BIBLIOGRAFIA

1. Barry P. W., Pollard A. J., *Altitude illness* [w:] British Medical Journal, 2003, s. 326.
2. Bartsh P., Roach R., *Acute mountain sickness and high altitude cerebral edema* [w:] High altitude: an exploration of human adaptation, Marcel Dekker, NY, 2001, s. 731.
3. Basnyat B., Murdoch D. R., *High- altitude illness* [w:] The Lancet, 2003, 361.
4. Boyd J., Haegeli P., Abu-Laban R., *Patterns of death among avalanche fatalities: a 21-year review* [w:] CMAJ 2009; 180(5), s. 507-12.
5. Clarke C., *Acute mountains sickness: Medical problems associated with acute and subacute exposure to hypobaric hypoxia* [w:] Postgard. Med. J., 2006.
6. Cumbo T., Basnyat B., Graham J., Lescano A., *Acute mountain sickness, dehydration, and bicarbonate clearance: preliminary field data from the Nepal Himalaya* [w:] Avitation Space and Enviromental Medicine, 2002.
7. Danzl D., Pozos R., *Accidental hypothermia* [w:] The New England Journal of Medicine, 1994, 331, s. 1756-1760.
8. Giesbrecht G., Wilkerson J., *Hypothermi, forsbite and other cold injuries, prevention, survival, rescue, and treatment* [w:] The Mountaineers Books, Seattle, 2006, 38-98.
9. Hacket P., *The cerebral etiology of high- altitude cerebral edema and acute mountain sickness* [w:] Wildness & Environmental Medicine, 1999.
10. Hohlrieder M., Brugger H., Schubert H., *Pattern And Severity of Injury in Avalanche Victims* [w:] High Altitude Medicine & Biology 2007; 8(1), s. 56-61.
11. Janus T., Piechocki, J., *Wybrane stany zagrożenia zdrowia i życia związane z przebywaniem na dużej wysokości* [w:] Anestezjologia i Ratownictwo 2016, 10, s. 103-111.
12. Klocke L., Wyatt W., Stepanek J., *Altitude related illnesses* [w:] Mayo Clinic Proceedings 1998, 73(10), s. 988-993.
13. Konturek S., *Fizjologia człowieka. Podręcznik dla studentów medycyny*, Wrocław, 2017.

14. Korzeniewski K., *Zagrożenia zdrowotne w warunkach wysokogórskich* [w:] Medycyna Środowiskowa, 2014, Vol. 17, No. 2, s. 61-68.
15. Korzeniewski K., *Zagrożenia zdrowotne związane z działaniem niskiej temperatury i warunkami wysokogórkimi na przykładzie Afganistanu* [w:] Lekarz Wojskowy, 2006, 82, 1, s. 43-47.
16. Krzeszowiak, J., *Ostra choroba wysokogórska* [w:] Medycyna Środowiskowa Environmental Medicine, 15(1), 2012, s. 61-68.
17. Murdoch D., *Symptoms of infection and altitude illness among hiker-sin the Mount Everest region of Nepal* [w:] Aviation Space and Environmental Medicine, 1995, s. 66.
18. Piotrowicz, K., *Turystyka góraska w aspekcie zagrożenia lawinowego* [w:] Studia nad turystyką, 2007.
19. Piotrowska B., Majchrzak K., Żarska H., Żarski, T., *Zagrożenia zdrowotne związane z uprawianiem turystyki wysokogórskiej* [w:] Turystyka w rozwoju regionalnym, 2014, s. 89.
20. Radwin M., *Unburying the Facts about Avalanche Victim Pathophysiology* [w:] Wilderness and Environmental Medicine 2008, 19, s. 1-3.
21. West J., Readhead A., *Working at high altitude: medical problems, misconceptions, and solutions* [w:] Observatory, 2004, 124, s. 1-14.
22. Zielinski J., *Ostra choroba góraska* [w:] Pol Arch Med Wewn 1998, 100, s. 494-498.

RISKS ASSOCIATED WITH STAYING IN A MOUNTAIN AREA

Summary: The interest in high-mountain tourism is constantly growing. This is related to easy access to various types of transport, which significantly increases the accessibility of some parts of the globe. In addition, popularization of a healthy lifestyle and mountain travels, which give the possibility of a positive impact on health while admiring the beauty of nature. Often the destination is the regions of our planet where the conditions are much more unfavorable than those in the lowlands or low altitudes. The high-mountain areas are a challenge not only when it comes to preparing the trip, but also our body for the trip. This paper aims to present and discuss selected health problems related to living at high altitudes, as well as the risks that can be encountered in high mountain areas. It is important to properly prepare for the expedition and be aware of the dangers, such as avalanches.

Keywords: Health threats, alpine tourism, avalanches, alpine pulmonary edema.

WYBRANE ASPEKTY BEZPIECZEŃSTWA POWYPADKOWEGO W TRANSPORCIE DROGOWYM MATERIAŁÓW NIEBEZPIECZNYCH

Streszczenie: W artykule przedstawiono wyniki badań ankietowych 112 respondentów będących funkcjonariuszami Państwowej Straży Pożarnej. Celem przeprowadzonych badań było uzyskanie informacji związanych ze stanem bezpieczeństwa powypadkowego w drogowym transporcie materiałów niebezpiecznych. Anonimowość wykonanych badań umożliwiła otrzymanie informacji na temat szkoleń, udziału w akcjach i wyposażenia specjalistycznego nie tylko grup ratownictwa chemiczno-ekologicznego, ale również funkcjonariuszy pełniących służbę w jednostkach ratowniczo-gaśniczych. Kolejna grupa pytań, istotnych z punktu widzenia bezpieczeństwa powypadkowego, dotyczyła zagrożeń i sposobów ich identyfikacji oraz metod stosowanych podczas wyznaczania stref skażonych po uwolnieniu materiałów niebezpiecznych. Przedstawione w artykule wyniki badań pokazują opinię funkcjonariuszy PSP na temat czynników odpowiadających za poziom bezpieczeństwa powypadkowego jaki obecnie występuje w drogowym transporcie materiałów niebezpiecznych.

Słowa kluczowe: Bezpieczeństwo powypadkowe, ratownictwo chemiczno-ekologiczne, transport drogowy, materiały niebezpieczne.

ORCID: Kamil Gugąła: 0000-0002-1695-9924, Daniel Kucharek: 0000-0001-5968-8610.

---

¹ Mgr inż., Nauki o bezpieczeństwie, Wydział Bezpieczeństwa Lotniczego, Lotnicza Akademia Wojskowa.

² Dr hab., Nauki o bezpieczeństwie, Wydział Bezpieczeństwa Lotniczego, Lotnicza Akademia Wojskowa.

WSTĘP

Każdego roku wraz ze zwiększoną liczbą przewozów, obserwowany jest coraz to większy wzrost występowania wypadków pojazdów z materiałami niebezpiecznymi. Zagroženiem dla bezpieczeństwa regionalnego w transporcie są zdarzenia drogowe w rezultacie których występuje niekontrolowane uwolnienie substancji niebezpiecznych, powodujące powstanie licznych strat ludzkich oraz skażeń ekologicznych. Różnorodność występujących sytuacji pokazuje, jak złożona jest specyfika i skala możliwych zagrożeń, a zarazem jak skomplikowane są metody zmniejszające skutki w tym obszarze. Jak wynika z zapisów zawartych w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej³, głównym celem działań podjętych przez państwo w aspekcie bezpieczeństwa wewnętrznego jest zachowanie zdolności do reagowania w kwestii powstania różnorodnych zagrożeń, w tym katastrof naturalnych, klęsk żywiołowych i awarii technicznych. W związku z taką sytuacją, obecne unormowania prawne stawiają ratownictwo chemiczno-ekologiczne, realizowane w strukturach Państwowej Straży Pożarnej (PSP), jako wiodącą komórkę stworzoną do wykonywania takich działań. Ratownictwo wyspecjalizowane w działaniach ratowniczych, w których biorą udział materiały niebezpieczne (MN), pojmowane jako działalność i metodyka organizowania procesu systemu ratowniczego, należy do obszarów zadań realizowanych w zakresie podstawowym przez wszystkie jednostki ratowniczo-gaśnicze oraz w zakresie specjalistycznym, przez specjalistyczne grupy ratownictwa chemiczno-ekologicznego PSP, jednostki przeciwpożarowe z odpowiednim sprzętem technicznym włączone do systemu oraz wyznaczone pozostałe grupy posiadające właściwe siły i środki.

Przepisy prawa, poprzez uporządkowanie zagadnień opisujących bezpieczeństwo chemiczne i ekologiczne, wpływają na efektywność ratownictwa chemiczno-ekologicznego. Dodatkowo jego sprawność uzależniona jest także od stosownie wyposażonych specjalistycznych grup ratowniczych, miejsc przechowywania materiałów niebezpiecznych oraz wyposażenia i oznaczenia środków technicznych służących do transportu tego rodzaju towarów. Wysoki poziom działań ratowniczych istotnie wpływa na bezpieczeństwo ludzi znajdujących się w rejonie wypadków drogowych pojazdów z materiałami niebezpiecznymi. Ważnym elementem wpływającym na bezpieczeństwo

---

³ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2007, pkt 58, s. 15.

chemiczno-ekologiczne jest również świadomość społeczna w zakresie występujących zagrożeń i związanych z nimi, reakcji równomiernych do ich stopnia.

Analizowane w tym artykule bezpieczeństwo powypadkowe rozpoczyna się w chwili powstania zagrożenia lub po uwolnieniu przewożonej środkami transportu drogowego, substancji chemicznej do otoczenia i głównie jest uzależniony od poprawności działań ratowniczych realizowanych przez jednostki Państwowej Straży Pożarnej. Bezpieczeństwo w tym obszarze jest uzależnione od rozprzestrzenia się w powietrzu różnej wielkości stężeń toksycznej substancji. W powietrzu atmosferycznym szkodliwe cząstki chemiczne, przy sprzyjających warunkach pogodowych i terenowych mogą się rozprzestrzeniać na znaczne odległości powodując skażenia znacznych obszarów. Wobec tego na miejscu zdarzenia, w którym nastąpiło niekontrolowane uwolnienie materiału niebezpiecznego istotne jest właściwe rozpoznanie, w przyziemnej strefie atmosfery, lokalnych warunków meteorologicznych (kierunek i prędkość wiatru, wilgotność i temperatura powietrza, opady atmosferyczne, poziom zachmurzenia i nasłonecznienia) oraz warunków terenowych (charakterystyka urbanizacyjna, pokrycie i ukształtowanie terenu). Czynniki o takim charakterze znacząco mogą wpłynąć na wielkość powstałych stref skażonych, osłabiać lub potęgować stopień zagrożenia wywołanego rozprzestrzenianiem się trującej chmury zanieczyszczeń.

W niniejszym opracowaniu przeprowadzono badanie systemu ratownictwa chemiczno-ekologicznego, którego działania bezpośrednio wpływają na poziom bezpieczeństwa powypadkowego transportu drogowego materiałów niebezpiecznych. Celem badań było określenie stanu systemu ratownictwa chemiczno-ekologicznego jaki obecnie występuje w Polsce oraz określenie obszarów wymagających jego poprawy. Jako metodą badawczą posłużono się analizą przepisów prawa i literatury z tego obszaru oraz autorskim kwestionariuszem ankietowym.

PAŃSTWOWA STRAŻ POŻARNA W SYSTEMIE RATOWNICTWA CHEMICZNO-EKOLOGICZNEGO

Przepisami Ustawy⁴ z dnia 24 sierpnia 1991 nakładają na jednostkach Państwowej Straży Pożarnej, obok ratownictwa pożarowego, do wykonywania

⁴ Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej (Dz. U. 2020 r. poz. 1123, 1610, 2112).

działań ratownictwa chemicznego, a od 1997 roku również do ekologicznego⁵. Za podstawę wszczęcia działań ratowniczych uznaje się prewencję wobec powstania potencjalnego zagrożenia. Zagadnienie to zaprezentowano także w ustawie Prawo ochrony środowiska⁶, w której przedstawiono regulacje kompetencji i odpowiedzialności jednostek Państwowej Straży Pożarnej w przypadku powstania poważnych awarii z udziałem materiałów niebezpiecznych. Natomiast rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji reguluje szczegółowe zasady funkcjonowania Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego⁷, które zobowiązuje władze powiatowe i wojewódzkie PSP do opracowania planów ratowniczych z uwzględnieniem analiz zabezpieczeń i zagrożeń występujących na określonym obszarze.

Poprzez ratownictwo chemiczno-ekologiczne, które biorąc pod uwagę wykształcenie, wyposażenie i możliwość realizacji określonych zadań, w dwóch zakresach (podstawowym i specjalistycznym), głównym celem Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego (KSRG) jest ochrona środowiska, mienia oraz zdrowia i życia człowieka⁸. Zakres podstawowy tego systemu obejmuje czynności ratownicze z wykorzystaniem sprzętu, który posiadają wszystkie jednostki przeciwpożarowe będące w gotowości KSRG. Natomiast zakres specjalistyczny przedstawia działania ratownicze wykonywane przez użyciu specjalistycznych grup ratownictwa chemiczno-ekologicznego (SGR CHEMEKO) oraz Zastępu Rozpoznania Chemicznego (ZRCHEM), które posiadają odpowiednie wyposażenie i wykształcenie.

Ratownictwo chemiczne i ekologiczne, wg zasad zawartych w wytycznych do organizacji ratownictwa chemiczno-ekologicznego w krajowym systemie ratowniczo-gaśniczym, realizowane jest przez PSP w dwóch etapach. W pierwszym etapie, po przyjęciu zgłoszenia, ustala się od osoby zgłaszającej dane takie jak:

- rodzaj zdarzenia,
- rodzaj materiału niebezpiecznego biorącego udział w zdarzeniu,
- miejsce wystąpienia zdarzenia,
- miejsce wystąpienia skutków tego zdarzenia,

---

⁵ Ustawa z 8 listopada 1996 r. o zmianie ustawy o ochronie przeciwpożarowej, art. 2, ust. 1, Ustawa z 22 sierpnia 1997 r. o zmianie ustawy o ochronie przeciwpożarowej, art. 1 pkt 3.

⁶ Ustawa z 27 kwietnia 2001 r., Prawo ochrony środowiska.

⁷ Rozporządzenie Ministra SWiA z 4 lipca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego, § 16.1 ust. 2.

⁸ Ustawa z 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej, art. 14.

- szacowana liczba osób poszkodowanych,
- szacowana liczba osób zagrożonych.

Po analizie otrzymanych danych, w następnym kroku działań, zostaje przeprowadzone rozpoznanie oraz ustalenie czynników zewnętrznych zaistniałego zdarzenia (charakterystyka terenu, warunki atmosferyczne). Później oceniany jest miejscowy stan zagrożenia chemicznego i jego granice oraz potencjalne skutki zagrożenia z użyciem informacji zewnętrznych i własnych otrzymanych z wcześniej wykonanych planów ratowniczych. Zebrane informacje pozwalają na przeprowadzenie rozpoznania zdarzenia w celu zadysponowania dostępnymi środkami (jednostki podstawowe i grupy specjalistyczne PSP), a dalej ich użycia do zlikwidowania zagrożenia chemicznego.

W drugim etapie, już na miejscu zdarzenia, po wykonaniu rozpoznania właściwego, następuje określenie ilości i rodzaju uwolnionego do otoczenia materiału niebezpiecznego, dynamiki rozwoju i wymiaru zagrożenia oraz szacowanie skutków wpływu na środowisko naturalne, określenie liczby poszkodowanych (ofiar i rannych) i zagrożonych. Biorąc pod uwagę bezpieczeństwo ratowników, w pierwszym kroku akcji ratowniczej zostaje dobrane wyposażenie i sprzęt ochrony osobistej oraz formy zabezpieczenia. Później z kolei ustalane są sposoby zabezpieczenia obszaru akcji oraz zagrożenia, a także przygotowywany zostaje szczegółowy plan działania z wykorzystaniem odpowiedniego sprzętu i metod do usunięcia niebezpieczeństwa. Wykonywanie czynności ratowniczych przewiduje dwa warianty⁹:

Wariant I – środki i siły poziomu gotowości A wystarczające do zlikwidowania zagrożenia:

- ustalenie stopnia ochrony ratowników i ich zabezpieczenia;
- określenie granicy zagrożenia poprzez wydzielenie strefy I, niebezpiecznej – skażonej, do której wymagane jest wkraczanie wyłącznie w specjalnym zabezpieczeniu oraz strefy II, bezpiecznej – ochronnej, stanowiącej zabezpieczenie dla realizacji zadań w strefie I. - stały monitoring;
- ewakuacja zagrożonych w bezpieczne miejsce (strefa II), udzielenie pierwszej pomocy poszkodowanym i przekazanie specjalistycznym służbom medycznym;

⁹ I. Szustkiewicz, *Ratownictwo Chemiczno-Ekologiczne w strukturach państwowej straży pożarnej*, Organizacja i zarządzanie strategiczne, Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza, Centrum Naukowo-Badawcze Ochrony Przeciwpożarowej, Warszawa 2012, s. 10.

- oznakowanie i zabezpieczenie obszaru akcji;
- wyznaczenie drogi ewakuacyjnej dla jednostek ratowniczych;
- opracowanie szczegółowego planu akcji,
- ograniczenie źródła występującego zagrożenia,
- uszczelnianie oraz przepompowywanie substancji niebezpiecznej stanowiącej zagrożenie,
- neutralizacja oraz dekontaminacja,
- porządkowanie obszaru działań ratowniczych.

Wariant II – środki i siły poziomu gotowości A są niewystarczające do zlikwidowania zagrożenia:

- wezwanie sił i środków poziomu gotowości B lub C,
- ostrzeganie ludności o występującym zagrożeniu za pomocą syren alarmowych lub innego sprzętu akustycznego, mediów,
- określenie stopnia ochrony ratowników oraz ich zabezpieczenia,
- wyznaczenie stref zagrożenia i ich oznakowanie,
- ewakuacja ludzi ze stref zagrożonych,
- analiza rozwoju sytuacji i dokumentowanie przebiegu akcji,
- działania organizacyjno-techniczne ograniczające zagrożenie i przygotowujące teren dla wezwanych sił i środków w ramach posiadanych możliwości osobowosprzętowych.

Po zakończeniu działań ratowniczych na miejscu zdarzenia zostaje ustalony stopień skażenia oraz metody neutralizacji środowiska naturalnego. Następnie przeprowadza się sprawdzenie sprzętu użytego w akcji i dekontaminację właściwą oraz zapewnienie opieki medycznej dla ratowników po zakończonej akcji¹⁰. Na koniec wykonuje się podsumowanie, analizę i wyciąga się wnioski z przeprowadzonej akcji.

BADANIA BEZPIECZEŃSTWA POWYPADKOWEGO DROGOWEGO TRANSPORTU MATERIAŁÓW NIEBEZPIECZNYCH

Na wstępie należy zauważyć, że brak jest przepisów oraz wytycznych, które regulowałyby przeprowadzanie badań dotyczących bezpieczeństwa powypadkowego w transporcie drogowym materiałów niebezpiecznych. Nie ma żadnych norm jaki powinny być spełnione, które obejmując ten zakres

---

¹⁰ Rozporządzenie Ministra SWiA z 29 grudnia 1999 r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego, załącznik 1.

bezpieczeństwa. Nie istnieją też ilościowe punkty odniesienia, a uzyskane w trakcie badań rezultaty służą raczej ocenie sytuacji oraz ewentualnie wskazaniu sposobu poprawienia stanu obecnego.

Biorąc pod uwagę wiele technik pozyskania danych, na potrzeby tego artykułu, wybrano sondaż diagnostyczny, który umożliwiła względnie szybkie tempo wykonania badań populacji zarazem przy zachowaniu jej anonimowości, dzięki której zwiększono wiarygodność otrzymanych odpowiedzi. W badaniach skierowanych bezpośrednio do respondentów, zastosowano ankietę internetową, gdzie kwestionariusz z zagadnieniami został przesłany drogą elektroniczną na skrzynki email jednostek PSP.

Fakt znaczącego wpływu funkcjonariuszy PSP na poziom bezpieczeństwo powypadkowe, w przypadku powstania zdarzenia awaryjnego skutkującego uwolnieniem substancji toksycznej, przyczynił się do określenia zakresu badań oraz wyboru grupy respondentów. Ankiety przeprowadzono na obszarze całej Polski w latach 2020 – 2021, wśród grup funkcjonariuszy Państwowej Straży Pożarnej pełniących służbę nie tylko w jednostkach o charakterze ratowniczo-gaśniczym, ale również w jednostkach specjalistycznych ratownictwa chemiczno-ekologicznego. W sumie, poddano badaniu ankietowemu 112 osoby, które zajmując się ratownictwem drogowym w PSP, przyczyniają się do realizacji bezpieczeństwa powypadkowego. Pytania ankietowe były o charakterze zamkniętym, gdzie należało wybrać jedną lub kilka odpowiedzi oraz otwartym, w których była możliwość przedstawienia własnej odpowiedzi.

ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ ANKIETOWYCH SKIEROWANYCH DO FUNKCJONARIUSZY PSP

Otrzymane w przeprowadzonej ankiecie odpowiedzi na zadane pytania, poddano analizie statystycznej. Badane wyniki podzielono na dwie główne grupy, gdzie pierwszą stanowiły informacje ogólne o badanym funkcjonariuszu PSP, a natomiast drugą grupę, zagadnienia związane z ratownictwem chemiczno-ekologicznym oraz niechcianymi sytuacjami drogowymi jakie mają miejsce w transporcie materiałów niebezpiecznych.

Uzyskane dane należące do pierwszej grupy pytań dostarczyły informacje odnośnie odbytych szkoleń, korpusu stopnia służbowego do jakich należą ankietowani funkcjonariusze PSP oraz będącego na wyposażeniu w ich jednostce sprzętu służącego do realizacji zadań z zakresu ratownictwa chemiczno-ekologicznego.

Z kolei drugą grupę pytań stanowiło badanie sytuacji awaryjnych w drogowym transporcie materiałów niebezpiecznych oraz obszaru związanego z ratownictwem chemiczno-ekologicznym. Zakres tych odpowiedzi pozwolił na określenie informacji dotyczących:

- ogólnej wiedzy dotyczącej zagrożeń i skutków oraz stosowanych metodach wyznaczania stref skażenia po uwolnieniu substancji toksycznej,
- przyszłościowych rozwiązań, które powinno się wprowadzić w celu zwiększenia poziomu ratownictwa w transporcie drogowym materiałów niebezpiecznych.

Poniżej, przedstawiono otrzymane wyniki badań dotyczące ogólnych pytań oraz charakterystyki zdarzeń krytycznych w drogowym transporcie materiałów niebezpiecznych i systemu ratownictwa PSP. Analiza wyników przeprowadzonych ankiet potwierdziła, że badaniu poddano strażaków wszystkich korpusów stopni funkcjonariuszy jakie występują w PSP, gdzie największą grupę stanowili strażacy w stopniach podoficerskich (38,4%), aspiranckich (31,3%), a następnie szeregowych (19,6%) i oficerskich (10,7%). Poddani ankiecie strażacy w głównej mierze pełnili służbę w grupie ratownictwa chemiczno-ekologicznego (70,5%), choć mniejsza ich część (29,5%) wykonywała swoje obowiązki w jednostce ratowniczo-gaśniczej.

Analiza danych z przeprowadzonych ankiet dotyczących wyposażenia jednostek PSP w pojazdy oraz sprzęt ratownictwa chemiczno-ekologicznego wykazała, że 25% badanych strażaków stwierdziło brak w swoich jednostkach takich pojazdów (tab. 1). Przyczyną takiego faktu jest zapewne przeznaczenie zasadnicze, gdzie zapewne pełnili oni służbę w jednostkach typowo ratowniczo-gaśniczych, a takie nie mają prawnego obowiązku mieć na swoim wyposażeniu takiego typu pojazdów, a jedynie powinni posiadać podstawowe wyposażenie takie jak radiometry, mierniki wielogazowe i sprzęt ochrony osobistej. Fakt ten został potwierdzony pytaniem w ankiecie dotyczącym wyposażenia jednostek, w których pełnią służbę strażacy, bo aż 100% ankietowanych zadeklarowało posiadanie takiego wyposażenia.

Tabela 1. Podstawowe dane o szkoleniach specjalistycznych i wyposażeniu jednostek PSP

Wyposażenie jednostek PSP / szkolenia	tak		nie	
	n	%	n	%
posiada pojazdy ratownictwa chemiczno-ekologicznego	84	75	28	25

posiada sprzęt ratownictwa chemiczno-ekologicznego	112	100	0	0
przeszedł szkolenie podstawowe z zakresu ratownictwa chemiczno-ekologicznego	112	100	0	0
przeszedł szkolenie specjalistyczne z zakresu ratownictwa chemiczno-ekologicznego	82	73,2	30	26,8

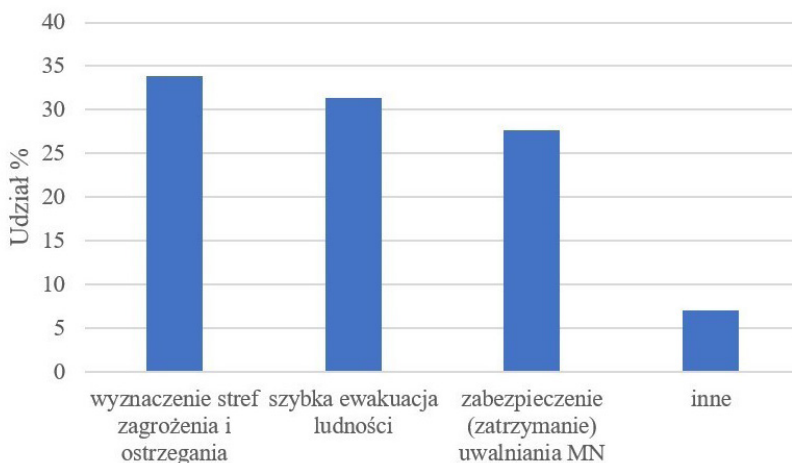
Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych ankiet.

Posiadanie na wyposażeniu specjalistycznych pojazdów ratownictwa chemiczno-ekologicznego w miejscu sprawowania służby potwierdzono 75% strażaków, gdzie spowodowane to jest nie tylko przynależnością do specjalistycznej jednostki tego rodzaju ratownictwa, a również lokalizacją geograficzną jednostki PSP i znajdującymi się w ich pobliżu ośrodkami przemysłowymi, w których mogą się znajdować lub mogą być wykorzystywane w produkcji materiały niebezpieczne. W związku z ustawowym obowiązkiem wykonywania podstawowych czynności w przypadku powstania wypadku z udziałem materiałów niebezpiecznych, wszyscy ankietowani strażacy również odbyli przeszkolenie specjalistyczne w zakresie podstawowym ratownictwa chemiczno-ekologicznego. Strażacy poddani ankiecie w ilości 82% pełniący służbę w jednostkach specjalistycznych ratownictwa chemiczno-ekologicznego oraz w jednostkach, w której znajdują się pojazdy specjalistyczne wykorzystywane w akcjach ratowniczych z uwolnionymi substancjami chemicznymi, posiadali szkolenie z zakresu specjalistycznego.

W odpowiedzi na kolejne zadane w ankiecie pytanie dotyczące występujących zagrożeń po niekontrolowanym uwolnieniu materiału niebezpiecznego w większości bo aż 88,4% strażaków uznało, że transport drogowy materiałów niebezpiecznych stwarza największe niebezpieczeństwo dla zdrowia i życia ludzi oraz środowiska naturalnego. Następnie kolejno respondenci wskazali na utratę zdrowia i życia wielu ludzi (6,3%), skażenie środowiska naturalnego (2,7 %), straty materialne (1,8%) oraz inne (0,9%). Strażacy PSP posiadający specjalistyczną wiedzę z zakresu ratownictwa chemiczno-ekologicznego oraz mający bezpośredni kontakt z usuwaniem zagrożeń powypadkowych występujących podczas transportu drogowego, w większości zdają sobie sprawę z niebezpieczeństwa jakie występuje po niekontrolowanym uwolnieniu materiału niebezpiecznego i w związku z tym, jak najbardziej właściwie odpowiedzieli na to pytanie.

Jak wynika z przeprowadzonych badań, strażacy PSP odpowiadając na pytanie z zakresu kolejności przeprowadzania czynności minimalizujących skutki wypadku pojazdu z transportowanymi materiałami niebezpiecznymi, na pierwszym miejscu w ilości 33,9% osób wybrało wyznaczenie stref zagrożenia i ostrzegania (wyk. 1).

Wykres 1. Wyniki ankiet – czynności zmniejszające wystąpienie zagrożenia dla ludzi po uwolnieniu MN

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych ankiet.

Następnie strażacy wskazali na szybką ewakuację ludności (31,3%) i zabezpieczenie uwalniania materiału niebezpiecznego (27,7%), a na ostatniej pozycji (7,1%) wskazali na inne czynności (zbieranie lub usuwanie MN, zabezpieczenie pojazdu). Wybór ten jest prawidłowy gdzie w praktyce, wg zasad ratownictwa chemiczno-ekologicznego, ze względu na wymagany okres czasu jaki jest potrzebny do przeprowadzenia ewakuacji czy zatrzymania uwalniania toksycznej substancji, najlepiej byłoby wszystkie wskazane w ankiecie czynności rozpocząć jednocześnie z tym, że przeprowadzenie ewakuacji, jest uzależnione od wyznaczenia stref zagrożenia i ostrzegania.

W tabeli 2 przedstawiono korelację jaka występuje pomiędzy badanymi strażakami na różnych stopniach służbowych zajmowanych w PSP a wyznaczeniem przez nich w pierwszej kolejności stref zagrożenia i ostrzegania po niekontrolowanym uwolnieniu materiałów niebezpiecznych do otoczenia. Wartość p z testu chi-kwadrat jest wyższa niż 0,05, wobec tego wyznaczenie w pierwszej kolejności stref zagrożenia oraz ostrzegania nie zależy istotnie od

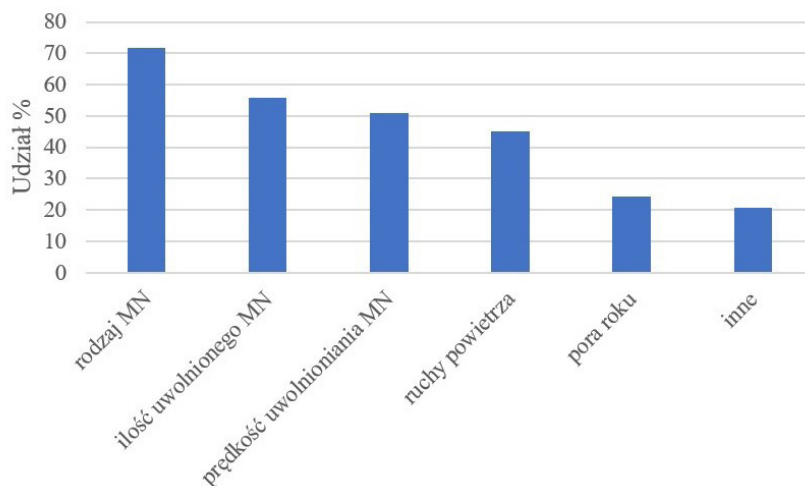
zajmowanych przez strażaków stopni służbowych.

Tabela 2. Wyznaczanie przez strażaków w pierwszej kolejności stref zagrożenia/ostrzeżenia w zależności od ich korpusu stopnia służbowego w PSP

Strefy zagrożenia / ostrzeżenia	Korpusy stopni służbowych w Państwowej Straży Pożarnej								Test chi-kwadrat
	szeregowych		podoficerów		aspirantów		oficerów		
	n	%	n	%	n	%	n	%	
Brak wyznaczania w pierwszej kolejności stref zagrożenia i ostrzeżenia	11	65	19	58	16	59	4	36	$\chi^2 = 4,936$ $p = 0,117$
Wyznaczanie w pierwszej kolejności stref zagrożenia oraz ostrzeżenia	6	35	14	42	11	41	7	64	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych ankiet.

Wykres 2. Wyniki ankiet – czynniki wpływające na zasięg stref skażonych po uwolnieniu materiałów niebezpiecznych

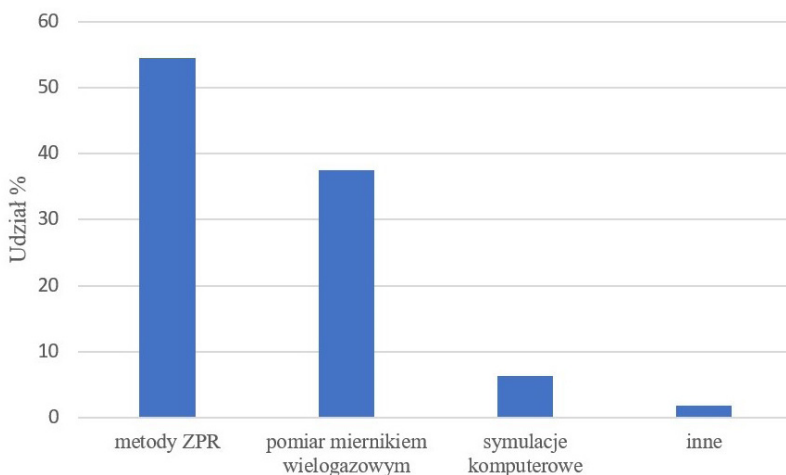
Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych ankiet.

W dalszej kolejności grupa pytań w przeprowadzonych ankietach dotyczyła wyznaczania stref zagrożenia po niekontrolowanym uwolnieniu

substancji niebezpiecznej. W odpowiedzi na pytanie, jakie czynniki najbardziej wpływają na stopień rozprzestrzeniania się toksycznej chmury (wyk. 2), respondenci mając możliwość wybrania 4 z 12 czynników, w głównej mierze wskazali na rodzaj MN (71,7%), ilość uwolnionego MN (55,8%), prędkość uwolnionego MN (50,8%), ruchy powietrza (45%), porę roku (24,2%) i inne (20,8%).

Według strażaków wskazane czynniki mają zdecydowanie największy wpływ na rozprzestrzenianie się cząstek skażonej substancji w atmosferze. Podsumowując udzielone odpowiedzi odnośnie wpływu wybranych czynników na możliwość rozprzestrzeniania się toksycznej chmury można stwierdzić, iż poddani badaniu strażacy, co jest związane z zakresem przebytych szkoleń, mają na dość dobrym poziomie wiedzę z zakresu rozprzestrzeniania się w atmosferze cząstek substancji niebezpiecznych.

Wykres 3. Wyniki ankiet – metody identyfikacji rozmiarów geometrycznych stref skażonych po uwolnieniu materiałów niebezpiecznych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych ankiet.

W kolejnym pytaniu z tego obszaru wiedzy, ankietowani udzielali odpowiedzi odnośnie pozyskiwania informacji, a mianowicie stosowanych metod i sposobów na określanie wymiarów geometrycznych strefy skażonej toksyczną substancją (wyk. 3). W odpowiedzi na pytanie, istotne z punktu widzenia bezpieczeństwa powypadkowego, a mianowicie dotyczące sposobów i metod wyznaczania stref skażonych, badani strażacy na pierwszym miejscu, bo aż

54,5% ankietowanych wskazali, że głównym sposobem na wyznaczenie zagrożonych stref są metody zawarte w „Zasadach postępowania ratowniczego”. Następnie 37,5% respondentów wybrało pomiar stężeń trującej substancji w powietrzu przy wykorzystaniu mierników wielogazowych. Z kolei 6,3% badanych osób wskazało na symulacje programem komputerowym. Za innymi narzędziami opowiedziało się 1,8% respondentów, ale nie wskazali jakie są to metody, więc odpowiedzi nie będą podlegać dalszej analizie.

Jak wynika z powyższego rysunku, w tym obszarze wiedzy stwierdzono, że strażacy w przypadku zdarzenia, w konsekwencji którego wystąpiło uwolnienie substancji niebezpiecznej, do wyznaczenia zasięgu stref skażonych, najczęściej spośród wymienionych, wykorzystują metody zawarte w „Zasady postępowania ratowniczego”¹¹. Według tych zasad wyznaczenie stref narażenia i ostrzegania określone jest na podstawie dwóch rodzaju wielkości wycieków (mały, duży), pory doby (dzień, noc) oraz dla trzech prędkości wiatru (mała, średnia, duża) ustalonych na podstawie wskazówek środowiskowych. Z kolei pomiary miernikiem wielogazowym należy do tradycyjnych metod, stosowanych od wielu lat. Metody z wykorzystaniem tego rodzaju narzędzi są czasochłonne i wymagają od ratowników, w celu wykonania pomiarów, przemieszczania się w strefie skażonej, co może skutkować narażeniem na utratę zdrowia, a w najgorszych przypadkach, nawet życia. Symulacje komputerowe z kolei są właściwym narzędziem tylko, że wymagają podania precyzyjnych parametrów, wpływających na ich prawidłowe przeprowadzenie.

W odpowiedzi na pytanie dotyczące działań zwiększających obecny poziom ratownictwa (tab. 3), badani strażacy na pierwszym miejscu (45,5% osób), wskazali na inteligentny system wspomagający ratownictwo w transporcie drogowym materiałów niebezpiecznych. Następnie respondenci wybrali nowe systemy szkolenia i doskonalenia ratowników PSP (35%), nowe procedury (15%) i nowe przepisy prawa (11%) oraz inne (6%). Analizując odpowiedzi na zadane pytanie można zauważyć, że strażacy realizując działania ratownicze, widzą brak w swoim wyposażeniu inteligentnego systemu, który byłby w stanie wspomóc działania ratownictwa chemiczno-ekologicznego. Dodatkowo należy stwierdzić, że w celu minimalizacji skutków zdarzeń drogowych z udziałem uwolnionych materiałów niebezpiecznych, wymagane jest precyzyjne zidentyfikowanie zagrożonego obszaru, a takie zadanie może spełnić inteligentny system wspomagający ratownictwo.

---

¹¹ Przewodnik Zasady postępowania ratowniczego 2016, The 2016 Emergency Response – Guidebook.

Tabela 3. Wyniki ankiet - elementy wymagające wprowadzenia w celu zwiększenia poziomu ratownictwa w transporcie drogowym materiałów niebezpiecznych

Elementy ratownictwa w transporcie drogowym materiałów niebezpiecznych	n	Udział %
nowe procedury	15	13,4
nowe systemy szkolenia i doskonalenia ratowników PSP	29	29,5
nowe przepisy prawa	11	9,8
inteligentny system bezpieczeństwa wspomagający ratownictwo w transporcie drogowy materiałów niebezpiecznych	51	45,5
inne	6	5,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych ankiet.

Na drugim miejscu, ankietowani strażacy wybrali system szkolenia i doskonalenia ratowników PSP. Elementy takie jak nowe procedury czy nowe przepisy prawa wśród ankietowanych wskazane na dość niskim poziomie mogą świadczyć o tym, iż są obecnie skuteczne i nie wymagają większych zmian.

Tabela 4. Zwiększenie poziomu ratownictwa chemiczno-ekologicznego poprzez wprowadzenie Inteligentnego Systemu Chem-Eko

Inteligentny System Ratownictwa Chemiczno-Ekologicznego (ISR Chem-Eko)	Korpusy stopni służbowych w Państwowej Straży Pożarnej								Test chi-kwadrat
	szeregowych		podoficerów		aspirantów		oficerów		
	n	%	n	%	n	%	n	%	
Brak poprawy poziomu ratownictwa po wprowadzeniu ISR Chem-Eko	13	62	19	44	18	55	8	67	$\chi^2 = 3,597$ $p = 0,308$
Zwiększenie poziomu ratownictwa chemiczno-ekologicznego poprzez wprowadzenie ISR Chem-Eko	8	38	24	56	15	45	4	33	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych ankiet.

Badając współzależność pomiędzy strażakami z różnymi stopniami służbowymi pełniącymi służbę w PSP a brakiem potrzeby wprowadzenia ISR Chem-Eko zwiększającego poziom ratownictwa chemiczno-ekologicznego

(tab. 4), uzyskano wartość p z testu chi-kwadrat wyższą od 0,05, a więc chęć wprowadzenia ISR Chem-Eko nie zależy istotnie od posiadanych przez strażaków stopni służbowych.

ZAKOŃCZENIE

Przeprowadzone badania ankietowe i analiza uzyskanych wyników przedstawiają wiedzę jaka dotyczy systemu ratownictwa chemiczno-ekologicznego i jego wpływu na zapewnienie bezpieczeństwa powypadkowego drogowego transportu materiałów niebezpiecznych. Badania potwierdziły, że mimo odbytych szkoleń oraz specjalistycznego wyposażenia grup ratownictwa chemiczno-ekologicznego, stan bezpieczeństwa powypadkowego w Polsce jest od kilkunastu lat na dość dobrym poziomie, ale nie na najwyższym, jaki jest wymagany w celu zmniejszenia do minimum strat w zdrowiu i życiu ludzkim, w przypadku wystąpienia zdarzenia drogowego z udziałem materiałów niebezpiecznych.

Analizując przedstawione, obecnie obowiązujące w Polsce, wytyczne z zakresu ratownictwa chemiczno-ekologicznego, łatwo można zauważyć, że podczas szacowania rozmiaru skażonych terenów, w których występują szkodliwe dla człowieka stężenia toksycznych substancji, brane jest pod uwagę za mało istotnych czynników wpływających na ich wyznaczenie. Na wymiar zagrożonych stref ma wpływ, nie sama obecność cząstek substancji toksycznej, a głównie jej stężenie. Natomiast na stopień występujących szkodliwych stężeń mają wpływ nie tylko właściwości fizyczno-chemiczne substancji toksycznej, ale między innymi ilość i sposób jej przedostania do otoczenia oraz warunki meteorologiczne i topografia terenu. Dodatkowo należy też zwrócić uwagę na fakt, iż w wytycznych zawartych w Poradniku występują tylko dwa warianty wycieków oraz trzy prędkości wiatru ustalone na podstawie przestarzałych i niedokładnych metod jego określania. Z kolei pomiar miernikiem wielogazowym jest metodą dokładną i odzwierciedlającą rzeczywisty stan, ale jak wspomniano wcześniej, ryzyko związane z zagrożeniem zdrowia, a nawet życia ratownika podczas pomiaru oraz czas jego wykonania, może mieć istotny wpływ na bezpieczeństwo osób znajdujących się w tym rejonie. Dłuższy czas wykonywania pomiaru, to opóźnione rozpoczęcie ewentualnej ewakuacji z obszaru objętego skażeniem zagrożonej ludności, a to wpływa na ilość poszkodowanych w tym zdarzeniu osób. Z kolei, za pomocą symulacji komputerowych, w bardzo krótkim czasie od powstania uwolnienia materiału niebezpiecznego można ustalić zasięg skażonych stref, ale jak wspomniano, wymaga się do tego celu podania precyzyjnych parametrów wpływających istotnie na ich określenie.

Do tych parametrów zalicza się ilość i prędkość uwalniania materiału niebezpiecznego oraz warunki topograficzno-metrologiczne panujące w rejonie katastrofy.

Reasumując, na podstawie badań ankietowych nie stwierdzono zależności pomiędzy strażakami posiadającymi różne stopnie służbowe, a wyznaczaniem przez nich w pierwszej kolejności stref zagrożenia i ostrzegania oraz potrzebą zwiększenia poziomu ratownictwa poprzez wprowadzenie Inteligentnego Systemu Ratownictwa Chem-Eko. Przeprowadzone badania pozwoliły na wyodrębnienie najbardziej istotnych czynników z punktu widzenia bezpieczeństwa powypadkowego transportu drogowego materiałów niebezpiecznych, mogących mieć wpływ na zwiększenie skuteczności systemu ratownictwa chemiczno-ekologicznego. Zidentyfikowane czynniki, w przyszłości, posłużą autorom do opracowania koncepcji modelu Inteligentnego Systemu Ratownictwa Chemiczno-Ekologicznego (ISR Chem-Eko).

BIBLIOGRAFIA

1. Jałoszyński S. K., *Ratownictwo chemiczne*, PZChiO Gdańsk-Wrzeszcz, Gdańsk 1990.
2. Juda J., Chrósciel S., *Ochrona powietrza atmosferycznego*, PWN, Warszawa 1980.
3. Kucharek D., *Obrona przed bronią masowego rażenia w Siłach Powietrznych*, WSOSP, Dęblin 2005.
4. Maciejewski P., Pich R., Wrześniński J., *Specjalistyczne grupy ratownictwa chemiczno-ekologicznego PSP – zadania i wyposażenie*, Zeszyty Naukowe WSOWL, Nr 1(155) 2010.
5. *Metodyka oceny sytuacji chemicznej po skażeniach toksycznymi środkami*, Instrukcja, Wydawnictwo MON, Warszawa 1993.
6. Nowacki G., Chmieliński M., *Analiza transportu towarów niebezpiecznych w państwach członkowskich unii europejskiej*, Bezpieczeństwo i ekologia, Autobusy 9/2017.
7. Rozporządzenie Ministra SWiA z 29 grudnia 1999 r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego, załącznik 1.

8. *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2007.
9. Szustkiewicz I., *Ratownictwo Chemiczno-Ekologiczne w strukturach państwowej straży pożarnej*, Organizacja i zarządzanie strategiczne, Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza, Centrum Naukowo-Badawcze Ochrony Przeciwożarowej, Warszawa 2012.
10. *Przewodnik Zasady postępowania ratowniczego 2016*, Opracowano na podstawie: The 2016 Emergency Response – Guidebook.
11. Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej (Dz. U. 2020 r. poz. 1123, 1610, 2112).
12. Ustawa z 27 kwietnia 2001 r., Prawo ochrony środowiska.
13. Ustawa z 22 sierpnia 1997 r. o zmianie ustawy o ochronie przeciwpożarowej.
14. Ustawa z 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej.

SELECTED ASPECTS OF POST-ACCIDENT SAFETY IN ROAD TRANSPORT OF DANGEROUS MATERIALS

Abstract: This article presents the results of a questionnaire study of 112 respondents, who are officers of the State Fire Services. The objective of this study was to gain data on post-accident safety in road transport of hazardous materials. The anonymous nature of the questionnaire made it possible to obtain information on training, participation in rescue operations, and specialist equipment used both by chemical and ecological rescue groups, and officers serving in rescue and fire-fighting units. Another group of questions, relevant from the point of view of post-accident safety, concerned hazards and methods of their identification, as well as methods used to designate contaminated zones after hazardous materials release. Study results presented in this article represent the viewpoint of the State Fire Services officers on factors, which shape the level of post-accident safety that is currently observed in road transport of hazardous materials.

Keywords: Post-accident safety, chemical and ecological rescue, road transport, hazardous materials.

WPŁYW WYBRANYCH CZYNNIKÓW NA BEZPIECZEŃSTWO DROGOWEGO TRANSPORTU MATERIAŁÓW NIEBEZPIECZNYCH

Streszczenie: W artykule zaprezentowano wyniki badań ankietowych 120 badanych osób w przedziale wiekowym 20–65 lat, będących kierowcami pojazdów realizujących transport materiałów niebezpiecznych. Celem przeprowadzonych badań było uzyskanie informacji związanych z czynnikami wpływającymi na bezpieczeństwo przewozu drogowego towarów, stwarzających zagrożenie dla zdrowia i życia ludzi oraz środowiska naturalnego. Najliczniejszą grupę wśród respondentów stanowili kierowcy w wieku 31–40 lat. Anonimowość wykonanych badań umożliwiła otrzymanie informacji na temat najczęściej przewożonych materiałów niebezpiecznych i użytych w tym celu pojazdów, ergonomii i zagrożeń występujących podczas takiego przewozu. Przedstawione w artykule wyniki badań pokazują opinię kierowców na temat czynników odpowiadających za poziom bezpieczeństwa jaki obecnie występuje w drogowym transporcie materiałów niebezpiecznych.

Słowa kluczowe: Bezpieczeństwo, czynniki zagrożeń, przewóz drogowy, materiały niebezpieczne.

ORCID: Kamil Gugła: 0000-0002-1695-9924, Robert Brodzik: 0000-0001-9303-8785.

---

¹ Mgr inż., Nauki o bezpieczeństwie, Wydział Bezpieczeństwa Lotniczego, Lotnicza Akademia Wojskowa.

² Dr inż., Nauki o bezpieczeństwie, Katedra Logistyki, Lotnicza Akademia Wojskowa.

WSTĘP

Wzrastająca chemizacja współczesnego świata niesie za sobą tragiczne konsekwencje dla człowieka i środowiska naturalnego. W każdym roku powstaje kilka tysięcy związków chemicznych, z których duża część jest toksyczna. Znaczna część tych materiałów w tym: łatwopalnych, wybuchowych, trujących, zakaźnych, żrących oraz promieniotwórczych jest przewożona transportem drogowym na różne odległości i w różne miejsca dostawy. Przewóz takich towarów wymaga specjalistycznych pojazdów i odpowiedniej wiedzy. Z przeprowadzonych analiz wypadków w transporcie ładunków niebezpiecznych można stwierdzić, że ewentualnym źródłem powstania zagrożenia jest załadunek, przejazd oraz postój i rozładunek, który w przypadku wystąpienia nieprawidłowości jest przyczyną przedostania się substancji niebezpiecznej do otaczającego środowiska, powodując zagrożenie toksyczne, pożarowe, chemiczne lub wybuchowe. Najczęstszymi przyczynami tego typu zdarzeń są uszkodzenia mechaniczne, wycieki występujące w procesie technologicznym oraz niechciane reakcje chemiczne. Przewóz towarów w samochodach ciężarowych i cysternach, który na terytorium naszego kraju realizowany jest na dużą skalę, powoduje zwiększenie wystąpienia zdarzeń drogowych, głównie tych, które mogą generować wypadki lub katastrofy o różnej skali zagrożeń. Powiązane jest to dodatkowo z czynnikami występującymi o różnym nasileniu, do których można zaliczyć między innymi:

- wykorzystanie głównie transportu drogowego do realizacji większości przewozów takich ładunków,
- mało rozwinięta sieć dróg dwujezdniowych,
- wyznaczanie szlaków tranzytowych przez duże miasta,
- niewłaściwy stan techniczny dróg,
- bagatelizowanie przez kierowców ryzyka oraz błędy ludzkie.

Przewóz drogowy ładunków niebezpiecznych potrzebuje stworzenia odpowiednich warunków, które gwarantowałyby minimalizację ewentualnego zagrożenia dla człowieka, pojazdu oraz środowiska naturalnego. Nawet wprowadzone najbardziej rygorystyczne uregulowania prawne i najnowsze zabezpieczenia, nie zapewniają wystarczającej gwarancji bezpieczeństwa w sytuacji, gdy ma się do czynienia z nieprawidłowościami w trakcie realizacji samego przewozu materiałów niebezpiecznych (MN). Wtedy staje się koniecznością analiza czynników, mogących wpływać bezpośrednio lub pośrednio na stopień bezpieczeństwa przewozu substancji niebezpiecznych. Najbardziej

tragicznymi zdarzeniami z udziałem MN była katastrofa do której doszło w 1978 r. w Los Alfareus (Hiszpania). Na skutek rozszczelnienia cysterny przewożącej 23 tony propylenu, doszło do wybuchu w wyniku którego śmierć poniosło 277 osób. Kolejnym tragicznym przykładem była eksplozja cysterny przewożącej paliwo w 2010 r., w miejscowości Sagne (Demokratyczna Republika Konga), która spowodowała śmierć 230 osób. W Polsce każdego roku dochodzi do około 2000 zdarzeń z udziałem pojazdów przewożących materiały niebezpieczne, w tym kilkudziesięciu wypadków oraz kilku katastrof o znamionach poważnej awarii.

W drogowym transporcie materiałów niebezpiecznych, wypadek klasyfikuje się do zdarzenia o znamionach poważnej awarii, w przypadku kiedy on spełnia kryteria zawarte w rozporządzeniu Ministra Środowiska w sprawie poważnych awarii objętych obowiązkiem zgłoszenia do Głównego Inspektora Ochrony Środowiska³. To rozporządzenie określa warunki, które są rozdzielone na 4 rodzaje skutków (wobec ludzi, szkody w środowisku, szkody w mieniu, negatywne skutki wykraczające poza terytorium Polski):

- śmierć co najmniej jednej osoby,
- ewakuacja minimum 250 osób na czas większy niż 2 godziny albo innej liczby osób, jeżeli iloczyn liczby osób i czasu ewakuacji wynosi co najmniej 500,
- trwałe zniszczenie środowiska, o powierzchni minimum 1 ha⁴.

W przypadku wystąpienia zdarzenia o znamionach poważnej awarii, służby ratunkowe prowadzące akcje ratowniczą, mają obowiązek poinformowania o niej Głównego Inspektora Ochrony Środowiska. GIOŚ na podstawie tych informacji wydaje roczny raport, w którym przedstawia liczbę oraz charakterystykę tych niepożądanych zdarzeń występujących w Polsce, z uwzględnieniem wielkości skażenia oraz użytych sił ratowniczych PSP w celu jego minimalizacji, bądź eliminacji.

Celem artykułu jest określenie podstawowych czynników wpływających na bezpieczeństwo transportu drogowego MN na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych. Bezpieczeństwo w przewozie drogowym materiałów niebezpiecznych jest uzależnione od bezpieczeństwa ruchu drogowego, którego elementy takie jak: człowiek, pojazd i otoczenie tworzą wzajemnie oddziaływający system. Dodatkowo wyjątkowo ważne jest także zbadanie znaczenia

³ Wypadki drogowe w Polsce w 2014 roku, Komenda Główna Policji, Warszawa 2015, s. 8.

⁴ M. Pająk, M. Madej, D. Ozimina, K. Milewski, *Wypadki w transporcie drogowym towarów niebezpiecznych*. s. 85-86.

czynnika ludzkiego, którego wpływ na utrzymanie bezpieczeństwa, podczas realizacji tego typu transportu materiałów, jest decydujące i stawiane na miejscu pierwszym. Istotna rola człowieka, jako jednego z najważniejszych czynników mających wpływ na zmniejszenie wystąpienia zagrożeń, w przebiegu procesu załadunku, przewozu i rozładunku MN do miejsca przeznaczenia, powoduje, że jest on jednym z głównych i zarazem najsłabszych ogniw występujących podczas realizacji takiego rodzaju transportu.

BADANIA ANKIETOWE WYBRANYCH CZYNNIKÓW ZAGROŻEŃ W TRANSPORCIE MN

Spośród licznych technik badań naukowych, na potrzeby tej publikacji, wybrano metodę ankietową, która umożliwia względnie szybkie tempo wykonania badań dużej populacji, przy zachowaniu jej anonimowości w celu zwiększenia wiarygodności otrzymanych wyników. W badaniach skierowanych bezpośrednio do respondentów, zastosowano ankietę audytoryjną, gdzie przed wypełnieniem, autor przedstawił cel jej przeprowadzenia. Główne założenia czyli znaczący wpływ kierowców pojazdów ADR na poziom bezpieczeństwa drogowego przewozu materiałów niebezpiecznych, przyczynił się do określenia zakresu badań/pytań oraz wyboru grupy respondentów. Ankiety przeprowadzono na obszarze całej Polski, w latach 2020/2021, wśród 120-osobowej grupy mającej bezpośredni kontakt z tego rodzaju transportem. Ze względu na wagę i znaczenie poruszanej problematyki, zgromadzone wyniki badań posłużą do dalszych analiz, które będą publikowane w kolejnych opracowaniach autorów. W skład kwestionariusza ankietowego skierowanego do kierowców pojazdów ADR, wchodziły cztery grupy pytań, które dotyczyły:

- informacji ogólnych odnośnie stażu pracy i intensywności zadań transportowych,
- charakterystyki pojazdu ADR i przewożonego MN,
- ergonomii pracy kierowcy pojazdu ADR,
- bezpieczeństwa wykonywanej pracy i stanu bezpieczeństwa drogowego w naszym kraju.

Pytania ankietowe były o charakterze zamkniętym, gdzie należało wybrać jedną lub dwie odpowiedzi oraz otwartym, w których była możliwość przedstawienia własnej odpowiedzi. Uzyskany materiał badawczy poddano analizie statystycznej. Badane wyniki podzielono na trzy główne grupy, gdzie pierwszą stanowiły informacje ogólne o kierowcy, pojeździe oraz rodzaju

przewożonych ładunków. Kolejna grupa dotyczyła analizy ergonomii pracy. Ostatnią grupę stanowiły aspekty dotyczące bezpieczeństwa drogowego przewozu materiałów niebezpiecznych wraz z czynnikami wpływającymi na ich powstawanie.

Zgromadzone dane ogólne dostarczyły między innymi informacji dotyczących: staży kierowców, charakterystyki pojazdów stosowanych do transportu MN oraz rodzaju materiałów, ilości przejechanych kilometrów w przeliczeniu na jeden rok.

Badanie zagadnień z zakresu ergonomii pozwoliło na:

- zdefiniowanie dla kierowcy najbardziej uciążliwych czynników występujących w drogowym transporcie MN,
- określenie najbardziej istotnych i pożądanых cech kierowcy.

Badanie obszaru związanego z bezpieczeństwem pozwoliło na określenie informacji dotyczących:

- konieczności dodatkowego wyposażenia w pojazdach do przewozu MN,
- oceny stanu bezpieczeństwa transportu drogowego materiałów niebezpiecznych w Polsce.

Analiza wyników przeprowadzonych ankiet potwierdziła, że najczęściej transport materiałów niebezpiecznych realizowany jest przez kierowców ze stażem w tym zawodzie wynoszącym od 6 do 10 lat. Natomiast największą grupę stanowią kierowcy, którzy przejeżdżają od 51 tys do 100 tys. km rocznie (tab. 1).

Tabela 1. Podstawowe dane o kierowcach pojazdów przewożących materiały niebezpieczne

Dane ogólne	Odpowiedź	n	Udział %
Staż pracy	do 5 lat	33	27,5
	6 ÷ 10 lat	42	35,0
	11 ÷ 15 lat	27	22,5
	powyżej 15 lat	18	15,0
Liczba przejechanych kilometrów	do 10 tys. km	16	13,3
	11 tys. ÷ 50 tys. km	22	18,3
	51 tys. ÷ 100 tys. km	49	40,8
	Powyżej 100 tys. km	33	27,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych ankiet.

Analiza otrzymanych wyników potwierdziła dane statystyczne dotyczące charakterystyki transportu drogowego, iż w Polsce transport MN przede wszystkim realizowany jest przy użyciu ciągników siodłowych z naczepami cysternami, a następnie autocysternami (tab. 2), gdzie wiek pojazdu najczęściej jest w przedziale 6÷10 lat (tab. 3).

Tabela 2. Udział poszczególnych typów pojazdów w przewozie materiałów niebezpiecznych

Typ pojazdu ADR	n	Udział %
Autocysterna	28	23,3
Ciągnik siodłowy i naczepa cysterna	36	30,0
Autocysterna i przyczepa	16	13,3
Ciężarowy zamknięty	23	19,2
Ciężarowy otwarty	4	11,7
Inny	3	2,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych ankiet.

Tabela 3. Wiek pojazdów w przewozie materiałów niebezpiecznych

Wiek pojazdu	Odpowiedź	n	Udział %
Przedział wiekowy pojazdów	do 2 lat	19	15,8
	3 ÷ 5 lat	30	25,0
	6 ÷ 10 lat	38	31,7
	powyżej 10 lat	33	27,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych ankiet.

Analiza danych z przeprowadzonych ankiet dotyczących wyposażenia pojazdu do przewozu MN wykazała, że aż w 76,7% badanych kierowców, pojazd miał na wyposażeniu urządzenie GPS służące do śledzenia i monitorowania trasy przejazdu (tab. 4).

Tabela 4. Podstawowe dane o stanie technicznym i wyposażeniu pojazdu

Stan techniczny i wyposażenie	tak		nie		nie wiem	
	n	%	n	%	n	%
Pojazd ADR:						
posiada usterki techniczne	9	7,5	82	68,3	29	24,2
posiada ważność badań technicznych	114	95,0	2	1,7	4	3,3
posiada legalizowany i sprawny tachograf	110	91,7	3	2,5	7	5,8
posiada właściwe oznakowane	112	9,3	4	3,3	4	3,3
posiada ważne świadectwo dopuszczenia przez TDT lub inną instytucję?	118	98,3	1	0,8	1	0,8
posiada właściwe dla przewożonego materiału niebezpiecznego wyposażenie	115	95,8	3	2,5	2	1,7
posiada system lokalizacji (GPS)	92	76,7	22	18,3	6	5,0

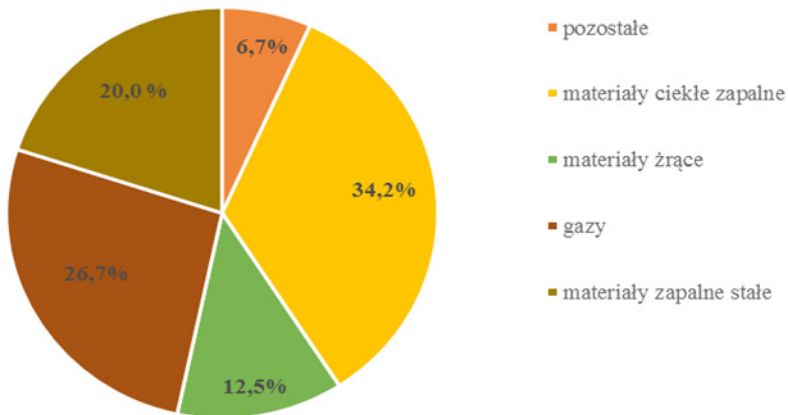
Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych ankiet.

Związane jest to głównie z kontrolą podatkową przepływu pewnej grupy ładunków (paliwa płynne, alkohole itp.) i w związku z tym, wprowadzonymi rozwiązaniami w Ustawie o systemie monitorowania drogowego przewozu towarów, która nakłada na przewoźnikach obowiązek wyposażenia pojazdu w urządzenia tego typu np. GPS⁵. Badania odnośnie zagadnienia stanu technicznego pojazdu pokazały natomiast, że aż 7,5% pojazdów uczestniczących w przewozie MN miało usterki techniczne, a natomiast w 24,2% stan techniczny był nieznyany oraz 1,7% nie posiadało ważności badań technicznych. Niewłaściwa sprawność zespołów, szczególnie tych odpowiadających za właściwości ruchowe pojazdów, może przyczynić się do powstania sytuacji awaryjnej, a zarazem wystąpienia stanu zagrożenia bezpieczeństwa, którego efektem może być katastrofa z udziałem niebezpiecznych substancji.

Z kolei, badania danych z przeprowadzonych ankiet wykazały, że najczęściej przewożonymi towarami niebezpiecznymi są materiały ciekłe zapalne należące do klasy 3 ADR, określane jako paliwa płynne, które wynoszą 34,2% wszystkich transportów (wyk. 1). Spowodowane to jest zapewne intensywnym rozwojem rynku motoryzacyjnego w Polsce i związanym z tym zapotrzebowaniem na paliwa płynne. To z kolei spowodowało wzrost liczby stacji paliw, które są w większości zaopatrywane transportem drogowym. W efekcie tego zjawiska wzrasta ilość zdarzeń powodujących zagrożenie dla środowiska.

⁵ Ustawa z dnia 9 marca 2017 r. o systemie monitorowania drogowego przewozu towarów, Poz. 708, Art. 3.1, s. 2.

Wykres 1. Wyniki ankiet – przewóz materiałów niebezpiecznych według klas

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych ankiet.

Kolejnymi głównymi grupami transportowanych materiałów niebezpiecznych, wg danych uzyskanych z badań kierowców są gazy (26,7%), materiały stałe palne (20,0%) i materiały żrące (12,5%) oraz pozostałe materiały, które stanowiły 6,7% wszystkich tego typu przewozów drogowych.

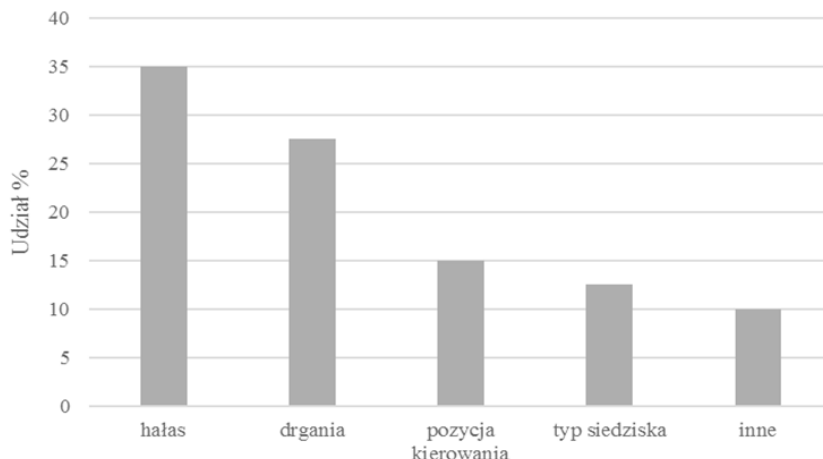
Badania ankietowe pozwoliły także wyodrębnić najbardziej uciążliwe i szkodliwe czynniki dla kierowców (wyk. 2), do których zaliczono:

- hałas (35,0%),
- drgania (27,5%),
- uciążliwa pozycja podczas kierowania pojazdem (15,0%),
- typ siedziska (12,5%),
- inne (10,0%).

Oddziaływanie hałasu na człowieka powoduje u niego znużenie i zaburzenie w stanach czuwania, które następnie może objawiać się zmęczeniem, depresją, stresem i sennością. Z kolei drgania mechaniczne przenoszone z układów mechanicznych na organizm człowieka, poprzez wzbudzone szkodliwe drgania rezonansowe, mogą działać niekorzystnie na naczynia krwionośne i tkanki ludzkie, wywołując u nich silne zaburzenia oraz trwale nieodwracalne zmiany chorobowe w układzie nerwowym lub zespół wibracyjny.

Choroby te wywołują u człowieka zaburzenia: czucia, temperatury, wibracji, dotyku a także mrowienie palców⁶.

Wykres 2. Wyniki ankiet – czynniki uciążliwe przy transporcie MN

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych ankiet.

Niewłaściwy typ siedziska i uciążliwa pozycja podczas kierowania pojazdem może być przyczyną znaczącego obniżenia i zmęczenia układu mięśniowo-szkieletowego. Pozycja przy pracy jest tym bardziej uciążliwa, im większe jest odchylenie lub skręcenie tułowia, szyi, głowy i im dłuższa jest konieczność utrzymywania tej pozycji. Na stanowisku pracy kierowcy często występują wymuszone pozycje ciała, co związane jest z:

- długotrwałym siedzeniem podczas przemieszczania na długich trasach, a zmiana pozycji występuje zazwyczaj tylko w czasie przerwy w kierowaniu pojazdem,
- wymuszoną pozycją, wynikającą z ograniczenia przestrzennego kabiny kierowcy,
- niedostosowaniem siedziska pojazdu do indywidualnych potrzeb kierowcy⁷.

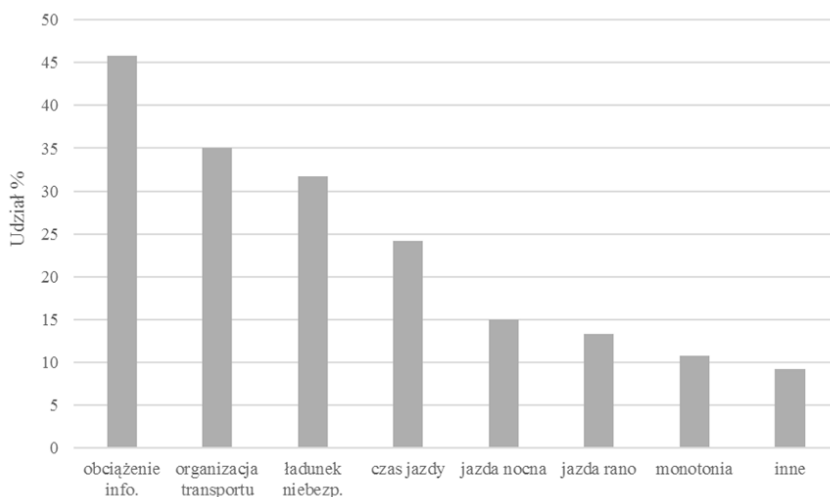
⁶ J. Radosz, *Narażenie na stanowisku pracy kierowców pojazdów*, Centralny Instytut Ochrony Pracy, Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2014, s. 4–7.

⁷ <http://www.informatorkierowcy.pl/tresc/45>, *Zdrowie kierowcy* [dostęp: 19.01.2021].

Połączenie oddziaływania szkodliwych i uciążliwych czynników może doprowadzić w organizmie człowieka do zmniejszenia koncentracji i narastania zmęczenia, które może skutkować powstaniem wypadku⁸.

Następnie, badani respondenci oceniając czynniki wpływające niekorzystnie na kierowcę (wyk. 3) wskazali, że przy transporcie MN najbardziej uciążliwe jest obciążenie informacjami (45,8%), które dotyczyły wszystkich informacji odbieranych przez kierowcę zarówno z urządzeń znajdujących się w pojeździe, jak i otrzymywanych od innych uczestników ruchu drogowego.

Wykres 3. Wyniki ankiet – czynniki uciążliwe przy transporcie MN

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych ankiet.

Również należy zaznaczyć, że około jedna trzecia respondentów (35,0%) w odpowiedzi na pytanie dotyczące czynnika niekorzystnego wskazała na drugim miejscu niewłaściwą organizację przejazdu trasy. Właściwe zaplanowanie przejazdu takiego pojazdu wymaga odpowiedniej wiedzy specjalistycznej oraz powinno być wsparte inteligentnymi systemami transportowymi, które wytyczą trasę bezpieczną zarówno dla ładunku niebezpiecznego, jak i otaczającego środowiska. Wskazana przez 31,7% kierowców odpowiedzialność za ładunek niebezpieczny jest sensorem zwiększającym obciążenie psychiczne. Biorąc pod uwagę kabiny ergonomiczne w nowoczesnych pojazdach czynnika tego nie należy uznawać za szkodliwy ani uciążliwy. Ze względu na szczególny

⁸ J. Radosz, *Narażenie na stanowisku pracy kierowców pojazdów*, op. cit., s. 4.

charakter zagrożeń związanych z tego typu transportem, istotne jest przestrzeganie czasu pracy. Z przeprowadzonych badań wynika, że 29 ankietowanych (24,2%), kieruje pojazdem niezgodnie z przepisami dotyczącymi czasu jazdy. W konsekwencji może to być przyczyną zmęczenia, zwiększonego czasu reakcji oraz powstania wypadku, którego skutki mogą być poważne nie tylko dla samego kierowcy, ale również dla osób znajdujących się w otoczeniu. W kolejnej odpowiedzi na zadane pytanie (tab. 5), ankietowani za najważniejszą cechę kierowcy pojazdu ADR, wskazali szybkość podejmowania decyzji – 67,5%. W przypadku przewozu drogowego materiałów niebezpiecznych jest to bardzo istotne ze względów bezpieczeństwa. Ponadto ponad 50% kierowców zalicza do cech ważnych również umiejętność prawidłowej oceny odległości i prędkości innych użytkowników dróg, szybki czas reakcji oraz prawidłowe widzenie w nocy i odporność na stres.

Tabela 5. Wyniki ankiet – najważniejsze cechy jakie powinien mieć kierowca pojazdu do przewozu MN

Cechy kierowcy pojazdu ADR	n	%*
szybkość podejmowania decyzji	51	42,5
umiejętność prawidłowej oceny odległości i prędkości innych użytkowników dróg	39	32,5
szybki czas reakcji	31	25,8
odporność na zmęczenie	18	15,0
odporność na stres	24	20,0
wytrzymałość psychiczna	25	20,8
prawidłowe widzenie w nocy	28	23,3
inne	14	11,7

* Uzyskanej wartości nie sumuje się do całości (100%) – pytanie dotyczyło wielokrotnego wyboru

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych ankiet.

Wg udzielonych odpowiedzi należących do tej grupy pytań, można wywnioskować, że 54 osoby spośród 120 nie odczuwa potrzeby posiadania wytrzymałości psychicznej, a natomiast 66 kierowców, uważa ją jedną z najważniejszych cech. Cechy charakteryzujące kierowcę pojazdu ADR, przedstawione przez ankietowanych są sprawdzane przy naborze zawodowym prowadzonym przez organa do tego wyznaczone. Kierowca pracujący w zawodzie powinien charakteryzować się cechami osobowymi, przydatnymi w przypadku wystąpienia sytuacji zagrażającej bezpieczeństwu.

W dziale badań ankietowo-eksperymentalnych odnośnie bezpieczeństwa przewozu drogowego materiałów niebezpiecznych (tab. 6), badani kierowcy na pytanie: „co trzeba poprawić aby zwiększył się poziom bezpieczeństwa”, wskazali na pierwszym miejscu na tzw. parkingi ADR. Niepokojący jest fakt, że 61 spośród 120 respondentów (50,8%) stwierdziło zbyt małą liczbę występujących parkingów ADR jako główny czynnik wpływający niekorzystnie na drogowy transport materiałów niebezpiecznych. Brak takiej infrastruktury drogowej stwarza ewentualne zagrożenie dla środowiska naturalnego oraz organizmów żywych w przypadku niekontrolowanego uwolnienia substancji toksycznej lub daje możliwość przejęcia pojazdu z takim ładunkiem przez osoby niepowołane i wykorzystania w ewentualnym w zamachu terrorystycznym. Postój takiego pojazdu w innych miejscach niż do tego przeznaczonych uniemożliwia również przeprowadzenie szybkich i właściwych działań ratowniczych, gdzie poniesione straty nie tylko materialne, ale i ludzkie mogą być znacząco wyższe.

Tabela 6. Wyniki ankiet - elementy wpływające na poziom bezpieczeństwa transportu MN.

Elementy transportu drogowego materiałów niebezpiecznych	n	%*
rozmieszczenie oznakowania dróg	11	9,2
stan techniczny dróg	41	34,2
stan techniczny pojazdów oraz zbiorników i opakowań do przewozu materiałów niebezpiecznych	25	20,8
przepisy prawa	15	12,5
długość dróg szybkiego ruchu i autostrad	30	25,0
występowanie obwodnice miast i miejscowości	28	23,3
liczba parkingów ADR	61	50,8
inne	8	6,7

* Uzyskanej wartości nie sumuje się do całości (100%) – pytanie dotyczyło wielokrotnego wyboru

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych ankiet.

Nie dziwi fakt, że 34,2% osób poddanych badaniu chciałoby poprawić stan techniczny dróg mimo, że ich jakość systematycznie się poprawia. Badania parametrów techniczno-eksploatacyjnych nawierzchni dróg wykazują uszkodzenia nie tylko takie jak nierówność podłużna, koleiny i spękania, ale

również zmniejszony współczynnik tarcia, który ma bardzo duży wpływ na przyczepność kół jezdnych pojazdu do podłoża. Wyniki raportu badań dotyczące stanu technicznego dróg krajowych w Polsce przeprowadzonych przez Generalną Dyрекcję Dróg i Autostrad z 2019 roku pokazują, że 61,7% dróg było w stanie dobrym lub pożądanym, a natomiast 39,3% niskiej jakości. Ten fakt dostrzega, aż 25% respondentów gdzie widzi w tym poprawę poziomu bezpieczeństwa. Podobnie jest w przypadku obwodnic aglomeracji miejskich, bo 23,3% badanych spostrzega wzrost bezpieczeństwa poprzez zwiększenie ich liczby. Natomiast 20,8% przebadanych kierowców zwiększyłoby bezpieczeństwo poprzez poprawę stanu technicznego zarówno pojazdów ADR, jaki i zbiorników lub opakowania do przewozu MN. Stan ten zapewne jest spowodowany wykorzystywaniem do realizacji transportu drogowego materiałów niebezpiecznych najczęściej kilku oraz kilkunastoletnich środków technicznych.

Najmniej, bo tylko 9,2% respondentów wskazało rozmieszczenie oznakowań dróg jako element, który trzeba poprawić w celu poprawy bezpieczeństwa. Fakt ten przedstawia, po przeprowadzonej kontroli raport NIK, który w swojej treści za nieprawidłowości w oznakowaniu dróg uznaje⁹:

- występowanie informacyjnej infrastruktury drogowej niezgodnie z przyjętą organizacją ruchu;
- ograniczenie widoczności znaków umieszczonymi w rejonie drogi tablicami reklamowymi;
- uszkodzenie znaków drogowych;
- nieczytelne pasy na jezdni;
- umieszczenie zbyt dużej liczby znaków w jednym miejscu;
- brakami w oznakowaniu.

W następnym pytaniu z tego działu (tab. 7), w odpowiedzi na zadane pytanie „jakie elementy mają wpływ na bezpieczeństwo transportu drogowego materiałów niebezpiecznych”, kierowcy w pierwszej kolejności wskazali na wykrywanie zagrożeń (45,8%) jako element, który ma duży wpływ na bezpieczeństwo przewozu drogowego MN. Wielu kierowców jest świadomych faktu, iż wykrycie zagrożeń we właściwym czasie, daje możliwość podjęcia odpowiednich działań zapobiegawczych, których efektem może być uniknięcie powstania zdarzenia krytycznego.

⁹ NIK, Informacje o wynikach kontroli, *Organizacja ruchu na drogach gminnych, powiatowych i wojewódzkich*, Warszawa 2014.

Tabela 7. Wyniki ankiet - elementy wpływające na bezpieczeństwa transportu drogowego materiałów niebezpiecznych

Elementy transportu drogowego	n	%*
prawidłowo dobrany środek transportu	16	13,3
prawidłowe wykształcenie pracowników	18	15,0
organizacja przewozu drogowego	19	15,8
monitoring transportu drogowego	41	34,2
zabezpieczenie ładunku	21	17,5
wykrywanie zagrożeń	55	45,8
system ratownictwa drogowego	32	26,7
inne	8	6,7

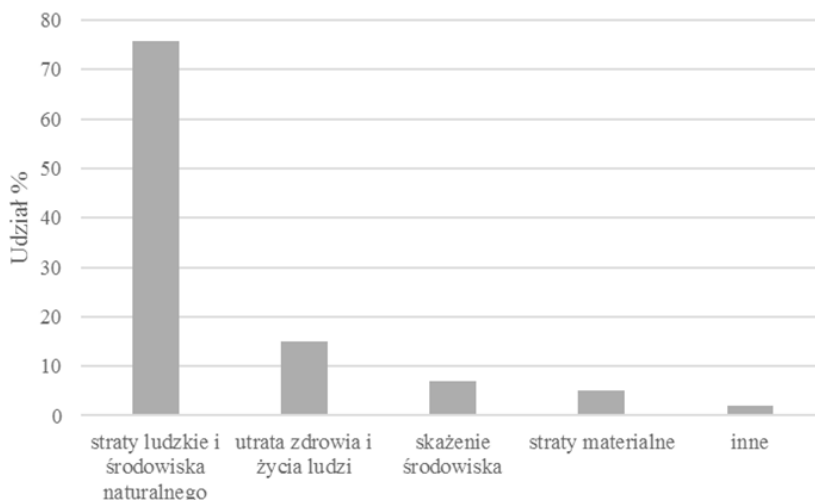
* Uzyskanej wartości nie sumuje się do całości (100%) – pytanie dotyczyło wielokrotnego wyboru

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych ankiet.

Z badań wynika, że dla 34,2% kierowców biorących udział w ankiecie, monitoring towarów również wpływa na bezpieczeństwo tego rodzaju transportu. Śledzenia pojazdów i ich towarów w czasie rzeczywistym daje możliwość, w przypadku kradzieży, ich natychmiastowego odnalezienia. Dodatkowo system ten, w razie wystąpienia ewentualnego wypadku, należy do grupy elementów zmniejszających jego skutki. Monitoring po zaistniałym zdarzeniu krytycznym, poprzez precyzyjne określenie położenia, znacznie zmniejsza czas przybycia odpowiednich służb do pojazdu, a zarazem rozpoczęcia akcji ratunkowej. Z przedstawionych danych wynika, że system ratownictwa drogowego dla 26,7% uczestników ankiety, należących do grupy kierowcy, przyczynia się do utrzymania bezpieczeństwa na właściwym poziomie. System ten w obszarze ratownictwa drogowego, poprzez działania PSP i PRM (Państwowe Ratownictwo Medyczne), ma na celu zmniejszenie lub likwidację zagrożenia dla życia, zdrowia, mienia i środowiska. W wyniku badań ankietowych okazało się, że 21 (17,5%) spośród 120 respondentów uważa zabezpieczenie ładunku jako istotny element poprawy.

W odpowiedzi na zadane w ankiecie pytanie dotyczące występujących zagrożeń po uwolnieniu materiału niebezpiecznego to 91 kierowców spośród 120 uznało, że transport drogowy materiałów niebezpiecznych stwarza największe niebezpieczeństwo dla zdrowia i życia ludzi oraz środowiska naturalnego (wyk. 4).

Wykres 4. Wyniki ankiet - czynniki uciążliwe przy transporcie materiałów niebezpiecznych

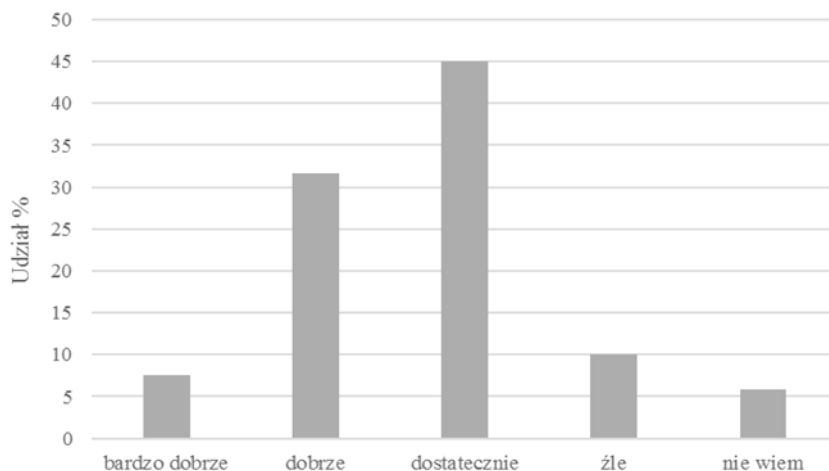

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych ankiet.

Następnie kolejno respondenci wskazali na utratę zdrowia i życia wielu ludzi (15 osób), skażenie środowiska naturalnego (7 osób), straty materialne (5 osób) oraz inne (2 osoby). Poddane badaniu osoby mający bezpośredni kontakt z realizacją tego typu przewozu, w większości są świadomi generowanych zagrożeń jakie niosą po uwolnieniu materiały niebezpieczne i w związku z tym, powinny zachować właściwe środki ostrożności, aby uniknąć takiego rodzaju wypadków.

Na wykresie 5 przedstawiono wyniki dotyczące skuteczności służb ratowniczych w Polsce, gdzie ankietowani poprawnie ocenili ich realizację. Blisko 46% kierowców jest zdania, że reakcja odpowiednich służb na zdarzenia związane z drogowym transportem MN jest dostateczna, a dobra dla 30,8%. Natomiast 10% ankietowanych osób uważa za bardzo dobrą, a natomiast 7,5% uważa za złą. Prawie 6% respondentów nie potrafiło określić swojego zdania, co może być efektem braku w pewności do wyboru prawidłowej odpowiedzi.

Wykres 5. Wyniki ankiet – ocena skuteczności działania służb ratowniczych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych ankiet.

W naszym kraju, w przypadku wystąpienia wypadku drogowego, w którym biorą udział materiały niebezpieczne, zostają podjęte działania ratownicze w celu ochrony zdrowia, życia i mienia oraz środowiska naturalnego. Wówczas system zarządzania kryzysowego przy wykorzystaniu Systemu Powiadamiania Ratunkowego do akcji zostają skierowane głównie siły i środki wykonawcze Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego oraz Państwowego Ratownictwa Medycznego. Skuteczność działania tych systemów zdecydowanie zależy od stosownych uregulowań prawnych, wyposażenia technicznego specjalistycznych grup ratownictwa chemiczno-biologicznego, koordynacji działań ratowniczych oraz współdziałania odpowiednich w tym celu powołanych służb ratowniczych i organizacji systemu szkoleń i ćwiczeń.

W pytaniu dotyczącym działań zwiększających obecny stan bezpieczeństwa (tab. 8), badani kierownicy na pierwszym miejscu, bo aż 55 (45,8%) ankietowanych ze 120, zaproponowali nowe systemy szkolenia i doskonalenia kierowników. Następnie respondenci wybrali inteligentny system wspomagający transport drogowy materiałów niebezpiecznych (35%), nowe procedury (10%), nowe przepisy prawa (6,7%) oraz inne (2,5%).

Tabela 8. Wyniki ankiet – elementy wymagające wprowadzenia w celu poprawy poziomu bezpieczeństwa

Elementy transportu drogowego	n	Udział %
nowe procedury	12	10,0
nowe systemy szkolenia i doskonalenia zwiększające kompetencje kierowców	55	45,8
nowe przepisy prawa	8	6,7
inteligentny system bezpieczeństwa wspomagający transport drogowy materiałów niebezpiecznych	42	35,0
inne	3	2,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych ankiet.

Analizując odpowiedzi na zadane pytanie, łatwo zauważyć, że ankietowani widzą problem w systemie szkolenia i doskonalenia zwiększającego kompetencje kierowców. Na drugim miejscu, respondenci widząc powagę zagrożenia związanego z przewozem drogowym materiałów niebezpiecznych, wskazali na inteligentny system wspomagający taki rodzaj transportu. Elementy takie jak nowe procedury czy nowe przepisy prawa wśród ankietowanych wskazane na poziomie około 10%, mogą świadczyć o tym, iż są obecnie skuteczne i nie wymagają większych zmian.

ZAKOŃCZENIE

Na podstawie przeprowadzonych ankiet i badań własnych można stwierdzić, że pomimo rozwoju infrastruktury drogowej oraz rozwoju gospodarczego Polski, stan bezpieczeństwa przewozu drogowego materiałów niebezpiecznych pozostaje od kilku lat na jednakowym, dość niskim poziomie. Badania potwierdziły, że najczęściej stosowanym pojazdem do realizacji przewozu materiałów niebezpiecznych jest ciągnik siodłowy z naczepą cysterną, a transportowanym ładunkiem są materiały ciekłe zapalne (paliwa). Poddani badaniu kierowcy, mimo nowoczesnych kabin jakie znajdują się w ich pojazdach, jako czynniki uciążliwe, które niekorzystnie wpływają na ich pracę, wskazali na hałas i drgania. Dodatkowo stwierdzili, że na występowanie popełnianych błędów może mieć wpływ obciążenie informacjami, organizacja pracy i presja odpowiedzialności za ładunek niebezpieczny.

Z pozyskanych dodatkowych informacji wynika, że w celu zwiększenia poziomu bezpieczeństwa konieczne staje się wprowadzenie inteligentnego systemu wspomagającego transport drogowy materiałów niebezpiecznych.

Połączenie technologii informatycznych i telekomunikacyjnych z inżynierią transportu w jeden inteligentny system bezpieczeństwa, mogłoby zwiększyć nie tylko efektywność, ale również poziom bezpieczeństwa przewozu drogowego materiałów niebezpiecznych. Opracowanie takiego inteligentnego systemu na obszarze całego kraju dodatkowo może przyczynić się do zmniejszenia nieoczekiwanych zagrożeń dla człowieka i środowiska, ulepszenia procesu przekazu informacji na każdym etapie realizacji tego przewozu oraz po wypadku do opracowania metod ratowniczych na miejscu awarii.

BIBLIOGRAFIA

1. Bęczkowska S., *Badanie poziomu ergonomicznej jakości i bezpieczeństwa układu kierowca-pojazd do przewozu materiałów niebezpiecznych*, Logistyka – nauka, Logistyka, 4/2011, Poznań 2011.
2. Kopczeński R., Nowacki G., *Ocena stanu bezpieczeństwa przewozu drogowego towarów niebezpiecznych*, Bezpieczeństwo i ekologia, Autobusy, 3/2019, Instytut Naukowo-Wydawniczy „Spatium”, Radom 2019.
3. Pająk M., Madej M., Ozimina P., Milewski K., *Wypadki w transporcie drogowym towarów niebezpiecznych*, s. 85-86.
4. Najwyższa Izba Kontroli, Informacje o wynikach kontroli, Organizacja ruchu na drogach gminnych, powiatowych i wojewódzkich, Warszawa 2014.
5. Radosz J., *Narażenie na stanowisku pracy kierowców pojazdów*, Centralny Instytut Ochrony Pracy, Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2014.
6. Raport Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad o stanie nawierzchni sieci dróg krajowych na koniec 2019 roku, Warszawa 2020.
7. Ustawa z dnia 9 marca 2017 r. o systemie monitorowania drogowego przewozu towarów, poz. 708, Art. 3.1.
8. *Zdrowie kierowcy*, <http://www.informatorkierowcy.pl/tresc/45> [dostęp: 19.01.2021].

INFLUENCE OF SELECTED FACTORS ON SAFETY OF ROAD TRANSPORT OF HAZARDOUS MATERIALS

Abstract: This article presents the results of a questionnaire study covering 120 respondents aged 20–65 years, who work as drivers of vehicles transporting hazardous materials. The aim of the study was to gather information on factors, which reflect on the safety of road transport of materials that pose high risk to human health and life, as well as environment. Anonymous nature of the study made it possible to characterize major hazards, which occur during this type of transport. Study results presented in this article demonstrate drivers' views on factors, which shape the level of current safety in road transport of hazardous materials.

Keywords: Safety, risk factors, road transport, hazardous materials.

KRYZYS PLANETARNY. STRATEGIA DE-WZROSTU JAKO ODPOWIEDŹ NA GLOBALNE ZAGROŻENIA EKOLOGICZNE, GOSPODARCZE I POLITYCZNE

Streszczenie: Celem artykułu jest poszerzenie pola badawczego nad warunkami bezpieczeństwa wspólnoty narodowej o zagrożenia, których prąźródłem jest kryzys planetarny. Dotychczasowa refleksja o zewnętrznych czynnikach bezpieczeństwa sprowadza się do geopolityki, czyli rywalizacji państw o wielką przestrzeń. W centrum uwagi znajduje się wówczas potencjał militarny państw, sprzężony z poziomem rozwoju gospodarczego. Bezpieczeństwo wewnętrzne z zewnętrznym łączą spójnie anglosaskie studia bezpieczeństwa. Kryzys planetarny i jego następstwa jakościowo zmieniają funkcjonowanie gospodarki podporządkowanej obecnie logice zysku, a także wymuszą zmianę stylu życia i konsumpcji mieszkańców planety. Do adekwatnego ujęcia źródeł i następstw kryzysu planetarnego konieczna jest rewizja poglądów na miejsce przyrody w gospodarczej działalności człowieka.

Słowa kluczowe: Kryzys planetarny, zagrożenia ekologiczne, zagrożenia gospodarcze, zagrożenia polityczne.

WSTĘP

Celem artykułu jest poszerzenie pola badawczego nad warunkami bezpieczeństwa wspólnoty narodowej o zagrożenia, których prąźródłem jest kryzys planetarny. Dotychczasowa refleksja o zewnętrznych czynnikach

---

¹ prof. dr hab., Uniwersytet Warszawski.

bezpieczeństwa sprowadza się do geopolityki, czyli rywalizacji państw o wielką przestrzeń. W centrum uwagi znajduje się wówczas potencjał militarny państw, sprzężony z poziomem rozwoju gospodarczego. Bezpieczeństwo wewnętrzne z zewnętrznym łączy spójnie anglosaskie studia bezpieczeństwa². Kryzys planetarny i jego następstwa jakościowo zmienia funkcjonowanie gospodarki podporządkowanej obecnie logice zysku, a także wymuszają zmianę stylu życia i konsumpcji mieszkańców planety. Do adekwatnego ujęcia źródeł i następstw kryzysu planetarnego konieczna jest rewizja poglądów na miejsce przyrody w gospodarczej działalności człowieka.

WZROST GOSPODARCZY NA CENZUROWANYM

Wizje przyszłości wciąż kształtuje optymizm co do postępu techniki i nadzieja w narastającą mądrość ludzi pod wpływem doświadczeń historycznych. Że tak jest, wystarczy przejrzeć raporty o przyszłości świata przygotowane w latach 60.,70.,80.,90., przez różne wyspecjalizowane ośrodki analityczne jak RAND Corporation, Stratfor czy Worldwatch Institute (obecnie Earth Policy Institute). Lektura wizji, prognoz, scenariuszy uznanych swego czasu autorów jak R. Malthus, D. Bell, H. Khan, A. Wiener, teraz G. Friedman, L. Brown, jest obecnie rozrywką dla wnuków. Ale działanie jest skierowane w przyszłość. Dlatego jakieś światło uporządkowanej refleksji musi je poprzedzać, gdyż poruszanie się w całkowitych ciemnościach byłoby jeszcze mniej rozsądne.

Współczesna kapitalistyczna gospodarka rynkowa obejmuje praktycznie całą ekumenę. Globalizacja ekonomiczna ograniczona do przepływu kapitału, towarów i technologii wymaga uzupełnienia o mechanizmy koordynacji politycznej³. Gdyż dopiero na tym szczeblu, zatem z perspektywy globalnego ekosystemu i całej populacji ludzkiej, można sformułować kryteria racjonalności planetarnej. To m. in. zachowanie równowagi ziemskiego ekosystemu i przekazanie go następnym pokoleniom. Gospodarka bliska jest stanu absolutnej rzadkości zasobów biogeochemicznych, stąd potrzeba strategii dobrobytu bez

---

² Np. *Studia bezpieczeństwa*, (red.) P.D. Williams, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.

³ W. Szymański, *Świat i Polska wobec wyzwań*, Difin, Warszawa 2015, s. 24-32; W. Streeck, *How Will Capitalism End?*, Veros, London, New York 2016, s. 15; Władysław Szymański wskazuje na przełomowe znaczenie decyzji prezydenta R. Nixona z r. 1971 o odejściu USA od wymiany dolara na złoto w stosunkach międzynarodowych. Odejście od systemu stałych kursów walutowych pozbawiło regulatorów rynku kontroli nad przepływami kapitałów.

wzrostu⁴. Pojawia się kolejne prawo malejących przychodów, tym razem nie spod znaku Malthusa społeczeństw rolniczych, lecz Meadowsa – społeczeństw masowej konsumpcji i zachłannego zysku bez względu na konsekwencje dla natury, pracy i życia ludzkiego. Sama logika rynku nie podsunie rozwiązań.

Prosperity kapitalizmu opartego na cielcu wzrostu gospodarczego dobiega końca. Tylko w obecnym wieku światowy przemysł zużył 1/3 węgla, jaki dotychczas wydobyli górnicy, 37% ropy naftowej, która dostarczała energii zasilającej wszelkie silniki i urządzenia⁵. To efekt coraz większej bazy przemysłowej i coraz większej masowej konsumpcji. Tania ropa napędzała rozrastający się aparat produkcyjny, który wyrzucał na rynek coraz więcej towarów; rosła konsumpcja, ale też efekty zewnętrzne: góry odpadów, emisja gazów cieplarnianych, coraz szybsze zużycie surowców. Kapitalistyczna gospodarka rynkowa znalazła się na kolejnym zakręcie. Nie dokonał się obiecany *decoupling* – rozwój wzrostu gospodarczego i zużycia energii. Tzw. korporacje technologiczne wytwarzają tylko 10 % światowego PKB. Zresztą według statystyk produktywności, wpływ rewolucji komputerowej na produktywność spada w USA od 2010. Obecnie spadła do 0.5 % według szacunków cenionego badacza efektywności innowacji Roberta Gordona⁶. Nastąpi spadek tempa wzrostu gospodarczego wskutek limitów przyrodniczych z 3% do prognozowanego 1%. W tej sytuacji zmieniają się mechanizmy funkcjonowania gospodarki. Konieczna będzie przebudowa energetyki i transportu, wzmoże się nacisk na recykling minerałów, zmieni się rynek pracy wraz z zastosowaniami robotyki i sztucznej inteligencji, bliski jest kres koncepcji życia jak użycia, tj. konsumpcjonizmu.

Groźnie długofalowo są zmiany klimatu. Kurczenie się Amzonii może zaburzać ruch mas powietrza i wody w tropikach. Efekt to słabnięcie Golfstromu, który zapewnia Europie Zachodniej tak korzystne warunki wegetacji roślin. Według różnych szacunków (m. in. CARE) do 2030 roku dla domknięcia bilansu żywnościowego będzie potrzeba o połowę więcej żywności, niż wynosi obecna produkcja, 45% więcej energii i 30% więcej wody pitnej. Aż 80% ścieków jest nieoczyszczanych, z tego powodu 40% mieszkańców planety nie

⁴ T. Jackson, *Dobrobyt bez wzrostu. Ekonomia dla planety o ograniczonych możliwościach*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2015; U. Bardi, *Wydobycie. Jak poszukiwanie bogactw mineralnych pustoszy naszą planetę*, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa 2018; E. Bendyk, *W Polsce czyli wszędzie. Recz o upadku i przyszłości świata*, Wydawnictwo Polityki, Warszawa 2020.

⁵ E. Bendyk, cyt. wyd., s. 127; M. Popkiewicz, *Rewolucja energetyczna. Ale po co?*, Wydawnictwo Sonia Draga, Katowice 2015, s. 20-22, 35-36.

⁶ R. J. Gordon, *The Rise and Fall of American Growth: the U.S. Standard of Living since the Civil War*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey 2017, part III.

ma dostępu do czystej wody pitnej. Do wyprodukowania kilograma pszenicy potrzeba tysiąc litrów wody, kilograma ryżu 1,4 tys., a kilograma wołowiny aż 13 tysięcy litrów. Aż 70% ogółu słodkiej wody zużywa się do nawadniania. Czerpie się ją z coraz głębszych studni, co pochłania wiele energii, np. w niektórych stanach Indii aż połowę mocy zużywa się w tym celu. Deficytem słodkiej wody zagrożone są Wielkie Równiny amerykańskie, Nizina Chińska. Napięty bilans żywości zwiększy erozja powierzchniowych, najżyźniejszych warstw ziemi ornej w Australii, Brazylii, Myanmarze, Rosji, na Ukrainie, w Sudanie, RPA, Tajlandii, Paragwaju i na Madagaskarze, a utworzenie 2,5 centymetrowej warstwy żyznej gleby trwa nawet kilkaset lat. Niekorzystne zmiany przyniesie też globalne ocieplenie. Wzrost temperatury o 1 stopień Celsjusza powoduje 10% spadek zbiorów najważniejszych zbóż, czyli pszenicy, ryżu i kukurydzy. Wszystkie najstarsze zboża, które uprawia człowiek od 11 tysięcy lat dostosowane są do stabilnego klimatu. W latach 1950-1990 na całym świecie plony rosły rocznie około 2%, wyprzedzając wzrost populacji. Teraz to się zmienia. W związku ze wzrostem populacji do 9,5 mld i kurczeniem się areалу upraw, w nadchodzących dekadach ten sam skrawek ziemi będzie musiał nakarmić zamiast 27 aż 43 osoby. Bez dalszych postępów w biotechnologii rolniczej (m. in. w dziedzinie "podkręcenia" fotosyntezy) będzie to trudne.

MIT KAPITALIZMU KOGNITYWNEGO: NIE BITY, LECZ ATOMY

Główną nadzieją kapitalistycznej gospodarki są korporacje nowych technologii, tzw. kapitalizm kognitywny, kapitalizm bez fordowskich fabryk. Zwłaszcza właściciele ogromnego kapitału pieniężnego i własności intelektualnej z kalifornijskiej Doliny Krzemowej szukają nowych możliwości inwestycyjnych. Ich kapitał dzięki nowym inwestycjom w robotykę, biotechnologię, sztuczną inteligencję, a nawet w podróż na Marsa będzie mógł dalej się pomnażać. Liczą na to, że nowa fala inwestycji będzie podtrzymywać wzrost przez kolejne dekady. Przemysł ery 4.0 obiecuje systemy cyberfizyczne, optymalizację procesów produkcyjnych dzięki inteligentnemu zarządzaniu przez komputery, globalizację „kontenerową” ma zastąpić globalizacja „sieciowa”. Nawet bystrzy obserwatorzy współczesnego kapitalizmu dają się wkręcić w kolejną wizję rajy, który obiecuje przedsiębiorczość na konkurencyjnym wolnym rynku. Problem polega na tym, że technofil zapatrzony w technologie nie widzi materii, którą ta obrabia i energii, którą musi być zasilana.

Niestety, to wciąż atomy, a nie bity. Kognitywny kapitalizm polega na tym, że korporacje (jej główni udziałowcy, akcjonariusze, zarządcy, „inwestorzy” – często drobni ciułacze) kontrolują tylko wynalazki, wykupują start-upy, czerpią renty z tzw. praw własności intelektualnej: patentów, znaków towarowych, praw autorskich do replikatorów (cyfrowych wzorów produktów) i robotów. Branże, w których dochody przynoszą prawa własności intelektualnej stanowią 35% amerykańskiego PKB⁷. Tzw. kognitywny kapitalizm zarabia na spersonalizowanych reklamach, na wykorzystaniu cyfrowych platform jak Uber czy Airbnb. Ale produkcję dóbr przynoszącej dochód „dedukuje” taniej sile roboczej w Chinach czy w Centralnej Europie⁸.

Jednak wiara w samą technikę bliska jest pogładowi, że „kucharz może upiec większe ciasto z mniejszej ilości mąki po prostu mieszając składniki szybciej” zauważył włoski przyrodnik i ekspert Klubu Rzymskiego Ugo Bardi⁹. Dotychczasowy dobrobyt ludzie zawdzięczają bezpośrednio taniej ropie. Pod tym względem kapitalizm wzrostu jest wampiryczny, i w dającej się ogarnąć prognozą przyszłości – taki pozostanie. Jednak przerabianie darów przyrody na towary przez dwa stulecia zrodziło największe systemowe ograniczenie – mineralną eschatologię, jak ją określa przyrodnik zarazem specjalista zarządzania międzynarodowego Rolf Jakobi¹⁰. Gdyż zmiana klimatyczna, a nawet szerzej kryzys planetarny, to główny „atraktor kształtujący logikę i dynamikę rozwoju współczesnego kapitalizmu” – zauważa Edwin Bendyk¹¹. Do tego dochodzi starzenie się społeczeństw bogatych i wzrost populacji w krajach Globalnego Południa. A rezerwowa armia pracy wynosi według szacunku J. B. Fostera około 2,4 mld ludzi, przy 1,4 mld czynnych zawodowo¹².

Na dodatek, coraz lepiej uzbrojona w mechaniczne ręce i cyfrowe mózgi, ma systemowy problem bezrobocia i niskiego popytu. Głównym powodem jest asymetryczna dystrybucja dochodów opisana w książce Thomasa Piketty'ego „Kapitał XXI wieku”¹³. Główną przyczyną tych nierówności jest mikroekonomiczne podejście korporacji do popytu. Dążą one do pokonania bariery popytu przez obniżkę cen. Ta strategia prowadzi prostą drogą do obniżki

⁷ P. Frase, *Cztery przyszłości. Wizje świata po kapitalizmie*, PWN, Warszawa 2018, s. 70.

⁸ A. Madariaga, *Neoliberal Resilience: Lessons in Democracy and Development from Latin America and Eastern Europe*, Princeton University Press, Princeton 2020, s. 8-9.

⁹ U. Bardi, cyt.wyd., s. 189.

¹⁰ U. Bardi, cyt. wyd., s. 294, Autorem określenia jest Rolf Jakobi.

¹¹ E. Bendyk, cyt. wyd., s. 211.

¹² J. B. Foster, *Nowy imperializm zglobalizowanego kapitału monopolistyczno-finansowego. Wprowadzenie*, (w:) (red.) G. Konat, P. Wielgosz, *Realny kapitalizm. Wokół teorii kapitału monopolistycznego*, Książka i Prasa, Warszawa 2018, s. 108.

¹³ Th. Piketty, *Kapitał w XXI wieku*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2015.

kosztów za sprawą zmniejszania zatrudnienia i płac. Tym samym powstaje klasyczny błąd złożenia w postaci obniżki popytu globalnego. Tak rodzi się główna sprzeczność globalizacji: gospodarka ma charakter globalny a firma kieruje się partykularnym kryterium, dąży bowiem do maksymalizacji stopy zwrotu z kapitału w sytuacji, w której państwo nie kształtuje warunków brzegowych jego wykorzystania, a na dodatek korporacyjni menedżerowie nie ponoszą odpowiedzialności majątkowej za swoje decyzje. Postulowana, nawet gdzieś wdrażana, idea bezwarunkowego dochodu podstawowego (BDP) ma być ucieczką od powszechnego braku pracy i jej cienia – ubóstwa.

LIKWIDACJA LUKI ROZWOJOWEJ GLOBALNEGO POŁUDNIA

Po raz pierwszy w dziejach los ludzi zamieszkujących regiony zacofane nie może być obojętny mieszkańcom bogatej Północy. Oczywiście, nie z powodu przyływu altruistycznych postaw. Skutki biedy na Południu dotyczą bogate społeczeństwa Północy bezpośrednio i pośrednio. Bezpośrednio – w postaci fal migracyjnych, ludzi uciekających przed nędzą i głodem do, jak sądzą, oaz dobrobytu. Tam z kolei pojawia się z czasem problem integracji i multikulturalizmu, i jako reakcja – ksenofobia i ruchy radykalnej prawicy. Jednym z efektów załamania się modernizacji, zwłaszcza w krajach islamskich, jest użycie języka i symboliki religijnej do wyrażania radykalnych postaw. W skrajnej formie przybierają one postać aktów terroru. Pośrednio zaś z powodu degradacji lokalnych ekosystemów, zaburzających dotychczasową stabilność klimatu i procesów go podtrzymujących w ziemskim ekosystemie.

Według kryterium Banku Światowego, wprowadzonego w 2005 r., linię radykalnego ubóstwa wyznacza fizyczne przetrwanie jednostki. Ustalona granica radykalnego ubóstwa wynosiła 1,9 dol. dziennie. W 2017 r. pod kreską znajdowało się na świecie prawie 11% populacji, czyli 760 mln ludzi¹⁴. Natomiast według znanego historyka i ekonomisty Roberta Allena, w koncepcji *Basic Needs Poverty Line*, powinno się brać pod uwagę podstawowe ludzkie potrzeby, np. pracę w danych warunkach socjoekonomicznych, mieszkanie, potrzeby żywieniowe. Wówczas odsetek osób żyjących poniżej granicy

---

¹⁴ *The percentage of people living in extreme poverty globally fell to a new low of 10 percent in 2015 — the latest number available — down from 11 percent in 2013, reflecting steady but slowing progress, World Bank data show. The number of people living on less than \$1.90 a day fell during this period by 68 million to 736 million.*" (in:) The World Bank, *Decline of Global Extreme Poverty Continues but Has Slowed: World Bank*, September 19, 2018, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2018/09/19/decline-of-global-extreme-poverty-continues-but-has-slowed-world-bank>

ubóstwa wzrasta z 15 do 22% pod koniec lat 70. i do 15% w 2010. To ważne ustalenie dla oceny neoliberalnego trzydziestolecia, które próbuje się legitymizować likwidacją biedy na świecie. Ta narracja wykorzystuje osiągnięcia Chin, które co prawda ciągną zyski z globalizacji, ale na własnych warunkach, tj. nie pozwalając się zamknąć w żelaznej klatce reguł Konsensusu Waszyngtońskiego.

Padające w tym kontekście słowo *globalizacja* jest mylące, ponieważ tylko ok. 2 mld ludności świata może sobie pozwolić na zakup towarów i usług w globalnym supermarkecie. Ludzi zbędnych można szacować nawet na 4 mld. Około 20-25% ludności świata ulega dalszej marginalizacji, choć ocena zależy od przyjmowanych kryteriów. Według niektórych badaczy 3/4 ludzkości żyje w krajach o średnim poziomie dochodów, tzn. powyżej 2 dol. i poniżej 32 dol. dziennie. Współpracownik Banku Światowego, Branco Milanovic, podaje, że w dalszym ciągu dochody 1,75% najbogatszych przekraczają dochody 77% najbiedniejszych. Nadal też poziom dochodu jednostki w 80% wyjaśnia miejsce urodzenia (kraj), klasa społeczna rodziny i biologiczne determinanty osobniczego losu, jak płeć czy kolor skóry. Dlatego najbiedniejszy Szwed jest bogatszy niż 82% światowej populacji. Wzrosła różnica między uprzywilejowaną mniejszością najbogatszych a ogromną masą najbiedniejszych. Spadł bowiem udział realnych płac w PKB, zaledwie 20% pracuje w przemyśle, usługi to strefa bieda-płac, trwa prekaryzacja zatrudnienia, nawet dyplomy wyższej uczelni nie zapewniają stabilnego zatrudnienia. Dzięki Chinom zmniejszają się co prawda różnice dochodów w skali międzynarodowej, ale rosną w obrębie krajów. Światowy rozkład bogactwa przypomina kielich szampana¹⁵. Rzadko się zdarza, by uczestnikowi *afterparty* delectowanie się *frutti di mare* zakłóciła świadomość, że ok. 168 mln dzieci pracuje zamiast chodzić do szkoły, a 9 mln umiera każdego roku przed 5. urodzinami na łatwo uleczalne choroby. I jest to trwała tendencja¹⁶.

Ponadto istnieje ścisły związek między przemocą, zwłaszcza konfliktami o ziemię i tereny wypasu bydła między pasterzami a rolnikami (Sudan, Uganda, Nigeria). Dodatkowo na Afryce ciąży „przekleństwo surowców” (w Kongu, Nigerii, Sudanie). W Azji krajem takim jest Indonezja posiadająca ropę, diamenty i szlachetne gatunki drewna. Miękkie państwo traci tam monopol na przemoc. Obecnie w państwach tych jest ona stosowana przez prywatne korporacje, organizacje paramilitarne i strzegące bezpieczeństwa inwestycji

¹⁵ B. Milanovic, *Global Inequality. A New Approach for the Age of Globalization*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge MA, 2016, s. 128, fig.3.1., s. 120.

¹⁶ R.E. Black, Cousens, in., *Global, regional, and national causes of child mortality in 2008 a systematic analysis*, Lancet, vol. 737, issue 9730, June 2010, s. 1969-1987.

ponadnarodowych korporacji prywatne przedsiębiorstwa wojskowe¹⁷. W takich warunkach władza leży w dżungli. Sprawują ją „warlordowie”, oddziały nieregularne. Konflikty mają charakter asymetryczny i uwikłane są w przestępczą eksploatację zasobów – diamentów, szlachetnego drewna, produkcję i dystrybucję narkotyków (Demokratyczna Republika Kongo, Republika Środkowo-Afrykańska, Nigeria, Rwanda, Pakistan, Afganistan, Kolumbia). To teatr wojen klimatycznych Haralda Weltzera¹⁸. Niedobór żywności i rosnące ceny pogrążają w chaosie ubogie kraje. Wzrost cen żywności ma u podstaw nie tylko powiększanie się populacji ludzkiej o 70 milionów rocznie. Przybywa, zwłaszcza w Chinach i Indiach, zamożnych ludzi. W ich diecie zaś pojawia się energochłonne mięso. W związku z tym 90% ziaren zbóż w krajach bogatych przeznaczają się na pasze dla zwierząt. W tych warunkach 850 mln ubogich jest analfabetami, a 325 mln dzieci nie chodzi do szkoły. Uleczalne choroby zabijają rocznie 12 milionów ludzi, a na świat przychodzi coraz więcej noworodków z niedowagą. Połowa z nich skazana jest na opóźniony rozwój psychofizyczny. Do ubóstwa dołącza jego nieodłączny bliźniak – głód. Według szacunków FAO, cierpi go od 854 milionów do miliarda mieszkańców Ziemi. Na granicy fizycznej egzystencji żyje 1,8 miliarda ludzi. Głód to szeroko otwarta brama dla drobnoustrojów i chorób metabolicznych. Od wieków towarzyszy mu anemia. Cierpi na nią 1,3 mld ludzi na Ziemi. U 30% cierpiących na nią dzieci opóźnia tworzenie się neuronów w mózgu, co może skutkować niedorozwojem umysłowym. Głodowi towarzyszy też niedobór mikroelementów, witamin, zwłaszcza jodu. Głód zmniejsza też odporność na choroby tropikalne. Wśród wszystkich głodujących 18% to dzieci poniżej 5 roku życia; 27% z nich ma niedowagę (w samych Indiach 57 milionów), a 31% jest opóźnionych w rozwoju psychofizycznym. Pozostałe 60% głodujących to kobiety. W tym kontekście ponuro brzmi informacja, że mieszkańcy bogatej Północy wyrzucają 30-40% wyprodukowanej żywności na śmietnik¹⁹.

Gospodarka światowa jest tak ukształtowana, że zmusza kraje Południa, aby osiągały normy hiperkonkurencyjności. Jest to zadanie niewykonalne z powodu braku kapitału, nowoczesnej techniki i wieloetnicznej struktury społeczeństw. Jednak czym innym jest handel międzynarodowy jako

¹⁷ J. Perkins, Hitman, *Nowe wyznania ekonomisty od brudnej roboty*, Wydawnictwo Studio Emka, Warszawa 2017, s. 50-53.

¹⁸ H. Weltzer, *Wojny klimatyczne. Za co będziemy zabijać w XXI wieku?*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2010.

¹⁹ *Agricultural Growth and Poverty Reduction. Additional Evidence*, The World Bank Research Observer, vol. 25, issue 1.

korzystna wymiana dóbr specyficznych dla pewnych regionów (do rewolucji przemysłowej: pieprz, jedwab, bursztyn), a czym innym jest doktryna wolnego handlu jako najlepszej formy wymiany międzynarodowej. Wbrew idealizującym założeniom klasycznej ekonomii dotyczących wolnego handlu i korzyści, które przynosi on wszystkim narodom, rzeczywista konkurencja międzynarodowa działa zgoła inaczej. Faworyzuje ona kraje zdolne produkować przy najniższych kosztach. Te zaś zależą od trzech czynników: 1) płac realnych, 2) poziomu rozwoju techniki i 3) dostępności zasobów naturalnych. Od epoki kolonialnej kraje bardziej rozwinięte mają zdecydowaną przewagę pod względem techniki i dostępności zasobów, kraje mniej rozwinięte zaś kosztów pracy. W zderzeniu konfiguracji tych czynników to „kraje biedne są zwykle zmuszone skoncentrować się na tych sektorach, w których niskość płac realnych rekompensuje zawiązką mniej rozwiniętą technikę oraz tych, którym ich zasoby bogactw naturalnych, o ile takie mają, dają wystarczającą przewagę kosztową. Kraje bogate natomiast będą zwykle mieć przewagę w sektorach zaawansowanych technologii i niektórych bogactw naturalnych. Ostatecznie decyduje różnica w dynamice postępu technicznego. By ją zniwelować, kraje mniej rozwinięte muszą powiększać lukę w sferze płac, a to jest antytezą rozwoju²⁰.

Arnold Toynbee, który potrafił zgłębiać uwarunkowania dynamiki historycznej różnych regionów i epok, uważał uporanie się z masami chłopstwa w Trzecim Świecie za najważniejszy problem współczesnej cywilizacji. Nie mylił się, bo przecież 60% ludzi czynnych zawodowo to rolnicy, a ogromna ich większość to mieszkańcy krajów ubogich. W rękach chłopów i rdzennej ludności znajduje się około 20% ziemi uprawnej, która dostarcza około 70% żywności, i to na poletkach mniejszych niż dwa hektary. Główne wyzwanie to problem przeludnienia, jego społecznych i ekologicznych następstw. W krajach Globalnego Południa 6-7 osób na dziesięć utrzymuje się nadal z tradycyjnego rolnictwa, opartego, zwłaszcza w Afryce, na wypasie bydła. W tym modelu gospodarki rolnej dziecko nadal stanowi nie tylko przydatną siłę roboczą (np. pomaga przy wypasie bydła), ale stanowi również polisę ubezpieczeniową. Tam bowiem, gdzie nie ma ubezpieczeń społecznych, zastępują je alimentacja ze strony młodego pokolenia.

Jest wiele blokad rozwoju Globalnego Południa. Częściowo winna jest kolonialna przeszłość, a częściowo warunki stwarzane rolnictwu przez przyrodę.

---

²⁰ A. Shaikh, *Capitalism. Competition, Conflict, Crises*, Oxford University Press, New York 2016, s. 759-761.

Np. gleby afrykańskie są bogate w minerały, ale ubogie w sole mineralne²¹. Na Globalnym Południu rozwinął się system produkcji, w którym wielkoobszarowe plantacje, wyspecjalizowane w produkcji na eksport, współistniały z gospodarką chłopską – działkami żywnościowymi dla pracujących robotników plantacyjnych, z którego to względu obsiewano je głównie zbożami – ryżem czy kukurydzą (system *latifundio-minifundio*). Plantacje dostarczały w dalszym ciągu towarów kolonialnych i surowców dla europejskiego przemysłu: bawełny, drewna, kauczuku, indygo, juty oraz miedzi i cyny. Filipiński ekonomista Walden Bello nazywa ten podział pracy „pierwszym reżimem żywnościowym” w globalnym systemie wolnego handlu pod auspicjami Wielkiej Brytanii²². Kolonialne gospodarki peryferii rozwijane były pod dyktando potrzeb metropolii. Dostarczały żywności i surowców. Np. tylko latach 1945-1950 kolonie brytyjskie wzbogaciły imperium o 1 mld 830 mln dolarów, m. in. za sprawą dostarczania produktów po cenach niższych niż rynkowe²³. Ogółem, między 1965 a 1980 rokiem PKB w Afryce rosło nieznacznie, tj. około 1,5-3%. Obsługa zadłużenia pochłaniała 1/3 eksportu²⁴.

Obecny globalny reżim żywnościowy ukształtowały potrzeby korporacyjnego agrobiznesu. Składa się na niego kompleks pszeniczno-kukurydziany, dominujący sektor rolnictwa amerykańskiego oraz sektor inwentarza żywego. Rolnicy z Południa zostali zmarginalizowani jako producenci używek i surowców (kawy, kakao, bawełny). Jak pisze Bello, „kapitał uznaje żywność, żywienie i biopaliwa za zmienne na mapie obszarów inwestycyjnych, zaś o alokacji inwestycji decyduje dla niego stopa zysku”²⁵.

Po utracie możliwości wyżywienia rodziny na skrawku ziemi – czy to z powodu klęsk żywiołowych czy zadłużenia – rolnik próbuje się „przekwalifikować” na robotnika rolnego. Jednak szybko ubożeje i wcześniej czy później rozpoczyna nowe życie w slumsach metropolii. Tu dobiega kresu jego chłopska droga. Tu spotyka tysiące takich, jak on poszukujących nowego sposobu przetrwania. Żyjąc w slumsach (a znajduje się w nich 78% mieszkańców miast

²¹ A. Crosby, *Imperializm ekologiczny. Biologiczna ekspansja Europy 900-1900*, PIW Warszawa 1999, s. 335, Zob. też R. Palberg, *Food Politics. What everyone needs to know*, Oxford University Press, Oxford 2010, s. 127-138., a także M. Mazoyer, L. Roudart, *A History of World Agriculture from the Neolithic Age to current Crisis*, Monthly Review Press, New York 2006, s. 444-468; T. Weis, *Światowa gospodarka żywnościowa. Batalia o przyszłość rolnictwa*, Wydawnictwo Polskiej Akcji Humanitarnej, Warszawa 2011.

²² W. Bello, *Wojny żywnościowe*, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa 2011, s. 41.

²³ A. Leszczyński, *Eksperymenty na biednych. Polityczny, moralny i ekonomiczny o to, jak pomagać skutecznie*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2016, s. 68.

²⁴ J. Iliffe, *Afrykanie. Dzieje kontynentu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011, s. 314, 317.

²⁵ W. Bello, dz. cyt., s. 32.

w najslabiej rozwiniętych krajach) może najwyżej stać się „eksporterem” chorób, terroryzmu, narkotyków, bądź uchodźcą na barce, ostrzelanej przez stróżów spokoju i dostatku sytych. Tak powstaje „planeta slumsów” (M. Davis). W efekcie dwie piąte aktywnej gospodarczo ludności w krajach rozwijających się pracuje w szarej strefie wielkich miast i ich przedmieściach. Państwa te pogrążają się w chaosie wojen domowych, sprywatyzowanej przemocy gangów. Liczba niewydolnych państw sięga już 20 (m. in. to: Somalia, Sudan, Zimbabwe, Czad, Demokratyczna Republika Konga, Republika Środkowoafrykańska, Gwinea, Bangladesz, Myanmar, Haiti, Korea Północna, Etiopia, Uganda, Nigeria). Nic zatem dziwnego, że w 2017 r. według Wysokiego Komisarza ds. Uchodźców ONZ 68,5 mln osób opuściło swoje domy z powodu biedy, wojen, przemocy i prześladowań²⁶.

Głównym problemem jest kontrola przyrostu naturalnego. Ten z kolei wiąże się ze społecznym awansem kobiet w krajach biednych. Trafnie bowiem twierdzi się, że wzrost edukacji i poziomu życia jest najlepszym środkiem antykonceptyjnym. Stąd ogromne znaczenie wykształcenia kobiet i przechodzenia ludności do pozarolniczych działań gospodarki, chociaż pierwszym dłuższym postojem na tej drodze są slumsy wielkich miast. Nie wystarczy też miejsc pracy w domach zamożnych ludzi na Bliskim Wschodzie, Anglii czy USA, dokąd migrują młode kobiety, by pracować w charakterze pomocy domowej. Taką drogę do miasta wcześniej pokonywały córki chłopskie w ubogiej Europie. Nie można liczyć na masowe zatrudnienie w krajach bogatych, jak to było w okresie wczesnej industrializacji. Znalezienie dla byłych rolników miejsca w światowym podziale pracy jest prawdziwym egzystencjalnym i moralnym wyzwaniem dla wszystkich. Eksperti UNDP w roku 2006 oceniali, że problem biedy mógłby rozwiązać wydatek rządu 85 mld dolarów rocznie kierowany na ten cel przez okres 10 lat. Rezolucja ONZ z 1970 roku zobowiązywała kraje bogate do pomocy rozwojowej wynoszącej 0,7 % dochodu narodowego krajów donatorów – zgodnie z zasadą wspólnej, lecz zróżnicowanej odpowiedzialności. Realizują ją społeczeństwa skandynawskie oraz Beneluxu. Lester Brown szacował w latach 70., że wydzwignięcie z nędzy biednych mieszkańców Południa wymagałoby poświęcenia z rocznych dochodów mieszkańca Północy 1200 dolarów rocznie – czy to w formie większego podatku, czy zmniejszenia konsumpcji²⁷. Koszty wykorzenienia biedy wynoszą w każdym rozwiniętym kraju około 1% PKB. Gdyby same Stany Zjednoczone miały się uporać

²⁶ B. Sienkiewicz, *Państwo teoretyczne, Arbitror*, Warszawa 2018, s. 99.

²⁷ S. Albinowski, *Bogactwo i nędza narodów. Studia o gospodarce światowej u progu XXI wieku*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 1996, s. 134-139, 248-251.

z problemem ubóstwa, każdy dorosły Amerykanin musiałby poświęcić 1 dolara dziennie²⁸.

Znowu powraca motyw koordynacji polityki makroekonomicznej na poziomie globalnym. Co więcej, rządy państw rozwijających się powinny odzyskać prawo ochrony własnych rolników i stosowania wybiórczej polityki w odniesieniu do cen krajowych i importu, czyli stosowania polityki protekcyjnej i selektywnej. Dopiero wówczas by się mógł rozwinąć miejscowy przemysł przetwórczy, ekoturystyka, a także pracochłonne, tradycyjne gałęzie przemysłu. Drugi klucz otwierający lepszą przyszłość znajduje się w rękach mieszkańców Północy. To od ich poświęceń zależy m. in., zniesienia dopłat do rolnictwa, cen dumpingowych i ułatwień dostępu do własnego rynku²⁹. Amerykański podatnik wspiera swego farmera kwotą 40 mld dolarów transferowaną corocznie do sektora rolnego, stanowi ona 25% wartości produkcji rolnej. Unia Europejska zaś subsydiuje swoich rolników czy farmerów kwotą równą 40% wartości produkcji rolnej. Dopłaty wynikające ze Wspólnej Polityki Rolnej UE spowodowały w krajach ubogich zmniejszenie produkcji rolnej o ok. 50%. Jean Ziegler nazywa ten proceder „zbrodnią przeciwko ludzkości”, gdyż prowadzi on do poszerzenia obszaru głodu i nędzy na świecie, w rezultacie czego nabrzmiewa problem uchodźców i ich kryminalizacja na granicy bogatej Europy³⁰.

FAŁSZYWE ZAŁOŻENIA NEOKLASYCZNEJ EKONOMII

Nowy ład światowy nie może być ufundowany na dogmatach neoklasycznej ekonomii i neoliberalnej doktryny; obie łącznie wyznaczają granice świata społecznego medialnego komentariatu, ekonomistów bankowych, kierujących organizacjami wielostronnymi składającymi się na *global governance* (WTO, Bank Światowy, MFW), a także klasę polityczną bogatego Zachodu. Przede wszystkim konieczna jest korekta definicji rzadkości dóbr na gruncie ekonomii głównego nurtu. Wpisuje ona swój dyskurs w świat zdrowego rozsądku. Rzadkość to nie niedostatek dóbr, który może przewyciężyć stymulowanie wzrostu gospodarczego, rzadkość w oczach przyrodnika to

---

²⁸ A. Deaton, *Wielka ucieczka. Zdrowie, bogactwo i źródła nierówności*, PWN, Warszawa 2016, s. 288.

²⁹ D. Rodrik, *Jedna ekonomia, wiele recept. Globalizacja, instytucje i wzrost gospodarczy*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2011, s. 311-315. Zob. też Chang Ha-Joon, *Żli Samarytanie. Mit wolnego handlu i tajna historia kapitalizmu*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2015, rozdz. 1.

³⁰ J. Ziegler, *Imperium hańby*, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa 2011, s. 15.

nieodwracalna utrata zasobów nieodnawialnych (minerałów, ropy naftowej, gazu); to entropia, energia bezużytecznie przekształcana w ciepło jak w silniku spalinowym. Rzekoma hojność natury w postaci dóbr bez ceny jak powietrze czy woda, na którą liczyli klasyczni ekonomiści, kończy się nieodwracalną degradacją energii. Stąd nieszczelność syntetycznego miernika aktywności gospodarczej, jakim jest PKB. Nie uwzględnia on niszczenia dóbr „oferowanych” darmo przez przyrodę; nie uwzględnia strat, które przynosi zamrażanie w sprzęcie wojskowym cennych materiałów, z których powstają później szpecące krajobraz złomowiska, pomijają koszt zanieczyszczenia wody i powietrza. Tu też jest miejsce spoczynku dla hipotezy efektywnych rynków, które miały zapewniać optymalną alokację bogactwa społecznego. „Popularna ekonomia jest więc „nauką”, której krótkowzroczność graniczy niekiedy ze ślepotą”³¹. Stąd coraz silniej artykułowany, także przez młode pokolenie, postulat de-wzrostu (degrowth). Umiarkowany dobrobyt bez wzrostu gospodarczego będzie polegał na zmniejszaniu strumieni energii-materii, które płyną do produkcji i konsumpcji, by ostatecznie przeobrazić się w straty. Zmieni się stosunek do państwa, planowania czyli decyzji o produkcji i dystrybucji potrzebnych dóbr; będą one wynikiem deliberacji na poziomie całej wspólnoty życia i pracy. Pojawi się też potrzeba globalnego zarządzania światowymi zasobami minerałów i węglowodorów (U. Bardi, G. Kołodko, G. Rist, J. Stiglitz). Państwo nie może się ograniczać, jak chcieliby liberałowie, do przyznawania praw własności, obniżania kosztów transakcyjnych czy wspomagania konkurencyjności dzięki finansowemu wspieraniu badań i edukacji.

POWRÓT PAŃSTW NARODOWYCH I PLANOWANIA. INSTYTUCJONALIZACJA GLOBALNEGO PRZYWÓDZTWA

Gospodarka funkcjonuje w postaci łańcuchów produkcji i wartości w skali planety. Ale ma niesprawny mechanizm sterowania. Dotychczas jej funkcjonowanie na poziomie globalnym regulują wielostronne agencje jednostronne: WTO, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Bank Światowy. Stały się one formą inżynierii społecznej w interesie gigakorporacji. Pełnią funkcję superarbitra w interesie dysponentów oszczędności świata. Potrzebny jest natomiast superarbitr w formie wielopodmiotowego przywództwa światowego.

---

³¹ Zob. szczególnie G. Rist, *Urojenia ekonomii*, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa 2015, s. 265, Zob. też S. Keen, *Ekonomia neoklasyczna. Fałszywy paradygmat*, Wydawnictwo Ekonomiczne Heterodox, Poznań 2017, A. Shaikh, *Capitalism, Competition, Conflict, Crises*, Oxford University Press, New York 2016, G. Duménil, D. Lévy, *The Crisis of Neoliberalism*, Harvard University Press, Cambridge Mass., London 2011.

Ster mogą wspólnie dzierżyć państwa narodowe zgrupowane w G-20, poszerzona Rada Bezpieczeństwa ONZ i różne jej wyspecjalizowane organizacje, a także dotychczasowi stronnicy regulatorzy. Byłby to ład w większym stopniu administrowany. Jego celem nie będzie ukoronowanie „rewolucji szczęścia”, które ludzkości zafundował kapitalizm. Cele będą skromniejsze: powietrze bez smogu, jedzenie bez chemii, akweny wolne od pontonów z uchodźcami, zerowoemisyjna gospodarka, produkty z wielokrotnym recyklingiem minerałów. Wypracowanie nowej matrycy instytucjonalnej będzie trudnym zadaniem. Odmienne są bowiem interesy poszczególnych państw. Jedne sprzyjają rozwojowi centrów finansowych, jeśli te znajdują się na ich obszarze jak City czy Wall Street. Inne zainteresowane są *terms of trade* surowców, gdyż rozporządzają zasobami naturalnymi, jeszcze inne przyciąganiem zagranicznych inwestycji, bo ich atut to tania siła robocza, a rosnąca liczba osiąga dochody z ukrywania przed fiskusem zasobów finansowych korporacji. Poza tym państwa muszą wypracować wspólne stanowisko, mając za przeciwnika wielkie grupy finansowo-przemysłowe.

Na inwestycje łączące efekt cieplarniany, zieloną rewolucję, cały świat będzie musiał przeznaczać według prognoz ONZ nawet po 250-500 mld rocznie do 2050 r., a UE od 175 do 290 mld euro rocznie³². Co więcej, jeśli różne gremia reprezentujące narody uznają za cel nadrzędny ochronę globalnego ekosystemu, to (liberalne) prawa jednostki muszą być podporządkowane polityce, która służy przeciwdziałaniu nadchodzącej katastrofie. I tak, dobro wspólne całej ludzkości wymusi podatek węglowy, który znacznie ograniczy (zapewne wobec wzrostu cen) dostępność mięsa czy uczyni luksusem podróże samolotem po świecie. Wszystkie państwa stanęły obecnie przed dylematem wyboru między interesem narodowej gospodarki a perspektywą globalną. Dylemat ten ma dobrze opisaną naturę dylematu więźnia. Narodowe strategie konkurencyjności gospodarek, sektorów i przedsiębiorstw prowadzą do obniżania podatków, spadku płac realnych i demontażu usług publicznych, przyspieszonej eksploatacji zasobów naturalnych i zanieczyszczenia środowiska przyrodniczego bądź kradzieży popytu konkurentów.

Dopiero po takiej modyfikacji może powstać *World New Deal*: multikulturowe społeczeństwa w wielocywilizacyjnej współpracy i życia w globalnym ekosystemie. Każdy staje się użytkownikiem ziemskiego ekosystemu, członkiem wspólnoty regionalnej, np. europejskiej, członkiem wspólnoty politycznej konkretnego kraju, członkiem wspólnoty lokalnej. Świadomość

---

³² E. Bendyk, cyt. wyd., s. 216.

globalna staje się powoli nowym składnikiem tożsamości, obok tradycyjnej tożsamości narodowej czy etnicznej. Do jej rozwoju przyczyniać się będzie świadomość zagrożeń o charakterze globalnym: groźba użycia broni atomowej, zamachów terrorystycznych czy katastrof ekologicznych. W świadomości globalnej stopią się w jedną całość różne komponenty tożsamości jednostki. Jak zwykle bowiem w sytuacji kryzysowej pojawiają się: *backlash*, populizm, zabarwione nacjonalistycznie i rasowo ruchy radykalnej prawicy. Aktywizacji tych warstw świadomości społecznej sprzyjać będą fale migracyjne uciekinierów klimatycznych. W każdym razie „świat przyszłości to świat wielości”³³. Wielości systemów ekonomicznych i rodzajów polityki gospodarczej. Pojawia się nawet postulat powołania społecznych, państwowych funduszy majątkowych. Zasilane one by były z różnych źródeł: ze sprzedaży ropy, zysków sektora cyfrowego, wysokiej techniki, praw autorskich. Z tego funduszu byłyby wypłacane dywidendy społeczne, coś w rodzaju zbiorowego spadku³⁴. Byłyby to zatem zbiorowy zwrot z kapitału, zgromadzonego wysiłkiem wielu pokoleń przodków. To zbiorowe dzieło tych, którzy jako pionierzy, niedopłaćeni pracownicy, wychowujące kolejne pokolenia „domowe” kobiety, buntownicy i ludzie święci rok po roku współtworzyli majątek narodowy. Praktyczne rozstrzygnięcia będą zapadały w trójkącie USA, UE, Chiny (ewentualnie Rosja jako domknęcie głównych sojuszy).

LIKWIDACJA RAJÓW PODATKOWYCH

Kolejne wielkie wyzwanie to powrót progresji podatkowej i likwidacja rajów podatkowych, zmiany konieczne też po, by były fundusze na transformację energetyczną gospodarki. Prezydent Donald Trump obniżył w USA podatki dochodowe z 32 do 21 %. Zarazem średnia stawka podatkowa spadła z 49% do 24%³⁵. Według laureata tzw. ekonomicznego nobla Angus Deatona, w 2015 r. Amerykanie na dole drabiny społecznej żyli na poziomie 36% oficjalnego progu ubóstwa, przy czym pracująca biedota stanowi aż 21%

³³ G. Kołodko, *Czy Chiny zbawią świat?*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2018, s. 105, a także Minqi Li, *China and the Twenty-First Century Crisis*, Pluto Press, London 2016, s. 7.

³⁴ M. Guzek, *Kapitalizm na krawędzi*, Uczelnia Wydawnicza Uczelni Łazarskiego, Warszawa 2014, s. 225-229, a także M. Mazzucato, *Przedsiębiorcze państwo. Obalić mit o relacji sektora publicznego i prywatnego*, Wydawnictwo Ekonomiczne Heterodox, Poznań 2016, s. 270-273.

³⁵ S. Gandel, *Tax Cut Is Better (for Companies) and Worse (for Everyone Else)*, 14 stycznia 2019, 10:00 CET, <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2019-01-14/trump-tax-cut-turns-out-both-better-and-worse>

ogółu zatrudnionych³⁶. Nic dziwnego, że tzw. *food stamps* potrzebuje 14% Amerykanów, czyli około 40 mln³⁷. W najgorszej sytuacji są Afroamerykanie. Prawie połowa z nich nie ma stałego zatrudnienia. Stanowią 46% więźniów. 23% czarnych mężczyzn między 20 a 30 rokiem życia przebywa w więzieniach lub pod kontrolą sądową³⁸. W roku 2015 górne 20% osiąga przeciętny dochód 8,3 razy większy niż 20% najuboższych (w Niemczech 4,4 razy większy, w Danii tylko 3,7 razy). W tym samym roku 17% społeczeństwa amerykańskiego żyło poniżej granicy ubóstwa relatywnego, w Niemczech 9,5%, w Danii 5,5%³⁹.

By nadwyżkę odzyskać do celów ogólnospołecznych trzeba ją sprowadzić do kraju. W 2015 roku 40% zysków firm międzynarodowych powędrowała do rajów podatkowych⁴⁰. Do tego celu konieczne są globalne podatki majątkowe, a także egzekwowanie od korporacji podatków od zysków w proporcji do wytworzonego w danym kraju dochodu. Stąd postulat podatku płaconego tam, gdzie powstaje dochód firmy oraz idea podatku cyfrowego płaconego przez platformy cyfrowe umożliwiające wymianę dóbr i usług (Uber, Airbnb), jeśli ich obroty przekraczają 50 mln dol. Takich jest w UE 150. To byłaby już otwarta druga wojna światowa z korporacjami, traktując jako pierwszą wygraną przez prezydenta Roosevelta batalię o rozdzielenie bankowości komercyjnej i inwestycyjnej, 90% podatek dochodowy, regulację stosunków pracy, łącznie z zasiłkiem dla bezrobotnych.

Ale przede wszystkim chodzi o przeciwdziałanie kumulacji majątków i kapitału nie pochodzących z dochodów płacowych. Wielu badaczy przewiduje rodzenie się tendencji do tworzenia ogólnoświatowego systemu redystrybucji fiskalnej (globalne podatki, transfery i wydatki). Sprzyja tym działaniom infrastruktura teleinformatyczna. Pozwala ona rozwiązać kwestię przejrzystości finansowej i wymiany informacji o obrocie kapitałowym na wszystkich rynkach krajowych. Głównym instrumentem by było wprowadzenie globalnego podatku majątkowego oraz progresywnego podatku dochodowego w

---

³⁶ Tegoż, *Wielka ucieczka. Zdrowie, bogactwo i źródła nierówności*, PWN, Warszawa 2016, s. 201,224.

³⁷ The World Bank, Nearly Half the World Lives on Less than \$5.50 a Day, October 17, 2018, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2018/10/17/nearly-half-the-world-lives-on-less-than-550-a-day>.

³⁸ Z. M. Kowalewski, *RAP między Malcolmem X a subkulturą gangową. Naród Islamu w Czarnej Ameryce*, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa 2020, s. 42.

³⁹ E. R. Berchik, E. Hood, J. C. Barnett, Health Insurance Coverage in the United States: 2017, September 12, 2018, <https://www.census.gov/library/publications/2018/demo/p60-264.html>.

⁴⁰ Th. R. Torslov, L. S. Wier, G. Zuckman, *The Missing Profits of Nations*, NBER Working Paper No 24701, 23.07.2018, vox.eu. 2018, online appendix, April 2020.

drodze międzynarodowej współpracy. Chodzi też o ograniczenie praw dziedziczenia, by zredukować międzypokoleniową transmisję bogactwa i związanych z nim przywilejów⁴¹. Zdaniem Piketty'ego globalny progresywny podatek od kapitału (zysków, majątków i spadków) mógłby wynosić 0,1% albo 0,5% dla majątków poniżej 1 miliona, 1% dla majątków o wartości do 5 mln euro oraz 2% dla fortun powyżej tej kwoty. Dla majątków powyżej 1 miliarda euro stawka podatkowa mogłaby sięgać 5 lub nawet 10%⁴². Łagodniejszą formą byłby zmuszenie osiągających najwyższe dochody do wykupu obligacji państwowych. Do tego zestawu można dodać wzrost podatku VAT od dóbr luksusowych, podatek od transakcji finansowych oraz podatki ekologiczne.

Kolejnym pilnym zadaniem, niestety, obecnie bez adresata, jest demopolizacja cyfrowych gigantów, kierowanych przez *technoproroków*⁴³. Nie chodzi tylko o to, że sektor informacyjno-komunikacyjny likwiduje więcej miejsc pracy niż tworzy. Chodzi zaś o to, że bez żadnego społecznego mandatu urządzają innym życie. Nie zadowolają się tylko gigantyczną mocą finansową, głównie dzięki optymalizacji podatkowej i przejmowaniu potencjalnych konkurentów. Poza plecami państw chcą stworzyć reguły funkcjonowania systemu opieki zdrowotnej, systemu edukacji, a nawet globalną walutę (Facebook). Zwłaszcza duże obawy budzą zmiany w funkcjonowaniu przemysłu, rynku pracy, a nawet życia prywatnego jakie przyniesie sztuczna inteligencja. Wszystkie plany są wizjami ambitnych przedsiębiorców, tyle że nie są one weryfikowane z perspektywy ogólnospołecznej, ani konsekwencji jaki przyniosą ludzkości. Ale przede wszystkim gromadzą tak wiele informacji o każdym, że zagrożona jest prywatność, nawet autonomia decyzji, słowem, podmiotowość ludzi. Częściowo dzięki wysiłkom Komisji Europejskiej doszło do powstania holdingu Alphabet, którego Google jest spółką zależną. Konglomerat ma wiele wydziałów i spółek w sumie obejmują one szerokie spektrum działalności biznesowej: od biotechnologii po fundusz inwestycyjny. W kolejce czekają Facebook, Microsoft, Amazon.

ŁAD WIELOBIEGUNOWY - KWESTIA CHIŃSKA

Władza ekonomiczna rozpięta jest na dwóch osiach: osi pionowej, klasycznej przeciwstawiającej sobie państwa narodowe i osi „poziomej”

⁴¹ J. E. Stiglitz, *Manipulowana ekonomia*, Scientific American, Świat Nauki, nr 2/2018, s. 53.

⁴² Th. Piketty, cyt. wyd., s. 646, 725.

⁴³ J. H. Lorenzi, M. Berrebi, *Przyszłość naszej wolności. Czy należy rozmontować google'a... i kilku innych*, PIW, Warszawa 2019, s. 215-221.

odpowiadającej konkurencji między kapitałami ze stemplem narodowym czy regionalnym. Główna jest w dalszym ciągu oś transatlantycka. Obie te osie przecina splot państwa i korporacji, jak w przypadku rywalizacji o panowanie nad surowcami, koniecznymi dla gospodarki. W dziejach imperiów kolejne ich generacje kształtowały minerały: złoto (cywilizacje mezopotamskie, greckie, rzymska), drewno używane do budowy statków i przetapiania metali (Portugalia, Hiszpania, Rosja), węgiel (Anglia), ropa (USA, ZSRR). Handlowe imperia stworzyły tylko republiki włoskie (Wenecja, Genua) i Holandia. Obecnie strategiczną rolę odgrywają złoża ropoносne na Bliskim Wschodzie. Tu toczy się globalna gra interesów. Zgodnie z tzw. doktryną Cartera każda próba zdobycia kontroli nad tym regionem, musi się ugiąć przed militarną siłą USA. Stan ten trwa od r. 1906, odkąd Brytyjczycy użyli ropy do napędzania pancernika *Dreadnought*. Ropa jest wciąż dobrem strategicznym. Odtąd kształtuje historię militarną świata, bo napędza samoloty, czołgi, łodzie podwodne, lotniskowce, i wszystko, co się porusza na polu bitwy, z wyjątkiem żołnierzy⁴⁴.

Nowym zasobem strategicznym stają się metale: kobalt, tantal, cyrkon, ind i metale ziem rzadkich, zwłaszcza używany do produkcji półprzewodników gal. 80% metali ziem rzadkich wydobywa się w Mongolii Wewnętrznej – prowincji CHRL. Bez nic nie może obejść się ani elektromobilność, ani energetyka odnawialna, ani broń robotyczna, jak dron napędzany baterią słoneczną. W grę o przewagę na tych polach angażuje się państwo narodowe w interesie rodzimych korporacji⁴⁵.

Powstały w istocie dwa ośrodki potęgi gospodarczej, zarazem kreujące odmienne modele stosunków społecznych: społeczeństwo amerykańskie, stojące na czele centrum rozwiniętego kapitalizmu na różnych kontynentach oraz chińskie. Stany Zjednoczone są dalej mocarstwem, mają w swoją tożsamość narodową wpisana postawę imperialną. Utraciły natomiast status hegemonia i robią wiele, by go zachować. Obecnie nabiera wagi kwestia włączenia nowej potęgi cywilizacyjnej, jaką stają się Chiny. W obecnym ładzie swoiste czarne dziury stanowią państwa, które samodzielnie kształtują narodową strategię, chcąc zachować odrębność cywilizacyjno-ustrojową. Na celowniku jest Rosja, która jako jedyna w dziejach nie podporządkowała się Zachodowi. Własną drogą idzie kilka państw: Chiny, Iran, Indie, Boliwia. Państwa te znajdują się

---

⁴⁴ M. Klare, *Rising Powers, Shrinking Planet. How scarce energy is creating a new world order*, A Oneworld Book, Oxford 2008, s. 259-261.

⁴⁵ Zob. G. Pitron, *Wojna o metale rzadkie. Ukryte oblicze transformacji energetycznej i cyfrowej*, Wydawnictwo Kogut, Warszawa 2020.

poza zasięgiem *global governance* pod egidą USA: nie krępują je ani mechanizm zadłużenia, ani gwarancje bezpieczeństwa militarnego ze strony amerykańskiego patrona. Zwłaszcza Chiny zignorowały przykazania płynące z Waszyngtonu, dotyczące minimalnego państwa, deregulacji sektora finansowego, prywatyzacji sektora publicznego. Chiny jak wszystkie dotychczasowi liderzy akumulacji kapitału tworzy szerokie zaplecze dla swoich firm: rynki zbytu, zaopatrzenia w surowce i energię. Chciałyby zamienić swoje nadwyżki w amerykańskich obligacjach, stanowiące około 40 % całości, na aktywa produkcyjne, zwłaszcza firm posiadających nowoczesne technologie, w tym europejskie. Przypomina krajom centrum czasy eksportu ich kapitałów w okresie wychodzenia europejskich liderów przedsiębiorczości z wielkiej depresji lat 1873-1886, a po II wojnie światowej ekspansję USA. Stąd łatwe skojarzenie z imperiaлизmem i strach przed pułapką Tukidydesa, a więc wojny o ład światowy, dostosowany do potrzeb rodzimego kapitału. Państwo chińskie optuje jak dotąd za ładem wielobiegunowym, w którym będą mogły stworzyć system zaopatrzenia swojej gospodarki w deficytowe surowce i rynki zbytu, ale bez baz wojskowych, bez uznawania, jak USA, jakichś obszarów za „strefy żywotnych interesów” (Bliski Wschód, a wcześniej Ameryka Łacińska). Świat będzie inny, ale czy gorszy?

WYKORZYSTANIE USŁUGI GOOGLE TRENDS W BADANIU GLOBALNYCH ZAGROŻEŃ EKOLOGICZNYCH, GOSPODARCZYCH I POLITYCZNYCH

Badanie użytkowników Internetu w zakresie ich świadomości na temat zagrożeń ekologicznych, gospodarczych i politycznych może być przeprowadzone przy wykorzystaniu usługi Google Trends.

Jak wiadomo, setki milionów internautów z całego świata każdego dnia wpisują do wyszukiwarki Google (która jest najpopularniejsza na świecie) różnych fraz oraz zapytań w celu uzyskania potrzebnych informacji.

Z Google Trends można dowiedzieć się:

- które słowo kluczowe spośród kilku podobnych jest najpopularniejsze,
- jak wygląda popularność hasła w różnych regionach,
- jakie tematy aktualnie zyskują na popularności,
- które tematy cieszyły się największą popularnością w poprzednich latach.

Warto dodać, iż wyniki prezentowane w narzędziu są prezentowane na skali względnej o zakresie 0-100, gdzie:

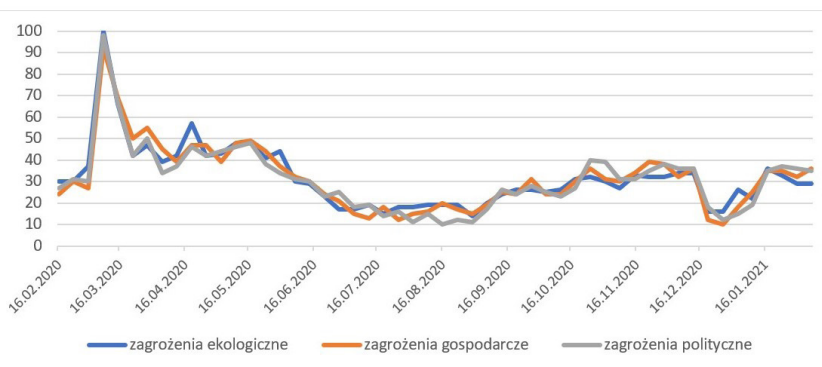
100 - oznacza najwyższą popularność metryki.

50 - popularność metryki była dwukrotnie niższa.

0 - popularność metryki wynosiła mniej niż 1% najwyższej wartości.

W pierwszej kolejności zbadano, czy, a jeżeli tak, to jak „intensywnie” użytkownicy wyszukiwarki Google w Polsce w okresie 16.02.2020 r. – 07.02.2021 r. wpisywali badane hasła – „zagrożenie ekologiczne”, „zagrożenie gospodarcze” oraz „zagrożenie polityczne”. Z przeprowadzonej analizy wynika, że popularność wyszukiwania tych haseł była szczególnie intensywna w marcu 2020 roku. Można sądzić, że było to związane z zamknięciem gospodarki ze względu na pandemię wywołaną koronawirusem COVID-19.

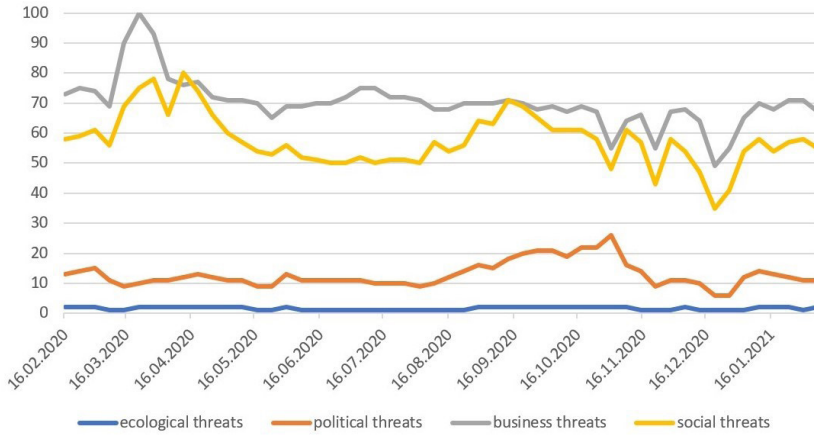
Wykres 1. Użytkownicy wyszukiwarki Google w Polsce (dane z: 16.02.2020-07.02.2021), słowa kluczowe: „zagrożenia ekologiczne”, „zagrożenia gospodarcze”, „zagrożenia polityczne”

Źródło: Opracowanie własne.

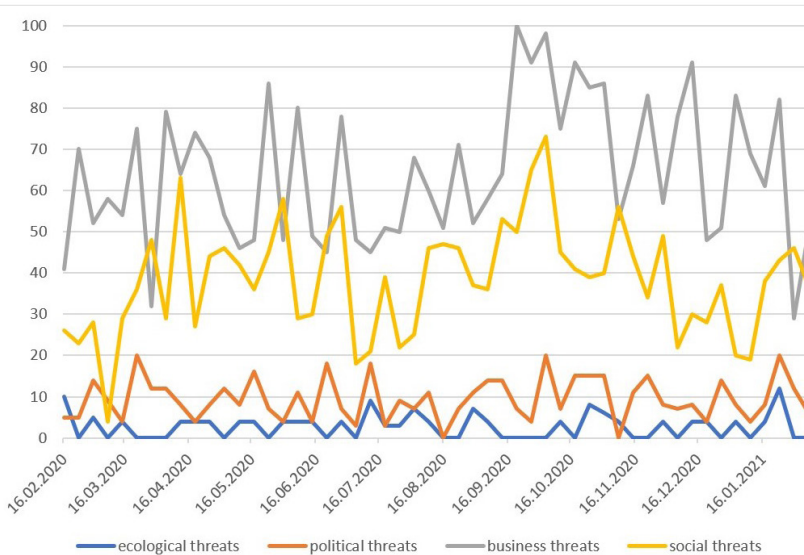
Ciekawsze wnioski można wyciągnąć po przeprowadzeniu analogicznej analizy wśród mieszkańców Stanów Zjednoczonych Ameryki. Z analizy poniższego wykresu wynika, że mieszkańców USA w zasadzie nie interesują kwestie zagrożeń ekologicznych, zaś zagrożenia polityczne interesują w niewielkim stopniu. Z kolei „priorytetem” ich zainteresowań są zagrożenia biznesowe oraz społeczne.

Wykres 2. Użytkownicy wyszukiwarki Google w Stanach Zjednoczonych (dane z: 16.02.2020-07.02.2021), słowa kluczowe: „ecological threats”, „political threats”, „business threats”, „social threats”

Źródło: Opracowanie własne.

Wykres 3. Użytkownicy wyszukiwarki Google w Chinach (dane z: 16.02.2020-07.02.2021), słowa kluczowe: „ecological threats”, „political threats”, „business threats”, „social threats”

Źródło: Opracowanie własne.

Bardziej wyraziste różnice we wpisywaniu badanych haseł można zaobserwować wśród użytkowników wyszukiwarki Google z Chin. Analiza danych pokazuje, że priorytetem mieszkańców Chin jest gospodarka (a raczej obawy o jej dobrą kondycję), choć podkreślenia wymaga fakt, iż w ostatnim miesiącu częstość wpisywania tego hasła w Chinach wyraźnie spadła.

Powyższa analiza prowadzi do przykrej konstatacji, że kwestia zagrożeń ekologicznych nie interesuje mieszkańców USA ani mieszkańców Chin. W dalszym ciągu gospodarka/biznes jest priorytetem i nic nie wskazuje, aby ta sytuacja miała ulec zmianie.

WNIOSKI KOŃCOWE – PROGNOZA

Największe szanse przetrwania staną przed tymi wariantami organizacji społeczeństwa, którym uda się połączyć efektywność ekonomiczną w zero-emisyjnej gospodarce z bezpieczeństwem socjalnym. Nie należy oczekiwać realizacji wyartykułowanej wizji nowego ładu w drodze jednorazowego aktu. Łatwiejszą drogę do nowej konfiguracji będzie miał skandynawski kapitalizm solidaryzmu społecznego czy kapitalizm z singapurską lub chińską specyfiką, niż anglosaski kapitalizm spekulanta. Ale taka modyfikacja zasad funkcjonowania światowej gospodarki dokonywała się podczas głębokiego kryzysu. Dopiero gdyby kryzys zagroził pozycji banków i obniżył wartość aktywów finansowych, wtedy by się pojawiła się wola radykalnej reformy. Wówczas nowy Roosevelt miałby mandat do wprowadzenia korekty dotychczasowego ładu-nieładu. Do tego czasu pozostaje dotychczasowy mechanizm regulacji. To głównie ustalenia co do kierunków polityki makroekonomicznej osiągnane podczas obrad G-20.

Możliwe są różne scenariusze tych zmian: od eksterminizmu do stopniowego normowania procesów gospodarczych, by podporządkować je arytmetyce potrzeb społecznych zamiast logice zysku. Z zalem trzeba też przyznać rację niemieckiemu psychologowi społecznemu Haroldowi Weltzerowi kiedy twierdzi, że „cała historia uczy nas, że masowe użycie przemocy *zawsze* stanowi opcję działania. Ludzkie wspólnoty przetrwania (...) są też wspólnotami eksterminacji i społeczne skutki zmiany klimatycznej zdają się tę myśl potwierdzać”⁴⁶. Na podstawie tej przesłanki uprawdopodobniona jest prognoza, że „ludzie, którzy zyskają status *zbędnych* i zaczną wydawać się zagrożeniem dla potrzeb dobrobytu i bezpieczeństwa dobrze sytuowanych, w dużej liczbie

---

⁴⁶ H. Weltzer, dz. cyt., s. 224.

poniosą śmierć; czy to przez brak wody, niedostatek pożywienia, czy też wojny na granicy, wojny domowej albo konfliktów międzypaństwowych wskutek zmienionych warunków środowiskowych. To nie jest wypowiedź normatywna, odpowiada jedynie temu, czego mogliśmy się nauczyć na przykładach rozwiązań odczuwanych problemów XX wieku⁴⁷. Zadaniem nauk o bezpieczeństwie jest nie tylko wskazywanie źródeł zagrożeń bezpieczeństwa jednostek i wspólnot narodowych. Nauki o bezpieczeństwie nie mogą się uchylać od zadań praktycznych. W tym wypadku chodzi o wskazywanie programu działań na poziomie stylu życia jednostki (ograniczanie konsumpcjonizmu), na poziomie strategii narodowej (zmniejszanie zużycia energii i minerałów), jak i na szczeblu globalnym (regulacja przepływów kapitału i minerałów). Przede wszystkim by chodziło o likwidację rajów podatkowych, skracanie czasu pracy i przejmowanie na fundusz transformacji energetycznej nadwyżek, osiągniętych przez korporacje w wyniku eksploatacji taniej pracy i zasobów przyrody. Tyle planowania, ile konieczne, tyle konkurencji, ile możliwe.

BIBLIOGRAFIA

1. Albinowski S., *Bogactwo i nędza narodów. Studia o gospodarce światowej u progu XXI wieku*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 1996.
2. Bardi U., *Wydobycie. Jak poszukiwanie bogactw mineralnych pustoszy naszą planetę*, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa 2018.
3. Bello W., *Wojny żywnościowe*, Instytut Wydawniczy Książka i prasa, Warszawa 2011.
4. Bendyk E., *W Polsce czyli wszędzie. Recz o upadku i przyszłości świata*, Wydawnictwo Polityki, Warszawa 2020.
5. Black R. E., Cousens, i in., *Global, regional, and national causes of child mortality in 2008 a systematic analysis*, Lancet, vol. 737, issue 9730, June 2010.
6. Chang Ha-Joon, *Żli Samarytanie. Mit wolnego handlu i tajna historia kapitalizmu*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2015.
7. Crosby A., (w:), *Imperializm ekologiczny. Biologiczna ekspansja Europy 900-1900*, PIW, Warszawa 1999.

⁴⁷ Tamże, s. 225.

8. Deaton A., *Wielka ucieczka. Zdrowie, bogactwo i źródła nierówności*, PWN, Warszawa 2016.
9. Dumenil G., Levy D., *The Crisis of Neoliberalism*, Harvard University Press, Cambridge Mass., London 2011.
10. Foster J. B., *Nowy imperializm zglobalizowanego kapitału monopolistyczno-finansowego. Wprowadzenie*, (w:) (red.) G. Konat, P. Wielgosz, *Realny kapitalizm. Wokół teorii kapitału monopolistycznego*, Książka i Prasa, Warszawa 2018.
11. Frase P., *Cztery przyszłości. Wizje świata po kapitalizmie*, PWN, Warszawa 2018.
12. Gordon R. J., *The Rise and Fall of American Growth: the U.S. Standard of Living since the Civil War*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 2017.
13. Guzek M., *Kapitalizm na krawędzi*, Uczelnia Wydawnicza Uczelni Łazarskiego, Warszawa 2014.
14. Iliffe J., *Afrykanie. Dzieje kontynentu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011.
15. Jackson T., *Dobrobyt bez wzrostu. Ekonomia dla planety o ograniczonych możliwościach*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2015.
16. Keen S., *Ekonomia neoklasyczna. Fałszywy paradygmat*, Wydawnictwo Ekonomiczne Heterodox, Poznań 2017.
17. Klare M., *Rising Powers, Shrinking Planet. How scarce energy is creating a new world order*, A Oneworld Book, Oxford 2008.
18. Kołodko G., *Czy Chiny zbawią świat?*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2018.
19. Kowalewski Z. M., *RAP między Malcolmem X a subkulturą gangową. Naród Islamu w Czarnej Ameryce*, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa 2020, s.42.
20. Leszczyński A., *Eksperymenty na biednych. Polityczny, moralny i ekonomiczny o to, jak pomagać skutecznie*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2016.
21. Lorenzi J-H., Berrebi M., *Przyszłość naszej wolności. Czy należy remontować google`a...i kilku innych*, PIW, Warszawa 2019.

22. Madariaga A., *Neoliberal Resilience: Lessons in Democracy and Development from Latin America and Eastern Europe*, Princeton University Press, Princeton 2020, s. 8-9.
23. Mazoyer M., Roudart L., *A History of World Agriculture from the Neolithic Age to current Crisis*, Monthly Review Press, New York 2006.
24. Mazzucato M., *Przedsiębiorcze państwo. Obalić mit o relacji sektora publicznego i prywatnego*, Wydawnictwo Ekonomiczne Heterodox, Poznań 2016.
25. Milanovic B., *Global Inequality. A New Approach for the Age of Globalization*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge MA. 2016.
26. Minqi Li, *China and the Twenty-first-century Crisis*, Pluto Press, London 2016.
27. Palberg R., *Food Politics. What everyone needs to know*, Oxford University Press, Oxford 2010.
28. Perkins J., *Hitmen, Nowe wyznania ekonomisty od brudnej roboty*, Wydawnictwo Studio Emka, Warszawa 2017.
29. Piketty Th., *Kapitał w XXI wieku*. Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2015.
30. Pitron G., *Wojna o metale rzadkie. Ukryte oblicze transformacji energetycznej i cyfrowej*, Wydawnictwo Kogut, Warszawa 2020.
31. Popkiewicz, M., *Revolucja energetyczna. Ale po co?*, Wydawnictwo Sonia Draga, Katowice 2015.
32. Rist G., *Urojenia ekonomii*, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa 2015.
33. Rodrik D., *Jedna ekonomia, wiele recept. Globalizacja, instytucje i wzrost gospodarczy*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2011.
34. Shaikh A., *Capitalism. Competition, Conflict, Crises*, Oxford University Press, New York 2016.
35. Sienkiewicz B., *Państwo teoretyczne, Arbitror*, Warszawa 2018.
36. Stiglitz J. E., *Manipulowana ekonomia*, Scientific American, Świat Nauki, nr 2/2018.
37. Streeck W., *How Will Capitalism End?*, Verso, London, New York 2016.

38. *Studia bezpieczeństwa*, (red.) P. D. Williams, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012..
39. Szymański W., *Świat i Polska wobec wyzwań*, Difin, Warszawa 2015.
40. Torslov Th. R., Wier L. S., Zuckman G., *The Missing Profits of Nations*, NBER Working Paper No 24701, 23.07.2018. vox.eu. 2018, online appendix, April 2020.
41. Weis T., *Światowa gospodarka żywnościowa. Batalia o przyszłość rolnictwa*, Wydawnictwo Polskiej Akcji Humanitarnej, Warszawa 2011.
42. Weltzer H., *Wojny klimatyczne. Za co będziemy zabijać w XXI wieku?*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2010.
43. Ziegler J., *Imperium hańby*, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa 2011.

PLANETARY CRISIS. DE-GROWTH STRATEGY AS AN RESPONSE TO GLOBAL ENVIRONMENTAL, ECONOMIC AND POLITICAL THREATS

Abstract: The aim of the article is to expand the research field on the security conditions of the national community including the planetary crisis threats. The reflection so far on external security factors boils down to geopolitics, i.e. the competition between states for large space. The focus is then on the military potential of states, combined with the level of economic development. Internal and external security are consistently linked by Anglo-Saxon security studies. The planetary crisis and its consequences will qualitatively change the functioning of the economy, which is now subordinated to the logic of profit, and will force a change in the lifestyle and consumption of the inhabitants of the planet. In order to adequately capture the sources and consequences of the planetary crisis, it is necessary to revise the views on the place of nature in human economic activity.

Keywords: Planetary crisis, ecological threats, economic threats, political threats.

ROLA ORGANÓW PAŃSTWOWYCH I ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH W PROCESIE PRZECIWDZIAŁANIA PRZESTĘPSTWU PROPAGOWANIA FASZYZMU

Streszczenie: Aktualna regulacja prawna przestępstwa propagowania faszyzmu lub innego ustroju totalitarnego zdaje się mnożyć pewne trudności w przeciwdziałaniu i karaniu tego typu przestępstw, grożąc bezkarnością sprawców tego typu przestępstw. Aby do tego nie dopuścić w problem angażuje się wiele organów państwowych oraz organizacji pozarządowych, wdrażających cały wachlarz działań tak prewencyjnych, jak i już post prewencyjnych dla jak najskuteczniejszego zniwelowania problemu. Celem niniejszego głosu jest przyjrzenie się podejmowanym przezeń działaniom i przez to refleksja nad ich skutecznością, która staje się kwestią jeszcze bardziej palącą w obliczu ciągłej tendencji wzrostowej tego typu przestępstw.

Słowa kluczowe: Faszyzm; przestępstwo propagowania faszyzmu.

WSTĘP

W lutym 2018 roku na wniosek Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji powołano Międzyresortowy Zespół ds. przeciwdziałania propagowania faszyzmu i innych ustrojów totalitarnych oraz przestępstwom nawoływania do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, której zadaniem

---

¹ Mgr Magdalena Róża Krysiak, absolwentka prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego, m_krysiak@yahoo.de, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2068-9808>.

było wypracowanie założeń zmian obowiązujących przepisów, które pozwolą na skuteczniejszą walkę z przestępstwami polegającymi na publicznym propagowaniu faszyzmu i innych ustrojów totalitarnych oraz nawoływaniu do nienawiści².

Swobodnym katalizatorem powołania ww. zespołu był głośny reportaż na temat polskich neofaszystów, którzy w lesie pod Wodzisławiem Śląskim świętowali urodziny Hitlera. Na filmie nagrany przez dziennikarzy stacji TVN24 ukrytą kamerą widać członków stowarzyszenia Duma i Nowoczesność ubranych w mundury SS i wznoszących okrzyki w języku niemieckim na tle płonącej swastyki.

Choć brzmi to jak scenariusz filmu z czasów II. wojny światowej, bądź ją poprzedzających, to jednak jest to aspekt współczesnej rzeczywistości, realnie zagrażający bezpieczeństwu wewnętrznemu państwa, bowiem niechybnie może prowadzić do o wiele dalej idących czynów godzących w podstawy państwa, a tym bardziej tego, które doświadczenia wojny dotknęły najdotkliwiej.

Aktualna regulacja prawna przestępstwa propagowania faszyzmu lub innego ustroju totalitarnego zdaje się bowiem mnożyć pewne trudności w przeciwdziałaniu i karaniu tego typu przestępstw, grożąc bezkarnością sprawcą tego typu czynów.

Nie dziwi więc, że, aby do tego nie dopuścić, w problem angażuje się wiele organów państwowych oraz organizacji pozarządowych, wdrażających cały wachlarz działań tak prewencyjnych, jak i już post prewencyjnych dla jak najskuteczniejszego zniwelowania problemu.

Celem niniejszego głosu jest więc przyjrzenie się podejmowanym przez działania i przez to refleksja nad ich skutecznością, która staje się kwestią jeszcze bardziej palącą w obliczu ciągłej tendencji wzrostowej tego typu przestępstw.

CZĘŚĆ TEORETYCZNA

Analizowana problematyka została uregulowana w art. 256 k.k., który stanowi, że „kto publicznie propaguje faszystowski lub inny totalitarny ustrój

---

² Zarządzenie nr 24 Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 lutego 2018 r. w sprawie Międzyresortowego Zespołu do spraw przeciwdziałania propagowaniu faszyzmu i innych ustrojów totalitarnych oraz przestępstwom nawoływania do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, M.P. 2018, poz. 205 (uchylony Zarządzeniem nr 200 Prezesa Rady Ministrów z dnia 28 listopada 2018 r. w sprawie zniesienia niektórych organów pomocniczych Rady Ministrów i Prezesa Rady Ministrów, M.P. 2018, poz. 1191).

państwa lub nawołuje do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2” (§1) oraz że „tej samej karze podlega, kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, nabywa, przechowuje, posiada, prezentuje, przewozi lub przesyła druk, nagranie lub inny przedmiot, zawierające treść określoną w §1 albo będące nośnikiem symboliki faszystowskiej, komunistycznej lub innej totalitarnej (§2)³.

W myśl wyroku Sądu Najwyższego (sygn. IV KK 38/18) z dnia 8 lutego 2019 roku przestępstwo z art. 256 §1 k.k. mieści się w obszarze określonym jako mowa nienawiści⁴. Pod tym pojęciem powszechnie rozumie się wypowiedzi i wizerunki łączące, wyszydające i poniżające grupy i jednostki z powodów całkowicie lub po części od nich niezależnych, a także przynależności do innych naturalnych grup społecznych, przy czym grupy naturalne to takie których się nie wybiera, udział w jednych determinowany jest biologicznie (płeć, kolor skóry), w innych społecznie, jak przynależność etniczna, religijna, język. Nawoływanie do nienawiści z powodów wymienionych w art. 256 k.k. - w tym na tle różnic narodowościowych - sprowadza się do tego typu wypowiedzi, które wzbudzają uczucia silnej niechęci, złości, braku akceptacji, wręcz wrogości do poszczególnych osób lub całych grup społecznych, czy wyznaniowych, bądź też z uwagi na formę wypowiedzi podtrzymują i nasilają takie negatywne nastawienia i podkreślają tym samym uprzywilejowanie, wyższość określonego narodu, grupy etnicznej, rasy lub wyznania.

Jednocześnie przestępstwo z art. 256 k.k. ma jednak charakter umyślny i może zostać popełnione tylko w zamiarze bezpośrednim, o szczególnym zabarwieniu, a więc w konkretnej intencji, toteż, jak zważył Sąd Apelacyjny we Wrocławiu w wyroku z dnia 5 lipca 2018 roku (sygn. II AKa 200/18), „*pojęcie ‘nawołuje do nienawiści’ w rozumieniu art. 256 §1 k.k. oznacza wzywanie, zachęcanie, nakłanianie do uczucia silnej niechęci, wrogości do kogoś i nie jest zatem wystarczające wywoływanie uczuć dezaprobaty, antypatii, uprzedzenia, niechęci*”⁵.

Przestępstwo we wszystkich odmianach ma charakter powszechny i jego podmiotem może być każda dowolna osoba. W przypadku popełnienia przestępstwa odpowiedzialności będzie podlegał propagujący lub nawołujący (§ 1),

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks karny (Dz. U. z 1997 r. Nr 88 poz. 553).

⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2019 r., sygn. akt IV KK 38/18, LEX nr 2621830.

⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 5 lipca 2018 r., sygn. akt II AKa 200/18, LEX nr 2532132.

a także ten, kto realizuje którekolwiek ze znamion określonych w § 2⁶, chyba że czyni to w ramach działalności artystycznej, edukacyjnej, kolekcjonerskiej lub naukowej (§3).

Przez „propagowanie” należy tutaj rozumieć przede wszystkim szerzenie wiedzy o totalitarnym ustroju państwa i popieranie go, zachęcanie do wprowadzenia tego właśnie ustroju, podkreślanie jego zalet i przemilczanie wad⁷. W jego obrębie muszą przy tym paralelnie wystąpić dwa elementy: obiektywne, tj. wyrażający się w podejmowaniu czynności polegających na prezentowaniu, szerzeniu, oraz subiektywne, w postaci aprobującego stosunku sprawcy do upowszechnianych treści, poglądów, połączonego z zamiarem zjednania, przekonania do nich⁸.

Niektórzy idą jednak dalej, uznając, że „propagowanie” to każde zachowanie polegające na publicznym prezentowaniu z zamiarem przekonania do niego faszystowskiego lub innego totalitarnego ustroju państwa (a więc i wystawianie na widok publiczny symboli takiego państwa czy też wykonywanie określonych gestów odnoszących się do tego ustroju)⁹. Jak podkreśla W. Kulesza, nie są znane przyczyny, dla których w obowiązującym Kodeksie karnym zmieniony został opis czynu zabronionego w taki sposób, że słowa „kto publicznie pochwała faszyzm” zastąpiono sformułowaniem „kto publicznie propaguje faszystowski ustrój państwa”, która to zmiana wywołała wątpliwość, czy w nowym ujęciu czynu zabronionego realizuje jego znamiona gest lub znak faszystowski, czy chodzi o propagowanie wiedzy o takim ustroju państwowym¹⁰. Wątpliwość tę rozstrzygnął jednak Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 28 marca 2002 roku (sygn. I KZP 5/02), w kierunku uzasadniającym odpowiedzialność karną w takich przypadkach¹¹, w świetle czego niezrozumienie budzi chociażby późniejszy wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 4 sierpnia 2005 roku (sygn. II AKa 251/05), gdzie stwierdzono,

⁶ Z. Ćwiąkalski, Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część II. Komentarz do art. art. 212-277d, (red.) W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017, art. 256.

⁷ Uchwała Sądu Najwyższego z 28 marca 2002 roku, I KZP 5/02, OSNKW 2002/5–6, poz. 32, LEX nr 1541164, K. Karsznicki, Przepiękstwa popełniane z pobudek rasistowskich lub ksenofobicznych, Prokuratura i Prawo 2, 2012, s. 25.

⁸ K. Wiak, Kodeks karny. Komentarz, wydanie 7., (red.) A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2021, s. 960.

⁹ S. Hoc, *Przepiękstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej*, Uniwersytet Opolski, 2002, s. 53 i n.

¹⁰ W. Kulesza, *Propagowanie ideologii nazistowskiej lub jej symboli w świetle niemieckiego i polskiego prawa karnego* [w:] *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, (red.) W. Górskiego, P. Kardasa, T. Sroki, W. Wróbla, Wydawnictwo Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa 2013, s. 201-216.

¹¹ Uchwała Sądu Najwyższego z 28 marca 2002 roku, I KZP 5/02, OSNKW 2002/5–6, poz. 32, LEX nr 1541164.

że zachowanie oskarżonych polegające na noszeniu kurtek z naszywkami na rękawie i kołnierzu przedstawiających swastykę nie nosi znamion przestępstwa z art. 256. Jest to bowiem właśnie publiczne prezentowanie symboli faszystowskich, ich popularyzowanie, które bez wątpienia wyczerpuje dyspozycję omawianego tutaj przepisu¹².

Zakazane jest przy tym propagowanie każdego totalitarnego ustroju państwa we wszystkich jego odmianach, a więc nie tylko takiego, którego ideologia już istnieje, lecz także takiego, którego ideologia dopiero jest tworzona. Na tym tle niewątpliwie trafne jest postanowienie Sądu Najwyższego z 1 września 2011 roku (sygn. akt V KK 98/11), uznające, że postąpieniem zbytecznym jest dla zdefiniowania „ustroju totalitarnego” korzystanie z pomocy biegłego, skoro znaczenie tego pojęcia wśród historyków jest utrwalone i można tu mówić o notorium sądowym (art. 168 k.p.k.)¹³.

Wielokrotnie sygnalizowano natomiast, iż problematyczny zdaje się być aspekt jasno wskazanej „publiczności”¹⁴. We wszystkich odmianach typu czynu zabronionego określonego w § 1 działanie musi być bowiem „publiczne”, czyli takie, które ma swoich świadków, odbywa się w sposób jawny¹⁵. Jak podkreśla S. Hoc, tak rozumiane działanie „publiczne” to m.in. działanie osoby przemawiającej na wiecu, zgromadzeniu wyborczym, zjeździe partyjnym albo też wobec zgromadzonych pracowników, na ogólnie dostępnym zebraniu, wiecu, strajku albo na posiedzeniach kolegialnych organów państwowych lub innych¹⁶, jednakże coraz częściej dopuszcza się także aktywność na forum bardziej prywatnym, a niekwestionowanym „pierwszym miejscem”, jeśli chodzi o miejsce popełnienia czynu jest Internet.

¹² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 4 sierpnia 2005 roku (sygn. II AKa 251/05), Prok. i Pr. 2006/2, poz. 31.

¹³ Postanowienie Sądu Najwyższego z 1 września 2011 roku, V KK 98/11, LEX nr 950444.

¹⁴ Jak wskazał m.in. Marcin Sośniak z zespołu równego traktowania w biurze Rzecznika Praw Obywatelskich, „organy ścigania mają ogromną trudność, żeby ścigać wszelkie koncerty muzyki propagujące treści rasistowskie. Wymóg publiczności sprawia, że tego typu imprezy organizowane dla 1000 osób mogą nie być potraktowane, przez organy ścigania jako publiczne. Wszystko rozbija się o interpretacje słowa; publiczne w art. 256 k.k.”.

¹⁵ Z. Ćwiąkałski, Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część II. Komentarz do art. art. 212-277d, (red.) W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017, art. 256.

¹⁶ S. Hoc, Przesłpstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej, Uniwersytet Opolski, 2002, s. 53 i n.

Doktryna i orzecznictwo wciąż toczą jednak na tym polu zażarty spór, co niewątpliwie mnoży trudności w przeciwdziałaniu i karaniu tego typu przestępstw¹⁷.

Głos w sprawie wielokrotnie zabierał m.in. Rzecznik Praw Obywatelskich, wyrażając ubolewanie, że w ostatnich latach roku takie treści w przestrzeni publicznej były eksponowane wyjątkowo często. Jako przykłady tego typu sytuacji podał m.in. ubiegłoroczny Marsz Niepodległości w Warszawie, Narodowe Święto Pracy obchodzone 1 maja 2018 roku przez skrajne nacjonalistyczne organizacje Szturmowców, Niklot, Kongres Narodowo-Społeczny oraz *Autonomicznych* Nacjonalistów, oraz wspomniane już na wstępie urodziny Hitlera.

„Od 1989 r. przestępczość o charakterze rasowym niewątpliwie wzrosła, ale mamy nad nią kontrolę” - zapewniał podczas posiedzenia parlamentarnego Zespołu ds. Przeciwdziałania Mowie Nienawiści i Ochrony Praw Człowieka pełnomocnik KGP ds. Ochrony Praw Człowieka mł. insp. Krzysztof Łaszkiwicz.

Na tendencje wzrostową tego typu przestępstw zwracał też uwagę Marcin Sośniak z Zespołu Równego Traktowania w biurze Rzecznika Praw Obywatelskich. Według jego relacji z 60 spraw, które podjęło biuro w 2016 roku, w roku 2017 zrobiło się ich ponad 100. Większość tych spraw w jednym i drugim roku dotyczyła agresji motywowanej nienawiścią. Podkreślał jednak, iż statystyki w żaden sposób nie oddają skali problemu.

Z kolei Konrad Durski z Ośrodka Monitorowania Zachowań Rasistowskich i Ksenofobicznych zwrócił uwagę na to, że *„środowiska narodowe, nacjonalistyczne puszczają oczko do neofaszystów, posługując się systemem znaków, symboli, skrótów, które dla przeciętnego człowieka nic nie znaczą”*. Wskazał, że chodzi m.in. o taki symbol, jak 88, który oznacza Heil Hitler (litera H jest ósmą literą alfabetu, 88 ma oznaczać skrót HH). Jak mówił, również koncerty zespołów nacjonalistycznych są organizowane w specjalnie dobrane dni np. w rocznicę Nocy Kryształowej czy rocznicę śmierci Hitlera.

Można by zapytać, jak to przekłada się na bezpieczeństwo państwa. Z odpowiedzią śpieszy tutaj m.in. Stowarzyszenie "Nigdy więcej", które zajmuje się przeciwdziałaniem rasizmowi, neofaszyzmowi, ksenofobii i dyskryminacji i na bieżąco monitoruje reperkusje działań z nimi związanych.

---

¹⁷ Jak wskazał podczas posiedzenia parlamentarnego zespołu ds. Przeciwdziałania Mowie Nienawiści i Ochrony Praw Człowieka pełnomocnik KGP ds. ochrony praw człowieka mł. insp. Krzysztof Łaszkiwicz, są to przestępstwa niezwykle trudne. "Jeśli ktoś mówi 88 to ciężko zrobić mu trepanację czaszki i sprawdzić, co miał na myśli, czy miał na myśli coś złego. Policja jest sługą prawa i policjant nie może sobie swobodnie interpretować przepisów Kodeksu Karnego, czy Kodeksu postępowania karnego" - dodał pełnomocnik KGP.

Według jego najnowszych ustaleń od 1989 roku na tle neofaszystowskim i rasistowskim doszło do ponad 70 zabójstw. Konsekwencje zjawiska są więc jak najdalej idące, a z uwagi na tajny charakter ugrupowań niezwykle trudno je wykrywać jeszcze na takim etapie, na którym można by im było skutecznie zapobiec.

„Ciągła obecność wspomnianych ideologii w przestrzeni publicznej i nieprzerwana w zasadzie aktywność środowisk promujących te ideologie świadczy o tym, że konieczna jest krytyczna analiza obowiązujących przepisów prawa, zmierzająca do oceny, czy organy ścigania dysponują odpowiednimi środkami prawnymi, aby skutecznie przeciwdziałać przestępczości motywowanej nienawiścią, a w szczególności zwalczać działalność organizacji, których programy lub sposób działania odwołują się do totalitarnych metod i praktyk nazizmu, czy faszyzmu, ewentualnie zakładają lub dopuszczają nienawiść rasową i narodowościową” - pisze Rzecznik w liście kierowanym do premiera i na poparcie swojej argumentacji przypomina m.in. o rezolucji Parlamentu Europejskiego z 22 października 2018 roku wzywającego państwa członkowskie do skutecznej walki z organizacjami neofaszystowskimi. W proponowanych przez niego rekomendacjach dotyczących skutecznej walki z mową nienawiści i przestępstwami z nią związanymi były m.in. propozycje ścigania z urzędu przestępstw motywowanych uprzedzeniami ze względu na czyjaś niepełnosprawność, wiek, orientację seksualną i tożsamość płciową; karania samego członkostwa w organizacjach odwołujących się do totalitaryzmów, a zakazanych na mocy Konstytucji; wprowadzenia ustawowej definicji mowy nienawiści i skuteczniejszego oczyszczania Internetu z takich treści; oraz prowadzenia szerokich kampanii społecznych, edukacyjnych i szkoleniowych dla różnych środowisk o szkodliwości mowy nienawiści.

Z kolei paralelnie przebiegające prace wspomnianego już Zespołu zaowocowały postulatami zaostrożenia sankcji karnych za przestępstwo z art. 256 Kodeksu karnego przez podwyższenie górnej granicy zagrożenia do 3 lat pozbawienia wolności (dziś to 2 lata); uwzględnienia wśród znamion przestępstwa publicznego propagowania ustroju komunistycznego i nazistowskiego; kryminalizacji publicznego propagowania ideologii faszystowskiej, nazistowskiej, komunistycznej lub też innej ideologii totalitarnej opowiadającej się za użyciem przemocy w celu wpływania na życie polityczne lub społeczne; uzupełnienia znamion przestępstwa określonego w § 2 art. 256 w celu objęcia kryminalizacją również oferowania określonych w treści tego przepisu przedmiotów, a także uzupełnienie opisu czynu co do nośników symboliki faszystowskiej, komunistycznej lub innej totalitarnej poprzez określenie sposobu jej użycia;

oraz penalizacji zachowań związanych także z niepublicznym oddawaniem czci lub inną formą upamiętniania postaci odpowiedzialnych za zbrodnie nazistowskie i komunistyczne. Prace nad realizacją opracowanych przez Zespół rekomendacji miały zaś m.in. przełożyć się na aktualnie procedowany przez Ministerstwo Sprawiedliwości projekt ustawy o zmianie Kodeksu karnego oraz niektórych innych ustaw obejmujący m.in. propozycje ustawowych zmian dotyczących art. 256 k.k.

„Urodziny Hitlera”, jak zwykle się mówić o wspomianej już „uroczystości” niewątpliwie dały tutaj asumpt do bardziej stanowczych działań. Śledztwo w tej sprawie zostało bowiem wszczęte na polecenie samego Prokuratora Generalnego i zakończyło się skierowaniem przeciwko sześciu uczestnikom wydarzenia aktu oskarżenia o to, że w dniu 13 maja 2017 roku przestępstwa „polegającego na publicznym propagowaniu nazistowskiego ustroju państwa poprzez zorganizowanie i przeprowadzenie obchodów sto dwudziestej ósmej rocznicy urodzin Adolfa Hitlera”. Jako pierwszy wyrok usłyszał Adam B., skazany na 13 tysięcy 200 złotych grzywny. Rok później Sąd Rejonowy w Gliwicach zdecydował o rozwiązaniu stowarzyszenia Duma i Nowoczesność.

WNIOSKI KOŃCOWE

Jak widać, coraz więcej środowisk zgodnie wskazuje na potrzebę skuteczniejszej walki z mową nienawiści, która z uwagi na ostatnią brutalizację języka staje się jeszcze bardziej niebezpieczna. W ostatnich latach dochodzi bowiem do swoistego zacierania pewnych wcześniej nieprzekraczalnych granic, w efekcie czego godność drugiego człowieka nie stanowi już oczywistej granicy swobody wypowiedzi. Dlatego jedyną odpowiedzią na język nienawiści i związane z nim zagrożenia dla demokratycznego i pluralistycznego społeczeństwa jest stworzenie kompleksowej strategii przeciwdziałania mowie nienawiści w przestrzeni publicznej.

Z kolei w zakresie penalizacji nierozzerwalnie połączonych z mową nienawiści przestępstw propagowania faszyzmu i innych systemów totalitarnych, należy w pełni przychylić się do rekomendacji wysuwanych tak przez Rzecznika Prawa Obywatelskich, jak i powołany Zespół Międzyresortowy, żywiąc jednak nadzieję na to, że przyniosą one nieco szybsze zmiany. Prace tego drugiego zostały bowiem zawieszono, ostatecznie nie doprowadzając do przedłożenia Sejmowi jakichkolwiek propozycji legislacyjnych, podczas gdy zjawisko staje się coraz bardziej powszechne, a sprawcy, wobec bierności państwa, coraz bardziej ośmieleni do jeszcze dalej idących czynów.

BIBLIOGRAFIA

1. K. Karsznicki, *Przestępstwa popełniane z pobudek rasistowskich lub ksenofobicznych*, Prokuratura i Prawo 2, 2012, s. 25.
2. K. Wiak, Kodeks karny. Komentarz, wydanie 7., (red.) A. Grześko-wiak, K. Wiak, Warszawa 2021, s. 960.
3. Postanowienie Sądu Najwyższego z 1 września 2011 roku, V KK 98/11, LEX nr 950444.
4. S. Hoc, *Przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej*, Uniwersytet Opolski, 2002, s. 53 i n.
5. Uchwała Sądu Najwyższego z 28 marca 2002 roku, I KZP 5/02, OSNKW 2002/5–6, poz. 32, LEX nr 1541164.
6. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks karny (Dz. U. z 1997 r. Nr 88 poz. 553).
7. W. Kulesza, *Propagowanie ideologii nazistowskiej lub jej symboli w świetle niemieckiego i polskiego prawa karnego* [w:] *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk, W. Górowskiego*, (red.) P. Kardasa, T. Sroki i W. Wróbla, Wydawnictwo Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa 2013, s. 201-216.
8. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 4 sierpnia 2005 roku (sygn. II AKa 251/05), Prok. i Pr. 2006/2, poz. 31.
9. Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 5 lipca 2018 r., sygn. akt II AKa 200/18, LEX nr 2532132.
10. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2019 r., sygn. akt IV KK 38/18, LEX nr 2621830.
11. Z. Ćwiąkałski, Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część II. Komentarz do art. art. 212-277d, W. Wróbel (red.), A. Zoll, Warszawa 2017, art. 256.
12. Zarządzenie nr 24 Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 lutego 2018 r. w sprawie Międzyresortowego Zespołu do spraw przeciwdziałania propagowaniu faszyzmu i innych ustrojów totalitarnych oraz przestępstwom nawoływania do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, M.P. 2018 poz. 205 (uchylony Zarządzeniem nr 200 Prezesa Rady Ministrów z dnia 28 listopada

2018 r. w sprawie zniesienia niektórych organów pomocniczych Rady Ministrów i Prezesa Rady Ministrów, M.P. 2018 poz. 1191.

THE ROLE OF STATE AUTHORITIES AND NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE COUNTERACTING PROCESS OF THE PROMOTING FASCISM CRIME

Summary: The current legal regulation of the crime of propagating fascism or another totalitarian system seems to multiply certain difficulties in counteracting and punishing this type of crime, leaving a huge field of for potential defenders of the accused, and thus threatening their impunity. In order to prevent this from happening, non-governmental organizations are involved in the problem, implementing a whole range of preventive as well as post-preventive measures to eliminate the problem as effectively as possible. The purpose of this report is to look at the actions taken by them and thus reflect on their effectiveness, which becomes an even more urgent issue in the face of the continuous upward trend of this type of crime.

Keywords: Fascism, crime of promoting fascism.

ROZWÓJ NOWOCZESNYCH TECHNOLOGII JAKO IMPULS DO ROZWOJU CYBERBEZPIECZEŃSTWA. CHARAKTERYSTYKA DOTYCHCZASOWYCH REGULACJI PRAWNYCH W KONTEKŚCIE CYBERTERRORYZMU

Streszczenie: Rozwój szeroko pojętego „IT” nie ma wyłącznie charakteru ekonomicznego, zaczął on coraz bardziej kształtować wymiar socjologiczny. Znacząco wpływa on i oddziałuje na kulturę prawną i polityczną obecnych państw. Rozwój technologii wpłynął także na pojawienie się nowych niebezpieczeństw. Przykładem tego jest Estonia, która padła ofiarą zmasowanych ataków hakerskich w 2007 roku. Autorzy dokonają dogłębnej analizy pod względem prawnym cyberterroryzmu. Wskażą także na możliwe formy ataków cybernetycznych oraz omówią jakie mogą być potencjalne obiekty ataków. W podsumowaniu referencji uchwycą istotę cyberterroryzmu i zasygnalizują z jakimi problemami oraz wyzwaniem będzie musiało się skonfrontować szeroko ujęte „bezpieczeństwo narodowe”.

Słowa kluczowe: Cyberterroryzm, terroryzm, zagrożenia XXI wieku, prawo karne, prawo karne procesowe.

---

¹ Mgr, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie.

² Mgr, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet Warszawski w Warszawie.

WSTĘP

Podjęcie działań na rzecz bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni wymaga wspólnego międzynarodowego wysiłku państw, przemysłu technologicznego oraz indywidualnych jednostek funkcjonujących w przestrzeni internetowej. Zabezpieczenie cyberprzestrzeni wymaga zrozumienia istoty cyberterroryzmu w sieci. Jest to zupełnie nowe zjawisko, które pojawiło się stosunkowo niedawno. Wspomniany wyżej terroryzm funkcjonuje w cyberprzestrzeni, która stała się nowym polem bitwy dla państw, hakerów oraz agencji wywiadowczych. Obecnie Internet jest areną, w której stosuje się techniki wojny informacyjnej. Pierwszy raz termin „cyberterroryzm” pojawił się w 1979 r. w raporcie szwedzkiego Ministerstwa Obrony omawiającym kwestię zagrożeń komputerowych³. W 2000 r. Dorothy Denning, badaczka bezpieczeństwa informacji w zakresie cyberterroryzmu, zdefiniowała cyberterroryzm jako "zbieżność terroryzmu i cyberprzestrzeni". Cyberterroryzm polega na planowaniu nielegalnych ataków i gróźb skierowanych przeciwko komputerom, sieciom i przechowywanym w nich informacjom, w celu wywołania atmosfery strachu lub wywarcia presji na rząd, pozarządową organizację międzynarodową, ludność, aby zrealizować określone cele polityczne, religijne, rasowe lub ideologiczne, poprzez wpływanie na integralność i poufność informacji, systemu komputerowego i sieci komputerowych⁴". Postępujący szybki rozwój cyberterroryzmu wymaga opracowania nowych globalnych strategii, które będą angażować wszystkie możliwe podmioty do walki z cyberprzestępczością⁵. Z militarnego punktu widzenia cyberprzestrzeń zdeterminowała pojawienie się nowych sposobów technik walki wykorzystywanych w operacjach wojskowych. Niezależnie od tego, jaki rodzaj konfliktu nastąpi w przyszłości, cyberterroryzm z pewnością zostanie wykorzystany jako jeden z wielu sposobów umożliwiających zlikwidowanie przeciwnika. Ze względu na transgraniczny charakter cyberprzestrzeni organizacje takie jak NATO i UE podjęły szereg projektów współpracy między państwami członkowskimi w zakresie

---

³ Worona J, 2.1.6. *Cyberterroryzm* [w:] *Cyberprzestrzeń a prawo międzynarodowe. Status quo i perspektywy*, Warszawa 2020. https://sip.lex.pl/?_ga=2.69662482.361200706.16122931471911856527.1612109036#/-monograph/369464710/139/worona-johana-cyberprzestrzen-a-prawo-miedzynarodowe-status-quo-iperspekty-wy?keyword=cyberterroryzm&cm=STOP [dostęp: 2021-02-02, 20:13].

⁴ D. Denning, "Cyberterrorism", <http://palmer.wellesley.edu/~ivollic/pdf/Classes/Handouts/NumberTheory-Handouts/Cyberterror-Denning>.

⁵ M. Moldovan, I. Bălăceanu, *Reconfigurarea balanței de putere militară în zona estică de interes strategic a României*, București: National Defence University "Carol I", Printed House, [In Romanian: Reconfigure the military power balance in the eastern area of strategic interest of Romania], 2018.

bezpieczeństwa cybernetycznego. W 2014 roku, Laurian Gherman, podkreślił znaczenie domeny cyberprzestrzeni w następujący sposób "jeśli nasza zdolność do pozyskiwania i przesyłania informacji jest ograniczana przez wroga, nasza koncepcja przewagi informacyjnej jest skazana na zagładę. Z tego punktu widzenia, dziś i w przyszłości, rola wojny elektronicznej będzie bardzo istotna".

Wyrazem tego jak bardzo istotne jest cyberbezpieczeństwo była prowadzona przez Rosję wojna hybrydowa na terytorium Ukrainy. Działania wojenne nie zakończyły się wraz z aneksją Półwyspu Krymskiego (2014 r.). Sukces tej operacji został osiągnięty nie tylko dzięki "zielonym ludzikom", ale także poprzez prowadzenie wojny informacyjnej oraz wykorzystanie działań cybernetycznych przez rosyjskie służby.

Ponadto istnieją uzasadnione podejrzenia o wykorzystanie przez Federację Rosyjską przestrzeni internetowej do wpływania na wyniki wyborów np. w USA (2016), Niemczech (2015), Francji, Holandii i na Ukrainie (2019), a także zorganizowanie spisku w celu obalenia pronatowskiego rządu w Czarnogórze w (2016). Wskazane powyżej aspekty pozwalają nam stwierdzić, że Rosja aktywnie uczestniczy w cyberprzestrzeni i zagraża bezpieczeństwu wielu państw⁶. Społeczność międzynarodowa wyciągnęła wnioski z dokonanych przez Rosję cyberataków na Estonię, Gruzję oraz Ukrainę. Prowadzenie przez Rosję działań wojennych w cyberprzestrzeni pokazuje różne oblicza bezpieczeństwa i obrony cybernetycznej z punktu widzenia technologii, dyplomacji, socjologii oraz wojskowości. W związku z tym, podjęcie wymiernych działań w celu podwyższenia statusu bezpieczeństwa cybernetycznego musi być wynikiem połączenia sił informatyków z sektora publicznego oraz prywatnego, a także podmiotów państwowych wyspecjalizowanych w bezpieczeństwie cybernetycznym.

CYBERATAK NA ESTONIĘ

Pierwszym zmasowanym cyberatakiem w historii Europy Wschodniej, był ten odnotowany w Estonii w 2007 roku. Po rozpadzie ZSSR, Estonia odzyskała niepodległość i szybko rozpoczęła proces reform gospodarczych, politycznych, społecznych i wojskowych. W celu zapewnienia sobie bezpieczeństwa narodowego przystąpiła do UE i NATO. Władze estońskie tuż po

---

⁶ O. Moşoiu, I. Bălăceanu, E. Mihai, *Cyber terrorism and the effects of the Russian attacks on democratic states in East Europe*, Scientific Journal of Silesian University of Technology, Series Transport, 2020, 106, s. 131-139, ISSN: 0209-3324, DOI: <https://doi.org/10.20858/sjsutst.2020.106.1>.

odzyskaniu niepodległości w 1991 roku postrzegały Rosję jako najpoważniejsze zagrożenie, a integracja z zachodnimi strukturami była rozwiązaniem, które miało stanowić odpowiedź na zagrożenie ze wschodu. Jednym z głównych sporów w stosunkach dwustronnych z Rosją była „kwestia mniejszości rosyjskiej w Estonii, która stanowi 26% ludności”⁷.

W kwietniu 2007 roku relacje na linii Tallin - Moskwa uległy znacznemu pogorszeniu. W wyniku decyzji władz Estonii, przeniesiono pomnik „Brązowego Żołnierza” upamiętniający sowieckich żołnierzy poległych w walce o „wyzwolenie” Estonii. Po przeniesieniu pomnika z centrum stolicy na cmentarz wojskowy, stosunki między Estonią a Rosją stały się niezwykle napięte. W odpowiedzi na działania władz Estonii, Kreml „oskarżył władze w Tallinie o łamanie praw człowieka oraz zażądał dymisji estońskiego premiera”⁸.

Na ulicach estońskich miast doszło do starć mniejszości rosyjskiej z policją, a estońskie serwery padły ofiarą zmasowanych ataków cybernetycznych. Ataki przebiegały w następujący sposób: w pierwszej fazie ich koordynacja odbywała się poprzez fora i synchronizację działań ludzkich, a w drugiej fazie koordynacja została przekazana do serwerów dowodzenia i kontroli sieci botnet. Druga faza trwała od 30 kwietnia do 18 maja i przebiegała w czterech falach o różnej intensywności, skupiając się na różnych celach i wykorzystując różnorodne techniki ataku. Pierwsza fala ataków w dniu 4 maja składała się z ataków DDoS (Distributed Denial of Services) na strony i systemy DNS. Druga fala uważana za szczyt ataku, miała miejsce 9 maja; następnie liczba wrogich aktów⁹ zaczęła się zmniejszać. W dniu 11 maja płatne botnety zakończyły ataki DDoS na strony rządowe i usługi finansowe. Trzecia fala ataków rozpoczęła się 15 maja i obejmowała ataki DDoS botnetów na strony rządowe i branżę finansową. Czwarta fala ataków była wymierzona na strony rządowe i banki¹⁰. Ataki DDoS skutecznie zainfekowały strony internetowe wszystkich ministerstw, dwóch dużych banków i kilku partii politycznych. Hakerzy "byli w stanie zamknąć serwer poczty elektronicznej parlamentu i wyłączyć bankomaty w całym kraju". Jeden z estońskich banków, który padł ofiarą cyberataków, oszacował straty na ok. 1 mln dolarów.

---

⁷ A. Kozłowski, *Comparative analysis of cyberattacks on Estonia, Georgia and Kyrgyzstan*, European Scientific Journal (ESJ) 3, Available at: <http://www.eujournal.org/index.php/esj/article/view/2941>, 2014.

⁸ J. Nazario, *Politically Motivated Denial of Service Attacks. NATO CCDCOE.*: https://ccdcoe.org/sites/default/files/multimedia/pdf/12_NAZARIO%20Politically%20Motivated%20DDoS.pdf.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem.

Cyberatak w Estonii od 2007 r. był szeroko dyskutowany w mediach i został nazwany „pierwszą wojną cybernetyczną w historii”. Wykorzystanie nowej technologii mogło w niespotykanym dotychczas tempie sparaliżować działanie państwa i instytucji finansowych w kraju. Informatycy zajmujący się cyberbezpieczeństwem, stwierdzili, że większość ataków DDoS była inicjowana z rosyjskich adresów IP¹¹. Mimo, że eksperci techniczni z Komisji Europejskiej i NATO nie znaleźli dowodów na to, że ataki zostały przeprowadzone przez rosyjskie władze, uznano, że pochodzą one z Kremla. Członek rosyjskiej organizacji młodzieżowej, NASHI, powiązanej z partią Władimira Putina, wyznał, że „stał za atakami” skierowanymi na sieci informatyczne Estonii¹². Jednym z celów dokonanych cyberataków była próba wpłynięcia na władze Tallina do cofnięcia decyzji o usunięciu pomnika oraz wywołanie destabilizacji w kraju. Rosyjskie działania były także nastawione na zbadanie możliwości prowadzenia wojny cybernetycznej oraz przyjrzeniu się reakcji obronnych NATO na podjęcie ataku skierowanego w jedno z państw członkowskich. Po wydarzeniach z 2007 roku Estonia stała się liderem w dziedzinie cyberbezpieczeństwa¹³. NATO w znaczący sposób przyspieszyło swoje projekty cyberobronne i stworzyło Centrum Operacji w Cyberprzestrzeni NATO (*NATO Cyberspace Operations Centre*), które zostało zlokalizowane w pobliżu Tallina. Estonia i kraje zachodnie pozostają w ścisłej współpracy, zapewniając tym sobie wzajemne wsparcie w przypadku przyszłych ataków na dużą skalę na infrastrukturę IT¹⁴. W rezultacie, Estonia była bliżej niż kiedykolwiek zachodnich instytucji bezpieczeństwa, podczas gdy kulturowy i polityczny wpływ Rosji na Estonię uległ zmniejszeniu. Pierwszą lekcją, jakiej nauczyli się Estończycy, jak i cały świat, było to, że cyberbezpieczeństwo i obrona sieci narodowej to nie tylko techniczne szczegóły ataków, ale także strategię i polityki o charakterze technologicznym.

Podsumowując, w pierwszej kolejności należy wskazać, iż podstawowym i miarodajnym kryterium współczesnych cyberataków jest ich skuteczność. W przypadku Estonii, agresorzy nie osiągnęli swoich celów politycznych.

---

¹¹ C. William, Ashmore, „*Impact of Alleged Russian Cyber Attacks*”. SAMS 2009. Available at: <http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB424/docs/Cyber-027.pdf>.

¹² A. Greenberg, „*The State of Cyber Security When Cyber Terrorism Becomes State Censorship*”, Forbes.com. Available at: http://www.forbes.com/2008/05/14/cyberattacksterrorism-estonia-tech-security08cx_ag_0514-attacks.html.

¹³ O. Moşoiu, I. Bălăceanu, E. Mihai, *Cyber terrorism and the effects of the Russian attacks on democratic states in East Europe*, Scientific Journal of Silesian University of Technology. Series Transport, 2020, 106, 131-139, ISSN: 0209-3324, DOI: <https://doi.org/10.20858/sjsutst.2020.106.11>.

¹⁴ Ibidem.

Głównym narzędziem wszystkich ataków był brutalny atak DDoS, który odbywał się przede wszystkim za pomocą masowych sieci botnet, który był wspomagany przez patriotycznych hakerów wykorzystujących wcześniej przygotowane narzędzia. W Estonii, strony rządowe, a także banki i gazety internetowe, zostały zhakowane. W wyniku wrogich działań większość usług internetowych zostało zablokowanych. Społeczeństwo informacyjne Estonii okazało się jednak dość odporne. W wyniku podjętych działań przez władze kraju i społeczeństwo estońskie po atakach cybernetycznych z 2007 roku, Estonia uważana jest dziś za jedno z 5 najlepiej zabezpieczonych przed atakami cybernetycznymi państw świata¹⁵.

Obecnie jest również jednym z najbardziej z informatyzowanych państw świata, w którym 99% usług publicznych administracji dokonywana jest online, zaś 67% społeczeństwa używa elektronicznych identyfikatorów¹⁶. W 2019 roku 43,8% wyborców w wyborach do krajowego parlamentu oddało swój głos używając do tego celu Internetu, w tym samym roku 46,7% wyborców oddało online swój głos w wyborach do Parlamentu Europejskiego.

STRATEGIA CYBERBEZPIECZEŃSTWA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ NA LATA 2019–2024

Rada Ministrów dnia 19 października 2019 r. przyjęła uchwałę dotyczącą Strategii Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2019–2024, tym samym moc straciła uchwała nr 52/2017 Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2017 r. w sprawie Krajowych Ram Polityki Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2017–2022. Podjęcie nowej strategii przez polski rząd ma zapewnić bezpieczeństwo obrotu gospodarczego, poczucie bezpieczeństwa obywateli, sprawność funkcjonowania instytucji sektora publicznego, a w rezultacie wpłynąć na ogólnie pojmowane bezpieczeństwo narodowe.

Polska jest krajem członkowskim Unii Europejskiej oraz Paktu Północno Atlantyckiego przez co jest ściśle powiązana z innymi państwami, w tym również w zapewnieniu bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni, “która nie ma granic”. Współpraca państw odgrywa istotną rolę w reagowaniu na incydenty związane z naruszeniem bezpieczeństwa w sieci. Dynamiczny rozwój technologii oraz szeroki dostęp do informacji umożliwiają pojedynczym osobom, grupom

---

¹⁵ Top 10 Countries Best Prepared Against Cyber Attacks (ang.), CyberDB [dostęp: 20.03.2021].

¹⁶ E-Estonia (ang.) [dostęp: 19.03.2020].

przestępczym podjęcie działań ukierunkowanych na cyberszpiegostwo oraz badanie zdolności obronnych innych państw.

Nowa strategia oprócz kontynuacji oraz rozszerzenia działań podejmowanych przez administrację rządową w ubiegłych latach uwzględni w szczególności:

- 1) cele i priorytety w zakresie cyberbezpieczeństwa,
- 2) podmioty zaangażowane we wdrażanie i realizację strategii,
- 3) środki służące realizacji celów strategii,
- 4) określenie środków w zakresie gotowości, reagowania i przywracania stanu normalnego, w tym zasady współpracy między sektorem publicznym i prywatnym,
- 5) podejście do oceny ryzyka,
- 6) działania odnoszące się do programów edukacyjnych, informacyjnych i szkoleniowych dotyczących cyberbezpieczeństwa,
- 7) działania odnoszące się do planów badawczo-rozwojowych w zakresie cyberbezpieczeństwa¹⁷.

Ponadto strategia uwzględnia międzynarodową współpracę w zakresie cyberbezpieczeństwa. Głównym celem zawartym w strategii jest “Podniesienie poziomu odporności na cyberzagrożenia oraz zwiększenie poziomu ochrony informacji w sektorze publicznym, militarnym, prywatnym oraz promowanie wiedzy i dobrych praktyk umożliwiających obywatelom lepszą ochronę ich informacji “W przyjętej uchwale wymienione są także cele szczegółowe oraz sposoby na ich realizację¹⁸.

Pierwszym celem szczegółowym jest rozwój krajowego systemu cyberbezpieczeństwa. Ma być on realizowany poprzez wdrożenie nowych przepisów przy jednoczesnej ocenie funkcjonowania dotychczasowych regulacji. Minister właściwy do spraw informatyzacji w ramach prac legislacyjnych dokona przeglądu regulacji sektorowych i szczególnych, które dotyczą omawianej problematyki, oraz regulacji prawnych, które mogą mieć oddziaływanie na inne obszary, na przykład na ochronę danych osobowych czy infrastrukturę krytyczną w kontekście Narodowego Programu Ochrony Infrastruktury Krytycznej. Ponadto na pozytywną ocenę zasługuje podjęcie prac regulujących

¹⁷ Uchwała nr 125 Rady Ministrów z dnia 22 października 2019r. poz. 1037 Monitor Polski Strategia Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2019-2024, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.-xsp/WMP20190001037/O/M20191037.pdf>.

¹⁸ Uchwała nr 125 Rady Ministrów z dnia 22 października 2019r. poz. 1037 Monitor Polski Strategia Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2019-2024, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/--download.xsp/WMP20190001037/O/M20191037.pdf>.

współpracę operacyjną, w tym właściwą koordynację działań i wymianę informacji między instytucjami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo narodowe. Przeciwdziałanie atakom w cyberprzestrzeni wymaga kooperacji wielu organów, służb w celu zapewnienia bezpieczeństwa narodowego¹⁹.

Drugi szczegółowy cel dotyczy podniesienia poziomu odporności systemów informacyjnych administracji publicznej i sektora prywatnego oraz osiągnięcie zdolności do skutecznego zapobiegania i reagowania na incydenty. Ma on być realizowany poprzez: opracowanie i wdrożenie Narodowych Standardów Cyberbezpieczeństwa, promowanie dobrych praktyk i zaleceń, zapewnienie bezpieczeństwa łańcucha dostaw oraz wykonywanie testów i audytów cyberbezpieczeństwa.

Cel trzeci to zwiększenie potencjału narodowego w zakresie technologii cyberbezpieczeństwa. Ma on polegać na rozbudowie zasobów przemysłowych i technologicznych na potrzeby cyberbezpieczeństwa, nastawieniu na rozwój współpracy między sektorem publicznym i prywatnym oraz stymulowanie badań i rozwoju w obszarze cyberbezpieczeństwa, a także na uzyskanie zdolności do prowadzenia pełnego spektrum działań militarnych w cyberprzestrzeni²⁰.

pozytywnie należy ocenić także cel czwarty i piąty. W czwartym celu szczegółowym strategia ma polegać na wdrożeniu systemowych rozwiązań w celu zapewnienia merytorycznego wsparcia dla podniesienia kompetencji pracowników zarówno administracji rządowej, jak i jednostek samorządu terytorialnego. Z kolei cel piąty ma na celu zbudowanie silnej pozycji międzynarodowej Rzeczypospolitej Polskiej w obszarze cyberbezpieczeństwa poprzez aktywną współpracę międzynarodową na poziomie strategiczno-politycznym²¹.

Wszystkie ramy programowe strategii oraz wyznaczenie celów szczegółowych należy ocenić pozytywnie. Wskazane w dokumencie sposoby realizacji cyberbezpieczeństwa odpowiadają współczesnym standardom.

CYBERBEZPIECZEŃSTWO JAKO WARUNEK *SINE QUA NON* FUNKCJONOWANIA WSPÓŁCZESNYCH PAŃSTW

Typowa walka zbrojna z użyciem broni przez państwa, grupy polityczne bądź też organizacje międzynarodowe nie opiera się już na użyciu militariów. Konflikty zostały przeniesione do Internetu, a walka przeniosła się do sieci,

---

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

gdzie używana jest przede wszystkim broń polegająca na sianiu dezinformacji. Ponadto wyróżnić możemy różnego rodzaju wojny cybernetyczne, które przede wszystkim charakteryzują się atakami hakerów na infrastrukturę bądź też gospodarczy potencjał państw²². Zagrożenia w cyberprzestrzeni nie tylko mają wpływ na działanie państwa, ale mogą również doprowadzić do paraliżu całej infrastruktury społecznej m.in. paraliżować urzędy, zainicjować nieplanowane użycie sił zbrojnych, a także zagrozić płynności finansowej państwa. Takowe nie są podejmowane przez grupy, które chciałyby wyłudzić bądź też ukraść pieniądze danych państw. Najczęściej są to inne państwa, które w ten sposób podnoszą swój poziom gospodarczy i strukturalny, a co za tym idzie umacniają swoją potęgę w światowej gospodarce. Do takich przykładów należy zaliczyć m.in. Koreę Południową, która w swoich szeregach posiada wyspecjalizowane jednostki hakerskie, mające za zadanie działać w określonych momentach²³. Innym przykładem mogą być Chiny, które na płaszczyźnie cybernetycznej prowadzą wojnę informacyjną i ekonomiczną ze Stanami Zjednoczonymi²⁴. Podkreślenia wymaga fakt, iż jest ona nazywana „Zimną Wojną” XXI wieku. W 2007 roku w Estonii wszystkie serwery rządowe, krajowe strony internetowe, banki, oraz dostawcy usług telekomunikacyjnych zostali sparaliżowani z powodu cyberataku, który zagroził bezpieczeństwu państwa²⁵. Dlatego też to właśnie ochrona cyberprzestrzeni stała się jednym z kluczowych obszarów bezpieczeństwa XXI wieku, co bez wątpienia wpływa na funkcjonowanie państwa, a także życie poszczególnych jednostek.

Obszar cyberbezpieczeństwa ma charakter horyzontalny – przede wszystkim wchodzi tu wszystkie sektory gospodarki państwa, ze względu na nowoczesny charakter społeczeństwa. Co za tym idzie, również poszczególne jednostki uzależnione są od wszelakich udogodnień związanych z dostępem do sieci. Niestety obecnie występują trudności z ustaleniem spójnej definicji terminów związanych z cyberbezpieczeństwem. Największym z nich jest zakres formalno-prawny cyberbezpieczeństwa na poziomie krajowym oraz międzynarodowym²⁶. W pierwszej kolejności należałoby ustalić definicje terminów pochodnych dla cyberbezpieczeństwa, które prowadziłyby w ostateczności do ujednoczenia omawianego pojęcia. Takie działania mogłyby pomóc w utrzymaniu odpowiedniego poziomu cyberbezpieczeństwa. Zgodnie z *doktryną*

---

²² R. C. Mishra, *Cyber Crime: Impact on the New Millennium*, (2002), p. 246.

²³ Ibidem.

²⁴ W. Ashmore. Op cit.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

bezpieczeństwa informacyjnego RP jako Bezpieczeństwo Informacyjne Państwa definiuje się jako transsektorowy obszar bezpieczeństwa, którego treść odnosi się do środowiska informacyjnego (w tym cyberprzestrzeni) państwa; proces, którego celem jest zapewnienie bezpiecznego funkcjonowania państwa w przestrzeni informacyjnej poprzez panowanie we własnej, wewnętrznej, krajowej info sferze oraz efektywną ochronę interesów narodowych w zewnętrznej (obcej) infosferze²⁷. Osiąga się to poprzez realizację takich zadań jak: zapewnienie adekwatnej ochrony posiadanych zasobów informacyjnych oraz ochrony przed wrogimi działaniami dezinformacyjnymi i propagandowymi (w wymiarze defensywnym) przy jednoczesnym zachowaniu zdolności do prowadzenia wobec ewentualnych przeciwników (państw lub innych podmiotów) działań ofensywnych w tym obszarze. Zadania te konkretyzowane są w strategii (doktrynie) bezpieczeństwa informacyjnego (operacyjnej i preparacyjnej), a do ich realizacji utrzymuje się i rozwija odpowiedni system bezpieczeństwa informacyjnego²⁸.

W rzeczy samej postęp technologiczny cyberprzestrzeni zapoczątkował również metody walki z takimi zjawiskami jak cyberataki. Każda wojna informacyjna nakierowuje na wyciąganie wniosków w celu zwiększenia bezpieczeństwa sieci. Niewątpliwie jest to jedna z najtańszych metod dla osiągnięcia największych rezultatów. Użycie sprzętu opancerzonego bądź też inne metody rzeczywiste są czasochłonne oraz pochłaniają bardzo duże koszty. Ataki cybernetyczne są znacznie szybsze, tańsze i przede wszystkim rzadko kiedy pozostawiają po sobie ślady. Tańsze narzędzia mogą być stosowane również przez innego rodzaju podmioty – co oznacza, że konflikty o charakterze cybernetycznym rozciągają się nie tylko na państwa. Niewątpliwie cyberprzestrzeń staje się również miejscem zintensyfikowanego szpiegostwa mającego na celu uzyskanie tajemnic państwowych bądź też gospodarczych. Z danych statystycznych wynika, że głównym celem działań szpiegowskich są przede wszystkim instytucje administracji rządowej oraz organy energetyczne. Utrata takich informacji kosztuje nieraz państwa wiele miliardów. Ponadto po ujawnieniu takiego ataku słabnie pozycja oraz potencjał państwa na arenie międzynarodowej. Możliwe jest również rzeczywiste odczucie takiego cyberataku²⁹.

---

²⁷ A. S. Chawla, "Cyber Crime – Investigation and Prevention", *The Indian Police Journal*, March 2003, p. 116.

²⁸ J. R. Vacca, *Computer Forensics*, 2006, p. 14; See also C. Nicoll, *Digital Anatomy and the Law: Tensions and Dimensions*, 2003, p. 200.

²⁹ L. Jambholkar, *Cyber Laws: Issues and Perspectives*, *Indian Journal of International Law*, Vol. 40, 2000, p. 559.

Co należy zauważyć, rzeczywiste skutki przeprowadzonych ataków będzie można zauważyć dopiero w przyszłości. To znaczy, że wynik ataku uwidoczni się dopiero wtedy, kiedy osoba przeprowadzająca go popełni jakiś błąd. Często są to ataki anonimowe, ponieważ ciężko jest określić kto za nie odpowiada. Atakujący może przechwytywać komputery osób niezabezpieczonych i używać ich do ataków o charakterze globalnym.

Za główny cel ataku uznaje się zniszczenie infrastruktury, zastraszenie ludności i zmuszenie rządu do podjęcia określonych działań. Cyberterroryzm przybiera wiele form. Jako przykład można wskazać zakłócenia funkcjonowania Internetu i informacji systemu infrastruktury krytycznej. Cyberprzestępczość można zdefiniować na wiele różnych sposobów. Można to określić jako rodzaj przestępstwa gospodarczego, w którym komputer jest narzędziem lub przedmiotem przestępstwa. Cyberprzestępczość można uznać za podkategorię przestępstw komputerowych. Termin ten definiuje wszystkie rodzaje przestępstw popełnionych za pośrednictwem Internetu lub innej sieci komputerowej.

Konwencja Rady Europejskiej o cyberprzestępczości podpisana w Budapeszcie w 2001 roku określiła elementy tego zjawiska. Szeroko rozumiane naruszenie bezpieczeństwa np. nielegalne pozyskiwanie danych, oszustwa i fałszerstwa oraz naruszenia praw autorskich. Ponadto różnego rodzaju cyber włamania oraz wykorzystywanie lub zniszczenia danych, plagiat, piractwo komputerowe lub też kradzież tożsamości. Do jednych ze zjawisk pozyskiwania informacji należy tzw. Haktywizm, czyli połączenie aktywizmu i przestępczości. Wykorzystywane są tu metody hackerskie przeciwko określonym celom, które mają za zadanie zakłócić przekaz informacji, nie powodując przy tym szkody. Działalność taka ma za zadanie zwrócić uwagę na pewnego rodzaju problem.

TERAŹNIEJSZOŚĆ I PRZYSZŁOŚĆ CYBERPRZESTĘPCZOŚCI, CYBERTERRORYZMU I CYBERBEZPIECZEŃSTWA

Cyberkryminologia jest interdyscyplinarną dziedziną, która obejmuje identyfikację przyczyn cyberprzestępczości - łącząc elementy kryminologii, psychologii, socjologii, informatyki oraz cyberbezpieczeństwa - w celu uzyskania kompleksowego zrozumienia zjawiska cyberprzestępczości w wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych. Bada ona przyczyny i konsekwencje przestępstw i dewiacji w cyberprzestrzeni oraz jej kwestie prawne, etyczne oraz strategie prewencji i kontroli. Pozwala odpowiedzieć na pytania związane z łamaniem prawa i egzekwowaniem prawa - zwłaszcza w takich dziedzinach jak praktyka organów ścigania czy też polityka państwa.

Cyberkryminologia obejmuje dwa nurty badawcze. Jednym z nich jest zastosowanie ogólnych teorii zbrodniczych - na przykład teorii kontroli społecznej, samokontroli, stylu życia, przestępczości - do cyberprzestępczości. Druga z nich natomiast obejmuje testowanie teorii lub tworzenie nowych teorii dotyczących cyberprzestępczości. Wyróżnić należy m.in. teorię działań Choi'a bądź też teorię przejścia w przestrzeni Jaishankar'a. Pomimo pojawiających się nowych tendencji w tej dziedzinie wciąż brakuje bardziej interdyscyplinarnych perspektyw i teorii. W szczególności łączenie nauk społecznych z technicznymi pozwoliłoby na uzyskanie kompleksowej teorii spełniającej wymogi współczesnej nauki.

Dzięki rozwiniętemu sektorowi technologicznemu jak i platformom internetowym terroryści są w stanie manipulować zmieniającym się charakterem cyberprzestrzeni na swoją korzyść. Cyberataki dokonywane zarówno przez krajowych przestępców jak i zagranicznych terrorystów stanowią poważne zagrożenie, któremu przyglądają się służby specjalne na całym świecie. Terroryści w cyberprzestrzeni coraz częściej wykorzystują media społecznościowe do promowania swoich ideologii, rekrutacji nowych członków czy też publikując uzasadnienia swoich działań. W ten sposób działają także organizacje o charakterze terrorystycznym m.in. cyberterroryści związani z Al-kaidą czy ISIS używający YouTube czy też Twittera do swoich działań. Niewątpliwie wraz z rozwojem technologii informacyjnych hackowanie stało się wszechobecną formą przestępczości na całym świecie w ostatnim dwudziestoleciu.

ZAGROŻENIA DLA BEZPIECZEŃSTWA W CYBERPRZESTRZENI

Niemalże każde zjawisko funkcjonujące we współczesnym społeczeństwie ma swoje zalety i wady. Do takowych również należy zaliczyć zasoby cybernetyczne oraz szeroko pojęty internet m.in. ze względu na fakt, iż jest to obszar, który pozwala zaspokajać różnego rodzaju możliwości w kulturze, edukacji, nauce. Jednakże jest to również obszar, który przy braku odpowiedniego zabezpieczenia może dostarczyć wielu szkód dla społeczeństwa.

Zagrożenie cybernetyczne to złośliwe działanie, które ma na celu zniszczenie danych, kradzież danych lub ogólnie zakłócenie działalności cyfrowej. Zagrożenia cybernetyczne obejmują wirusy komputerowe, naruszenia bezpieczeństwa danych, ataki typu Denial of Service (DoS) i inne. Odnoszą się one również do możliwości skutecznego cyberataku, którego celem jest uzyskanie nieautoryzowanego dostępu, zniszczenie, zakłócenie lub kradzież zasobów technologii informacyjnej, sieci komputerowej, własności intelektualnej

lub jakiegokolwiek innej formy wrażliwych danych. Zagrożenia cybernetyczne mogą pochodzić z organizacji przez możliwych do ustalenia atakujących lub ze zdalnych lokalizacji przez niemożliwych do ustalenia atakujących. Typowe zagrożenia cybernetyczne obejmują³⁰:

1) Złośliwe oprogramowanie - obejmuje oprogramowanie wykonujące złośliwe zadania na urządzeniu lub w sieci m.in. uszkadzające dane lub przejmujące kontrolę nad oprogramowaniem danego urządzenia;

2) Oprogramowanie szpiegowskie - obejmuje złośliwy rodzaj oprogramowania, które kamufluje się na urządzeniu i udostępnia włamującym informacje w czasie rzeczywistym, umożliwiając kradzież danych, takich jak dane bankowe i hasła;

3) Phishing - ma miejsce, gdy cyberprzestępca próbuje nakłonić osoby do podania poufnych danych, takich jak dane osobowe, dane bankowe i dane kart kredytowych oraz hasła w specyficzny sposób - m.in. wysyłając łudząco podobne strony do logowania, które następnie przechwytyują wpisane dane.

4) Ataki poprzez komunikaty typu „odmowa usługi” - rozproszone ataki typu „odmowa usługi” mają na celu zakłócenie działania sieci komputerowej przez zalewanie sieci zbędnymi informacjami w celu przeciążenia systemu i zapobieżenia realizacji uzasadnionych zadań;

5) Ransomware - to rodzaj złośliwego oprogramowania, które odmawia dostępu do systemu komputerowego lub danych do czasu zapłacenia okupu;

6) Exploity zero-day - wada oprogramowania, sprzętu lub oprogramowania układowego, która jest nieznaną stronie lub stronom odpowiedzialnym za załatanie tej luki;

7) Trojan - tworzy tzw. „tylne drzwi” w systemie, umożliwiając atakującemu przejście kontroli nad komputerem lub dostęp do poufnych informacji;

8) Ataki wiper - ma na celu wyczyszczenie dysku twardego zainfekowanego komputera;

9) Manipulacja danymi - ma na celu zmianę danych, aby utrudnić działanie organizacji.

Powyżej podane są jedynie przykładami ataków cybernetycznych, bowiem istnieje wiele więcej charakterystycznych zabiegów, które wymagałyby

---

³⁰ S. Chouradia, *Cyber Crime: The Pervading Crimes in Virtual World and Law as its Antidote*, Criminal Law Journal, 2008, p. 266.

odrębnych rozważań. Ryzyko naruszenia cyberbezpieczeństwa występuje w każdym obszarze życia i nie zawsze znajduje się pod bezpośrednią kontrolą. Zwiększenie globalnej łączności, wykorzystanie usług w chmurze i outsourcing oznacza znacznie większy wymiar ataków niż w przeszłości. Dlatego też niezwykle istotne jest wprowadzenie odpowiednich rozwiązań, które mogłyby pozwolić zniwelować poszczególne problemy.

Powodem, dla którego ataki wewnętrzne pozostają jednym z największych zagrożeń cyberbezpieczeństwa, które należy obserwować rok po roku, jest to, że mają one ogromny potencjał wyrządzenia szkód. Jedna osoba może złamać zabezpieczenia sieci na tyle szeroko, aby umożliwić poważne naruszenie bezpieczeństwa danych. Ponadto mogą one być trudne do przewidzenia, a tym samym do zniwelowania. Dostępne dane dotyczące zagrożeń cybernetycznych jednoznacznie wskazują, że dopiero po przeanalizowaniu cyberzagrożeń możemy je lepiej zrozumieć, co równocześnie pozwala na dokładne i terminowe zidentyfikowanie podobieństw i różnic pomiędzy cyberzagrozeniami.

Informacje o zagrożeniach cybernetycznych są opracowywane w cyklicznym procesie zwanym cyklem wywiadowczym. W cyklu wywiadowczym gromadzenie danych jest planowane, wdrażane i oceniane w celu stworzenia raportu, który jest następnie rozpowszechniany i poddawany ponownej ocenie w kontekście wszelkich nowych informacji. Sam proces jest cyklem, który zawiera w sobie analizę zależną od triady aktorów, zamiarów i możliwości z uwzględnieniem ich taktyki, technik i procedur, motywacji i dostępu do zamierzonych celów³¹. Dzięki takowym możliwościom można wypracować liczne rozwiązania zapewniające poprawę struktur sieci wpływających na bezpieczeństwo. Oceny strategiczne mają za zadanie informować zainteresowanych o ogólnych i długoterminowych kwestiach, a także dostarczać na czas ostrzeżenia o zagrożeniach. Strategiczne informacje o cyberzagrożeniach pozwalają spojrzeć na zamiary i możliwości cyberprzestępców. Prawidłowo zastosowana analiza zagrożeń cybernetycznych zapewnia wgląd w cyberzagrożenia i sprzyja szybszej i bardziej ukierunkowanej reakcji. Może pomóc w określaniu akceptowalnych zagrożeń dla cyberbezpieczeństwa, kontroli i ograniczeń budżetowych w zakresie sprzętu i personelu, a także wspierać reagowanie na incydenty i działania po ich wystąpieniu.

---

³¹ J. Puzanghera, *U.S. Law Makers Clamoring to Regulate Internet*, San Jose Mercury News, April 9, 1999.

PODSUMOWANIE

W niniejszym artykule podjęto próbę uszeregowania najistotniejszych informacji dotyczących cyberbezpieczeństwa oraz najważniejszych cyberzagrożeń, z którymi mamy powszechnie do czynienia. Oczywiście kompilacja ta ma za zadanie jedynie wyjaśnienie najbardziej podstawowych zagadnień, opartych na aktualnych zagrożeniach cyberbezpieczeństwa naszego kraju. Ponadto wskazane zostały, kluczowe obszary prawa cyberbezpieczeństwa, które nie zostały odpowiednio uwzględnione w obecnym prawie.

Ponieważ decydenci i sądy nadal zajmują się prawem dotyczącym cyberbezpieczeństwa, coraz ważniejsze jest, aby stosowali wspólną taksonomię i rozumieli wszystkie obszary, które powinny zostać objęte przepisami prawnymi. Zapewnienie jednolitości pozwoli na rzeczywiste skupienie się na cyberzagrożeniach, z którymi boryka się sektor publiczny i prywatny. Jednolita definicja zapewniłaby spójność i intensyfikację celów, które zostały postawione przez sektor publiczny. Ponadto wzmocniłoby to poczucie bezpieczeństwa jednostek, które również tak jak państwa walczą z wykradaniem prywatnych danych. Pomimo tego, iż zagrożenie dotyczy każdej jednostki fizycznej i osób prawnych, używane systemy walki są często anachroniczne i przestarzałe. Dlatego też należałoby również wzmocnić prace nad unowocześnieniem systemu.

BILIOGRAFIA

1. Chawla S., *Cyber Crime – Investigation and Prevention: The Indian Police Journal*, March 2003.
2. Chouradia S., *Cyber Crime: The Pervading Crimes in Virtual World and Law as its Antidote*, Criminal Law Journal, 2008.
3. Ciekankowski Z., Nowicka J., Wyrębek H., *Bezpieczeństwo państwa w obliczu współczesnych zagrożeń*, Pracownia Wydawnicza Wydziału Humanistycznego, Siedlce 2016.
4. Denning D. *Cyberterrorism.*: <http://palmer.wellesley.edu/~ivolic/pdf/Classes/Handouts/NumberTheoryHandouts/Cyber-terror-Denning>.
5. Galinec D., Moźnik D., Guberina B., *Cybersecurity and cyber defence: national level strategic approach*, *Automatika*, 58:3, s. 273-286, DOI: 10.1080/00051144.2017.1-407022, 2017.

6. Greenberg A. *The State of Cyber Security When Cyber Terrorism Becomes State Censorship*. Forbes.com. Available at: http://www.forbes.com/2008/05/14/cyberattac-ksterrorism-estonia-tech-security08-cx_ag_0514attacks.html.
7. Jambholkar L., *Cyber Laws: Issues and Perspectives*, Indian Journal of International Law, Vol. 40, 2000, p. 559.
8. Kozłowski A., 2014. *Comparative analysis of cyberattacks on Estonia, Georgia and Kyrgyzstan*. *European Scientific Journal* (ESJ) 3. Available at: <http://www.eujournal.-org/index.php/esj/article/view/2941>.
9. Mishra R., *Cyber Crime: Impact on the New Millennium*, 2002, p. 246.
10. Moldovan M, Bălăceanu I. 2018. *Reconfigurarea balanței de putere militară în zona estică de interes strategic a României*, București: National Defence University “Carol I” Printed House.
11. Moșoiu, O., Bălăceanu, I., Mihai, E., *Cyber terrorism and the effects of the Russian attacks on democratic states in East Europe*. Scientific Journal of Silesian University of Technology. Series Transport. 2020, 106, 131-139, ISSN: 0209-3324, DOI: <https://doi.-org/10.20858/sjsutst.2020.106.11>.
12. Nazario J. *Politically Motivated Denial of Service Attacks*. NATO CCDCOE.: https://ccdcoe.org/sites/default/files/multimedia/pdf/12_NAZARIO%20Politically%20Motivated%20DDoS.pdf.
13. Nikkel B., *Positive Changes and Collaboration in the Fight Against Cybercrime*, Cybersecurity und IT-forensik, 2018.
14. Puzanghera J., *U.S. Law Makers Clamoring to Regulate Internet*, San Jose Mercury News, April 9, 1999.
15. Suler, J.R., *Identity Management in Cyberspace*, Journal of Applied Psychoanalytic Studies, 2002.
16. Vacca J., *Computer Forensics*, 2006.
17. William C., *Ashmore. Impact of Alleged Ryssuan Cyber Attaks*, SAMS 2009, Available at: <http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB424/docs/Cyber-027.pdf>.
18. Worona J, 2.1.6. *Cyberterroryzm [w:] Cyberprzestrzeń a prawo międzynarodowe. Status quo i perspektywy*, Warszawa 2020.

POLISH CYBERSECURITY SYSTEM

Summary: The development of the broadly understood "IT" is not only economic in nature, but it also began to shape the sociological dimension more and more. It significantly influences and influences the legal and political culture of the present countries. The development of technology also influenced the emergence of new dangers. An example of this is Estonia, which fell victim to a massive hacking attack in 2007. The authors will make an indepth legal analysis of cyberterrorism. They will also indicate possible forms of cyber-attacks and discuss what potential attack targets may be. In the summary, the lecturers will capture the essence of cyberterrorism and indicate what problems and challenges it will have to confront in the broadly understood sense of "national security".

Keywords: Cyberterrorism, terrorism, 21st century threats, criminal law, criminal procedural law

JUŻ CZAS NA ZMIANY? - STREFA SCHENGEN W DOBIE PANUJĄCEJ PANDEMII

Streszczenie: Celem niniejszego rozdziału jest analiza funkcjonowania Strefy Schengen w dobie kryzysu związanego z pandemią Covid-19. Obecny kryzys stanowi poważną weryfikację dla oceny funkcjonowania i skutecznego działania Strefy Schengen. W niniejszym rozdziale zostanie podjęta próba określenia skutków pandemii na działalność oraz przyszłość strefy Schengen. Główną metodą badawczą jaka została zastosowana w pracy jest analiza i krytyka źródła. Istota tej metody polega na wykazaniu oryginalności, celowości i nowego, świeżego ujęcia wyłonionego problemu badawczego. Niezbędne okazało się zastosowanie analizy dokumentów i artykułów. Problem poruszany w pracy jest innowacyjny więc bardzo przydatna okazała się analiza wywiadu eksperckiego specjalisty do spraw Unii Europejskiej. Wniosek główny: Strefa Schengen nie była przygotowana na tak dotkliwy kryzys. Jej prawidłowe funkcjonowanie zostało zakłócone z licznymi tego konsekwencjami między innymi gospodarczymi.

Słowa kluczowe: Strefa Schengen, kryzys, pandemia Covid-19.

ORCID: 0000-0002-3717-4050.

WSTĘP

Istnienie granic państwowych wynika z przypisania państwu terytorium. Granica państwowa nadaje państwu atrybut suwerenności i terytorialności,

---

¹ Magister, doktorantka nauk o bezpieczeństwie na Wydziale Dowodzenia i Operacji Morskich - Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni.

w tym kontekście odgrywając istotną rolę w postrzeganiu państwa jako najważniejszego uczestnika stosunków międzynarodowych. Europa jest kontynentem, na którym proces kształtowania się granic zewnętrznych i wewnętrznych jest najbardziej widoczny. To zjawisko wynika z zachodzących na tym obszarze od wielu lat procesów integracyjnych, które dotyczą kształtowania się wpływów wzajemnego oddziaływania licznych struktur utworzonych przez państwa położone na tym kontynencie, najlepszym przykładem jest Unia Europejska i Układ z Schengen².

Wyzwania związane z kryzysem migracyjnym w 2015 roku poważnie nadwyrężyły zaufanie między członkami strefy Schengen, zmniejszając jej odporność na kolejne niepowodzenia. W efekcie kryzysu migracyjnego wiele państw zaczęło w dużej mierze nadużywać uprawnień do przedłużania kontroli granicznych. Tym samym ten „chwilowy” środek stał się trwałym elementem schengeńskiej rzeczywistości. Nie wszystko zdążyło wrócić do właściwego ładu z przed kryzysu a już przyszło borykać się z nowymi wyzwaniami jakie przyniósł rok 2020 czyli pandemią Covid-19. Powróciły stare problemy tyle że tym razem nie mamy do czynienia z pojedynczymi przypadkami przywracania kontroli granicznych wewnątrz strefy, lecz z masowymi nad którymi trudno zapanować.

Celem niniejszego rozdziału jest analiza problemu funkcjonowania Strefy Schengen w dobie kryzysu związanego z pandemią Covid-19. Unia Europejska to przestrzeń, w obrębie której realizowana jest swoboda przemieszczania się obywateli, wyrażona bezpośrednio poprzez swobodę podróżowania, podejmowania pracy, czy zamieszkiwania w wybranym dowolnie kraju Unii. Obecny kryzys związany z pandemią stanowi poważną weryfikację dla oceny funkcjonowania i skutecznego działania Strefy Schengen. W niniejszym rozdziale zostanie podjęta próba określenia skutków pandemii na działalność strefy Schengen.

GENEZA I FUNKCJONOWANIE STREFY SCHENGEN

Początki strefy Schengen sięgają roku 1974, kiedy to rozpoczęto przygotowania do utworzenia unii paszportowej, wprowadzającej jednolite dokumenty dla obywateli państw członkowskich Wspólnot Europejskich i co ważne zniesienie granic zewnętrznych tych państw. Poszukiwanie

---

² G. Balawajder, *Granica państwa, jako kategoria geograficzna, prawna, polityczna i społeczna* [w:] *Granice państwa, jako granice jurysdykcji w Unii Europejskiej*, (red.) S. M. Grochalski, Dąbrowa Górnicza 2012, s. 13.

kompromisów trwało 10 lat. Oczekiwany przełom w sprawie miał miejsce w maju 1984 roku podczas posiedzenia Rady Ministrów kiedy to ministrowie transportu państw członkowskich Wspólnot Europejskich zobligowali się do harmonizacji ale przede wszystkim do liberalizacji zasad przekraczania granic. Początkowo nie wszystkie państwa były przychylnie, zapowiadającym się zmianom, głównie Francja i Niemcy zdecydowały się na podjęcie samodzielnej próby osiągnięcia postawionych celów. W czerwcu 1984 roku kanclerz Niemiec i ówczesny prezydent Francji podpisali w Saarbrucker porozumienie dotyczące stopniowego znoszenia wspólnych granic. W niedalekiej przyszłości do układu postanowiły dołączyć państwa Beneluksu. Konsekwencją wdrażonych działań oraz zawartych porozumień było podpisanie układu między rządami Republiki Federalnej Niemiec, Republiki Francuskiej oraz państwami Unii Gospodarczej Beneluxu 14 czerwca 1985 roku w miejscowości Schengen w Luksemburgu. Warto zwrócić uwagę na fakt iż umowa ta zawarta była poza strukturami Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej w związku z tym nie była częścią prawa wspólnotowego.³ Na układ z Schengen I składały się 33 artykuły, w myśl których pięć państw osiągnąć miało całkowite zniesienie kontroli na wspólnych obszarach granicznych co było jednoznaczne z potrzebą utworzenia unii paszportowej. Środki zawarte w Układzie z Schengen, dzielą się na krótkoterminowe zapisane w Tytule I Układu jak również na Środki długoterminowe zawarte w Tytule II Układu. Artykuł 30 przewidywał, iż środki krótkoterminowe wejdą w życie od 1.01.1986 roku natomiast środki długoterminowe od dnia 1.01.1990 roku. Do środków krótkoterminowych zawartych w porozumieniu zaliczono: zastąpienie kontroli szczegółowej standardową kontrolą wzrokową przemieszczających się pojazdów, wprowadzenie wspólnej odprawy granicznej, wprowadzenie ułatwień poprzez zniesienie szczegółowych kontroli dla kierowców zajmujących się zawodowo przewozem osób jak również trans granicznym transportem towarów, wprowadzenie możliwości przekraczania granicy dla mieszkańców terenów przygranicznych, również poza punktami kontroli granicznej. Natomiast środki długoterminowe zawarte w Układzie z Schengen zawierały: całkowite zniesienie kontroli na wspólnych granicach wewnętrznych poprzez przesunięcie ich na granice zewnętrzne, wypracowanie niezbędnych środków, w celu zapobiegania nielegalnej imigracji z państw niebędących członkami Wspólnot, uporządkowanie polityki wizowej i zasad wjazdu obywateli państw trzecich na terytorium państw strefy Schengen, optymalne zwiększenie poziomu bezpieczeństwa wewnętrznego państw, które

³ E. Lesiewicz, *Strefa Schengen w dobie kryzysu migracyjnego*, Poznań, s. 180-181.

zawarły wyżej wymieniony Układ Dla realizacji wymienionych celów postanowiono współpracować zarówno na poziomie państw, które zawarły Układ, jak i na poziomie Wspólnot Europejskich⁴W dniu 19 czerwca 1990 roku nastąpiło rozwinięcie i uzupełnienie poprzez podpisanie Konwencji Wykonawczej do Układu z Schengen tzw. Układ Schengen II, która określała warunki likwidacji kontroli na granicach wewnętrznych, wprowadza również ustalenia wspólnych zasad kontroli granic zewnętrznych. Państwa podpisujące Konwencję Wykonawczą zdecydowały się na całkowite zniesienie kontroli na ich wspólnych granicach. Jednak zastrzegły sobie prawo, w razie potrzeby na przywrócenie kontroli granicznej która nie będzie wymagała zgody pozostałych państw strefy Schengen, oczywiście miało mieć to miejsce na określony czas i ze wskazaniem konkretnych powodów takich działań (np. wystąpienie zagrożenia bezpieczeństwa państwa)⁵.

Na dzień dzisiejszy do strefy Schengen należy 26 krajów: 22 przynależące do Unii Europejskiej i 4 z poza wspólnoty. Członkami strefy Schengen są wszystkie kraje UE poza pięcioma: Irlandia utrzymuje w mocy klauzulę opt-out⁶ i zarządza własną wspólną strefą podróżowania, a Chorwacja Bułgaria, Cypr i Rumunia mają przystąpić do strefy Schengen. W wyniku podpisania Traktatu amsterdamskiego 2 października 1997 roku nastąpiło włączenie całego dorobku Schengen⁷ w ramy prawne UE. Wszedł on w życie 1 maja 1999 roku co oznaczało że wszelkie decyzje dotyczące obszaru Schengen podejmowane były na poziomie wspólnotowym. Podsumowując genezę należy zaznaczyć iż strefa Schengen jest obszarem, na którym zniesiona została kontrola graniczna na granicach wewnętrznych między państwami członkowskimi oraz innymi krajami europejskimi związanymi odpowiednimi umowami międzynarodowymi. W strefie przestrzegane są ściśle określone zasady dotyczące: kontroli na granicach zewnętrznych, wzajemnej współpracy pomiędzy służbami państw – o czym będzie wspomniane w dalszej części pracy. Utworzenie strefy Schengen jest jednym z najistotniejszych osiągnięć Unii Europejskiej. Strefa bez granic opiera się na wzajemnym zaufaniu państw członkowskich w ich zdolność do współpracy. Mimo że podstawą strefy Schengen jest szereg złożonych przepisów a jej historia dowodzi że nie była to łatwa droga

---

⁴ W. Czapliński, *Układ z Schengen*, „Przegląd Zachodni” 1992, nr 1, s. 97-98.

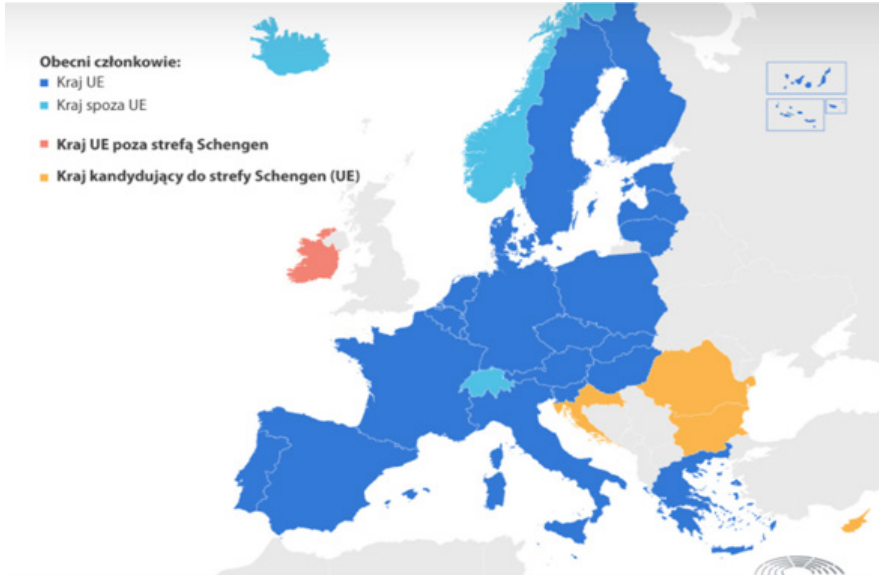
⁵ E. Lesiewicz, *Strefa Schengen w dobie kryzysu migracyjnego*, Poznań, s. 180-184.

⁶ Klauzula opt-out, ma zastosowanie, w przypadku gdy jeden kraj nie wyraża woli przystąpienia z pozostałymi państwami do określonej sfery polityki Unii Europejskiej, może od tego kroku odstąpić, zapobiegając tym samym całkowitemu impasowi.

⁷ E. Lesiewicz, *Strefa Schengen w dobie kryzysu migracyjnego*, Poznań, s. 183-185.

integracji jest ona dobrym przykładem bliskiej współpracy i solidarności pomiędzy państwami członkowskimi⁸.

Rysunek 1. Strefa Schengen

Źródło: Strefa Schengen, www.europarl.europa.eu [dostęp: 28.12.2020].

Wprowadzenie licznych udogodnień w zakresie podróżowania po obszarze bez kontroli granicznych, wymusiło wprowadzenie dodatkowych zabezpieczeń oraz mechanizmów które uchronią całą strefę Schengen przed przestępcami czy nielegalnymi imigrantami. W związku z powyższym, zaistniała konieczność wprowadzenia środków służących zapewnieniu wysokiego poziomu bezpieczeństwa całej Strefy. Jednym z nich jest System Informacyjny Schengen (SIS), nowoczesne narzędzie informatyczne będące największą w Europie baza danych, w której przetwarzane są określone przepisami kategorie danych osób i przedmiotów, poszukiwanych i wprowadzanych do systemu przez państwa strefy Schengen⁹.

⁸ *Zarządzanie granicami zewnętrznymi - Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji*, www.gov.pl [dostęp: 28.12.2020].

⁹ *Co to jest System Informacyjny Schengen (SIS)?*, www.policja.pl [dostęp: 02.01.2021].

PRZYWRACANIE KONTROLI GRANICZNYCH PO WŁĄCZENIU DOROBKU PRAWNEGO SCHENGEN DO PRAWA UNII EUROPEJSKIEJ – DOBY KRYZYSÓW

Zgodnie z postanowieniem zawartym w artykułach 23-31 Kodeksu Granicznego Schengen kontrole na granicach wewnętrznych mogły być tymczasowo przywrócone w przypadku: zagrożenia porządku publicznego lub bezpieczeństwa wewnętrznego państwa członkowskiego na czas nie dłuższy niż 30 dni a także w nagłych przypadkach, można ten czas przedłużyć o odnawialne kolejne 30 dni do czasu ustąpienia poważnego zagrożenia.¹⁰ Kodeks Graniczny Schengen oraz Konwencja Wykonawcza wskazują na wyjątkowy charakter okoliczności uzasadniające przywrócenie kontroli na granicach wewnętrznych mimo to państwa członkowskie przez wszystkie lata chętnie korzystają z takiej możliwości. Powodem decyzji o przywróceniu kontroli najczęściej były: spotkania przywódców państw(np. szczyt NATO), duże imprezy sportowe (turnieje piłki nożnej) czy zamachy terrorystyczne. Sytuacja różnie się prezentuje w zależności od wzięcia pod uwagę kilku czynników np. lat w których następowały przywrócenia kontroli na granicach strefy Schengen. Analiza przypadków z zakresu 2000-2010 roku pozwala zauważyć, że instrument ten stosowany był jako rozwiązanie doraźne i z reguły nie przekraczał 30dni. Warto też podkreślić, że mechanizm przywracania kontroli wewnątrz wspólnotowych w większości przypadków miał na celu uniemożliwienie własnym obywatelom lub obywatelom państw sąsiadujących korzystania z prawa do swobodnego przemieszczania się w strefie Schengen. Z podobnym przypadkiem mamy do czynienia w obecnym czasie w dobie panującej pandemii Covid-19.

Liczne wyzwania ostatnich lat poważnie nadużyły zaufanie między członkami strefy Schengen, dlatego warto zwrócić uwagę na pewne kwestie związane bezpośrednio ze strefą jeszcze przed wybuchem pandemii. W dobie kryzysu migracyjnego wiele państw zaczęło nadużywać uprawnień do przedłużania kontroli granicznych. Tym samym ten „tymczasowy” środek stał się trwałym elementem schengenskiej rzeczywistości. Od 2015 roku sześć państw członkowskich – Dania, Niemcy, Francja, Austria, Szwecja i Norwegia – utrzymuje kontrole na wybranych odcinkach granic, powołując się na względy bezpieczeństwa związane z przepływem azylantów wewnątrz strefy czy też

---

¹⁰ E. Lesiewicz, *Strefa Schengen w dobie kryzysu migracyjnego*, Poznań, s. 183-185.

z zagrożeniem terrorystycznym¹¹. Mimo iż od momentu słynnego kryzysu poziom nieuregulowanej migracji znacząco zmalał, wyżej wymienione kraje cały czas korzystają z możliwości "tymczasowego" wprowadzania kontroli granicznych zasłaniając się ów kryzysem i jego skutkami. Warto zaznaczyć iż terminy wyznaczone na podstawie kodeksu granicznego Schengen, upłynęły już w listopadzie 2017 roku. W tym czasie podjęto próbę nowelizacji KGS, poprzez wydłużenie łącznego okresu dopuszczalnych kontroli do lat trzech, równoległe wprowadzając zaostżenia wymogów proceduralnych poprzedzających ich wprowadzenie. Ze względu na niemożność wypracowania kompromisu prace nad tą reformą zostały jednak zarzucone¹².

KRYZYS STREFY SCHENGEN – PANDEMIA COVID-19

Kiedy sytuacja w strefie Schengen pozornie wskazywała na pewną stabilizację wszystko diametralnie się zmieniło. Nastąpił rok 2020 w którym cała Unia Europejska rozpoczęła zmagania z falą pandemii Covid-19. Nikt nie był do końca przygotowany na taki scenariusz a zwłaszcza strefa Schengen. Pierwsze odnotowane przypadki wykrycia korona wirusa na terytorium Unii Europejskiej nie zrobiły na nikim zbyt dużego wrażenia. Wielu liderów państw członkowskich deklarowało niechęć do wprowadzania kontroli wewnątrz strefy Schengen, gdyż ich zdaniem jest to środek nieskuteczny w walce rozprzestrzenianiem się wirusa. Jednak wskutek dynamicznego rozwoju pandemii, zwłaszcza dużego wzrostu liczby zarażonych we Włoszech, wiele państw bardzo szybko zmieniło swoje metody walki z Covid-19. Nie tylko wprowadziło kontrole sanitarne, ale co bardziej istotne odmówiło wjazdu obywatelom innych państw członkowskich na własne terytorium, tym samym ograniczając swobodny przepływ osób w Unii Europejskiej co gwarantuje Układ z Schengen¹³. Pierwszy raz w historii funkcjonowania strefy Schengen doszło do tak wielu zawirowań i pochopnie podejmowanych decyzji w różnych krajach Europy w praktycznie tym samym czasie. Warto przedstawić początkowe kroki podjęte przez różne państwa co pozwoli nam uzyskać szerszy obraz tej sytuacji oraz skale zjawiska.

¹¹ M. Trojanowska – Strzęboszewska, *Przywrócenie kontroli na granicach wewnętrznych strefy Schengen* [w:] *System Schengen a imigracja z perspektywy Polski i Niemiec*, (red.) M. Trojanowska – Strzęboszewska, Oficyna wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2014, s. 50-53.

¹² P. Żurawski vel Grajewski, *Granice zewnętrzne Unii Europejskiej – stan prawny, stan rzeczywisty, stan wyobrażony. Natura i status granic zewnętrznych UE* [w:] *Unia Europejska w poszukiwaniu swoich granic* (red.) M. Trojanowska – Strzęboszewska, wyd. naukowe UKSW, Warszawa 2017, s. 39-43.

¹³ *Strefa Schengen w dobie pandemii COVID-19*, www.pism.pl [dostęp: 05.01.2021].

Pierwsze działania które miały bezpośredni wpływ na strefę Schengen rozpoczęły się 11 marca 2020 roku i początkowo skupiały się koło państw graniczących z Włochami. Właśnie tam pojawiły się pierwsze i bardzo dynamicznie namnażające się ogniska wirusa Covid -19 w Europie. Pionierami okazała się Słowenia która zastosowała środki prewencyjne w postaci znacznego ograniczenia dostępności przejść granicznych oraz wymogu okazania dokumentu poświadczającego o negatywnym teście na obecność wirusa przez obcokrajowców przybywających z Włoch. Austria jako pierwsze państwo wprowadzała kontrole na granicy lądowej z Włochami powołując się na art.28 Kodeksu Granicznego Schengen ze specjalnej procedury przewidzianej na wypadek nagłych zdarzeń zagrażającym bezpieczeństwu. Po niespełna trzech dniach Austria rozszerzyła zasięg wprowadzanych kontroli granicznych na granice z Lichtensteinem i Szwajcarią. Takie same działania prewencyjne wprowadziły następnie: Węgry, Szwajcaria, Czechy, Polska, Niemcy, Portugalia oraz Estonia które zamknęły wybrane odcinki swoich granic. O krok dalej posunęła się inna grupa państw która, postanowiła zamknąć całkowicie granice swoich krajów, są to: Litwa, Norwegia, Hiszpania, Belgia i Finlandia. Takim oto sposobem kontrole na granicach (w różnej formie) objęły większość granic wewnętrznych strefy Schengen powodując ogromne zakłócenia w ruchu granicznym i nawarstwiającej napięcia w relacjach między państwami. Początkom pandemii towarzyszył chaos i panika. Większość państw podejmowała decyzje w pośpiechu bez dłuższych konsultacji dbając o zaspokojenie własnych interesów często szkodząc sąsiadowi czy po prostu zwykłym obywatelom np. pojawiły się problemy przemieszczania ludzi do pracy, osoby zamieszkujące tereny przygraniczne pracujące 30 km od własnej granicy miły problemy dostać się do pracy (początkowo nie wszystkie firmy przechodziły na tryb zdalny). Tak dynamiczny rozwój sytuacji w strefie Schengen skłonił Komisję Europejską do przedstawienia państwom wytycznych w zakresie kontroli granic wewnętrznych.¹⁴ 17 marca 2020 roku podczas wideokonferencji zostały wypracowane zalecenia wśród których znalazło się między innymi: stosowanie środków prewencyjnych w postaci sprawdzania stanu zdrowia osób przekraczających granicę zamiast przywracania pełnych kontroli. Umożliwianie powrotu obywateli Unii Europejskiej do ich krajów przez inne państwa członkowskie. Najistotniejszym zaleceniem było zapewnienie swobodnego przepływu pracowników transportu szczególnie transportujących żywność czy sprzęt medyczny, w tym celu państwa miały wyznaczyć w ramach transeuropejskiej sieci transportowej

---

¹⁴ Tamże.

osobnych przejść granicznych w celu utworzenia „zielonych korytarzy”. Kierowcy korzystający z korytarzy nie mogą być w żaden sposób dyskryminowani ze względu na narodowość, a co najistotniejsze przekroczenie granicy nie powinno trwać dłużej niż 15 minut.¹⁵ Następnym krokiem było wprowadzenie ograniczeń dotyczących podróży do Unii Europejskiej i strefy Schengen na okres 30 dni. Jednocześnie zobowiązano się do zorganizowania wspólnych powrotów obywateli Unii Europejskiej do ich państw, przy wykorzystaniu unijnego mechanizmu ochrony ludności¹⁶.

Początek pandemii w Europie spowodował ogromny chaos i zdestabilizował sytuację geopolityczną na kontynencie. Ciężko odnieść się z rokowaniami na przyszłość, gdyż sytuacja jest bardzo dynamiczna. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych opublikował na swojej stronie wywiad z dr Jolantą Szymańska analityczką do spraw Unii Europejskiej. Jej zdaniem jeszcze nigdy nie mieliśmy do czynienia na tak dużą skalę z przywracaniem kontroli granicznych w strefie Schengen, nawet podczas kryzysu migracyjnego w 2015 roku. Początkowo nic nie wskazywało na taki scenariusz, lecz zbyt liberalne podejście do pandemii niektórych państw członkowskich wzbudziło poczucie narastającego zagrożenia wśród sąsiadujących państw czego efektem było przywracanie kontroli na granicach wewnętrznych. W ciągu kilku dni mieliśmy do czynienia z efektem domina, liczba państw decydująca się na ten drastyczny krok praktycznie się podwoiła. Nie pozostawia wątpliwości fakt iż, państwa członkowskie działały osobno i nadszedł najwyższy czas, aby UE zaangażowała się zanim będzie za późno i nastąpi nieodwracalna szkoda dla całej strefy Schengen Komisja Europejska została zmuszona do podjęcia działań, gdyż sytuacja był już dość napięta a stosunki między państwami pozostawiały wiele do życzenia. Wprowadzenie wytycznych przez KE pomogło zabezpieczyć funkcjonowanie strefy Schengen w warunkach kryzysu. Priorytetem była ochrona wspólnego rynku (wprowadzenie „zielonych korytarzy” udrożniło transport międzynarodowy) którego niewydolność mogła tylko pogorszyć walkę z pandemią oraz stosunki gospodarcze. Kolejnym pomysłem było zamknięcie granic zewnętrznych dla cudzoziemców – ten projekt nie udało się zrealizować w sposób jaki sobie zaplanowano. Głęboko wierzone że jeżeli nikt nie będzie wjeżdżał na teren Unii Europejskiej z zewnątrz pandemia nie będzie rosnąć na sile i w bardzo krótkim czasie zostaną zniesione kontrole graniczne wewnątrz wspólnoty. Niestety tak się nie stało. W interesie całej wspólnoty jest przeciwdziałanie

¹⁵ *Strefa Schengen w dobie pandemii COVID-19*, www.pism.pl [dostęp: 05.01.2021].

¹⁶ *System Schengen i środki podjęte w czasie kryzysu*, www.europarl.europa.eu [dostęp: 10.01.2021].

nadmiernemu stosowaniu środków ochronnych na granicach wewnętrznych Schengen, zwłaszcza przedłużanie ich trwania po opanowaniu zagrożenia dla bezpieczeństwa jego obywateli. Prognoza jest następująca: dłuższe zakłócenia w funkcjonowaniu strefy Schengen bardzo ograniczą możliwości niwelowania strat, pogłębią kryzys gospodarczy a co gorsza negatywnie przełożą się na sferę społeczną zakłócając integrację którą UE od zawsze się szczyli. Na obecną chwilę jesteśmy w końcówce drugiej fali pandemii, sytuacja w strefie Schengen nie jest jeszcze klarowna. Od kilku tygodni rozpoczęły się szczepienia obywateli wspólnoty Europejskiej przeciw Covid-19. Wielu ekspertów zastanawia się jaki skutek będzie miało masowe zaszczepienie populacji, czy pomoże to ustabilizować sytuację na wewnętrznych granicach wspólnoty. Czas pokaże.

Celem niniejszego rozdziału jest analiza funkcjonowania Strefy Schengen w dobie kryzysu związanego z pandemią Covid-19. Obecny kryzys stanowi poważną weryfikację dla oceny funkcjonowania i skutecznego działania Strefy Schengen. Główną metodą badawczą jaka została zastosowana w poniższym rozdziale jest analiza i krytyka piśmiennictwa. Istota tej metody przede wszystkim polega na wykazaniu oryginalności, celowości i nowego, świeżego ujęcia wyłonionego problemu badawczego. Metoda ta uwypukla różnice, ewentualne podobieństwa czy związki w dotychczasowo znanych teoriach pozwalając dostrzec nam nowe fakty i przede wszystkim wnioski¹⁷.

Niezbędne również okazało się zastosowanie analizy dokumentów, artykułów i książek; wszystko to miało na celu jak najdokładniejsze przedstawienie problemu zawartego w temacie pracy. Technikami badawczymi na których bazowałam to: gromadzenie dokumentów i ich badanie. Problem poruszany w pracy jest bardzo złożony więc bardzo potrzebna okazała się analiza wywiadu eksperckiego specjalisty do spraw Unii Europejskiej. Wniosek główny: Strefa Schengen nie była przygotowana na tak dotkliwy kryzys. Jej prawidłowe funkcjonowanie zostało zakłócone z licznymi tego konsekwencjami, do tych najdotkliwszych możemy zaliczyć kryzys gospodarczy.

ZAKOŃCZENIE

Pandemia Covid-19 był to czas kryzysu, którego nie można porównywać z żadnym innym kryzysem, jakiego kontynent europejski doświadczył od czasu utworzenia strefy Schengen nawet kryzysem migracyjnym z 2015 roku. Zamknięcie granic przez państwa członkowskie w czasie pandemii

---

¹⁷ J. Apanowicz, *Metodologia ogólna*, Gdynia 2002, s. 72.

Covid-19 w sposób niepodważalny naruszyło swobodę przemieszczania się w Strefie Schengen. Można wnioskować że wiele działań zostało podjętych zbyt pośpiesznie i nieskoordynowanie. Europa bez granic wewnętrznych to ważny element jednolitego rynku dlatego powrót do pełnego funkcjonowania strefy Schengen to sprawa najwyższej wagi i zależy zarówno od woli politycznej państw członkowskich, jak i ich zaangażowanie w koordynowanie środków przewidzianych w dorobku Schengen. Dalszy rozwój sytuacji ciężko przewidzieć, gdyż wszystko zależy od przebiegu pandemii i od środków jakie zdecyduje się użyć Parlament Europejskich w dalszych działaniach.

BIBLIOGRAFIA

1. Apanowicz J., *Metodologia ogólna*, Gdynia 2002.
2. Balawajder G., *Granica państwa, jako kategoria geograficzna, prawna, polityczna i społeczna* [w:] *Granice państwa, jako granice jurysdykcji w Unii Europejskiej*, (red.) S.M. Grochalski, Dąbrowa Górnicza 2012.
3. Czaplinski W., *Układ z Schengen*, „Przegląd Zachodni” 1992, nr 1.
4. Kurczewska J., *Nowe granice Unii Europejskiej – pogłębienie współpracy czy budowanie barier?* [w:] *Granice i pogranicza nowej Unii Europejskiej. Z badań regionalnych, etnicznych i lokalnych*, (red.) M. Malikowski, D. Wojakowski, wyd. Nomos, Kraków 2005.
5. Lesiewicz E., *Strefa Schengen w dobie kryzysu migracyjnego*, Poznań.
6. *Leksykon Obronności Polska i Europa*, (red.) M. Huzarski, J. Wołyszko J., wyd. Bellona, Warszawa 2014.
7. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i administracji, *Informacja o realizacji zadań w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz ochrony granic w 2006 roku*, wyd. Centrum Szkolenia Policji w Legionowie, Warszawa 2007.
8. Przyborowska-Klimczak A., Skrzydło-Tefelska E., *Traktat o Unii Europejskiej. Opracowanie*, Lublin 1996.

9. Trojanowska – Strzęboszewska M., *Przywrócenie kontroli na granicach wewnętrznych strefy Schengen [w:] System Schengen a imigracja z perspektywy Polski i Niemiec*, red. M. Trojanowska – Strzęboszewska, Oficyna wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2014.

10. Żurawski vel Grajewski P., *Granice zewnętrzne Unii Europejskiej – stan prawny, stan rzeczywisty, stan wyobrażony. Natura i status granic zewnętrznych UE [w:] Unia Europejska w poszukiwaniu swoich granic*, (red.) M. Trojanowska – Strzęboszewska, wyd. naukowe UKSW, Warszawa 2017.

Źródła internetowe

1. *Co to jest System Informacyjny Schengen (SIS)?*, www.policja.pl [dostęp: 02.01.2021].

2. *Strefa Schengen w dobie pandemii COVID-19*, www.pism.pl [dostęp: 05.01.2021].

3. *System Schengen i środki podjęte w czasie kryzysu*, www.europarl.europa.eu [dostęp: 10.01.2021].

4. *Zarządzanie Strefa Schengen*, www.europarl.europa.eu [dostęp: 28.12.2020].

5. *granicami zewnętrznymi - Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji*, www.gov.pl [dostęp: 28.12.2020].

Akty prawne

1. Decyzja Rady 2000/777/WE z grudnia 2000 r. w sprawie stosowania dorobku Schengen w Danii, Finlandii, Szwecji, Islandii i Norwegii (Dz. U. [WE] z 2000 r. Nr L 309/24 s. 22-24).

2. Decyzja Rady 2008/615/ WSiSW z dnia 23.06.2009 r. w sprawie intensyfikacji współpracy transgranicznej, szczególnie w zwalczaniu terroryzmu i przestępczości transgranicznej (Dz. U. [UE] Nr L 210/1/z 6.08.2008).

3. Konwencja wykonawcza do Układu z Schengen z 14.06.1985 r. między Rządami państw Unii Gospodarczej Beneluksu, Republiki Federalnej Niemiec oraz Republiki Francuskiej w sprawie stopniowego znoszenia kontroli na wspólnych granicach (Dz. U. [WE] 2001, Nr 239).

4. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/399 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie unijnego kodeksu zasad regulujących przepływ osób przez granice (kodeks graniczny Schengen).

IS IT TIME FOR CHANGE? - THE SCHENGEN AREA DURING PANDEMIC

Summary: The purpose of this chapter is to analyze the functioning of the Schengen Area in the time of the crisis related to the Covid-19 pandemic. The current crisis constitutes a serious verification for the evaluation of the functioning and effective operation of the Schengen Area. This chapter will attempt to define the effects of the pandemic on the activities and future of the Schengen area. The main research method used in the work is the analysis and criticism of the source. The essence of this method consists in showing originality, purposefulness and a new, fresh approach to the identified research problem. It was necessary to use the analysis of documents and articles. The problem raised at work is innovative, so an analysis of an expert interview of a specialist for European Union affairs turned out to be very useful. The main conclusion: the Schengen area was not prepared for such a severe crisis. Its proper functioning has been disrupted with numerous consequences, including economic ones.

Keywords: Schengen area, crisis, Covid-19 pandemic.

ROLA I ZNACZENIE POLITYKI HISTORYCZNEJ PRAWA I SPRAWIEDLIWOŚCI W STOSUNKACH POLSKO- ROSYJSKICH

Streszczenie: Celem artykułu jest analiza polityki historycznej Prawa i Sprawiedliwości realizowanej w kontekście stosunków polsko-rosyjskich. Politycy tego ugrupowania stali na stanowisku, iż w relacjach bilateralnych z Federacją Rosyjską istnieją poważne przeszkody „natury historycznej” w postaci rozbieżności poglądów przede wszystkim na temat interpretacji II wojny światowej. Z tego też względu członkowie PiS stali na stanowisku, iż spór z Rosją na tym polu jest obiektywnie nieunikniony. Źródła napięć we wzajemnych relacjach w odniesieniu do kwestii historycznych obejmowały cztery kluczowe zagadnienia: zbrodni katyńskiej, dążenie do usprawiedliwienia roli Związku Radzieckiego w historii II wojny światowej, obarczanie Polski odpowiedzialnością za wybuch II wojny światowej oraz podejście do kwestii uregulowań jałtańsko-poczdamskich.

Słowa kluczowe: Polityka historyczna, Prawo i Sprawiedliwość, Rzeczpospolita Polska, partie polityczne, Federacja Rosyjska.

ORCID: 0000-0003-3714-8992.

WSTĘP

Pojęcie polityki historycznej od dłuższego już czasu budzi zainteresowanie wielu badaczy na całym świecie. Refleksja nad przeszłością, jej interpretacją

---

¹ Dr, Wydział Nauk Społecznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II.

i rozumieniem, zarówno w wymiarze politycznym jak i społecznym, stała się jednym z głównych elementów toczącej się w tym temacie dyskusji. Sam termin „polityka historyczna”, nazywany również „polityką pamięci” przybrał formę wielowymiarową i różnorodną, przyciągając uwagę przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych. W ten sposób można powiedzieć, iż badanie przeszłości przestało być tylko i wyłącznie domeną historyków ale zaczęło nabierać również charakteru interdyscyplinarnego. Po raz pierwszy na zjawisko to szeroko zwrócili uwagę w połowie lat osiemdziesiątych XX w. uczeni niemieccy (*Geschichtspolitik*), gdzie szczegółowej analizie poddano kwestię związku historii z polityką tego kraju². Od tego momentu problematyka ta zyskiwała na popularności, przeistaczając się w jedno z kluczowych i najbardziej aktualnych zagadnień życia społeczno-politycznego, którego badanie stało się wyzwaniem na polu naukowym.

W literaturze przedmiotu pojawiło się wiele prób zdefiniowania zagadnienia „polityki historycznej”. Jedni zwracają uwagę, iż jest ona ważnym składnikiem działań państwa służącym dbaniu o pamięć historyczną własnego kraju w celu pielęgnowania stałych więzi narodowych oraz budowania poczucia wspólnoty narodowej i ducha solidarności społecznej. Inni widzą w niej wyraz afirmatywnego podejścia do narodowej przeszłości, wykluczający jakiegokolwiek spojrzenie krytyczne, sprzyjające manipulacjom historii, będącą narzędziem do realizacji bieżących interesów partyjnych. Wreszcie, dla jeszcze innych, jest i jednym i drugim³. W tym kontekście, najogólniej rzecz biorąc, można powiedzieć, iż „polityka historyczna” to zespół zamierzonych i świadomych działań szeroko pojmowanych władz, służący kreowaniu świadomości historycznej społeczeństwa, w celu wzmocnienia identyfikacji obywateli z państwem, dokonywany z uwzględnieniem aktualnej sytuacji politycznej.

CELE I ZADANIA POLITYKI HISTORYCZNEJ PRAWA I SPRAWIEDLIWOŚCI W KONTEKŚCIE STOSUNKÓW POLSKO-ROSYJSKICH

Prawo i Sprawiedliwość, ugrupowanie powstałe na polskiej scenie politycznej w 2001 r., w swych programach założycielskich od samego początku zwracało uwagę na potrzebę silnej aktywizacji państwa w sferze pamięci

² „Historikerstreit”. *Die Dokumentation der Kontroverse um die Einzigartigkeit der nationalsozialistischen Judenvernichtung*, (red.) R. Augstein i in., Piper, Verlag, Munchen-Zurich 1987.

³ W. Materski, *Od cara do „cara”. Studium rosyjskiej polityki historycznej*, ISP PAN, Warszawa 2017, s. 8.

historycznej⁴. Znalazło to odzwierciedlenie w czasie pierwszego okresu rządów tego ugrupowania w latach 2005-2007 (równocześnie w latach 2005-2010 prezydentem RP był jeden z założycieli PiS L. Kaczyński), kiedy to liderzy tej partii zakomunikowali, iż jednym z podstawowych aspektów ich pracy będzie „przywrócenie pamięci historycznej” czemu służyć miało zainicjowanie „nowej polityki historycznej”. Po kolejnym podwójnym zwycięstwie Prawa i Sprawiedliwości (w wyborach parlamentarnych i prezydenckich) w 2015 r. czołowi jego przedstawiciele zadeklarowali ponownie mocną aktywność państwa w sferze pamięci historycznej.

W ocenie polityków PiS prowadzenie dynamicznej polityki historycznej odgrywało szczególnie ważną rolę w kontekście stosunków polsko-rosyjskich. Przywódca tej partii J. Kaczyński uważał, że w relacjach bilateralnych z Federacją Rosyjską istnieją poważne różnice natury „historycznej” spowodowane rozbieżnością poglądów, przede wszystkim na temat interpretacji II wojny światowej. Z tego też względu członkowie tego ugrupowania stali na stanowisku, iż spór z tym państwem na tym polu jest praktycznie nieunikniony⁵. Wynikał on z jednej strony z próby obrony przed prowadzoną od 2000 r. przez W. Putina „nową polityką historyczną” minimalizującą bądź usprawiedliwiającą najtrudniejsze momenty historii tego kraju podczas II wojny światowej, czego efektem stało się obciążenie stosunków między obu państwami odmiennym odczytywaniem przeszłości. Z drugiej strony relacje z Federacją Rosyjską dla członków tej formacji stanowiły kluczowy czynnik dla całej polityki wschodniej. Jak deklarowali jej liderzy: „Chcemy, aby stosunki polsko-rosyjskie, dzięki oparciu ich na wzajemnym równomiernym szacunku, prawdzie i otwartości, przestrzeganiu zasad prawa międzynarodowego, wycofaniu się z przekonania o specjalnym statusie jednych krajów względem drugich, były trwałym elementem europejskiej stabilności”⁶. W kontekście tym – według działaczy tego ugrupowania – Polska, aspirująca do roli ambasadora Ukrainy, Gruzji i Mołdawii w Unii Europejskiej a zarazem walcząca o rolę lidera prowadzenia polityki wschodniej UE, ma obowiązek w imieniu innych państw naszego regionu domagać się od Rosji prawdy historycznej.

⁴ Zob. *Statut Prawa i Sprawiedliwości*, <http://old.pis.org.pl/bip/index.php?page=doc&id=1> [dostęp: 03.06.2019], *Program Prawa i Sprawiedliwości*, b.w., Warszawa 2001.

⁵ J. Sanecka, *Polityka historyczna partii Prawo i Sprawiedliwość, założenia i realizacja*, „Athenaeum” 2008, nr 19, s. 63.

⁶ *Program Prawa i Sprawiedliwości*, b.w., Warszawa 2014, s. 157.

Źródła napięć w kontaktach polsko-rosyjskich w kwestiach historycznych obejmowały kilka zagadnień: 1) zbrodni katyńskiej (negowanie odpowiedzialności Rosji za tę zbrodnię, nieuznawanie jej za akt ludobójstwa, niechęć w przekazaniu stronie polskiej archiwaliów), 2) dążenie do usprawiedliwienia roli Związku Radzieckiego w historii II wojny światowej (pomniejszanie wagi paktu Ribbentrop-Mołotow, podważanie faktu agresji Związku Radzieckiego 17 września 1939 r., bagatelizowanie współpracy sowiecko-niemieckiej w latach 1939-1941), 3) obarczanie Polski odpowiedzialnością za wybuch II wojny światowej (obwinianie rządu II RP winą za blokowanie zbudowania koalicji w Europie przeciwko Niemcom hitlerowskim, oskarżanie Polski o sprowokowanie III Rzeszy do wywołania wojny), 4) podejście do kwestii uregulowań jałtańsko-poczdamskich.

Zdaniem liderów Prawa i Sprawiedliwości najważniejszym zaniedbaniem ze strony rosyjskiej, kładącym się cieniem na wzajemnych stosunkach stała się sprawa zbrodni katyńskiej. Problematyka ta w polityce historycznej W. Putina była tematem wielokrotnie pomijanym bądź marginalizowanym. Wprawdzie Federacja Rosyjska oficjalnie przyznała się do tego czynu biorąc za niego pełną odpowiedzialność, co też potwierdzili w swych wypowiedziach kolejni prezydenci tego państwa, to jednak co jakiś czas można było słyszeć głosy płynące ze strony rosyjskiej podważające bądź relatywizujące rolę Kremla w dokonaniu tej zbrodni. Przykładem takiego działania stał się wywiad udzielony na początku 2005 r. przez deputowanego Dumy Państwowej W. Iljuchina dla czasopisma „Dossier”, powiązanego ze środowiskiem weteranów FSB, w którym stwierdził, iż zarzuty pod adresem ZSRR o wymordowaniu polskich oficerów w Katyniu są przekonaniem zaledwie „określonych antyradzieckich i antyrosyjskich kręgów”. Jak podkreślał, dokumenty świadczące o sowieckiej winie (tj. notatka Ł. Berii oraz dwie decyzje KC WKP(b) z 5 marca 1940 r. mówiące o wymordowaniu polskich oficerów) budzą poważne wątpliwości co do swej autentyczności⁷. Z kolei we wrześniu 2007 r. rządowa „Rossijskaja Gazieta” opublikowała tekst stwierdzający, że nie ma dowodów na to, iż Polacy zginęli z rąk stalinowskich oprawców⁸.

Prawo i Sprawiedliwość od samego początku przeciwstawiało się takim próbom prezentowania historii przez Moskwę. Działacze tego ugrupowania stali na stanowisku, iż w sprawie zbrodni katyńskiej, podjęte w tej kwestii

⁷ В. Илючин, *Катынское дело по Геббельсу*, <http://viktoriluhin.ru/node/58> [dostęp: 05.08.2020].

⁸ А. Сабов, *Земля для Катynи. Комментарий*, „Российская газета” [dostęp: 18.09.2007].

ustalenia historyków „są nieakceptowane przez znaczącą część polityków rosyjskich”, co generuje konflikt we wzajemnych relacjach i rzutuje na całość stosunków polsko-rosyjskich⁹. Zdaniem działaczy tej partii, Federacja Rosyjska w ramach prowadzonej polityki historycznej stara się pomijać bądź minimalizować wątki zmywy sowiecko-hitlerowskiej i wynikłych z tego powodu konsekwencji. Świadczyć o tym – w ich ocenie – miałyby z jednej strony płynące co pewien czas od niektórych polityków tego państwa słowa domagające się rewizji oficjalnej rosyjskiej oceny zbrodni katyńskiej. Z drugiej, podejmowane coraz częściej przez władze Kremla działania zmierzające do zastąpienia dyskusji o tych wydarzeniach zarzutami pod adresem Polski o rzekomą eksterminację jeńców sowieckich wziętych do niewoli w 1920 r.¹⁰

Z chwilą objęcia władzy w 2015 r. przywódcy Prawa i Sprawiedliwości jasno dawali znak, iż w relacjach z Rosją zależy im na pragmatycznych i rzeczowych stosunkach¹¹. Równocześnie jednak jej liderzy wyraźnie podkreślali, że Moskwa musi w swej polityce traktować Polskę jako kraj równoprawny. Towarzyszący temu sposób narracji, często ostry i bezkompromisowy, w coraz większym stopniu negatywnie wpływał na obustronne kontakty, co nie ułatwiało znalezienia wspólnych dróg pojednania oraz osiągnięcia dialogu w sprawach historycznych. Przejawem pogarszających się stosunków stało się ustawienie w Katyniu przez stronę rosyjską, tuż przed przypadającą w 2017 r. 77 rocznicą tej zbrodni, tablic informacyjnych opowiadających o jeńcach sowieckich pojmanych w 1920 r., którzy mieli zostać zamordowani przez Polskich żołnierzy. Przywódcy PiS potraktowali kroki te jako jeszcze jeden element propagandowej wojny Rosji¹². Kolejną odsłoną zaostrzającego się na tym polu konfliktu stała się wypowiedź Ministra Kultury Federacji Rosyjskiej V. Medinskiego udzielona rok później, który odnosząc się do wojny polsko-bolszewickiej z lat 1919-1921 oznajmił, iż „najmroczniejszą kartą tego okresu są obozy koncentracyjne w Polsce dla wziętych do niewoli czerwonoarmistów”. Zdaniem przedstawicieli PiS tego rodzaju działania były „jawną prowokacją” ze strony Rosji i próbą stawiania moralnej równości między tymi dwoma tragediami.

⁹ *Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Spraw Zagranicznych (Nr 73) z dnia 4 kwietnia 2013 r.*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2013, s. 21.

¹⁰ *Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Kultury i Środków Przekazu (Nr 132) z dnia 7 maja 2014 r.*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2014, s. 12.

¹¹ *Expose Ministra Spraw Zagranicznych Witolda Waszczykowskiego*, <http://pis.org.pl/aktualnosci/expose-ministra-spraw-zagranicznych-witolda-waszczykowskiego> [dostęp: 13.08.2020].

¹² *Oświadczenie MSZ w sprawie tablic zamieszczonych na cmentarzu w Katyniu*, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/aktualnosci> [dostęp: 18.08.2020].

Według ich opinii forsowanie takiej narracji groziło uznaniem nieuprawnionej historycznie tezy o symetrii win między Polską a Związkiem Sowieckim.

Politycy Prawa i Sprawiedliwości powtarzali w sposób jednolity oraz konsekwentny, że wobec podejmowanych przez władze Kremla prób relatywizowania przeszłości należy przyjąć jasne oraz stanowczo negatywne stanowisko. Uważali oni, iż taka postawa Federacji Rosyjskiej w kwestii katyńskiej jest dowodem na to, że kraj ten do tej pory nie rozliczył się z prawdziwymi kosztami swojej totalnej spuścizny. Z tego też względu za główny cel polityki zagranicznej w aspekcie historycznym działacze tego ugrupowania stawiali sobie ochronę „polskiej pamięci”. Jak sami deklarowali najważniejszą wartością była i jest dla nich prawda historyczna i tego samego domagali się od Moskwy, akcentując tym samym aksjologiczny wymiar swoich działań¹³. Idąca za tym ostra narracja, połączona z polityką konfrontacji jako narzędzia realizacji polityki historycznej, miała jednocześnie pokazać, iż PiS stanowczo nie zgadza się z rosyjskimi poglądami na temat przeszłości oraz ze sposobem wykorzystania jej do bieżących rozgrywek politycznych.

Istotną kwestią dla Prawa i Sprawiedliwości odnośnie zbrodni katyńskiej, odbijającą się – w ocenie działaczy tego ugrupowania – także negatywnie na wzajemnych relacjach, było umorzenie w 2004 r. przez Naczelną Prokuraturę Federacji Rosyjskiej dochodzenia w sprawie zbrodni katyńskiej. Śledczy nie znaleźli podstaw do uznania mordu z 1940 r. za ludobójstwo, kwalifikując go jako zbrodnię pospolitą, ulegającą przedawnieniu. Jednocześnie prokuratura rosyjska postanowiła utajnić nazwiska osób odpowiedzialnych za ten czyn argumentując to śmiercią oskarżonych¹⁴. Przedstawiciele PiS stali na stanowisku, iż zbrodnię katyńską bezsprzecznie należy traktować jako akt ludobójstwa a wszelkie próby „zaprzeczania temu są niewłaściwe”¹⁵. Jak sami podkreślali liderzy tej partii, niechęć prokuratury rosyjskiej do ujmowania mordu z 1940 r. w takich właśnie kategoriach wynikała w głównej mierze z decyzji politycznych podjętych przez władze Kremla, które w ramach prowadzonej polityki historycznej starały się umniejszać odpowiedzialność swego kraju za różne ciemne strony działalności państwa sowieckiego. Tymczasem –

¹³ Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka (Nr 83) z dnia 5 marca 2013 r., Wyawnictwo Sejmowe, Warszawa 2013, s. 6.

¹⁴ J. Kurczab, *Zbrodnia katyńska jako ludobójstwo. Próby systematyzacji kwalifikacji prawnokarnej*, „Dzieje Najnowsze”, 2017, R. XLIX, nr 3, s. 27 i nast.

¹⁵ „Nie wolno twierdzić, że Katyń nie był ludobójstwem”, <https://www.wprost.pl/kraj/171809/nie-wolno-twierdzic-ze-katyn-nie-byl-ludobojstwem.html> [dostęp: 19.08.2020].

w przekonaniu członków PiS – to właśnie w pełnym wyjaśnieniu przeszłych win widzieli oni szansę na wspólne pojednanie i lepszą współpracę obu krajów¹⁶.

Zdaniem J. Kaczyńskiego prowadzenie aktywnej polityki historycznej w relacjach z Rosją było szczególnie ważne również w kontekście podejmowanych ze strony tego państwa prób usprawiedliwiania lub przemilczania roli i odpowiedzialności Związku Radzieckiego w historii II wojny światowej. Już w 2005 r. przywódcy tego stronnictwa podpisali wspólnie z konserwatystami litewskimi deklarację domagającą się od władz Kremla ukazania prawdy o dziejach tego regionu w XX w. i potępienia zbrodni popełnionych w tym czasie przez sowiecki ustrój. Sygnatariusze dokumentu zaznaczali, iż zdecydowanie przeciwstawiają się wszelkim dążeniom zmierzającym do zafałszowywania przeszłości tej części Europy i „zakłamywaniu jej dla bieżących celów politycznych”. Jednocześnie podkreślano, że „tylko prawdziwy obraz historii i jednoznaczne potępienie wyrządzonego zła pozwoli na docenienie wkładu milionów obywateli Związku Sowieckiego w proces wyzwolenia Europy od nazizmu. Prawda pozwoli też naszym rosyjskim sąsiadom wyzwolić się z okowów imperialnego mitu, który kosztował życie nie mniejszej liczby Rosjan, niż wojna z Hitlerem”. Tą prawdą miał być fakt przyznania, że w gronie agresorów w 1939 r. było także państwo radzieckie, będące najlepszym sojusznikiem III Rzeszy, zaś głównym wyznacznikiem polityki Stalina agresywny traktat rozbiorowy – pakt Ribbentrop-Mołotow, nigdy (w ich ocenie) nie potępiony przez ZSRR¹⁷.

Przywódcy PiS wielokrotnie występowali przeciw relatywizowaniu odpowiedzialności ZSRR za zbrodnie II wojny światowej oraz dążeniom Moskwy do ich apologizowania jako standardowych, koniecznych lub wymuszonych sytuacji działań. Jak oznajmił w 2013 r. w swym przemówieniu sejmowym jeden z posłów tej partii: „Trudno (...) twierdzić, że Rosja doszła do prawdy w opisie II wojny światowej, jeżeli w rosyjskiej świadomości nie funkcjonuje pakt Ribbentrop-Mołotow, który stanowi IV rozbiór Polski i był dla Niemiec ostateczną zachętą do napaści na Polskę i rozpoczęcia wojny. Co więcej, dla Rosji początek II wojny światowej to 22 czerwca 1941 r. Rosjanie robią wielkie oczy, gdy słyszą o 17 września i o wszystkich jego konsekwencjach ze zbrodnią katyńską włącznie”¹⁸. W podobnym tonie wypowiadał się pełniący od

¹⁶ *Sprawozdanie stenograficzne z 39. posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 7 kwietnia 2017 r.*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2017, s. 359.

¹⁷ A. Chojan, *Fundamenty ideowe i cele polityki zagranicznej Prawa i Sprawiedliwości z perspektywy 2005 roku*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2016, nr 1, s. 210.

¹⁸ *Sprawozdanie stenograficzne z 39. posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 9 maja 2013 r.*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2013, s. 234.

2017 r. funkcję premiera M. Morawiecki: „Rosja próbuje na nowo pisać historię. Daleki od bycia >>wyzwolicielem<<, Związek Radziecki pomagał nazistowskiemu Niemcom i był sprawcą własnych zbrodni (...). Biorąc pod uwagę, że Unia Europejska narodziła się z popiołów II wojny światowej, musimy strzec się przed fałszywymi narracjami, takimi jak te, które są nam dziś podsuwane”¹⁹.

Równie stanowczo i konsekwentnie reagowali politycy PiS na inicjowane przez przywódców Kremla działania zmierzające do obarczenia winą za wybuch II wojny światowej władz II Rzeczypospolitej. Świadectwem takiego działania ze strony Federacji Rosyjskiej była m.in wypowiedź Ministra Spraw Zagranicznych Rosji S. Ławrowa udzielona w połowie 2019 r., który starając się usprawiedliwić pakt Ribbentrop-Mołotow oświadczył, że jego celem było zapewnienie bezpieczeństwa ZSRR a Polska „padła ofiarą polityki, którą sama próbowała prowadzić w Europie”²⁰. Kilka miesięcy później pogląd ten powtórzył na łamach „Rossijskaja Gazieta” W. Putin, który oświadczył, że to nie Rosja, ale Polska była współodpowiedzialna za rozpętanie II wojny światowej. Słowa prezydenta Federacji Rosyjskiej spotkały się z ostrą reakcją członków Prawa i Sprawiedliwości. M. Morawiecki zaznaczał, że: „Nie ma zgody na zamianę katów z ofiarami, sprawców okrutnych zbrodni z niewinną ludnością i napadniętymi państwami. W imię pamięci o ofiarach i w imię wspólnej przyszłości musimy dbać o prawdę”. Jednocześnie dodawał, iż „Naród rosyjski – największa ofiara Stalina, jednego z najokrutniejszych zbrodniarzy w historii świata – zasługuje na prawdę. Głęboko wierzę w to, że naród rosyjski jest narodem ludzi wolnych – i że odrzuca stalinizm, nawet gdy władza prezydenta Putina stara się go zrehabilitować”²¹.

Źródłem napięć w relacjach polsko-rosyjskich w kwestiach historycznych stała się także sprawa podejścia do postanowień jałtańsko-poczdamskich, które w ocenie zdecydowanej większości polityków III RP były niczym innym jak kolejnym rozbiorem Polski, oddającym nasz kraj w strefę wpływów ZSRR. Tymczasem na początku 2005 r. rosyjskie MSZ wydało oświadczenie, w którym zarzucono, iż w Polsce oraz innym krajach, podejmowane są próby

¹⁹ M. Morawiecki, *Moscow's Holocaust revisionism*, <https://www.politico.eu/article/moscows-holocaust-revisionism-world-war-russia-auschwitz-nazi-germany-soviet-union/> [dostęp: 31.08.2020].

²⁰ *Rosja znów chwali pakt Ribbentrop-Mołotow*, <https://www.rp.pl/Dyplomacja/309239963-Rosja-znow-chwali-pakt-Ribbentrop-Molotow.html> [dostęp: 03.07.2020].

²¹ *Oświadczenie Prezesa Rady Ministrów Mateusza Morawieckiego*, <https://www.premier.gov.pl/wydarzenia/aktualnosci/oswiadczenie-prezesa-rady-ministrow-mateusza-morawieckiego-0.html> [dostęp: 08.07.2020].

„wypaczenia” wyników konferencji Wielkiej Trójki, podczas gdy „to właśnie podczas spotkania w lutym 1945 r. przywódców głównych państw koalicji antyhitlerowskiej potwierdzili pragnienie, by Polska była silna, wolna, niezawisła i demokratyczna, a w wyniku uregulowań jałtańsko-poczdamskich Polska zyskała istotne powiększenie terytorium na północy i zachodzie”²². Oświadczenie to, wydane niedługo przed zaplanowanymi w Moskwie obchodami 60 rocznicy zakończenia II wojny światowej, wywołało żywe reakcje mediów i publicystów w naszym kraju. Szef PiS J. Kaczyński uznał je jako element polityki W. Putina zmierzający do narzucenia światu rosyjskiej wersji tamtych wydarzeń. Z tego też względu działacze Prawa i Sprawiedliwości byli zdecydowanie przeciwni obecności prezydenta RP A. Kwaśniewskiego na uroczystościach rocznicowych jakie miały się odbyć w stolicy Rosji. Bowiem jak oznajmił ówczesny wiceprezes tego ugrupowania K. Ujazdowski: „To nie są standardowe obchody, to są obchody poprzedzone pochwałą Jałty i Paktu Ribbentrop-Mołotow. To są wreszcie obchody, które całkowicie lekceważą polskie zasługi w II wojnie światowej”²³.

PODSUMOWANIE

Podtrzymywane przez liderów Prawa i Sprawiedliwości żądanie rozliczenia krzywd zadanych państwu polskiemu i jego obywatelom przez ZSRR nie spowodowało zmiany stanowiska Moskwy. Wprost przeciwnie, narastające napięcia w obustronnych relacjach doprowadziły do ciągu wzajemnie nieprzyjaznych gestów i działań psujących klimat w obustronnych kontaktach. Za słuszne uznać można w tym miejscu dążenia liderów tego ugrupowania do obrony prawdy historycznej. Jednak zgodzić się trzeba z R. Ziębą, iż w polskim postrzeganiu Rosji, nadmierne uwrażliwienie na kwestie historyczne, ich zbytne wartościowanie, a także wielokrotnie nadużywanie pamięci tragicznych epizodów i procesów nie służy wspólnemu pojednaniu i rozliczeniu z tragiczną przeszłością²⁴. Domaganiu się od Kremla kolejnych aktów ekspiacji coraz rzadziej towarzyszyło zrozumienie a wzajemny dialog zaczęła zastępować seria wzajemnych polemik podnoszących się do interpretacji historii i kwestii prestiżowych. Pomimo tych wszystkich rozbieżności członkowie Prawa i Sprawiedliwości od samego początku podkreślali gotowość nawiązania

²² *Rosyjski MSZ fałszuje historię*, <http://old.pis.org.pl/article.php?id=343>, [dostęp: 07.09.2020].

²³ *Nie dla uroczystości w Moskwie*, <http://old.pis.org.pl/article.php?id=275> [dostęp: 07.09.2020].

²⁴ R. Zięba, *Główne problemy w stosunkach polsko-rosyjskich*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations”, 2018, t. 54, nr 3, s. 10.

dialogu na poziomie politycznym w kwestiach historycznych i chęć do dalszych rozmów w celu rozwiązania problemu. W ten sposób starali się oni zaznaczyć, iż nie są partią „rusofobów” a jedynie ugrupowaniem, które silnie podkreśla przywiązanie do przeszłości i spuścizny swojego narodu. Jeszcze przed zwycięstwem w wyborach prezydenckich w 2005 r. L. Kaczyński oznajmił, że jego formacji zależy na dobrych relacjach z Federacją Rosyjską, co potwierdził również po objęciu funkcji głowy państwa²⁵. Dlatego też w czasie pierwszego okresu sprawowania rządów PiS w latach 2005-2007, z inicjatywy przedstawicieli tej partii doszło do uaktywnienia działalności Grupy do Spraw Trudnych, która zajmowała się przede wszystkim wyjaśnieniem spornych kwestii natury historycznej.

Kroki te zostały przychylnie odebrane przez Moskwę, która również zadeklarował chęć przezwyciężenia wzajemnej wrogości. Efektem tego stał się przyjazd do Polski S. Jastrzembskiego, jednego z najbardziej zaufanych ludzi W. Putina i jego spotkanie z prezydentem i premierem RP. Jednym z głównych podejmowanych wówczas tematów miała być organizacja spotkania głów państw Polski i Federacji Rosyjskiej, co miało służyć dalszej współpracy i ociepleniu wzajemnych stosunków. Jednak, jak słusznie dostrzega M. Lakomy, pomimo tych wydarzeń oraz przyjaznych deklaracji przedstawicielom obu krajów nie udało się doprowadzić do rzeczywistej poprawy dwustronnych relacji a także nie rozwiązano żadnej ze spraw, które od 2005 r. i wcześniej były źródłem napięć²⁶. Co więcej, niedługo później doszło do ponownego ochłodzenia stosunków, do czego przyczyniły się również m.in. nowe problemy „natury” historycznej²⁷.

Przejściowe złagodzenie polemik polsko-rosyjskich na temat wspólnej historii, które nastąpiło w okresie od jesieni 2007 do połowy 2015 r., podczas rządów Platformy Obywatelskiej, uległo ponownemu załamaniu wraz z powtórny objęciem władzy przez ugrupowanie Prawa i Sprawiedliwości. Wprawdzie jej liderzy otwarcie deklarowali gotowość poprawy obustronnych

---

²⁵ *Polska/Lech Kaczyński o stosunkach z Rosją*, <http://www.psz.pl/92-polska/polska-lech-kaczynski-o-stosunkach-z-rosja> [dostęp: 07.09.2020].

²⁶ M. Lakomy, *Główne problemy w stosunkach polsko-rosyjskich na początku XXI wieku* [w:] *Stosunki Polski z sąsiadami w pierwszej dekadzie XXI wieku*, (red.) M. Stolarczyk, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2011, s. 89.

²⁷ W połowie 2007 r. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego opracowało projekt ustawy o miejscach pamięci narodowej, zakładający możliwość m.in. usuwania z przestrzeni publicznej pomników, które „gloryfikowałyby i upamiętniały wprowadzenie dyktatury nazistowskiej i komunistycznej”. W ocenie Kremla działania te otwierały drogę do demontażu pomników radzieckich w Polsce. Władze Rosji zagroziły, iż przyjęcie tego rodzaju rozwiązań doprowadzi do poważnego konfliktu dyplomatycznego.

relacji: „W interesie Polski i Europy leżą pragmatyczne i rzeczowe stosunki z Federacją Rosyjską. [...] utrzymanie otwartych kanałów komunikacji z Moskwą leży w naszym (*polskim – przyp. aut.*) interesie. [...] >>Polska nie ma odwiecznych wrogów<<. Mimo trudnej historii udało się zbudować >>relacje przyjaźni<< z Niemcami. W Polsce wielu wierzy i liczy, że podobny proces jest możliwy w relacjach z Rosją. Gotowi jesteśmy zatem wznowić rzeczowy kontakt z Moskwą, który prowadziłby do rozwiązania choćby niektórych, konkretnych spraw”²⁸, to jednak w dalszym ciągu nie udawało się przezwyciężyć starych problemów, a na domiar złego dochodziły nowe, które jeszcze bardziej potęgowały stan nieufności i niechęci między obiema stronami. Jak należy sądzić zabrakło w tym miejscu wzajemnej rozważy i porozumienia, które budowałyby drogę do wspólnego zrozumienia, a kiedy się pojawiało, towarzyszyły mu działania destrukcyjne. Rację należy przyznać przedstawicielom Prawa i Sprawiedliwości, iż polsko-rosyjskie stosunki kształtować się powinny w duchu wspólnego zrozumienia, konstruktywnego dialogu, poszanowania wzajemnej historii i tradycji. Jednakże pojednanie, o czym muszą pamiętać politycy, nie może przyjmować takiej formuły, iż jedna strona (nawet ta poszkodowana) – narzuca drugiej całkowicie swój punkt widzenia.

BIBLIOGRAFIA

1. Chojan A., *Fundamenty ideowe i cele polityki zagranicznej Prawa i Sprawiedliwości z perspektywy 2005 roku*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, 2016, nr 1.
2. *Expose Ministra Spraw Zagranicznych Witolda Waszczykowskiego*, <http://pis.org.pl/aktualnosci/expose-ministra-spraw-zagranicznych-witolda-waszczykowskiego> [dostęp: 13.08.2020].
3. „*Historikerstreit*”. *Die Dokumentation der Kontroverse um die Einzigartigkeit der nationalsozialistischen Judenvernichtung*, (red.) R. Augstein i in., Piper; Verlag, Munchen–Zurich 1987.
4. Kurczab J. *Zbrodnia katyńska jako ludobójstwo. Próby systematyzacji kwalifikacji prawnokarnej*, „Dzieje Najnowsze”, 2017, R. XLIX, nr 3.

²⁸ *Sprawozdanie stenograficzne z 10. posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 29 stycznia 2016 r.*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2016, s. 75.

5. Lakomy M., *Główne problemy w stosunkach polsko-rosyjskich na początku XXI wieku* [w:] *Stosunki Polski z sąsiadami w pierwszej dekadzie XXI wieku*, (red.) M. Stolarczyk, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2011.
6. Materski W., *Od cara do „cara”. Studium rosyjskiej polityki historycznej*, ISP PAN, Warszawa 2017.
7. Morawiecki M., *Moscow's Holocaust revisionism*, <https://www.politico.eu/article/moscows-holocaust-revisionism-world-war-russia-auschwitz-nazi-germany-soviet-union/> [dostęp: 31.08.2020].
8. *Nie dla uroczystości w Moskwie*, <http://old.pis.org.pl/article.php?id=275> [dostęp: 07.09.-2020].
9. „*Nie wolno twierdzić, że Katyń nie był ludobójstwem*”, <https://www.wprost.pl/kraj/171-809/nie-wolno-twierdzic-ze-katyn-nie-byl-ludobojstwem.html> [dostęp: 19.08.2020].
10. *Oświadczenie MSZ w sprawie tablic zamieszczonych na cmentarzu w Katyniu*, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/aktualnosc> [dostęp: 18.08.2020].
11. *Oświadczenie Prezesa Rady Ministrów Mateusza Morawieckiego*, <https://www.premier.gov.pl/wydarzenia/aktualnosc/oswiadczenie-prezesa-rady-ministrow-mateuszamorawi-eckiego-0.html> [dostęp: 08.07.2020].
12. *Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Kultury i Środków Przekazu (Nr 132) z dnia 7 maja 2014 r.*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2014.
13. *Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Spraw Zagranicznych (Nr 73) z dnia 4 kwietnia 2013 r.*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2013.
14. *Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka (Nr 83) z dnia 5 marca 2013 r.*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2013.
15. *Polska/ Lech Kaczyński o stosunkach z Rosją*, <http://www.psz.pl/92-polska/polska-lech-kaczynski-o-stosunkach-z-rosja> [dostęp: 07.09.2020].
16. *Program Prawa i Sprawiedliwości*, b.w., Warszawa 2001.
17. *Program Prawa i Sprawiedliwości*, b.w., Warszawa 2014.

18. *Rosja znów chwali pakt Ribbentrop-Mołotow*, <https://www.rp.pl/Dyplomacja/30923996-3-Rosja-znow-chwali-pakt-Ribbentrop-Molotow.html> [dostęp: 03.07.2020].
19. *Rosyjski MSZ fałszuje historię*, <http://old.pis.org.pl/article.php?id=343> [dostęp: 07.09.-2020].
20. Sanecka J., *Polityka historyczna partii Prawo i Sprawiedliwość, założenia i realizacja*, „Athenaeum”, 2008, nr 19.
21. *Sprawozdanie stenograficzne z 10. posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 29 stycznia 2016 r.*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2016.
22. *Sprawozdanie stenograficzne z 39. posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 7 kwietnia 2017 r.*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2017.
23. *Sprawozdanie stenograficzne z 39. posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 9 maja 2013 r.*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2013.
24. *Statut Prawa i Sprawiedliwości*, <http://old.pis.org.pl/bip/index.php?page=doc&id=1> [dostęp: 03.06.2019].
25. Zięba R., *Główne problemy w stosunkach polsko-rosyjskich*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations”, 2018, t. 54, nr 3.
26. *Илючин В., Катынское дело по Геббельсу*, <http://viktoriluhin.ru/node/58> [dostęp: 05.08.2020].
27. *Сабов А., Земля для Катыни. Комментарий*, „Российская газета” [dostęp: 18.09.2007].

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF THE HISTORICAL POLITICS OF THE LAW AND JUSTICE PARTY IN THE RELATION BETWEEN POLAND AND RUSSIA

Summary: The aim of the article is to analyze the historical politics of the Law and Justice Party implemented within the context of the Polish-Russian relations. In the opinion of this political party's members, there are serious historical obstacles related to the subject of the interpretation of World War II. For this reason, members of the Law and Justice Party think that the dispute with Russia over this subject is objectively inevitable. The source of these tensions within the mutual

relations regarding the historical issues covers four key issues: the crime in Katyń, seeking to justify the role of the Soviet Union in the history of World War II, making Poland responsible for the outbreak of World War II and the approach to the Yalta-Potsdam regulations.

Keywords: Historical politics, Law and Justice Party, The Republic of Poland, political parties, Russian Federation.

BEZPIECZEŃSTWO I JEGO UWARUNKOWANIA W TRANSPORCIE MIEJSKIM NA PRZYKŁADZIE MIASTA LUBLIN

Streszczenie: W rozdziale zaprezentowano istotę bezpieczeństwa i jego uwarunkowania w transporcie miejskim na przykładzie miasta Lublin. Celem badawczym opracowania była identyfikacja, analiza i ocena bezpieczeństwa w transporcie miejskim w Lublinie. Do poznania problematyki zastosowano przegląd literatury tj. pozycji zwartych oraz artykułów naukowych, analizę danych statystycznych pochodzących z Zarządu Transportu Miejskiego w Lublinie, Państwowej Straży Miejskiej w Lublinie, Systemu Ewidencji Wypadków i Kolidzji. Zastosowano również metodę sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem ankiety, dzięki której poznano opinię mieszkańców Lublina, korzystających z transportu miejskiego, dotyczącą poziomu poczucia bezpieczeństwa, a także czynników mających wpływ na ten poziom. W Lublinie w 2019 roku doszło do 256 zdarzeń drogowych z udziałem środków transportu komunikacji miejskiej. Według mieszkańców Lublina, podczas podróżowania transportem komunikacji miejskiej najważniejsze jest ogólne bezpieczeństwo na drodze oraz monitoring w pojazdach i na przystankach.

Słowa kluczowe: Transport miejski, bezpieczeństwo, bezpieczeństwo w transporcie.

ORCID: 0000-0003-1243-5194.

---

¹ Mgr, Instytut Nauk o Bezpieczeństwie, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach.

WSTĘP

Bezpieczeństwo i jego uwarunkowania w transporcie miejskim jest niezwykle ciekawym tematem, ze względu na fakt, iż dotyczy ono grupy ludności mieszkającej w mieście i korzystających z transportu komunikacji miejskiej. Niestety w literaturze brakuje dostatecznych opracowań dotyczących bezpieczeństwa w transporcie miejskim w Lublinie. Celem niniejszego rozdziału jest identyfikacja oraz analiza bezpieczeństwa i jego uwarunkowań w transporcie miejskim na przykładzie miasta Lublin. Rozważaniom poddane zostały następujące problemy badawcze: Jakie są uwarunkowania bezpieczeństwa w transporcie miejskim? Jakie są uwarunkowania transportu miejskiego w Lublinie? Jaki jest stan oraz jakie są skutki bezpieczeństwa w transporcie miejskim w Lublinie? Jakie czynniki wpływają na bezpieczeństwo podróżujących transportem miejskim w Lublinie? W opracowaniu podjęto rozważania o istocie i uwarunkowaniach bezpieczeństwa transportu miejskiego, dokonano analizy transportu miejskiego i wypadowości z udziałem środków transportu komunikacji miejskiej w Lublinie, a także dokonano oceny poczucia bezpieczeństwa mieszkańców Lublina, korzystających z transportu komunikacji miejskiej.

BEZPIECZEŃSTWO W TRANSPORCIE MIEJSKIM I JEGO UWARUNKOWANIA

We współczesnych naukach społecznych bezpieczeństwo na ogół jest utożsamiane z zaspokojeniem potrzeb jednostek i grup społecznych, do których zaliczyć należy: istnienie, przetrwanie, spokój i pewność rozwoju. Brak bezpieczeństwa w reguły wywołuje niepokój i poczucie zagrożenia². Według J. Kukułki bezpieczeństwo to potrzeba egzystencjalna³, która wynika z obiektywnych warunków życia ludzi oraz ich wzajemnych relacji, wymagająca troski o jej zaspokojenie⁴. Transport miejski powinien odbywać się w sposób bezpieczny i być efektywny w szeroko rozumianym poziomie zaspokajania potrzeb transportowych w stosunku do poniesionych nakładów finansowych. Bezpieczeństwo w transporcie osiąga się poprzez zapobieganie wszelkiego

rodzaju zdarzeń drogowych wśród uczestników ruchu drogowego. Transport,

---

² W. Fehler, *Współczesne bezpieczeństwo*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2003, s. 12.

³ J. Kukułka, *Bezpieczeństwo a współpraca europejska: współzależności i sprzeczności interesów*, „Sprawy Międzynarodowe”, 1982, nr 7, s. 32.

⁴ W. Fehler, *Współczesne bezpieczeństwo...*, s. 12.

w tym również miejski powinien więc spełniać dwa podstawowe warunki:⁵

- być bezpieczny, jest to warunek konieczny,
- zapewniać określoną zdolność przemieszczania, stosowną do potrzeb i ponoszonych opłat, jest to warunek wystarczający.

Ze względu na potrzeby użytkownika, transport miejski powinien zapewnić odpowiedni⁶:

- czas przejazdu z punktu początkowego podróży do punktu docelowego,
- dostępność do określonego środka transportu,
- poziom wygody podróżowania i wysokość opłat.

Jednym z problemów wywoływanych przez transport miejski jest stwarzanie zagrożeń dla bezpieczeństwa uczestników ruchu, w tym niechronionych grup uczestników tego ruchu, czyli pieszych i rowerzystów. Przyczynami tych zagrożeń mogą być między innymi: rosnące natężenie ruchu w miastach, obciążenie infrastruktury transportowej, w tym zdecydowanie niska przepustowość miejskich układów drogowych oraz nakładanie ruchu transportowego na ruch wewnętrzny, dojazdy do pracy z obszarów pozamiejskich i skomplikowana struktura administracji drogowej⁷.

Na bezpieczeństwo ruchu drogowego, w tym także w mieście mają wpływ następujące czynniki: pojazdy (np. samochody osobowe, pojazdy ciężkie, pojazdy powolne, tramwaje, trolejbusy, autobusy, pojazdy jednośladowe), użytkownicy dróg (kierujący pojazdami samochodowymi lub innymi, pasażerowie pojazdów, rowerzyści, piesi) oraz środowisko drogi (droga wraz z jej wyposażeniem, otoczenie drogi, warunki ruchu, warunki atmosferyczne). Od nich właśnie zależy przebieg procesu ruchu oraz jego konsekwencje, w tym zagrożenie powstania określonej szkody dla jego uczestników⁸.

Bezpieczeństwo w transporcie miejskim jest przedmiotem licznych badań oraz jest analizowane w obszarach takich jak⁹:

---

⁵ H. Karbowski, S. Barański, *Bezpieczeństwo ruchu w transporcie*, Monografie Politechniki Łódzkiej, Łódź 2011, s. 6.

⁶ Ibidem, s. 6.

⁷ E. Kulińska, D. Masłowski, *Zarządzanie bezpieczeństwem miejskiej komunikacji zbiorowej*, Difin, Warszawa 2020, s. 35-36.

⁸ T. Szczuraszek, J. Chmielewski, *Bezpieczeństwo ruchu miejskiego*, Wydawnictwa Komunikacji i Łączności Sp. z o. o., Warszawa 2006, s. 14-15.

⁹ E. Kulińska, D. Masłowski, *Zarządzanie bezpieczeństwem miejskiej komunikacji zbiorowej...*, s. 117.

- wypadki z udziałem pojazdów komunikacji miejskiej lub w ich pobliżu,
- funkcjonowanie buspasów,
- zachowywanie standardów bezpieczeństwa w zarządzaniu przewozami,
- sprawności eksploatowanych pojazdów.

Zakres wymienionych badań przede wszystkim dotyczy zagadnienia bezpieczeństwa w ujęciu bezpieczeństwa ruchu drogowego. Ważne jest, aby ocenić te bezpieczeństwo również z punktu widzenia bezpieczeństwa osobistego pasażera¹⁰. Do głównych zagrożeń bezpieczeństwa w środkach transportu zbiorowego można zaliczyć:¹¹

- zachowanie podróżnych i niedostosowanie się ich do regulaminu podróży,
- agresywne zachowanie lub niszczenie mienia,
- zachowanie kierowców,
- niska kultura jazdy,
- ograniczone zachowania należytej ostrożności,
- prowadzenie pojazdów pod wpływem alkoholu lub innych środków odurzających.

Zagrożenia bezpieczeństwa transportu, które zależą od dostawców usług przewozowych mogą wynikać z niedostatecznego wyposażenia pojazdów, złym stanem taboru, lub też niskim poziomem technicznym infrastruktury oraz nieprawidłową obsługą środków bezpieczeństwa w pojazdach¹².

TRANSPORT MIEJSKI W LUBLINIE

Organizatorem transportu miejskiego w Lublinie (komunikacji miejskiej) jest Zarząd Transportu Miejskiego (ZTM), który został powołany dnia 1 stycznia 2009 r. Uchwałą Rady Miasta nr 496/XXVI/2008 z dnia 27 listopada 2008 r. Do najważniejszych zadań ZTM w Lublinie należy¹³:

- planowanie sieci komunikacyjnej przeznaczonej do obsługi liniami trolejbusowymi i autobusowymi wraz z ich układem,

---

¹⁰ Ibidem, s. 117.

¹¹ *Bezpieczeństwo podróżnych w publicznym transporcie zbiorowym*, http://m.infobus.pl/www.new.infobus.pl/lista-kontrolnych-punkow-bezpiecznego-autokaru-2020-film_more_120415.html [dostęp: 14.01.2021].

¹² Ibidem [dostęp: 14.01.2021].

¹³ *O Zarządzie Transportu Miejskiego w Lublinie*, <https://www.ztm.lublin.eu/pl/ztm-w-lublinie/o-ztm> [dostęp: 12.01.2021].

- dostosowanie rozkładów jazdy poszczególnych linii komunikacyjnych do potrzeb podróżujących,
- wybór przewoźników oraz zawieranie z nimi umów, a także kontrola i rozliczanie świadczonych przez nich usług,
- podejmowanie działań na rzecz zapewnienia standardów bezpieczeństwa przewozów pasażerskich,
- podejmowanie inicjatyw dotyczących zarządzania ruchem w celu zapewnienia priorytetów dla komunikacji miejskiej oraz działań na rzecz ochrony środowiska,
- udział w pracach nad projektami polityki transportowej miasta i planami rozwoju transportu oraz udział w realizacji tej polityki,
- określenie polityki cenowej przewozów oraz sprzedaż i kontrola biletów,
- kontrola wykonywania przewozów w zakresie zgodności z posiadanym zezwoleniem we współpracy z władzami Lublina.

Zarząd Transportu Miejskiego w Lublinie pełni funkcję nadzorczą nad następującymi przewoźnikami: Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne z siedzibą w Lublinie, konsorcjum firm Lubelskie Linie Autobusowe z siedzibą w Lublinie & TRAF-LINE z siedzibą w Pszczynie oraz Irex-1 z siedzibą w Dąbrowie Górniczej¹⁴. W 2020 roku w Lublinie liczba linii autobusowych wynosiła 55, natomiast liczba linii trolejbusowych wynosiła 13. Tabor komunikacji miejskiej składa się z 264 łącznej liczby autobusów oraz 129 trolejbusów¹⁵. Tabor wymienionych przewoźników, obsługujących linie komunikacji miejskiej w Lublinie według stanu na 12 styczeń 2021 rok, przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Tabor komunikacji miejskiej w Lublinie

Przewoźnicy	Autobusy	Trolejbusy
Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne Lublin	233	129
IREX-1	18	0
Lubelskie Linie Autobusowe & Traf-line	13	0
Łącznie	264	129

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Ilostan taboru, <http://www.km-lublin.com.pl/>, [dostęp: 13.01.2021].

¹⁴ Ibidem [dostęp: 13.01.2021].

¹⁵ *Ilostan taboru*, <http://www.km-lublin.com.pl/> [dostęp: 13.01.2021].

Na podstawie danych zawartych w tabeli 14 można zauważyć, że największy udział taboru w przewozach komunikacji miejskiej w Lublinie posiada Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne, stanowi ono ponad 92,1% ogółu. Następnie tabor przewoźnika IREX-1 stanowi 4,6%, natomiast najmniejszy udział taboru przypada przewoźnikowi Lubelskim Liniom Autobusowym z siedzibą w Lublinie & TRAF-LINE i wynosi on 3,3% ogółu przewozów komunikacji miejskiej.

Lublin jako największe miasto Polski Wschodniej oraz przede wszystkim miasto wojewódzkie jest głównym celem podróży mieszkańców Lubelszczyzny. Komunikacja miejska stanowi zatem istotną rolę w życiu każdego z nich, gdyż gwarantuje zaspokojenie podstawowych potrzeb transportowych. W 2020 roku ZTM w Lublinie wydało ponad 17,5 tysiąca kart miejskich. Transport zbiorowy nie może ograniczać się do zapewnienia dostępności komunikacyjnej, ale również powinien charakteryzować się wysokim poziomem jakości i bezpieczeństwa. Władze Lublina wraz z Zarządem Transportu Miejskiego w przeciągu ostatnich lat zdecydowanie promują politykę transportu ekologicznego, stawiając duży nacisk na wykorzystanie innowacyjnych rozwiązań, takich jak.: wzrost liczby niskoemisyjnych autobusów i trolejbusów służących do codziennej obsługi połączeń¹⁶. Według danych statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego w Lublinie w 2018 roku długość linii komunikacji miejskiej w Lublinie wynosiła 2461 km, w tym autobusowe 2297 km i trolejbusowe 165 km¹⁷. Schemat tras linii komunikacji miejskiej w Lublinie przedstawiono na rysunku 1.

W samym Lublinie mieszka około 340 tys. osób, co czyni go 9. miastem w Polsce pod względem wielkości populacji. Studiuje w mieście ponad 70 tys. studentów, w tym około 6,5 tys. obcokrajowców. Ponad 60% mieszkańców stanowią osoby w wieku 15 – 64 lat, są to osoby w wieku produkcyjnym. W mieście zarejestrowanych jest ponad 45 tys. firm, oraz funkcjonuje 9 uczelni, co również stanowi potrzebę przemieszczania się tej grupy ludności¹⁸. Według danych statystycznych GUS w Lublinie w 2018 roku transportem komunikacji miejskiej przewieziono około 128,8 mln pasażerów¹⁹.

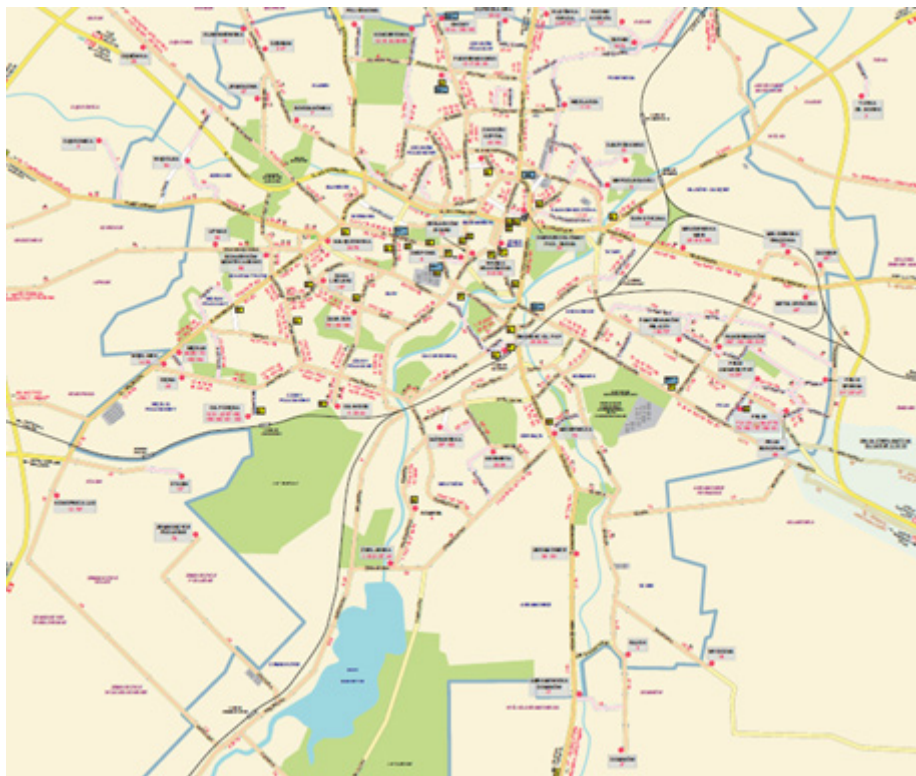
¹⁶ M. Sopoćko, J. Caban, A. Marczuk, H. Komsta, *Rozwój i zarządzanie komunikacją miejską w Lublinie*, Autobusy nr 12/2016, s. 1859.

¹⁷ *Transport - wyniki działalności w 2019 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/transport-ilaczn-osc/transport/transport-wyniki-dzialalnosci-w-2019-roku,9,19.html> [dostęp: 14.01.2021].

¹⁸ *Lublin w liczbach*, <https://lublin.eu/lublin/o-miescie/lublin-w-liczbach/> [dostęp: 14.01.2021].

¹⁹ *Transport - wyniki działalności w 2019 roku...* [dostęp: 14.01.2021].

Rysunek 1. Schemat linii komunikacji miejskiej w Lublinie

Źródło: Mapy i schematy ZTM, <https://www.ztm.lublin.eu/pl/zaplanuj-podroz/mapy-i-schematy> [dostęp: 13.01.2021].

STAN I OCENA BEZPIECZEŃSTWA TRANSPORTU MIEJSKIEGO W LUBLINIE

W 2019 roku na terenie miasta Lublin, kierowcy komunikacji miejskiej zgłosili do dyżurnych jednostki Straży Miejskiej w Lublinie łącznie 286 zdarzeń. Zaś w 2018 roku strażnicy miejscy interweniowali w podobnych wezwaniach 607 razy.²⁰ Liczba tych zdarzeń w rozróżnieniu na ich przyczyny w latach 2018 - 2019 przedstawiono w tabeli 2.

²⁰ *Sprawozdania z działalności Straży Miejskiej w Lublinie za rok 2018 i 2019*, <https://www.986.pl/-statystyka,121.html> [dostęp: 14.01.2021].

Tabela 2. Liczba zdarzeń w pojazdach komunikacji miejskiej w Lublinie z udziałem Straży Miejskiej w latach 2018 - 2019

Przyczyny zdarzeń z udziałem Straży Miejskiej	2018	2019
czystość i porządek	234	3
parkowania w zatoce przystankowej, blokowania pasa ruchu i inne drogowe	162	180
osoby, które nie chciały opuścić autobusu (osoby śpiące lub nietrzeźwe)	108	56
niszczenie mienia	40	2
zakłócanie porządku	5	2
pozostałe	52	43
Łącznie	601	286

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Sprawozdanie z działalności Straży Miejskiej Miasta Lublin za rok 2018*, https://www.986.pl/upload/sprawozdanie_strazy_miejskiej_miasta_lublin_za_rok_2018.pdf [dostęp: 14.01.2021]; *Sprawozdanie z działalności Straży Miejskiej Miasta Lublin za rok 2019*, https://www.986.pl/upload/Sprawozdanie_z_dzia%C5%82alno%C5%9Bci_Stra%C5%BCy_Miejskiej_za_rok_2019.pdf, [dostęp: 14.01.2021].

Analizując dane zawarte w tabeli 15, można zauważyć, że w 2019 roku w komunikacji miejskiej Straż Miejska interweniowała najwięcej, bo 180 razy z przyczyn parkowania w zatoce przystankowej, blokowania pasa ruchu i innych przypadkach drogowych, natomiast najmniej, bo po 2 razy w przypadku niszczenia mienia i zakłócania porządku. Zaś w 2018 roku najwięcej, bo 234 razy lubelscy strażnicy miejscy interweniowali z przyczyn czystości i porządku, a najmniej, bo 5 razy w przypadku zakłócania porządku.

Według Systemu Ewidencji i Kolidacji²¹ w Lublinie w 2019 roku doszło do 256 zdarzeń drogowych z udziałem autobusów i trolejbusów komunikacji miejskiej, co w porównaniu do roku poprzedniego stanowiło 13% mniej zdarzeń.²² Liczbę zdarzeń drogowych z udziałem środków transportu komunikacji miejskiej oraz ich skutki w Lublinie w latach 2018-2019 przedstawiono w tabeli 3.

²¹ System Ewidencji i Kolidacji to system, w którym Jednostki Policji rejestrują informacje dotyczące zgłoszonych zdarzeń drogowych. Zdarzeniem drogowym w tym kontekście jest zdarzenie zaistniałe lub mające początek na drodze publicznej, w strefie ruchu lub w strefie zamieszkania, w związku z ruchem przynajmniej jednego pojazdu.

²² *System Ewidencji Wypadków i Kolidacji (SEWIK)*, <http://sewik.pl/search> [dostęp: 20.01.2021].

Tabela 3. Liczba zdarzeń drogowych z udziałem środków transportu komunikacji miejskiej oraz ich skutki w Lublinie w latach 2018-2019

Zdarzenia i ich skutki	2018	2019
liczba zdarzeń drogowych	295	256
liczba zmarłych	0	0
liczba ciężko rannych	11	7
liczba lekko rannych	20	10

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *System Ewidencji Wypadków i Kolizji (SE-WIK)*, <http://sewik.pl/search> [dostęp: 20.01.2021].

Na podstawie danych zawartych w tabeli 16, można zauważyć, że w 2019 roku doszło do mniejszej liczby zdarzeń drogowych w transporcie miejskim z udziałem autobusów i trolejbusów w Lublinie w stosunku do 2018 roku. Biorąc pod uwagę skutki zdarzeń drogowych w oparciu o komunikację miejską, w okresie badanym nikt nie zginął na drogach miasta Lublin, zaś ciężko rannych w 2019 roku zostało 7 osób, to o 4 osoby mniej (36,4%) niż w poprzednim roku. W 2019 roku lekko rannych zostało 10 osób, co stanowi liczbę 50% mniejszą w porównaniu do 2018 roku. Występowanie zdarzeń drogowych w poszczególnych miesiącach z udziałem środków transportu komunikacji miejskiej w Lublinie w latach 2018-2019 przedstawiono w tabeli 4.

Tabela 4. Liczba zdarzeń drogowych w poszczególnych miesiącach z udziałem środków transportu komunikacji miejskiej w Lublinie 2018-2019

Miesiąc		2018	2019
1.	styczeń	24	27
2.	luty	13	11
3.	marzec	29	31
4.	kwiecień	22	16
5.	maj	37	24
6.	czerwiec	20	25
7.	lipiec	22	15
8.	sierpień	23	17
9.	wrzesień	31	29
10.	październik	28	26
11.	listopad	23	26
12.	grudzień	23	9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *System Ewidencji Wypadków i Kolizji (SE-WIK)*, <http://sewik.pl/search> [dostęp: 20.01.2021].

Analizując dane zawarte w tabeli 17, można stwierdzić, że w 2019 roku do największej liczby zdarzeń drogowych w komunikacji miejskiej w Lublinie doszło w marcu (31), zaś najmniej w grudniu (9). Natomiast w 2018 roku do największej liczby zdarzeń drogowych w komunikacji miejskiej w Lublinie doszło w maju (37), zaś najmniej w lutym (13). Występowanie zdarzeń drogowych w poszczególnych dniach tygodnia z udziałem środków transportu komunikacji miejskiej w Lublinie w latach 2018-2019 przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5. Liczba zdarzeń drogowych w poszczególnych dniach tygodnia z udziałem środków transportu komunikacji miejskiej w Lublinie 2018-2019

Dzień tygodnia	2018	2019
poniedziałek	51	35
wtorek	48	56
środa	52	40
czwartek	53	34
piątek	49	46
sobota	27	28
niedziela	15	17

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *System Ewidencji Wypadków i Kolidacji (SEWIK)*, <http://sewik.pl/search> [dostęp: 20.01.2021].

Biorąc pod uwagę dane, zawarte w tabeli 18, można zauważyć, że w 2019 roku do największej liczby zdarzeń drogowych w komunikacji miejskiej w Lublinie dochodziło we wtorki (56), zaś najmniej w niedziele (17). Natomiast w 2018 roku do największej liczby zdarzeń drogowych w komunikacji miejskiej w Lublinie dochodziło w czwartki (53), zaś najmniej również w niedziele (15). Faktem jest, iż w weekendy w Lublinie w obu badanych latach dochodziło proporcjonalnie do mniejszej liczby zdarzeń drogowych niż w pozostałe dni tygodnia. Występowanie zdarzeń drogowych w występujących warunkach atmosferycznych z udziałem środków transportu komunikacji miejskiej w Lublinie w latach 2018-2019 przedstawiono w tabeli 6.

Tabela 6. Liczba zdarzeń drogowych w występujących warunkach atmosferycznych z udziałem środków transportu komunikacji miejskiej w Lublinie 2018-2019

Warunki atmosferyczne	2018	2019
dobrze warunki atmosferyczne	213	183
pochmurnie	49	48

opady deszczu	19	16
opady śniegu, gradu	7	6
oślepiające słońce	4	3
mgła, dym	3	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *System Ewidencji Wypadków i Kolizji (SEWIK)*, <http://sewik.pl/search> [dostęp: 20.01.2021].

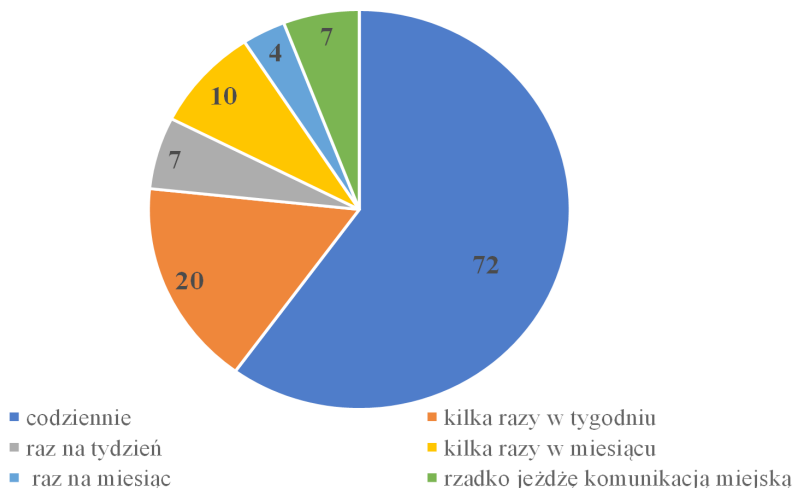
Poddając analizie dane, zawarte w tabeli 6, można zauważyć, że zarówno w 2018 i 2019 roku najwięcej zdarzeń w ruchu drogowym z udziałem środków transportu komunikacji miejskiej w Lublinie dochodziło podczas dobrzych warunków atmosferycznych (adekwatnie 213 i 183 zdarzenia drogowe). Do najmniejszej liczby zdarzeń drogowych w 2019 roku dochodziło przy oślepiającym słońcu (3), zaś w 2018 roku podczas mgły bądź dymu (3).

Dla lepszego poznania problematyki, przeprowadzono badania metodą sondażu diagnostycznego, do których wykorzystano narzędzie ankiety. Badanie przeprowadzono w czasie od połowy grudnia 2020 roku do połowy stycznia 2021 roku i skierowane było do mieszkańców miasta Lublin, korzystających na co dzień z transportu komunikacji miejskiej. Liczbę respondentów określono, na podstawie statystyk GUS z 2018r, dotyczących populacji zamieszkującej miasto Lublin. Do tego celu zastosowano internetowy kalkulator doboru próby oraz przyjęto 5% błąd maksymalny. Dodatkowym kryterium doboru próby badawczej był wiek i płeć, a także wstępna weryfikacja, czy badana osoba korzysta z komunikacji miejskiej. W badaniu wzięło udział 120 osób, w tym 57 mężczyzn i 63 kobiety. Badani byli w wieku: do 18 lat – 22 osoby, od 19 do 30 lat – 34 osoby, od 31 do 40 lat – 41 osób, od 41 do 50 lat – 14 osób, oraz powyżej 51 lat 9 osób. Znaczna większość badanych, bo 72 osoby zadeklarowały korzystanie z transportu komunikacją miejską codziennie, następnie 20 respondentów korzysta z komunikacji miejskiej kilka razy w tygodniu, a najmniej, bo 4 osoby badane korzysta z komunikacji miejskiej raz w miesiącu. Częstotliwość korzystania z transportu komunikacji miejskiej przez mieszkańców Lublina przedstawiono na wykresie 2.

Niewątpliwie istotną sprawą jest poczucie bezpieczeństwa podróżujących transportem komunikacji miejskiej w Lublinie. Według przeprowadzonych badań wynika, że w skali od 1 do 5 (gdzie 1 oznacza „nie czuję się bezpieczny”, zaś 5 oznacza „zdecydowanie czuję się bezpieczny”), najwięcej respondentów, bo 54 osoby opowiedziało się, że czują się bezpiecznie (poziom 4) podróżując transportem komunikacji miejskiej. Z kolei tylko 15 badanych, stwierdziło, że

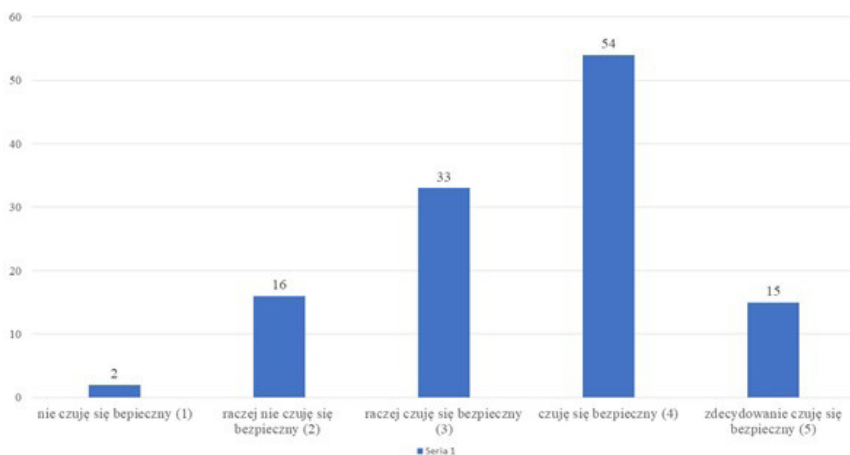
zdecydowanie czują się bezpiecznie (poziom 5), zaś o braku poczucia bezpieczeństwa podczas podróży środkami transportu komunikacji miejskiej opowiedziało się 2 badanych. Na wykresie 3 przedstawiono wyniki badań, odnoszących się do poczucie bezpieczeństwa mieszkańców Lublina, podróżujących transportem miejskim.

Wykres 2. Częstotliwość korzystania z transportu komunikacji miejskiej przez mieszkańców Lublina

Źródło: Opracowanie własne.

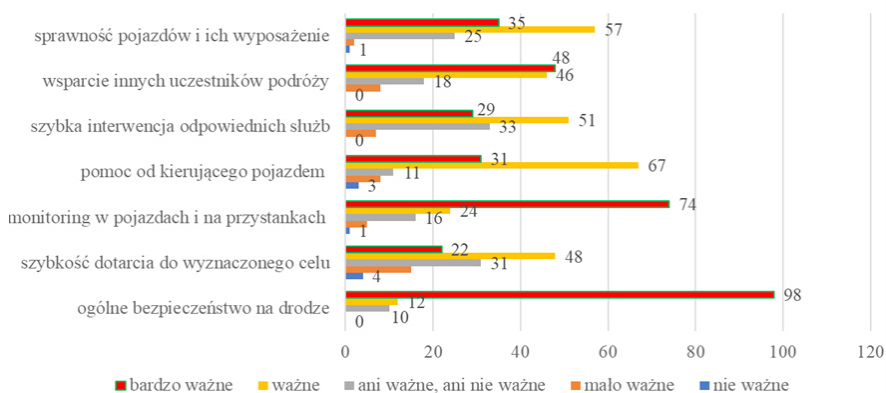
Wykres 3. Poziom bezpieczeństwa mieszkańców, korzystających z transportu komunikacji miejskiej w Lublinie

Źródło: Opracowanie własne.

Podczas podróżowania środkami transportu komunikacji miejskiej, na poczucie bezpieczeństwa uczestników podróży mogą mieć wpływ między innymi czynniki takie jak: sprawność pojazdów i ich wyposażenie, wsparcie innych uczestników podróży, szybka interwencja odpowiednich służb, pomoc od kierującego pojazdem, monitoring w pojazdach i na przystankach, szybkość dotarcie do wyznaczonego celu, ogólne bezpieczeństwo na drodze. Czynniki ważne podczas podróżowania według mieszkańców Lublina przedstawiono na wykresie 4.

Wykres 4. Czynniki ważne podczas podróżowania według mieszkańców, korzystających z transportu komunikacji miejskiej w Lublinie

Źródło: Opracowanie własne.

Na podstawie danych przedstawionych na rysunku 4, z opinii respondentów wynika, że do najważniejszych czynników, mających wpływ na poczucie bezpieczeństwa podróżujących komunikacją miejską w Lublinie, zaliczyć można ogólne bezpieczeństwo na drodze (98), monitoring w pojazdach i na przystankach (74), zaś do ważnych czynników zaliczyć można pomoc od kierującego pojazdem (67), sprawność pojazdów i ich wyposażenie (57), oraz szybka interwencja odpowiednich służb (51).

ZAKOŃCZENIE

Bezpieczeństwo to niewątpliwie potrzeba o charakterze egzystencjalnym każdego człowieka, która wynika z warunków życia ludzi oraz ich wzajemnych relacji, wymagająca troski o jej zaspokojenie. Transport miejski zatem

powinien odbywać się w sposób bezpieczny i być przede wszystkim efektywny, ale przede wszystkim zapewniać określoną zdolność przemieszczania, stosowną do potrzeb i ponoszonych opłat. Na bezpieczeństwo ruchu drogowego w mieście mają wpływ następujące czynniki: pojazdy, użytkownicy dróg oraz środowisko drogi. W Lublinie transport miejski odbywa się z użyciem środków transportu, jakimi są autobusy i trolejbusy, a organizatorem transportu jest Zarząd Transportu Miejskiego. Długość linii komunikacji miejskiej w Lublinie wynosi 2461 km, w tym autobusowe 2297 km i trolejbusowe 165 km, a transportem komunikacji miejskiej w 2018 roku przewieziono około 128,8 mln pasażerów. W 2019 roku doszło do 286 zdarzeń, w których uczestniczyła Straż Miejska, a wezwania dotyczyły najczęściej parkowania w zatoce przystankowej, blokowania pasa ruchu i innych drogowych. W tym samym roku doszło do 256 zdarzeń drogowych, których uczestnikiem były pojazdy komunikacji miejskiej. Skutkami tych zdarzeń było 7 osób ciężko rannych i 10 osób lekko rannych. Do największej liczby zdarzeń drogowych w roku badanym dochodziło miesiącu marcu, zaś biorąc pod uwagę dni tygodnia – najwięcej było ich we wtorki. Większość wymienionych zdarzeń miało miejsce w dobrych warunkach atmosferycznych. Mieszkańcy Lublina, korzystający z transportu komunikacji miejskiej, podczas podróży czują się bezpiecznie, a najważniejszymi dla nich czynnikami podczas podróżowania są ogólne bezpieczeństwo na drodze, monitoring w pojazdach i na przystankach, pomoc od kierującego pojazdem oraz sprawność pojazdów i ich wyposażenie. Nad bezpieczeństwem w transporcie komunikacji miejskiej nadal należy pracować, aby zminimalizować skutki zdarzeń zarówno na drodze, jak i podczas podróży w środkach transportu. Poprawa bezpieczeństwa na drogach to ogromne wyzwanie dla państwa, ale również ważna jest w tym przypadku edukacja o tej tematyce, a tym samym zwiększenie świadomości ludności.

BIBLIOGRAFIA

1. *Bezpieczeństwo podróżnych w publicznym transporcie zbiorowym*, http://m.infobus.pl/www.new.infobus.pl/lista-kontrolnych-punkow-bezpiecznego-autokaru-2020-film-_more_120415.html [dostęp: 14.01.2021].
2. Fehler W., *Współczesne bezpieczeństwo*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2003.
3. *Ilostan taboru*, <http://www.km-lublin.com.pl/> [dostęp: 13.01.2021].

4. Karbowski H., Barański S., *Bezpieczeństwo ruchu w transporcie*, Monografie Politechniki Łódzkiej, Łódź 2011.
5. Kukułka J., *Bezpieczeństwo a współpraca europejska: współzależności i sprzeczności interesów*, „Sprawy Międzynarodowe”, 1982, nr 7, s. 32.
6. Kulińska E., Masłowski D., *Zarządzanie bezpieczeństwem miejskiej komunikacji zbiorowej*, Difin, Warszawa 2020.
7. *Lublin w liczbach*, <https://lublin.eu/lublin/o-miescie/lublin-w-liczbach/> [dostęp: 14.01.2021].
8. *O Zarządzie Transportu Miejskiego w Lublinie*, <https://www.ztm.lublin.eu/pl/ztm-w-lublinie/o-ztm> [dostęp: 12.01.2021].
9. Sopoćko M., Caban J., Marczuk A., Komsta H., *Rozwój i zarządzanie komunikacją miejską w Lublinie*, Autobusy nr 12/2016,
10. *Sprawozdania z działalności Straży Miejskiej w Lublinie za rok 2018 i 2019*, <https://www.986.pl/statystyka,121.html> [dostęp: 14.01.2021].
11. *System Ewidencji Wypadków i Kolizji (SEWIK)*, <http://sewik.pl/search> [dostęp: 20.01.2021].
12. Szczuraszek T., Chmielewski J., *Bezpieczeństwo ruchu miejskiego*, Wydawnictwa Komunikacji i Łączności Sp. z o. o., Warszawa 2006, s. 14-15.
13. *Transport - wyniki działalności w 2019 roku*, <https://stat.gov.pl/obszarytematyczne/transport-i-laczność/transport/transport-wyniki-działalności-w-2019-roku,9,19.html> [dostęp: 14.01.2021].

SECURITY AND ITS CONDITIONS IN URBAN TRANSPORT ON THE EXAMPLE OF THE CITY OF LUBLIN

Abstract: The chapter presents the essence of safety and its conditions in urban transport on the example of the city of Lublin. The research objective of the study was to identify, analyze and evaluate safety in urban transport in Lublin. To learn about the issues, a review of the literature was used, i.e. compact items and scientific articles, analysis of statistical data from the Public Transport Authority in Lublin, the State Municipal Police in Lublin, and the Accident and Collision Record System. A diagnostic survey method was also used with the use

of a questionnaire, thanks to which the opinion of the inhabitants of Lublin, using public transport, about the level of sense of security, as well as the factors influencing this level, was found out. In 2019, in Lublin, there were 256 road incidents involving public transport. According to the inhabitants of Lublin, when traveling by public transport, the most important thing is general road safety and monitoring in vehicles and at stops

Keywords: Urban transport, safety, transport safety.

BEZPIECZEŃSTWO PAŃSTW O ŚREDNIM POTENCJALE W ERZE ODNOWIONEJ RYWALIZACJI MOCARSTW: PRZYKŁAD AUSTRALII W REGIONIE AZJI I PACYFIKU

Streszczenie: System międzynarodowy w XXI wieku na poziomie globalnym i regionalnym znajduje się w fazie ewolucji, w ramach której tzw. „mocarstwa wschodzące”, przede wszystkim Chińska Republika Ludowa, dążą do zakwestionowania hegemonicznej pozycji Stanów Zjednoczonych w porządku międzynarodowym. Celem publikacji jest opisanie konsekwencji tego procesu dla tzw. państw średniej rangi (ang. *middle power*) na przykładzie Australii. Artykuł w zarysie opisuje kierunki polityki zagranicznej tego kraju wobec USA i ChRL, przede wszystkim w XXI wieku, a także przedstawia syntezę najważniejszych zagrożeń i wyzwań stojących przed tym krajem związanych ze wzrostem antagonistycznych relacji między mocarstwami. Przedstawioną analizę odczytywać można dwutorowo: z jednej strony, jako opis podstawowego dylematu strategicznego polityki zagranicznej Australii, z drugiej: jako szerszą analizę pozycji międzynarodowej państw o średnim potencjale w dobie rosnącej rywalizacji chińsko-amerykańskiej.

Słowa kluczowe: Australia, państwa średniej rangi, rywalizacja chińsko-amerykańska, zagrożenia bezpieczeństwa, bezpieczeństwo narodowe.

---

¹ Mgr, Absolwent Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych.

WSTĘP

Druga dekada XXI wieku w stosunkach międzynarodowych upłynęła pod znakiem ewolucji porządku międzynarodowego ukształtowanego po upadku Związku Radzieckiego na przełomie lat 80-tych i 90-tych. Wzrastająca rywalizacja chińsko-amerykańska na poziomie regionalnym i globalnym, rewizjonistyczna polityka Federacji Rosyjskiej i zaangażowanie w konflikty militarne w Gruzji oraz na Ukrainie czy wzmożona aktywność mocarstw regionalnych (np. Iran), spowodowały, że zdaniem wielu obserwatorów doszło do zakończenia tzw. pozimnowojennego ładu międzynarodowego (ang. *Post-Cold War Order*).

Ten okres „odnowionej rywalizacji mocarstw” i ewolucja porządku globalnego w kierunku „wielobiegunowości”, jest wielopłaszczyznowym wyzwaniem dla bezpieczeństwa międzynarodowego. Celem niniejszego artykułu jest analiza potencjalnych konsekwencji tejże ewolucji dla bezpieczeństwa tzw. państw o średnim potencjale (ang. *middle power*)² – krajów, które z jednej strony nie posiadają politycznych czy ekonomicznych możliwości na poziomie najważniejszych mocarstw, z drugiej jednak odgrywają widoczną rolę na arenie międzynarodowej.

Jednym z przykładów takich państw jest Polska. Do tej pory, głównym wyzwaniem dla bezpieczeństwa narodowego naszego kraju, związanym z zarysowaną powyżej tendencją, jest największe od zakończenia zimnej wojny zagrożenie dla Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO) w postaci konfliktu we wschodniej Ukrainie inspirowanego przez Federację Rosyjską. W ramach niniejszego artykułu omówiono przypadek innego „middle power”, Związku Australijskiego, który może być wzorowym przykładem wyzwań i zagrożeń jakie dla państw średniej rangi w regionie Azji i Pacyfiku³ niosą coraz bardziej antagonistyczne relacje między Stanami Zjednoczonymi a Chińską Republiką Ludową.

---

² W polskiej literaturze na ten temat można spotkać różne wersje tłumaczenia zwrotu „middle power”: „państwa średnie”, „państwa o średnim potencjale”, „państwa średniej rangi”, „mocarstwa o średnim potencjale” czy „średnie mocarstwa”. Zdaniem Autora, przypisywanie „mocarstwowości” państwom pokroju Australii wydaje się sprzeczne z językowym znaczeniem słowa „mocarstwo” i pozycją tych krajów na arenie międzynarodowej, w niniejszej pracy więc zamiennie zastosowano trzy pierwsze spośród przedstawionych tłumaczeń.

³ Przez region Azji i Pacyfiku w kontekście przedstawionego artykułu rozumieć należy przestrzeń polityczną składającą się z subregionów takich jak: Azja Południowa, Azja Wschodnia, Azja Południowo-Wschodnia, Oceania, oraz Stanów Zjednoczonych, jako kluczowego podmiotu politycznego regionu. Wskazać należy, że współcześnie w literaturze i politycznych dyskusjach coraz częściej używanym określeniem tego regionu jest termin Indo-Pacyfik: w niniejszej publikacji stosowanie są one zamiennie.

METODOLOGIA I STRUKTURA ARTYKUŁU

W ramach publikacji, dominującą rolę odgrywają metody jakościowe, poprzez zastosowanie studium przypadku, analizy historycznej i porównawczej, analizy dokumentowej, przy niewielkim udziale metod ilościowych (statystyki opisowej). Kluczowe jest zastosowanie studium przypadku wybranego podmiotu (Australii) dla analizy szerszego problemu badawczego (pozycji państw średniej rangi w erze rywalizacji chińsko-amerykańskiej). Na gruncie teorii stosunków międzynarodowych, odwołano się w zarysie do koncepcji „middle power”, zaś analizę przeprowadzono przez pryzmat podstawowych założeń realizmu strukturalnego⁴. W pierwszej części artykułu przedstawiono podstawowe założenia definiowania państw średniej rangi w stosunkach międzynarodowych, w drugiej zaś opisano podstawowe kierunki polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Australii wobec Chin oraz USA w XXI wieku. W trzeciej – przedstawiono konsekwencje i potencjalne zagrożenia i wyzwania dla bezpieczeństwa narodowego Australii (politycznego, ekonomicznego i militarnego), jakie może nieść ze sobą rywalizacja chińsko-amerykańska w regionie. W podsumowaniu zawarto syntetyczne wnioski jakie dla sytuacji państw średnich wynieść można z przedstawionego studium polityki zagranicznej Australii.

ZWIĄZEK AUSTRALIJSKI JAKO PRZYKŁAD PAŃSTWA ŚREDNIEGO W REGIONIE AZJI I PACYFIKU

W literaturze nie ma jednej definicji tego, czym są państwa średnie. Wskazuje się różne sposoby ich określania, zwracające uwagę na czynniki materialne (wielkość gospodarki, terytorium, populacja), systemowe (ich pozycja w systemie regionalnym czy globalnym) czy behawioralne (sposób ich postępowania na arenie międzynarodowej)⁵.

Tak ogólnikowe i nieostre kryteria powodują, że zdaniem różnych autorów, różne państwa należy klasyfikować do grupy krajów o średnim potencjale. I tak, w regionie Indo-Pacyfiku według analityków za państwa średnie uznac należy: Japonię, Koreę Południową, Australię, Tajlandię, Indonezję i Pakistan

⁴ K. Jorgensen, *International Relations Theory: A New Introduction*, Palgrave Macmillan, Nowy Jork 2010, s. 88-113.

⁵ A. Cooper, R. Higgott, K. Nossal, *Relocating middle Powers: Australia and Canada in a Changing World Order*, University of British Columbia Press, Vancouver 1993, s. 17-18.

(E. Fels)⁶, Malesję (R. Emmers, S. Teo)⁷, a także Nową Zelandię, Wietnam, Tajwan czy Filipiny (Lowy Institute)⁸. Bez względu na przyjęcie określonych kryteriów (zdaniem Autora, za państwa średnie traktować współcześnie należy wszystkie wyżej wymienione kraje), zasadniczo obrazuje to, że państwa średnie są istotnym elementem krajobrazu politycznego regionu Azji i Pacyfiku, co implikuje, że analiza ich polityki zagranicznej staje się ważna z perspektywy zrozumienia dynamiki całych stosunków międzynarodowych w regionie.

O ile klasyfikacja niektórych państw (np. Japonii) w grupie państw o średnim potencjale budzi wątpliwości i dyskusje, o tyle postrzeganie Australii jako państwa średniego jest właściwie konsensem. Wynika to zarówno z aspektów policzalnych (populacja na poziomie ok. 25 milionów, 14. gospodarka świata według PKB nominalnego, 13. miejsce pod względem wydatków na zbrojenia), systemowych (z jednej strony, Australia jest w relacjach asymetrycznych z mocarstwami tj. USA czy Chiny, z drugiej historycznie odgrywa istotną rolę w stosunkach regionalnych)⁹ i behawioralnych oraz tożsamościowych (od zakończenia II wojny światowej elity polityczne kraju, świadome potencjału i ograniczeń kraju na arenie międzynarodowej, definiują Australię jako „państwo średnie”)¹⁰.

ZARYS POLITYKI ZAGRANICZNEJ I BEZPIECZEŃSTWA AUSTRALII WOBEC USA I CHRL PO 1996 ROKU

Historycznie, Stany Zjednoczone od 1951 roku i podpisania Paktu Bezpieczeństwa Pacyfiku (nazwanego ANZUS, akronim od nazw państw-sygnatariuszy: Nowej Zelandii, Australii i Stanów Zjednoczonych) są kluczowym sojusznikiem Australii w sprawach politycznych i bezpieczeństwa¹¹. To powodowało, że na przestrzeni lat, po 1945 roku Australijskie Siły Obrony aktywnie uczestniczyły w operacjach wojskowych, w których dominującą rolę

⁶ E. Fels, *Shifting Power in Asia-Pacific? The Rise of China, Sino-US Competition and Regional Middle Power Allegiance*, Springer International, Zurych 2016, s. 341-365.

⁷ R. Emmers, S. Teo, *Security Strategies of Middle Powers in The Asia Pacific*, Melbourne University Press, Melbourne 2018, s. 15-21.

⁸ *Lowy Institute Asia Power Index 2019*, „Lowy Institute”, 2019, <https://power.lowyinstitute.org/downloads/Lowy-Institute-Asia-Power-Index-2019-Pocket-Book.pdf> [dostęp: 21.12.2020].

⁹ A. Carr, *Is Australia a middle power? A systemic impact approach*, „Australian Journal of International Affairs” 2014, Vol. 68, Issue 1, s. 70-84.

¹⁰ M. Wesley, *The Rich Tradition of Australian Realism*, „Australian Journal of Politics & History”, 2009, Vol. 55, Issue 3, s. 324-334.

¹¹ *Security Treaty between Australia, New Zealand and the United States of America [ANZUS], San Francisco, 1 września 1951 roku*, Australian Treaty Series, <https://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1952/2.html> [dostęp: 14.05.2020].

odgrywały amerykańskie siły zbrojne (wojna koreańska, wojna w Wietnamie, I wojna w Zatoce Perskiej, II wojna w Zatoce Perskiej, wojna w Afganistanie od 2001 roku), będąc jednym z najbardziej lojalnych amerykańskich sojuszników, nazywanym „zastępcą szeryfa” (ang. *deputy sheriff*) w regionie Azji i Pacyfiku¹². Stany Zjednoczone są także istotnym partnerem gospodarczym: dla przykładu, w 2019 roku były trzecim państwem pod względem importu oraz czwartym kierunkiem eksportu australijskich towarów i usług (tabela 1), zaś oba kraje od 2005 roku łączy umowa o wolnym handlu¹³.

Z drugiej strony, dynamiczny wzrost gospodarczy Chin przez ostatnie 40 lat spowodował, że kraj ten stał się kluczowym partnerem ekonomicznym dla państwa australijskiego¹⁴. W 2019 roku eksport do Chin stanowił ok. 34% ogólnej wartości australijskiego eksportu, co jednoznacznie wskazuje na wysoki poziom uzależnienia wymiany towarów i usług tego kraju od jednego partnera handlowego¹⁵. Wynika to z dwóch faktów: po pierwsze, wysokiego zapotrzebowania na surowce chińskiego przemysłu, po drugie, z relatywnej bliskości geograficznej i posiadanych zasobów mineralnych przez Australię, przez co kraj ten odpowiada na chiński popyt, przede wszystkim na import rudy żelaza. Powoduje to, że Australia posiada w relacjach z Chińską Republiką Ludową gigantyczną roczną nadwyżkę handlową w wielkości ponad 85 miliardów dolarów australijskich (dane za 2019 rok).

Tabela 1. Kierunki eksportu oraz importu towarów i usług Australii (w mld dolarów australijskich) w 2019 roku

		Eksport (mld A\$)	% udziału			Import (mld A\$)	% udziału
1	Chińska Republika Ludowa	169,129	34,3%	1	Chińska Republika Ludowa	82,887	19,5%
2	Japonia	60,633	12,3%	2	Stany Zjednoczone	55,661	13,1%
3	Republika Korei	28,246	5,7%	3	Japonia	26,411	6,2%

¹² C. Mackerras, *China and the Australia-U.S. Relationship: A Historical Perspective*, „Asian Survey”, 2014, Vol. 54, No. 2, s. 223-246.

¹³ *Australia's direction of goods and services trade – calendar years from 1987 to present*, Trade statistics, Department of Foreign Affairs and Trade, <https://www.dfat.gov.au/trade/resources/trade-statistics/Pages/trade-time-series-data> [dostęp: 19.05.2020].

¹⁴ Y. Wang, *Australia–China Relations post 1949: Sixty Years of Trade and Politics*, Ashgate Publishing Company, Farnham 2012, s. 214.

¹⁵ *Department of Foreign Affairs and Trade Annual Report 2018-19*, Department of Foreign Affairs and Trade, <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/2020-01/dfat-annual-report-2018-19.pdf> [dostęp: 14.03.2020].

4	Stany Zjednoczone	25,44	5,2%	4	Niemcy	18,194	4,3%
5	Indie	21,873	4,4%	5	Tajlandia	17,4	4,1%
6	Wielka Brytania	21,208	4,3%	6	Wielka Brytania	17,292	4,1%
7	Singapur	16,866	3,4%	7	Singapur	16,462	3,9%
8	Nowa Zelandia	16,566	3,4%	8	Nowa Zelandia	14,596	3,4%
9	Tajwan	14,249	2,9%	9	Republika Korei	13,097	3,1%
10	Malezja	11,702	2,4%	10	Malezja	12,261	2,9%

Zródło: *Australia's Trade in Goods and Services by Top 15 Partners (A\$ million)*, Department of Foreign Affairs and Trade, https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/australias_goods_and_services_by_top_15_partners_2019.pdf [dostęp: 16.12.2020].

Tak ukształtowana pozycja międzynarodowa Australii, gdzie podstawowym partnerem gospodarczym w XXI wieku stała się Chińska Republika Ludowa, podczas gdy głównym gwarantem bezpieczeństwa i najważniejszym partnerem politycznym pozostają Stany Zjednoczone, jest podstawowym wyzwaniem strategicznym Australii w obliczu rosnącej rywalizacji chińsko-amerykańskiej na płaszczyźnie politycznej, militarnej i gospodarczej. W duchu analizy realistycznej wskazuje się na trzy podstawowe strategie jakie w swojej polityce zagranicznej może przyjąć Australia w odpowiedzi na nową sytuację międzynarodową i wzrost pozycji Chin: 1) „równoważenie” (ang. *balancing*); 2) „podążanie” (ang. *bandwagoning*); 3) „zabezpieczenie” (ang. *hedging*)¹⁶. Równoważenie to nawiązanie do realizmu strukturalnego, mówiącego, że państwa w swojej polityce równoważą wzrost potęgi (ang. *balance of power*) lub zagrożenie (ang. *balance of threat*) w danej przestrzeni

¹⁶ Tłumaczenie sformułowania „hedging” na gruncie języka polskiego jest kłopotliwe. Wersja „zabezpieczenia” (z terminologii ekonomicznej) wydaje się nie oddawać do końca politycznego znaczenia tego zwrotu. Przyjąć należy, że jest to forma „polityki zachowania dystansu” czyli działanie mające na celu brak podejmowania jednoznacznego zobowiązania wobec jednej ze stron, np. w czasie konfliktu – bądź w tym przypadku rywalizacji międzynarodowej Stanów Zjednoczonych oraz Chińskiej Republiki Ludowej, poprzez aktywną współpracę z oboma krajami. A. Bloomfield, *To balance or to bandwagon? Adjusting to China's rise during Australia's Rudd–Gillard era*, „The Pacific Review”, 2016, Vol. 29, Issue 2, s. 259-282.

politycznej ze strony innego podmiotu¹⁷. W ramach polityki zagranicznej Australii, przez równoważenie rozumieć należy działania mające za cel „balansowanie” wpływów chińskich w regionie, np. na Morzu Południowochińskim, poprzez współpracę ze Stanami Zjednoczonymi jako największym chińskim konkurentem, lub innymi państwami. *Bandwagoning* w tym konkretnym kontekście z kolei byłby akceptacją chińskiej potęgi oraz wpływów w regionie poprzez intensyfikację stosunków bilateralnych, z wyraźnym osłabieniem znaczenia relacji australijsko-amerykańskich. Przez *hedging* rozumieć należy strategię stojącą pośrodku „równoważenia” i „podążania”. Wg Evelyn Goh, *hedging* „jest to zestaw strategii przyjmowanych w celu uniknięcia sytuacji, gdzie państwa nie mogą decydować o bardziej bezpośrednich alternatywach, jak równoważenie, *bandwagoning* lub neutralność”¹⁸. Tym samym będzie to dwutorowa polityka Australii rozwoju relacji bilateralnych zarówno z USA, jak i ChRL.

Współcześnie wyróżnić można trzy etapy ewolucji relacji australijsko-amerykańskich oraz australijsko-chińskich: do 2007 roku (okres rządów Johna Howarda, polityka Australii oparta na „hedgingu”), w latach 2008-2015 (próby zachowania wypośrodkowanej pozycji przez Australię wobec USA i Chin pomimo rosnących antagonizmów między krajami) oraz od 2016/2017 roku (stopniowe pogarszanie się relacji australijsko-chińskich i coraz bardziej widoczna strategia „równoważenia” wzrostu Chin).

Rządy Johna Howarda (lata 1996-2007) wywodzącego się z prawicowej Liberalnej Partii Australii (LPA – *Liberal Party of Australia*)¹⁹ uważane są za kluczowe z perspektywy kształtu współczesnych relacji Australii z Chinami i USA. Ich początek zbiegł się w czasie z pierwszym po zakończeniu zimnej wojny tak istotnym sporem politycznym między Chinami, a Stanami Zjednoczonymi w postaci tzw. trzeciego kryzysu w Cieśninie Tajwańskiej, związanego z aktywnością polityczną ówczesnego prezydenta Tajwanu, Lee Tenghuia²⁰.

¹⁷ Według tradycyjnych koncepcji neorealistycznych, państwa równoważą wzrost innego podmiotu w celu zagwarantowania sobie bezpieczeństwa w systemie międzynarodowym. Według Stephena Walta czynnikiem stojącym za „równoważeniem” jest raczej postrzeganie innego podmiotu jako zagrożenia. Wówczas państwa decydują się na równoważenie potencjalnego niebezpieczeństwa związanego z funkcjonowaniem takiego kraju. S. Walt, *Alliance Formation and the Balance of World Power*, „International Security”, 1985, Vol. 9, No. 4, s. 3-43.

¹⁸ E. Goh, *Meeting the China Challenge: The U.S. in Southeast Asian Regional Security Strategies*, „Policy Studies”, No. 16, East-West Center, Waszyngton 2005, s. 23.

¹⁹ Dwoma głównymi partiami w systemie politycznym Australii są: konserwatywna Liberalna Partia Australii, będąca w tzw. Koalicji z Narodową Partią Australii (NPA – *National Party of Australia*), oraz socjal-demokratyczna Australijska Partia Pracy (ALP – *Australian Labor Party*). K. Prokop, *Australia [w:] Systemy ustrojowe państw współczesnych*, (red.) S. Bożyk, M. Grzybowski, Wydawnictwo Temida, Białystok 2012, s. 535-536.

²⁰ R. Li, *The Taiwan Strait Crisis and the Future of China-Taiwan Relations*, „Security Dialogue” 1996, Vol. 27, No. 4, s. 449-458.

Wzmocnienie sojuszu bezpieczeństwa ze Stanami Zjednoczonymi w postaci przyjęcia w tym samym roku *Deklaracji z Sydney*, które było nieformalnym wsparciem USA w obronie niezależności Tajwanu, a także późniejsze spotkanie premiera Australii z duchowym przywódcą Tybetu, Dalajlamą, spotkało się z krytyką chińską i stanowiło pierwszy przykład tego jakim wyzwaniem dla Australii może być zachowanie bliskich relacji zarówno z USA, jak i ChRL²¹.

Ostatecznie, pomysły dla Australii w kontekście rozwoju stosunków z Chinami okazały się uwarunkowania międzynarodowe. Globalna wojna z terroryzmem, zapoczątkowana przez administrację prezydenta George'a Walkera Busha w 2001 roku po zamachach terrorystycznych z 11 września²², z jednej strony umożliwiła wzmocnienie sojuszu australijsko-amerykańskiego w postaci zaangażowania sił zbrojnych Australii w operacje wojskowe w Iraku i Afganistanie, zaś z drugiej koncentracja Stanów Zjednoczonych na Bliskim Wschodzie i Azji Centralnej kosztem regionu Azji i Pacyfiku doprowadziła do sytuacji, gdzie Australia mogła w niezachwiany sposób kształtować swoje relacje z Państwem Środka²³.

Efektom tego: uczestnictwo sił zbrojnych Australii w misjach w Iraku i Afganistanie²⁴, *Traktat o współpracy handlowej między Australią a Stanami Zjednoczonymi w dziedzinie obronności (Australia-United States Defence Trade Cooperation Treaty)*²⁵ z 2007 roku czy w końcu *Porozumienie o wolnym handlu między Australią a Stanami Zjednoczonymi (AUSFTA – Australia-USA Free Trade Agreement)* z 2005 roku²⁶ jednoznacznie doprowadziły do dalszego wzmocnienia sojuszu australijsko-amerykańskiego.

Z drugiej strony, doszło do znacznego polepszenia współpracy australijsko-chińskiej na płaszczyźnie gospodarczej. Eksport australijski do Chin wzrósł z poziomu 4,2 miliardów w 1996 roku do pułapu 27 miliardów dolarów australijskich na koniec urzędowania J. Howarda. Ponadto, w 2003 roku

---

²¹ *Australia-United States Ministerial Consultations 1996 Sydney Statement*, Department of Foreign Affairs and Trade, <https://www.dfat.gov.au/geo/united-states-of-america/ausmin/Pages/australia-united-states-ministerial-consultations-1996-sydney-statement> [dostęp: 21.02.2020].

²² P. LaFeber, *The Bush Doctrine*, „Diplomatic History” 2002, Vol. 26, Issue 4, s. 543-558.

²³ G. Sheridan, *The Partnership: The Inside Story of the US-Australian Alliance Under Bush and Howard*, New South, Sydney, 2006, s. 57-73.

²⁴ C. Michaelsen, *Australia and the Threat of Terrorism in the Decade after 9/11*, „Asian Journal of Political Science”, 2010, Vol. 18, No. 3, s. 248-268.

²⁵ *Australia-United States Defence Trade Cooperation Treaty – factsheet AUSMIN 2010*, AUSMIN - Australia-United States Ministerial Consultations, Department of Foreign Affairs and Trade, <https://www.dfat.gov.au/geo/united-states-of-america/ausmin/Pages/australia-united-states-defence-trade-cooperation-treaty-factsheet> [dostęp: 14.03.2020].

²⁶ T. Krever, *The US-Australia free trade agreement: The interface between partisan politics and national objectives*, „Australian Journal of Political Science”, 2006, Vol. 41, Issue 1, s. 51-69.

doszło do historycznego wystąpienia sekretarza generalnego Komunistycznej Partii Chin, Hu Jintao przed połączonymi izbami australijskiego parlamentu, co było pierwszym takim przypadkiem w historii relacji dwustronnych i odzwierciedlało wzrost znaczenia Chin w polityce zagranicznej Australii, co było tym bardziej istotne, że odbyło się ono dzień po takim samym wystąpieniu George'a W. Busha²⁷. W tym okresie Australia z powodzeniem realizowała strategię „hedgingu”, co było odzwierciedleniem zapowiedzi J. Howarda sprzed objęcia funkcji premiera kraju, mówiących, iż Australia „nie musi wybierać między historią (anglosaskie korzenie kulturowe – przyp.), a położeniem geograficznym”²⁸.

W 2007 roku władzę objęła Australijska Partia Pracy, która sprawowała rządy do 2013 roku, zaś premierami z jej ramienia byli Kevin Rudd (2007-2010; 2013) oraz Julia Gillard (2010-2013). Następnie rządy ponownie objęła Liberalna Partia Australii, zaś kolejnymi prezesami rady ministrów zostali: Tony Abbott (2013-2015), Malcolm Turnbull (2015-2018) oraz Scott Morrison (2018-).

Rządy te przypadły na okres istotnej ewolucji uwarunkowań politycznych w regionie Azji i Pacyfiku. Lata 2008-2010 uważane były za wzrost chińskiej „asertywności” w polityce międzynarodowej²⁹. Spośród incydentów z tego okresu, które podnosi się jako przykład „agresywnej” dyplomacji Chin, były: wyjątkowo negatywna reakcja na wizytę Dalajlamy w Waszyngtonie i sprzedaż amerykańskiej broni do Tajwanu, dyplomatyczne wsparcie dla Korei Północnej czy protesty antyjapońskie w związku z aresztowaniem chińskiego kapitana statku rybackiego na akwenach w okolicach Wysp Senkaku³⁰. Odzwierciedleniem tej tendencji były przede wszystkim roszczenia chińskie na Morzu Południowochińskim, w tym deklaracja z 2010 roku, mówiąca o tym, że akwen ten w całości jest „kluczowy” z perspektywy funkcjonowania Chin, w szczególności archipelag Wysp Spratly i Wysp Paracelskich. W tym sporze terytorialnym, najdalej idące roszczenia do niemal całego akwenu zgodnie z tzw. linią dziewięciu kresek (ang. *nine-dash line*) na bazie argumentów historycznych

²⁷ *Address by the President of the People's Republic of China*, Parliament of Australia, [https://parlinfo.aph.gov.au/parlInfo/search/display/display.w3p;db=CHAMBER;id=chamber/hansardr/2003-1024/0006;query=-Id:"chamber/hansardr/2003-10-24/0000"](https://parlinfo.aph.gov.au/parlInfo/search/display/display.w3p;db=CHAMBER;id=chamber/hansardr/2003-1024/0006;query=-Id:) [dostęp: 24.02.2020].

²⁸ M. Heazle, N. Knight, *Understanding Australia's Neighbours: An Introduction to East and Southeast Asia*, Cambridge University Press, Cambridge 2011, s. 230–232.

²⁹ D. Shambaugh, *China Goes Global: The Partial Power*, Oxford University Press, Nowy Jork 2013, s. 33–99.

³⁰ A. Johnston, *How New and Assertive is China's New Assertiveness?*, „International Security” 2013, Vol. 37, No. 4, s. 7-48.

przedstawia ChRL, która próbuje poszerzyć wpływy poprzez budowę sztucznych wysp na Morzu Południowochińskim, militaryzując akwenu czy agresywne działania wobec obcych statków na tych wodach³¹.

Z drugiej strony, administracja nowo wybranego prezydenta USA, Baracka Obamy, począwszy od 2009 roku zaczęła realizować strategię „zwrotu ku Azji” (ang. *rebalancing to Asia*), polegającą na zwiększeniu zaangażowania politycznego, ekonomicznego i wojskowego w regionie, uznanym za kluczowy z perspektywy amerykańskich interesów³². Została ona *explicite* wyrażona w 2011 roku na łamach „Foreign Policy” w artykule autorstwa ówczesnej sekretarz stanu, Hillary Clinton³³. Bliskie relacje amerykańsko-australijskie potwierdzały oficjalne dokumenty strategiczne Stanów Zjednoczonych, przykładowo, *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego* z 2010 roku (*National Security Strategy 2010*) wskazuje na kluczowe znaczenie relacji sojuszniczych USA w regionie Azji i Pacyfiku z Japonią, Koreą Południową, Filipinami, Tajlandią i Australią, opartych na partnerskich stosunkach³⁴.

Pomimo okresowych nieporozumień, w szczególności w okresie rządów K. Rudda (jego rząd był krytykowany przez Chiny za niefortunne działania tj. zaproszenie do Australii Rebiyi Kadeer, prezydent Światowego Kongresu Ujgurów czy krytykę sytuacji praw człowieka w Tybecie w czasie pierwszej wizyty Rudda w Chinach), Australia w latach 2008-2015 zasadniczo skutecznie realizowała strategię rozwoju bilateralnych relacji zarówno ze Stanami Zjednoczonymi, jak i Chinami³⁵.

W dziedzinie współpracy ze Stanami Zjednoczonymi, w 2011 roku doszło do porozumienia administracji B. Obamy z rządem J. Gillard w sprawie stacjonowania rotacyjnych oddziałów Marines w bazie Darwin, zaś w 2014 roku doszło do podpisania istotnego porozumienia w dziedzinie współpracy

---

³¹ M. Pietrasiak, *Konflikt o archipelagi na Morzu Południowochińskim i perspektywy jego uregulowania* [w:] *Międzynarodowe studia polityczne i kulturowe wobec wyznań współczesności*, (red.) T. Domański, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 261-274.

³² R. Sutter, *The United States and Asia: Regional Dynamics and Twenty First Century Relations*, Rowman & Littlefield, Lanham 2015, s. 69-107.

³³ Strategia ta zakładała wzmocnienie dwustronnych porozumień w sprawach bezpieczeństwa, wzmocnienie relacji z mocarstwami regionalnymi, wsparcie dla rozwoju handlu oraz inwestycji, rozwój amerykańskiej obecności wojskowej w regionie, a także zaangażowanie w regionalne instytucje o charakterze wielostronnym. H. Clinton, *America's Pacific Century*, „Foreign Policy” 2011, <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century> [dostęp: 24.05.2020].

³⁴ *National Security Strategy*, The White House: President Barack Obama, https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf [dostęp: 12.05.2020].

³⁵ A. Bloomfield, op. cit.

wojskowej w postaci *US–Australia Force Posture Agreement*³⁶. W okresie tym także sfinalizowano (w 2015 roku, umowa podpisana w lutym 2016 roku) negocjacje w sprawie Partnerstwa Transpacyficznego (TPP – *Trans-Pacific Partnership*): umowy o wolnym handlu między dwunastoma państwami regionu Azji i Pacyfiku (Australia, Nowa Zelandia, Japonia, Wietnam, Singapur, Brunei, Malezja, Kanada, Peru, Chile, Meksyk, USA)³⁷.

W relacjach chińsko-australijskich, w czasie wizyty Xi Jinpinga w Australii w 2014 roku, oba kraje porozumiały się w sprawie nawiązania „kompleksowego partnerstwa strategicznego” (ang. *comprehensive strategic partnership*), zaś rok później obie strony podpisały *Umowę o wolnym handlu między Chinami a Australią* (ChAFTA – *China-Australia Free Trade Agreement*)³⁸. Rząd Tony’ego Abbotta w kwietniu 2015 roku postanowił przyłączyć się do Azjatyckiego Banku Inwestycji Infrastrukturalnych (AIIB – *Asian Infrastructure Investment Bank*), którego koncepcja była powszechnie krytykowana przez administrację B. Obamy³⁹.

Strategię australijską obustronnego rozwoju relacji zarówno z USA, jak i Chinami, odzwierciedlały także dokumenty ramowe dla polityki zagranicznej kraju. Z jednej strony potwierdzały one kluczowe znaczenie Stanów Zjednoczonych dla australijskiej polityki bezpieczeństwa. Z drugiej, *Biała Księga: Australia w wieku Pacyfiku* (*Australia in the Asian Century White Paper 2012*) – na co zwracali uwagę analitycy – przedstawiała Chiny jako „szansę”, a nie jako „zagrożenie”⁴⁰, zaś *Biała Księga Obrony z 2013* (*Defence White Paper 2013*) w odniesieniu do Chin, podobnie jak Biała Księga z 2012 roku przyjmuje umiarkowane stanowisko podkreślając m.in., że „Australia nie traktuje Chin jako przeciwnika”⁴¹.

³⁶ *AUSMIN Joint Communique 2014*, Australia-United States Ministerial Consultations, Department of Foreign Affairs and Trade, <https://www.dfat.gov.au/geo/united-states-of-america/ausmin/Pages/ausmin-jointcomm-unique-2014> [dostęp: 23.06.2020].

³⁷ I. Fergusson, M. McMinimy, B. Williams, *The Trans-Pacific Partnership (TPP): In Brief*, „Congressional Research Service”, 2016, <https://fas.org/sgp/crs/row/R44278.pdf> [dostęp: 17.06.2020].

³⁸ *China–Australia Free Trade Agreement*, Department of Foreign Affairs and Trade, <https://www.dfat.gov.au/trade/agreements/chafta/Pages/australia-china-fta> [dostęp: 14.06.2020].

³⁹ *Asian Infrastructure Investment Bank*, Department of Foreign Affairs and Trade, <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/aiib-fact-sheet.pdf> [dostęp: 21.06.2020].

⁴⁰ *Australia in the Asian Century: White Paper*, Department of the Prime Minister and Cabinet 2012, <https://apo.org.au/node/31647> [dostęp: 15.06.2020].

⁴¹ Warto odnotowania jest, że Biała Księga z 2013 roku opisuje region Azji i Pacyfiku poprzez zwrot Indo-Pacyfiku, który kilka lat później stał się stałym elementem językowym dyskusji o polityce w regionie. *Defence White Paper 2013*, Department of Defence, https://www.defence.gov.au/whitepaper/2013/docs/WP_2013-_web.pdf [dostęp: 14.05.2020].

Po 2015 roku, obserwować można jednak postępujący kryzys relacji chińsko-australijskich, zaś w polityce zagranicznej Australii widoczny jest zwrot w kierunku „równoważenia” wzrostu Chin poprzez wzmocnienie współpracy ze Stanami Zjednoczonymi. Przyczyny tego procesu wyjaśnić można na trzech płaszczyznach: 1) na poziomie uwarunkowań międzynarodowych, 2) na poziomie polityki wewnętrznej Australii, 3) na poziomie nieporozumień w relacjach bilateralnych między Chinami a Australią.

W 2016 roku Stały Trybunał Arbitrażowy w Hadze na podstawie *Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza* (UNCLOS – *United Nations Convention on the Law of the Sea*⁴²) w sprawie wytoczonej przez Filipiny przeciwko Chinom zakwestionował oparte na argumentach historycznych roszczenia terytorialne Chińskiej Republiki Ludowej na spornym akwenie Morza Południowochińskiego⁴³. W reakcji na to, nieakceptowane przez Chiny, orzeczenie, USA, Japonia i Australia wezwały do respektowania prawa międzynarodowego, uznając je za wiążące w świetle UNCLOS⁴⁴.

Pierwsze decyzje nowej administracji Donalda Trumpa w postaci zmiany zagranicznej polityki ekonomicznej, m.in. poprzez wystąpienie z TPP, w Australii przyjęto krytycznie. Ostatecznie państwa-sygnatariusze porozumienia zdecydowały się na jego finalizację w formacie TPP-11 (z wyłączeniem Stanów Zjednoczonych) pod nazwą *Kompleksowego i progresywnego porozumienia dla Partnerstwa Transpacyficznego* (CPTPP – *Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership*)⁴⁵. W 2020 roku Australia – wraz z dziesięcioma państwami ASEAN (Brunei, Kambodża, Indonezja, Laos, Malezja, Mjanma, Filipiny, Singapur, Tajlandia, Wietnam), Japonią, Koreą Południową, Nową Zelandią, i Chinami, sfinalizowały negocjacje w sprawie postrzeganego jako „chińską alternatywę” dla TPP, *Regionalnego Kompleksowego Partnerstwa Gospodarczego* (RCEP – *Regional Comprehensive Economic Partnership*) i podpisały w listopadzie tego samego roku umowę handlową⁴⁶.

---

⁴² *United Nations Convention on the Law of the Sea*, United Nations, http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm [dostęp: 14.06.2020].

⁴³ T. Okraska, *Spór terytorialny o Archipelag Spratly na Morzu Południowochińskim — wybrane aspekty*, „*Studia Politicae Universitatis Silesiensis*” 2017, Tom 18, s. 221-246.

⁴⁴ *Joint Statement AUSMIN 2017*, U.S. Department of State, <https://www.state.gov/joint-statement-ausmin-2017/> [dostęp: 14.06.2020].

⁴⁵ *Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (CPTPP)*, Department of Foreign Affairs and Trade, <https://www.dfat.gov.au/trade/agreements/in-force/cptpp/comprehensive-and-progressive-agreement-for-trans-pacific-partnership> [dostęp: 28.05.2020].

⁴⁶ *Regional Comprehensive Economic Partnership*, Department of Foreign Affairs and Trade, <https://www.dfat.gov.au/trade/agreements/not-yet-in-force/rcep> [dostęp: 29.01.2021].

Jak się jednak okazało w przeciągu następnych kilkunastu miesięcy, koncepcja „wolnego i otwartego Indo-Pacyfiku” promowana przez administrację D. Trumpa⁴⁷, zaangażowanie Stanów Zjednoczonych w sprawy regionalne (np. w Korei Północnej) czy chęć „twardego” równoważenia wzrostu Chin, co zostało wyrażone m.in. w *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego* z 2017 roku⁴⁸, zostały pozytywnie przyjęte w Australii jako zapewnienie dalszej obecności USA w regionie⁴⁹.

Zagrożenia związane z postępującym wzrostem Chin, były jedną z podstawowych przyczyn odnowienia funkcjonowania inicjatywy czterostronnej w formacie *Quadrilateral Security Dialogue* (niekiedy nazywanej także Quad 2.0)⁵⁰ – między USA, Japonią, Indiami oraz Australią. Do pierwszego spotkania w tej „odświeżonej” formule doszło w listopadzie 2017 roku w Manili w czasie szczytu ASEAN⁵¹. Pomimo nieformalnego charakteru, niewysokiej częstotliwości spotkań i w dalszym ciągu istniejących różnic między krajami, formuła tej współpracy czterostronnej w regionie postrzegana jest wyjątkowo negatywnie przez Chiny, a przez komentatorów uważana jest za potencjalny początek budowy szerszej koalicji mającej na celu ograniczenie znaczenia politycznego Chin w regionie Indo-Pacyfiku⁵². W listopadzie 2020 roku Australia wzięła w ćwiczeniach morskich Malabar, z udziałem czterech państw Quad, co odebrane zostało jako kolejny etap intensyfikacji współpracy wspomnianych krajów⁵³.

W lipcu 2020 roku sekretarz stanu USA, Mike Pompeo formalnie odrzucił roszczenia terytorialne Chin w sporze na Morzu Południowochińskim, uznając działania i roszczenia chińskie wobec akwenu za nielegalne. O ile *de*

⁴⁷ B. Vaughn, *The Trump Administration's "Free and Open Indo-Pacific": Issues for Congress*, „Congressional Research Service” 2018, <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R45396> [dostęp: 17.06.2020].

⁴⁸ *National Security Strategy of the United States of America*, The White House, <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> [dostęp: 18.06.2020].

⁴⁹ B. Zala, *Issues in Australian Foreign Policy: January to June 2017*, „Australian Journal of Politics & History”, 2017, Vol. 63, Issue 4, s. 610-623.

⁵⁰ Pierwsza próba utworzenia współpracy w formacie Quad miała miejsce w 2007 roku z inicjatywy Japonii, jednak dymisja ówczesnego premiera, Shinzo Abe, a także decyzja rządu K. Rudda o wycofaniu się z inicjatywy w celu nieprovokowania negatywnej reakcji Chin, na dłuższy czas zatrzymały próby szerszej współpracy w tym formacie. Zob. D. Zdziech, *Quad-Australia*. Nowe otwarcie, *Krakowskie Studia Międzynarodowe* 2018, Vol. 15, Nr 4, s. 221-239.

⁵¹ B. Vaughn, *The Trump's Administration...*, op.cit.

⁵² G. Buchan, B. Rimland, *Defining the Diamond: The Past, Present, and Future of the Quadrilateral Security Dialogue*, „Center for Strategic & International Studies” 2020, <https://www.csis.org/analysis/defining-diamond-past-present-and-future-quadrilateral-security-dialogue> [dostęp: 26.06.2020].

⁵³ J. Raubo, *Trwa odliczanie do międzynarodowych ćwiczeń morskich Malabar 2020*, „Defence24.pl”, 2020, <https://www.defence24.pl/trwa-odliczanie-do-miedzynarodowych-cwiczen-morskich-malabar-2020> [dostęp: 13.06.2021].

facto m.in. ze strategii „wolnego i otwartego Indo-Pacyfiku” wynikało stanowisko Stanów Zjednoczonych, kwestionujące chińskie dążenia, o tyle formalna deklaracja jest ewolucją i klaryfikacją tego podejścia, a także wzmocnieniem przekazu dyplomatycznego poprzez zajęcie jednoznacznego stanowiska w sporze. Kilkanaście dni później, w podobnym kierunku podążyła Australia, w oficjalnej nocie do Organizacji Narodów Zjednoczonych stwierdzając, że roszczenia terytorialne Chin na Morzu Południowochińskim na podstawie tzw. linii dziewięciu kresek nie mają podstawy prawnej⁵⁴.

Drugą płaszczyzną, która spowodowała pogorszenie się relacji chińsko-australijskich, jest szereg incydentów, odbieranych w Australii jako ingerencja chińskich wpływów w krajowe procesy polityczne. Omówienie tego zjawiska wymagałoby osobnej publikacji, w tym miejscu przytoczyć należy cztery przykłady: 1) próba wpływania przez Chiny na polityków, pracowników administracji publicznej i funkcjonowanie całego systemu politycznego w Australii; 2) negatywny stosunek australijskich władz i społeczeństwa do chińskich inwestycji w kraju; 3) wprowadzenie ustawodawstwa w porządku krajowym postrzeganego w Chinach jako antychińskie; 4) zagrożenie atakami cybernetycznymi.

Najbardziej zmiennym przykładem pierwszego trendu był wysoko notowany w szeptach Australijskiej Partii Pracy senator Sam Dastyari, który opłacał wizyty zagraniczne poprzez pomoc finansową chińskich firm, kojarzonych z Komunistyczną Partią Chin, posiadał bliskie kontakty z Huang Xiangmo, miliarderem powiązany z KPCh, udzielając mu wskazówek kontrwywiadowczych, a także przyjmował prochińskie stanowisko w sprawie sporu na Morzu Południowochińskim, broniąc roszczeń terytorialnych ChRL⁵⁵. Spowodowało to jego rezygnację ze sprawowanych parlamentarnych funkcji. Innym z przykładów były daleko idące podejrzenia o próbie przekupienia i zainstalowania w australijskim parlamencie agenta, australijskiego przedsiębiorcę chińskiego pochodzenia, Bo Zhao, przez chiński wywiad⁵⁶.

W zakresie inwestycji chińskich w kraju, Australia przyjęła stanowisko chroniące kluczową infrastrukturę przed inwestycjami chińskimi, czego

---

⁵⁴ C. Thayer, *Australia Abandons Its Neutrality on the South China Sea Maritime Disputes*, „The Diplomat” 2019, <https://thediplomat.com/2020/07/australia-abandons-its-neutrality-on-the-south-china-sea-maritime-disputes/> [dostęp: 29.07.2020].

⁵⁵ R. Medcalf, *Australia and China: understanding the reality check*, „Australian Journal of International Affairs”, 2019, Vol. 73, Issue 2, s. 109-118.

⁵⁶ T. Lavalette, *Australia investigates China plot to plant spy in Parliament*, „Associated Press”, 2019, <https://apnews.com/article/f60823ab8cc74803bb687d25c54824bf> [dostęp: 11.01.2021].

najbardziej znanym przykładem była zablokowana pomimo wcześniejszych zgody próba zakupu kluczowego dystrybutora energii w Australii, firmy Ausgrid przez konsorcjum, w skład którego wchodziła chińska państwowa spółka State Grid Corporation⁵⁷. W 2018 roku Australia podjęła decyzję o wyłączeniu firm: Huawei i ZTE z możliwości udziału w infrastrukturze sieci 5G w kraju⁵⁸. W 2020 roku na poziomie federalnym przyjęto ustawodawstwo znacznie utrudniające inwestycje zagraniczne budzące wątpliwości z perspektywy bezpieczeństwa narodowego, które – pomimo tego, że nie zostało to wyrażone wprost – odebrano jako skierowane przeciwko chińskim inwestycjom w kraju⁵⁹. Podobnie potraktowano problem związany z działaniami stanu Wiktorii, którego przedstawiciele autonomicznie podpisali memorandum zrozumienia w sprawie potencjalnego udziału w Inicjatywie Pasa i Szlaku⁶⁰. Rząd federalny, niechętny tej inicjatywie, pod koniec 2020 roku przyjął ustawę, która wymaga, by publiczne uniwersytety, rady lokalne i rządy stanowe informowały rząd o porozumieniach z podmiotami zagranicznymi (np. rządami lub agencjami międzynarodowymi), który ma możliwość ich weryfikowania oraz unieważniania⁶¹.

W końcu, pod napływem różnych publikacji, spekulacji i informacji wywiadowczych, w australijskiej debacie publicznej oskarżano Chiny o rozbudowaną sieć wywiadu, ataki cybernetyczne, wpływanie na osoby chińskiego pochodzenia, np. poprzez działania wobec chińskich studentów przebywających w Australii, a także poufne relacje z biznesem i politykami czy ingerowanie we funkcjonowanie australijskich uniwersytetów⁶². Według dyrektora generalnego ASIO (*Australian Security Intelligence Organisation*), Duncana Lewisa:

---

⁵⁷ D. Chubb, *Issues in Australian Foreign Policy: July to December 2016*, „Australian Journal of Politics & History”, 2017, Vol. 63, Issue 2, s. 270-283.

⁵⁸ R. Strating, *Issues in Australian Foreign Policy: July to December 2018*, „Australian Journal of Politics & History” 2019, Vol. 65, Issue 2, s. 278-294.

⁵⁹ *Foreign Investment Reform (Protecting Australia's National Security) Bill 2020*, Parliament of Australia, https://www.aph.gov.au/Parliamentary_Business/Bills_Legislation/Bills_Search_Results/Result?bId=r6614 [dostęp: 17.01.2021].

⁶⁰ R. Strating, *op.cit.*

⁶¹ M. Conley Tyler, *What is the effect of Australia's new foreign relations law?*, „East Asia Forum” 2020, <https://www.eastasiaforum.org/2020/12/12/what-is-the-effect-of-australias-new-foreign-relations-law> [dostęp: 09.01.2021].

⁶² P. Koellner, *From Honeymoon to Hangover: Resetting Australia's Relations with China*, „GIGA Focus” 2018, No. 4, https://www.giga-hamburg.de/en/system/files/publications/gf_asien_1804.pdf [dostęp: 02.07.2020].

poziom zagranicznej ingerencji w sprawy wewnętrzne Australii odbywa się „na nieznaną skalę”⁶³.

Doprowadziło to do reakcji na poziomie parlamentu poprzez przyjęcie w połowie 2018 roku dwóch ustaw: *National Security Legislation Amendment (Espionage and Foreign Interference) Act 2018* oraz *Foreign Influence Transparency Scheme Act*. Miały one na celu ograniczenie wpływu aktorów zewnętrznych (w domyśle Chin) na politykę krajową poprzez zakaz darowizn ze źródeł zagranicznych dla partii politycznych, rozszerzenie definicji szpiegostwa i zdrady państwowej czy utrudnienie – w podobny sposób do ustawodawstwa amerykańskiego – zagranicznego lobbingu⁶⁴.

Trzecią z płaszczyzn konfliktu australijsko-chińskiego są doraźne napięcia polityczne. W lipcu 2019 roku przedstawiciele szeregu państw świata zachodniego, w tym Australii, podpisali publiczny list do Rady Praw Człowieka ONZ (UNHRC – *United Nations Human Rights Council*), krytykujący politykę zinstytucjonalizowanego internowania Ujgurów⁶⁵. W kontekście Hongkongu, przyjęcie przez Chiny w połowie 2020 roku restrykcyjnego prawa o bezpieczeństwie państwowym zostało wielokrotnie skrytykowane przez Australię, która decyzją rządu przedłużyła trwanie wiz przebywających na terenie kraju mieszkańców Hongkongu⁶⁶. W końcu, Australia w kwietniu 2020 roku poparła stanowisko Stanów Zjednoczonych i wezwała do przeprowadzenia międzynarodowego śledztwa badającego przyczyny wybuchu pandemii COVID-19, a także sposobu reakcji na nią Chińskiej Republiki Ludowej oraz Światowej Organizacji Zdrowia (WHO – *World Health Organization*). Tak stanowcza retoryka wobec ChRL krytykowana była przez szereg analityków i obserwatorów⁶⁷.

W odpowiedzi, aczkolwiek w opinii przedstawicieli Chin bez związku z podjętymi działaniami w sprawie epidemii COVID-19, w pierwszej połowie

---

⁶³ J. Macmillan, *Foreign interference more of 'an existential threat' to Australia than terrorism: ASIO chief*, „ABC News” 2019, <https://www.abc.net.au/news/2019-09-04/asio-chief-foreign-interference-more-of-a-threat-than-terrorism/11479796> [dostęp: 02.07.2020].

⁶⁴ P. Koellner, op. cit.

⁶⁵ C. Putz, *Which Countries Are For or Against China's Xinjiang Policies?*, „The Diplomat”, 2019, <https://thediplomat.com/2019/07/which-countries-are-for-or-against-chinas-xinjiang-policies/> [dostęp: 11.07.2020].

⁶⁶ K. Needham, *Angering China, Australia suspends extradition treaty with Hong Kong, extends visas*, „Reuters”, 2020, <https://www.reuters.com/article/us-hongkong-protests-australia/angering-china-australia-suspends-extradition-treaty-with-hong-kong-extends-visas-idUSKB N24A0E8> [dostęp: 09.08.2020].

⁶⁷ R. Taylor, *What Can Australia do About China? Ask Indonesia and Japan*, „The Diplomat”, 2020, <https://thediplomat.com/2020/12/what-can-australia-do-about-china-ask-indonesia-and-japan> [dostęp: 11.08.2021].

2020 roku wprowadzone zostały cła antydumpingowe na jęczmień z Australii, dodatkowo, oficjalnie w związku z niedopełnieniem obowiązków formalnych, częściowo ograniczono także import wołowiny⁶⁸. Pekin wystosował także ostrzeżenia dla studentów i potencjalnych turystów planujących udać się do Australii, mówiące o niebezpieczeństwie „rasizmu antychińskiego” w Australii⁶⁹. W kolejnych miesiącach wprowadzono następne ograniczenia o różnym charakterze na przywóz australijskich towarów: drewna, wina, bawełny czy homarów oraz przede wszystkim – węgla⁷⁰.

Chiny w ten sposób realizują strategię „ograniczonego odwetu”, w przeszłości obserwowaną wobec innych państw (np. Japonii) – z jednej strony, nie negują znaczenia wymiany handlowej, w szczególności przepływu kluczowego surowca (rudy żelaza) w relacjach z Australią, przez co wolumen dwustronnej wymiany handlowej nie notuje widocznych spadków, z drugiej jednak poprzez nieformalne i formalne ograniczenia wymiany handlowej określonych towarów, mogą swoimi działaniami prowadzić do dotkliwych szkód dla wybranych, zwłaszcza mniejszych sektorów przemysłu w Australii⁷¹. To prowadzi do wniosku, że na ten moment pomimo negatywnej narracji politycznej i kryzysu relacji bilateralnych, podstawy wzajemnych stosunków w postaci wysokiego poziomu wymiany handlowej zostają zachowane⁷². Nie zmienia to jednak faktu, że ostatnie lata polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Australii, upłynęły pod znakiem strategii „równoważenia zagrożenia” ze strony Chińskiej Republiki Ludowej na rzecz wzmocnienia sojuszu ze Stanami Zjednoczonymi, zaś zdaniem obserwatorów, o ile po pewnym czasie dojść może do normalizacji relacji chińsko-australijskich, nie będą one na poziomie sprzed wydarzeń, zapoczątkowanych w 2016 i 2017 roku, a kontynuowanych w późniejszych latach⁷³.

⁶⁸ P. Duran, K. Needham, *Australia and China spat over coronavirus inquiry deepens*, „Reuters”, 2020, <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-australia/australia-and-china-spat-over-coronavirus-inquiry-deepens-idUSKBN22V083> [dostęp: 08.08.2020].

⁶⁹ J. Fitzgerald, *Why has Beijing branded Australia racist?*, „Australian Strategic Policy Institute”, 2020, <https://www.aspistrategist.org.au/why-has-beijing-branded-australia-racist/> [dostęp: 10.07.2020].

⁷⁰ K. Sullivan, *China's list of sanctions and tariffs on Australian trade is growing. Here's what has been hit so far*, ABC News 2020, <https://www.abc.net.au/news/2020-12-17/australian-trade-tension-sanctions-china-growing-commodities/12984218> [dostęp: 12.01.2021].

⁷¹ D. Fickling, *Pomimo ataku gospodarczego Chin na Australię, wzajemny handel może rozkwitnąć. Jak to możliwe?* [OPINIA], „Forsal.pl” 2020, <https://forsal.pl/swiat/chiny/artykuly/8030878, chiny-australia-pomimo-ataku-gospodarczego-chin-na-australie-wzajemny-handel-moze-rozkwitnac-jak-to-mozliwe-opinia.html>.

⁷² P. Paszak, *Chiny i Australia na kursie kolizyjnym*, „The Warsaw Institute” 2020, <https://war.sawinstitute.org/pl/chiny-australia-na-kursie-kolizyjnym> [dostęp: 11.01.2021].

⁷³ N. Kassam, *Australia's relationship with China can survive - but it won't be the same again*, „Lowy Institute” 2020, <https://www.lowyinstitute.org/publications/australia-relationship-china-can-survive-it-wont-be-same-again> [dostęp: 10.01.2021].

ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA AUSTRALII W ZWIĄZKU Z RYWALIZACJĄ CHIŃSKO-AMERYKAŃSKĄ

Tak przedstawiony zarys relacji w trójkącie Stany Zjednoczone-Chiny-Australia – stawia przed tym ostatnim krajem szereg różnorodnych wyzwań z perspektywy bezpieczeństwa narodowego.

Hipotetyczna destabilizacja polityczna regionu, np. w związku z potencjalnym konfliktem na dużą skalę (z bezpośrednim zaangażowaniem Stanów Zjednoczonych i Chin) w Cieśninie Tajwańskiej czy na Morzu Południowochińskim, miałyby bezpośrednie konsekwencje polityczne i ekonomiczne dla Australii. O znaczeniu regionalnej stabilności dla dobrobytu Australii mówi zarówno *Biała Księga Obrony (2016 Defence White Paper)* z 2016 roku⁷⁴, jak i jej aktualizacja z 2020 roku, wskazująca m.in. na konieczność współpracy w zakresie obronności z „partnerami których aktywne role w regionie będą kluczowe dla zachowania bezpieczeństwa regionalnego”, wymieniając – poza Stanami Zjednoczonymi – Japonię, Indie oraz Indonezję⁷⁵.

„Asertywna” polityka zagraniczna Chińskiej Republiki Ludowej niesie ze sobą trzy zagrożenia dla sytuacji wewnętrznej Australii. Po pierwsze, wysoki poziom uzależnienia australijskiego od chińskich rynków zbytu, w szczególności eksportu rudy żelaza, stwarza ryzyko wykorzystania przez ChRL daleko idących instrumentów ekonomicznych w celu wpłynięcia na decyzje polityczne w Australii, co prowadzić może do osłabienia bezpieczeństwa ekonomicznego kraju. Australia jest jednym z najbardziej uzależnionych państw rozwiniętych od eksportu towarów i usług do jednego z partnerów, na poziomie (w zależności od roku) w przedziale 30-35% ogólnej wartości eksportu⁷⁶. To z jednej strony wymusza konieczność równoważenia interesów *stricto* politycznych i ekonomicznych w polityce zagranicznej, z drugiej – wymusza także potrzebę dywersyfikacji i modyfikacji struktury eksportu, np. poprzez intensyfikację współpracy handlowej z Indiami⁷⁷.

⁷⁴ *2016 Defence White Paper*, Department of Defence, <https://www.defence.gov.au/WhitePaper/Docs/2016-Defence-White-Paper.pdf> [dostęp: 21.12.2020].

⁷⁵ *2020 Defence Strategic Update & 2020 Force Structure Plan*, Department of Defence, <https://www1.defence.gov.au/strategy-policy/strategic-update-2020> [dostęp: 04.01.2021].

⁷⁶ *China exports, imports and trade balance by country 2018*, World Integrated Trade Solution, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/Year/2018/TradeFlow/EXPIMP/Partner/by-country> [dostęp: 13.07.2020].

⁷⁷ J. Wilson, *Trade Diversification is Essential for Australia's Recovery*, „Australian Institute of International Affairs” 2020, <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/trade-diversification-essential-for-australias-recovery> [dostęp: 14.01.2021].

Po drugie, wydarzenia z ostatnich lat w postaci ataków cybernetycznych czy prób ingerencji w australijski system polityczny, stanowią istotne wyzwanie dla bezpieczeństwa na płaszczyźnie poniżej progu otwartego konfliktu z perspektywy australijskiej polityki bezpieczeństwa wewnętrznego i działań kontrwywiadowczych⁷⁸. Potęgowane jest to faktem, iż przed wybuchem pandemii COVID-19, turyści i studenci z Chin stanowili w największej liczbie źródło dochodów z usług turystycznych i edukacyjnych⁷⁹, zaś w australijskim spisie ludności z 2016 roku, 1,2 mln osób, co stanowi ok. 6% całego społeczeństwa Australii, wskazywało na chińskie pochodzenie lub urodzenie w Chinach⁸⁰. Po trzecie – pomimo faktu, że Australia nie znajduje się w żadnym bezpośrednim sporze terytorialnym z Chińską Republiką Ludową, długofalowo wzrost potęgi militarnej Chin i regularny wzrost możliwości projekcji sił zbrojnych tego kraju stanowi zagrożenie dla australijskiej integralności terytorialnej.

Z drugiej strony, wskazać należy, że pomimo faktu, że Stany Zjednoczone postrzegane są jako gwarant bezpieczeństwa Australii w postaci szeroko zakrojonej kooperacji politycznej i wojskowej, część obserwatorów wskazuje na potencjalne zagrożenia związane z tak wysokim stopniem uzależnienia od pomocy amerykańskiej. Po pierwsze, w momencie wybuchu konfliktu chińsko-amerykańskiego np. o status Tajwanu, siły zbrojne Australii mogą zostać bezpośrednio zaangażowane w działania militarne, np. na podstawie traktatu ANZUS, w sporach, w których nie posiadają narodowych interesów⁸¹.

Ponadto, jak podnosi Hugh White, wpływowy analityk strategii i polityki obronnej kraju, zagrożeniem jest zbytnie uzależnienie polityki obronnej kraju od sojuszu z USA. Formułuje on opinię, iż w związku ze spadającym znaczeniem Stanów Zjednoczonych w regionie Azji i Pacyfiku, długoterminowo Australia strategicznie planować powinna samodzielny system obrony, oparty na rozwoju własnych sił zbrojnych i zakładający ewentualność stopniowego

⁷⁸ Dla przykładu, zagrożenie cybernetyczne ze strony Chin spowodowało inwestycję w postaci 1,35 miliarda dolarów australijskich w dziedzinie zwalczania cyberprzestępczości. *Nation's largest ever investment in cyber security*, Prime Minister, Minister for Home Affairs, Minister for Defence, <https://www.pm.gov.au/media/nations-largest-ever-investment-cyber-security> [dostęp: 12.01.2021].

⁷⁹ *Trade and Investment at Glance 2019*, Department of Foreign Affairs and Trade, <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/trade-and-investment-at-a-glance-2019.pdf> [dostęp: 09.07.2020].

⁸⁰ *2016 Census QuickStats*, Australian Bureau of Statistics, https://quickstats.censusdata.abs.gov.au/census/_services/getproduct/census/2016/quickstat/036 [dostęp: 21.07.2020].

⁸¹ Takie poglądy po zakończeniu kariery politycznej prezentował np. były premier Australii na przełomie lat 70-tych i 80-tych, Malcolm Fraser. G. Dobell, *An anti-alliance Prime Minister*, „Australian Strategic Policy Institute” 2014, [online:] <https://www.aspirategist.org.au/an-anti-alliance-prime-minister/> [dostęp: 11.06.2020].

wycofywania się USA z regionu⁸². O ile postulaty White'a są daleko idące (np. rozwój potencjału nuklearnego), o tyle częściowo to podejście odzwierciedla Strategiczna Aktualizacja Obrony z 2020 roku (2020 Defence Strategic Update)⁸³, przedstawiająca plan rozwoju sił zbrojnych jako odpowiedzi na zagrożenia bezpieczeństwa kraju⁸⁴.

PODSUMOWANIE

Tak przedstawione zagrożenia i wyzwania stojące przed polityką zagraniczną i bezpieczeństwa Australii, pozwalają wyciągnąć kilka podstawowych wniosków zarówno dla pozycji państw średniej rangi wobec wzrastającej rywalizacji chińsko-amerykańskiej, jak i samej polityki zagranicznej państwa australijskiego.

Po pierwsze, państwa o średnim potencjale są beneficjentami stabilnego porządku międzynarodowego, dzięki któremu mogą realizować interesy narodowe w sposób komplementarny: np. dzięki intensyfikacji wzajemnych relacji bilateralnych zarówno ze Stanami Zjednoczonymi, jak i Chińską Republiką Ludową. Sztandarowym przykładem tego procesu jest Australia, która przez ostatnie 25 lat doprowadziła do sytuacji, w której głównym partnerem handlowym kraju o dominującej pozycji w strukturze eksportu są Chiny, podczas gdy kluczowym partnerem strategicznym w dziedzinie bezpieczeństwa pozostaje USA. W szerszej perspektywie, w myśl przedstawionej we wstępie typologii, to właśnie relatywnie pokojowe otoczenie międzynarodowe umożliwia realizację strategii „hedgingu”.

Po drugie, dochodzi do dywersyfikacji poziomu zagrożeń bezpieczeństwa wewnętrznego. Na przykładzie Australii, poza zagrożeniem dla integralności terytorialnej kraju i stabilności porządku regionalnego, są to także zagrożenia poniżej progu otwartego konfliktu (ataki cybernetyczne, działania hybrydowe) czy zagrożenia ekonomiczne, zaś w ramach polityki bezpieczeństwa kraju ciężko o hierarchiczne ich zwalczanie.

Po trzecie, w kontekście prób „powstrzymywania” (ang. *containment*) wzrostu Chińskiej Republiki Ludowej w duchu logiki zimnowojennej,

⁸² Zob. H. White, *How to Defend Australia*, La Trobe University Press, Melbourne 2009.

⁸³ *2020 Defence Strategic Update*, Department of Defence, [online:] <https://www.defence.gov.au/strategicupdate-2020> [dostęp: 31.07.2020], za: A. Townshend, *Australia, FONOPs and the South China Sea*, „United States Studies Centre” 2020, [online:] <https://www.ussc.edu.au/analysis/australia-fonops-and-the-south-china-sea> [dostęp: 03.08.2020].

⁸⁴ J. Macmillan, *Australia to spend \$270b building larger military to prepare for 'poorer, more dangerous' world and rise of China*, „ABC News” 2020, [online:] <https://www.abc.net.au/news/2020-06-30/australia-unveils-10-year-defence-strategy/12408232> [dostęp: 02.08.2020].

przytoczyć należy opinię jednego z najwybitniejszych analityków stosunków międzynarodowych w regionie Azji i Pacyfiku, Davida Shambaugh, który wskazuje, że we współczesnym świecie nie można mówić o „strategii powstrzymywania” Chin *per se*, tak jak było to w okresie zimnej wojny ze strony bloku zachodniego wobec Związku Radzieckiego i jego sojuszników, co związane jest z faktem, że kraj (Chiny) mocno zintegrowany z globalnym systemem międzynarodowym nie może być „powstrzymywany” i „izolowany” w sposób, w jaki miało to miejsce w erze rywalizacji dwublokowej ze względu na daleko idący poziom współzależności w zglobalizowanym, XXI-wiecznym świecie⁸⁵. Obrazuje to przykład Australii, która pomimo faktu, że w coraz większym stopniu dąży do równoważenia polityki Chin, mierzyć musi się z potencjalnymi konsekwencjami swoich działań w postaci ryzyka ograniczenia wzajemnej wymiany handlowej.

W końcu – ze względu na asymetryczny charakter stosunków państw średnich z mocarstwami, istotne jest zwrócenie uwagi na komponent realizacji celów polityki zagranicznej poprzez współpracę na poziomie multilateralnym, a zarazem konieczność autonomicznego powiększania możliwości obronnych kraju. W przypadku Australii jest to oparcie polityki bezpieczeństwa na współpracy ze Stanami Zjednoczonymi i coraz większe nadzieje wyrażane pod adresem kooperacji we formacie Quad, a zarazem działania podejmowane w kierunku powiększania możliwości australijskich sił zbrojnych w perspektywie średnio- i długookresowej.

BIBLIOGRAFIA

1. *2016 Census QuickStats*, Australian Bureau of Statistics, https://quickstats.censusdata.abs.gov.au/census_services/getproduct/census/2016/quickstat/036 [dostęp: 21.07.2020].
2. *2016 Defence White Paper*, Department of Defence, <https://www.defence.gov.au/White-Paper/Docs/2016-Defence-White-Paper.pdf> [dostęp: 21.12.2020].
3. *2020 Defence Strategic Update*, Department of Defence, [online:] <https://www.defence.gov.au/strategicupdate-2020> [dostęp: 31.07.2020], za: A. Townshend, *Australia, FONOPs and the South China Sea*,

---

⁸⁵ D. Shambaugh, op. cit., s. 62.

„United States Studies Centre” 2020, [online:] <https://www.ussc.edu.au/analysis/australia-fonops-and-the-south-china-sea> [dostęp: 03.08.2020].

4. *Address by the President of the People's Republic of China*, Parliament of Australia, [https://parlinfo.aph.gov.au/parlInfo/search/display/display.w3p;db=CHAMBER;id=chamber/hansardr/2003-10-24/0006;query=Id:"chamber/hansardr/2003-10-24/0000"](https://parlinfo.aph.gov.au/parlInfo/search/display/display.w3p;db=CHAMBER;id=chamber/hansardr/2003-10-24/0006;query=Id:) [dostęp: 24.02.2020].

5. *Asian Infrastructure Investment Bank*, Department of Foreign Affairs and Trade, <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/aiib-fact-sheet.pdf> [dostęp: 21.06.2020].

6. *AUSMIN Joint Communiqué 2014*, Australia-United States Ministerial Consultations, Department of Foreign Affairs and Trade, <https://www.dfat.gov.au/geo/united-states-of-america/ausmin/Pages/ausmin-joint-communication-2014> [dostęp: 23.06.2020].

7. *Australia's direction of goods and services trade – calendar years from 1987 to present*, Trade statistics, Department of Foreign Affairs and Trade, <https://www.dfat.gov.au/trade/resources/trade-statistics/Pages/trade-time-series-data> [dostęp: 19.05.2020].

8. *Australia in the Asian Century: White Paper*, Department of the Prime Minister and Cabinet 2012, <https://apo.org.au/node/31647> [dostęp: 15.05.2020].

9. *Australia-United States Defence Trade Cooperation Treaty – fact-sheet AUSMIN 2010*, AUSMIN - Australia-United States Ministerial Consultations, Department of Foreign Affairs and Trade, <https://www.dfat.gov.au/geo/united-states-of-america/ausmin/Pages/australia-united-states-defence-trade-cooperation-treaty-factsheet> [dostęp: 14.03.2020].

10. *Australia–United States Ministerial Consultations 1996 Sydney Statement*, Department of Foreign Affairs and Trade, <https://www.dfat.gov.au/geo/united-states-of-america/ausmin/Pages/australia-united-states-ministerial-consultations-1996-sydney-statement> [dostęp: 21.02.2020].

11. Bloomfield A., *To balance or to bandwagon? Adjusting to China's rise during Australia's Rudd–Gillard era*, „The Pacific Review”, 2016, Vol. 29, Iss. 2, s. 259-282.

12. Buchan G., Rimland B., *Defining the Diamond: The Past, Present, and Future of the Quadrilateral Security Dialogue*, „Center for

- Strategic&InternationalStudies”, 2020, <https://www.csis.org/analysis/defining-diamond-past-present-and-future-quadrilateral-security-dialogue> [dostęp: 26.06.2020].
13. Carr A., *Is Australia a middle power? A systemic impact approach*, „Australian Journal of International Affairs”, 2014, Vol. 68, Issue 1, s. 70–84.
  14. *China–Australia Free Trade Agreement*, Department of Foreign Affairs and Trade, <https://www.dfat.gov.au/trade/agreements/chafta/Pages/australia-china-fta> [dostęp: 14.06.2020].
  15. *China exports, imports and trade balance by country 2018*, World Integrated Trade Solution, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/Year/2018/TradeFlow/EXPIMP/Partner/by-country> [dostęp: 13.07.2020].
  16. Chubb D., *Issues in Australian Foreign Policy: July to December 2016*, „Australian Journal of Politics & History”, 2017, Vol. 63, Issue 2, s. 270–283.
  17. Clinton H., *America’s Pacific Century*, „Foreign Policy”, 2011, <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century> [dostęp: 24.05.2020].
  18. *Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (CPTPP)*, Department of Foreign Affairs and Trade, <https://www.dfat.gov.au/trade/agreements/in-force/cptpp/comprehensive-and-progressive-agreement-for-trans-pacific-partnership> [dostęp: 28.05.2020].
  19. Conley Tyler M., *What is the effect of Australia’s new foreign relations law?*, East Asia Forum, <https://www.eastasiaforum.org/2020/12/12/what-is-the-effect-of-australias-new-foreign-relations-law> [dostęp: 09.01.2021].
  20. Cooper A., Higgott R., Nossal K., *Relocating middle Powers: Australia and Canada in a Changing World Order*, University of British Columbia Press, Vancouver 1993.
  21. *Defence White Paper 2013*, Department of Defence, https://www.defence.gov.au/-whitepaper/2013/docs/WP_2013_web.pdf [dostęp: 14.05.2020].
  22. *Department of Foreign Affairs and Trade Annual Report 2018-19*, Department of Foreign Affairs and Trade, <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/2020-01/dfat-annual-report-2018-19.pdf> [dostęp: 14.03.2020].

23. Dobell G., *An anti-alliance Prime Minister*, „Australian Strategic Policy Institute”, 2014, [online:] <https://www.aspistrategist.org.au/an-anti-alliance-prime-minister/> [dostęp: 11.06.2020].
24. Emmers R., Teo S., *Security Strategies of Middle Powers in The Asia Pacific*, Melbourne University Press, Melbourne 2018.
25. Fels E., *Shifting Power in Asia-Pacific? The Rise of China, Sino-US Competition and Regional Middle Power Allegiance*, Springer International, Zurych 2016.
26. Fergusson I., McMinimy M., Williams B., *The Trans-Pacific Partnership (TPP): In Brief*, „Congressional Research Service”, 2016, <https://fas.org/sgp/crs/row/R44278.pdf> [dostęp: 17.06.2020].
27. Fitzgerald, *Why has Beijing branded Australia Racist?*, „Australian Strategic Policy Institute” 2020, <https://www.aspistrategist.org.au/why-has-beijing-branded-australiaracist/> [dostęp: 10.06.2020].
28. *Foreign Investment Reform (Protecting Australia’s National Security) Bill 2020*, Parliament of Australia, https://www.aph.gov.au/Parliamentary-Business/Bills_Legislation/Bills_Search_Results/Result?bId=r6614 [dostęp: 17.01.2021].
29. Goh E., *Meeting the China Challenge: The U.S. in Southeast Asian Regional Security Strategies*, „Policy Studies”, No. 16, East-West Center, Waszyngton 2005.
30. Heazle M., Knight N., *Understanding Australia’s Neighbours: An Introduction to East and Southeast Asia*, Cambridge University Press, Cambridge 2011.
31. Johnston A., *How New and Assertive is China’s New Assertiveness?*, „International Security”, 2013, Vol. 37, No. 4, s. 7-48.
32. *Joint Statement AUSMIN 2017*, U.S. Department of State, <https://www.state.gov/joint-statement-ausmin-2017/> [dostęp: 14.06.2020].
33. Jorgensen K., *International Relations Theory: A New Introduction*, Palgrave Macmillan, Nowy Jork 2010.
34. Kassam N., *Australia’s relationship with China can survive - but it won’t be the same again*, „Lowy Institute” 2020, <https://www.lowyinstitute.org/publications/australia-relationship-china-can-survive-it-wont-be-same-again> [dostęp: 10.01.2021].

35. Koellner P., *From Honeymoon to Hangover: Resetting Australia's Relations with China*, „GIGA Focus” 2018, No. 4, https://www.gigahamburg.de/en/system/files/publications/-gf_asien_1804.pdf [dostęp: 02.07.2020].
36. Krever P., *The US–Australia free trade agreement: The interface between partisan politics and national objectives*, „Australian Journal of Political Science”, 2006, Vol. 41, Issue 1, s. 51-69.
37. LaFeber P., *The Bush Doctrine*, „Diplomatic History” 2002, Vol. 26, Issue 4, s. 543-558.
38. Lavalette A., *Australia investigates China plot to plant spy in Parliament*, Associated Press, <https://apnews.com/article/f60823ab8cc74803bb687d25c54824bf> [dostęp: 11.01.2021].
39. Li R., *The Taiwan Strait Crisis and the Future of China–Taiwan Relations*, „Security Dialogue”, 1996, Vol. 27, No. 4, s. 449-458.
40. *Lowy Institute Asia Power Index 2019*, Lowy Institute 2019, <https://power.lowyinstitute.org/downloads/Lowy-Institute-Asia-Power-Index-2019-Pocket-Book.pdf>. [dostęp: 21.12.-2020].
41. Mackerras C., *China and the Australia-U.S. Relationship: A Historical Perspective*, „Asian Survey”, 2014, Vol. 54, No. 2, s. 223-246.
42. Macmillan J., *Australia to spend \$270b building larger military to prepare for 'poorer, more dangerous' world and rise of China*, „ABC News” 2020, [online:] <https://www.abc.net.au/news/2020-06-30/australia-unveils-10-year-defencestrategy/1240-8232> [dostęp: 02.08.2020].
43. Macmillan J., *Foreign interference more of 'an existential threat' to Australia than terrorism: ASIO chief*, „ABC News” 2019, <https://www.abc.net.au/news/2019-09-04/asio-chief-foreign-interference-more-of-a-threat-than-terrorism/11479796> [dostęp: 02.07.2020].
44. Medcalf R., *Australia and China: understanding the reality check*, „Australian Journal of International Affairs”, 2019, Vol. 73, Issue 2, s. 109-118.
45. Michaelsen C., *Australia and the Threat of Terrorism in the Decade after 9/11*, „Asian Journal of Political Science” 2010, Vol. 18, No. 3, s. 248-268.
46. *Nation's largest ever investment in cyber security*, Prime Minister, Minister for Home Affairs, Minister for Defence, <https://www.pm.gov.au/media/nations-largest-ever-invest-ment-cyber-security> [dostęp: 12.01.2021].

47. *National Security Strategy*, The White House: President Barack Obama, https://obama-whitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf [dostęp: 12.05.2020].
48. *National Security Strategy of the United States of America*, The White House, <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-20170905.p-df> [dostęp: 18.06.2020].
49. Needham K., *Angering China, Australia suspends extradition treaty with Hong Kong, extends visas*, „Reuters” 2020, <https://www.reuters.com/article/us-hongkong-protests-australia/angering-china-australia-suspends-extradition-treaty-with-hong-kong-extends-visa-s-idUSKBN24A0E8> [dostęp: 09.08.2020].
50. Okraska T., *Spór terytorialny o Archipelag Spratly na Morzu Południowochińskim — wybrane aspekty*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis”, 2017, Tom 18, s. 221-246.
51. Paszak P., *Chiny i Australia na kursie kolizyjnym*, „The Warsaw Institute” 2020, <https://w-arsawinstitute.org/pl/chiny-australia-na-kursie-kolizyjnym> [dostęp: 11.01.2021].
52. Pietrasiak M., *Konflikt o archipelagi na Morzu Południowochińskim i perspektywy jego uregulowania* [w:] *Międzynarodowe studia polityczne i kulturowe wobec wyznań współczesności*, (red.) T. Domański, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 261-274.
53. Prokop K., *Australia* [w:] *Systemy ustrojowe państw współczesnych*, (red.) S. Bożyk, M. Grzybowski, Wydawnictwo Temida, Białystok 2012, s. 535-536.
54. Putz C., *Which Countries Are For or Against China's Xinjiang Policies?*, „The Diplomat” 2019, <https://thediplomat.com/2019/07/which-countries-are-for-or-against-chinas-xinjian-g-policies/> [dostęp: 11.07.2020].
55. Raubo J., *Trwa odliczanie do międzynarodowych ćwiczeń morskich Malabar 2020*, „Defence24.pl” 2020, <https://www.defence24.pl/trwa-odliczanie-do-miedzynarodowych-cwiczen-morskich-malabar-2020> [dostęp: 13.01.2021].
56. *Regional Comprehensive Economic Partnership*, Department of Foreign Affairs and Trade, <https://www.dfat.gov.au/trade/agreements/not-yet-in-force/rcep> [dostęp: 29.01.2021].

57. *Security Treaty between Australia, New Zealand and the United States of America [ANZUS], San Francisco, 1 września 1951 roku*, Australian Treaty Series, <https://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1952/2.html> [dostęp: 14.05.2020].
58. Shambaugh D., *China Goes Global: The Partial Power*, Oxford University Press, Nowy Jork 2013.
59. Sheridan G., *The Partnership: The Inside Story of the US-Australian Alliance Under Bush and Howard*, New South, Sydney 2006, s. 57-73.
60. Strating R., *Issues in Australian Foreign Policy: July to December 2018*, „Australian Journal of Politics & History” 2019, Vol. 65, Issue 2, s. 278-294.
61. Sullivan K., *China's list of sanctions and tariffs on Australian trade is growing. Here's what has been hit so far*, ABC News 2020, <https://www.abc.net.au/news/2020-12-17/australian-trade-tension-sanctions-china-growing-commodities/12984218> [dostęp: 12.01.20-21].
62. Sutter R., *The United States and Asia: Regional Dynamics and Twenty First Century Relations*, Rowman & Littlefield, Lanham 2015.
63. Thayer C., *Australia Abandons Its Neutrality on the South China Sea Maritime Disputes*, „The Diplomat” 2019, <https://thediplomat.com/2020/07/australia-abandons-its-neutrality-on-the-south-china-sea-maritime-disputes/> [dostęp: 29.01.2020].
64. *Trade and Investment at Glance 2019*, Department of Foreign Affairs and Trade, <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/trade-and-investment-at-a-glance-2019.pdf> [dostęp: 09.07.2020].
65. *United Nations Convention on the Law of the Sea*, United Nations, http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm [dostęp: 14.06.2020].
66. Walt S., *Alliance Formation and the Balance of World Power*, „International Security”, 1985, Vol. 9, No. 4, s. 3-43.
67. Wang Y., *Australia–China Relations post 1949: Sixty Years of Trade and Politics*, Ashgate Publishing Company, Farnham 2012.
68. Wesley M., *The Rich Tradition of Australian Realism*, „Australian Journal of Politics & History”, 2009, Vol. 55, Issue 3, s. 324-334.

69. White H., *How to Defend Australia*, La Trobe University Press, Melbourne 2009.
70. Wilson J., *Trade Diversification is Essential for Australia's Recovery*, „Australian Institute of International Affairs”, 2020, <https://www.internationalaffairs.org.au/australian-outlook/trade-diversification-essential-for-australias-recovery> [dostęp: 14.01.2021].
71. Vaughn B., *The Trump Administration's "Free and Open Indo-Pacific": Issues for Congress*, „Congressional Research Service” 2018, <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R45396> [dostęp: 17.06.2020].
72. Zala B., *Issues in Australian Foreign Policy: January to June 2017*, „Australian Journal of Politics & History”, 2017, Vol. 63, Issue 4, s. 610-623.
73. Zdziech D., Quad-Australia. Nowe otwarcie, *Krakowskie Studia Międzynarodowe* 2018, Vol. 15, Nr 4, s. 221-239.

SECURITY OF MEDIUM POTENTIAL STATES IN THE ERA OF RENEWED POWER RIVALIZATION: THE EXAMPLE OF AUSTRALIA IN ASIA AND THE PACIFIC REGION

Summary: The international system in the 21st century at the global and regional level is in the phase of evolution, within which the so-called "emerging powers", most notably the People's Republic of China, seek to challenge the hegemonic position of the United States in the international order. The aim of the publication is to describe the consequences of this process for so-called middle-power countries on the example of Australia. The article outlines the directions of the country's foreign policy towards the U.S. and the PRC, especially in the 21st century, and presents a synthesis of the most important threats and challenges facing this country related to the growth of antagonistic relations between superpowers. The presented analysis can be read in two ways: on the one hand, as a description of the basic strategic dilemma of Australia's foreign policy, while on the other: as a broader analysis of the international position of middle powers in the era of evolving Sino-American rivalry and competition.

Keywords: Australia, middle powers, Sino-American rivalry, security threats, national security.

REGULACJE PRAWA POLSKIEGO, PRAWA UNII EUROPEJSKIEJ I PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO W ZAKRESIE CYBERBEZPIECZEŃSTWA ORAZ OCHRONY CYBERPRZESTRZENI

Streszczenie: Ze względu na stale rosnącą liczbę użytkowników Internetu, a tym samym cyberprzestrzeni wzrasta znaczenie bezpieczeństwa w tej przestrzeni, czyli cyberbezpieczeństwa. Celem niniejszego rozdziału jest zaprezentowanie regulacji prawa polskiego, prawa Unii Europejskiej i prawa międzynarodowego w zakresie cyberbezpieczeństwa oraz ochrony cyberprzestrzeni. Wykazano, że normatywne zdefiniowanie cyberprzestrzeni i cyberbezpieczeństwa jest zadaniem ciężkim. Podkreślono również potrzebę stworzenia międzynarodowego traktatu o cyberprzestrzeni. Podstawowymi metodami, wykorzystanymi w rozdziale są: metoda dogmatyczno-prawna, teoretyczno-prawna oraz prawno-porównawcza.

Słowa kluczowe: Cyberprzestrzeń, cyberbezpieczeństwo, Konwencja o cyberprzestępczości.

ORCID: 0000-0003-3147-2601.

WSTĘP

Cyberprzestrzeń, będąca nazywana także Internetem czy przestrzenią wirtualną stanowi swoiste medium, które zrewolucjonizowało współczesny świat.

---

¹ Mgr, doktorantka Interdyscyplinarnych Stacjonarnych Studiów Doktoranckich - Między Prawem a Gospodarką, Wydział Prawa, Akademia Leona Koźmińskiego.

Według danych z raportu Global Digital 2019 liczba użytkowników Internetu w 2019 r. przekroczyła 4,388 mld użytkowników². Jest to równoznaczne z tym, iż ponad 57% ludności jest częścią cyberprzestrzeni, co uwypukla kwestie bezpieczeństwa w tej przestrzeni, czyli cyber-bezpieczeństwa. Mimo to, większość państw ma swoje własne definicje tych zjawisk, co implikuje wiele rozbieżności.

Celem niniejszego rozdziału jest zaprezentowanie regulacji prawa polskiego, prawa Unii Europejskiej i prawa międzynarodowego w zakresie cyberbezpieczeństwa oraz ochrony cyberprzestrzeni. Podstawowymi metodami, wykorzystanymi w tym rozdziale są: metoda dogmatyczno-prawna, teoretyczno-prawna oraz prawno-porównawcza. Za pomocą metody dogmatyczno-prawnej dokonana zostanie analiza przepisów krajowych aktów prawnych. Metoda teoretyczno-prawna zostanie zastosowana w badaniu poglądów doktryny poprzez dokonanie przeglądu polskiej i zagranicznej literatury przedmiotu. Wykorzystana zostanie także metoda prawno-porównawcza, która posłuży do porównawczej analizy uregulowań prawnych w Polsce, Unii Europejskiej oraz na arenie międzynarodowej.

CYBERPRZESTRZEŃ – ASPEKTY DEFINICYJNE I CHARAKTERYSTYKA

Istnieje bardzo wiele definicji cyberprzestrzeni, co jest konsekwencją m.in. tego, iż jest to zagadnienie stosunkowo nowe i niedookreślone.

W polskim prawie używana jest definicja cyberprzestrzeni znajdująca się w ustawie z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej³. W myśl tej ustawy, przez cyberprzestrzeń rozumie się przestrzeń przetwarzania i wymiany informacji tworzoną przez systemy teleinformatyczne, czyli zespół współpracujących ze sobą urządzeń informatycznych i oprogramowania zapewniający przetwarzanie, przechowywanie, a także wysyłanie i odbieranie danych przez sieci telekomunikacyjne za pomocą właściwego dla danego rodzaju sieci telekomunikacyjnego urządzenia końcowego przeznaczonego do podłączenia bezpośrednio

---

² *Raport Global Digital 2019*, <https://wearesocial.com/blog/2019/01/digital-2019-global-internet-use-accelerates> [dostęp: 25.01.2021].

³ Ustawa o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 sierpnia 2002 r. (Dz.U. Nr 156, poz. 1301).

lub pośrednio zakończenia sieci⁴ wraz z powiązaniem między nimi oraz relacjami z użytkownikami⁵. Definicja ta została powielona w ustawie z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym⁶, w ustawie z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej⁷, w Strategii Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2017 – 2022⁸ oraz w Doktrynie cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej⁹. Przy czym, w tym ostatnim dokumencie zostało wyodrębnione kryterium terytorialne, dodając „cyberprzestrzeń w obrębie terytorium państwa polskiego oraz w miejscach, gdzie funkcjonują przedstawicielstwa RP (placówki dyplomatyczne, kontyngenty wojskowe, jednostki pływające oraz statki powietrzne poza przestrzenią RP, podlegające polskiej jurysdykcji)”¹⁰.

Na poziomie Unii Europejskiej, Komisja Europejska w oficjalnym, elektronicznym słowniku, stwierdziła, iż cyberprzestrzeń to „wirtualna przestrzeń, w której krążą elektroniczne dane przetwarzane przez komputery PC z całego świata”¹¹.

Cyberprzestrzeń zdefiniował również Departament Obrony Stanów Zjednoczonych, uznając, że jest to „współzależna, powiązana ze sobą sieć infrastrukturalna technologii informacyjnej, obejmująca internet, sieci telekomunikacyjne, systemy komputerowe oraz systemy kierujące procesami produkcji i kontroli w sektorach strategicznych dla bezpieczeństwa narodowego”¹².

Z kolei, w znanej publikacji eksperckiej NATO Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare, cyberprzestrzeń zdefiniowano jako „środowisko tworzone przez składniki fizyczne i niefizyczne charakteryzujące się wykorzystaniem komputerów i widma elektromagnetycznego

---

⁴ W rozumieniu art. 3 pkt 3 ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz.U. z 2017 r. poz. 570), oraz przepisów ustawy z dnia 16 lipca 2004 r. - Prawo telekomunikacyjne (Dz.U. z 2019 r. poz. 2460).

⁵ Art. 2 ust. 1b ustawy o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 sierpnia 2002 r.

⁶ Art. 2 ust. 1a ustawy o stanie wyjątkowym z dnia 21 czerwca 2002 r. (Dz.U. Nr 113, poz. 985).

⁷ Art. 3 ust. 1 pkt 4 ustawy o stanie klęski żywiołowej z dnia 18 kwietnia 2002 r. (Dz.U. Nr 62, poz. 558).

⁸ *Strategia Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2017–2022*, Ministerstwo Cyfryzacji, Warszawa 2017, s. 28.

⁹ *Doktryna cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2015, s. 7.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Elektroniczny słownik Komisji Europejskiej*, http://ec.europa.eu/information_society/tl/help/glossary/index_en.htm#c [dostęp: 12.12.2021].

¹² A. Nowak, *Cyberprzestrzeń jako nowa jakość zagrożenia*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej” 2013, nr 3(92), s. 7.

do przechowywania, modyfikowania i wymiany danych z wykorzystaniem sieci komputerowych¹³.

Podsumowując, stwierdzić można, że cechami charakterystycznymi cyberprzestrzeni są: uniezależnienie od ograniczeń geograficznych i czasowych, niski i stale obniżający się koszt rozpoczęcia i prowadzenia podejmowanych w jej ramach działań, względna anonimowość oraz możliwość ustalenia sprzętu, nie osoby¹⁴. Odnotować również należy, iż przedstawione definicje cyberprzestrzeni na płaszczyźnie krajowej i międzynarodowej różnią się między sobą. Taki stan rzeczy prowadzić może do niekompatybilności poszczególnych systemów prawnych.

CYBERBEZPIECZEŃSTWO – ASPEKTY DEFINICYJNE

Trudności definicyjnych dostarcza także pojęcie cyberbezpieczeństwa, czyli bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni. Jest to wynikiem blankietowości samego pojęcia bezpieczeństwa.

W ustawie o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa¹⁵ stwierdzono, iż przez cyberbezpieczeństwo należy rozumieć odporność systemów informacyjnych na działania naruszające poufność, integralność, dostępność i autentyczność przetwarzanych danych lub związanych z nimi usług oferowanych przez te systemy¹⁶. Jak można zauważyć, cyberbezpieczeństwo zostało tutaj utożsamione z bezpieczeństwem informacyjnym.

Z kolei, w Polityce Ochrony Cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej stwierdzono, iż cyberbezpieczeństwo to „zespół przedsięwzięć organizacyjno-prawnych, technicznych, fizycznych i edukacyjnych mający na celu zapewnienie niezakłóconego funkcjonowania cyberprzestrzeni”¹⁷.

W Doktrynie cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej zaproponowano nieco szerszą definicję, uznając, iż jest to „proces zapewniania

¹³ M. N. Schmitt, *Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare*, Cambridge University Press, Cambridge 2013, s. 211.

¹⁴ M. Madej, *Rewolucja informatyczna – istota, przejawy oraz wpływ na postrzeganie bezpieczeństwa państw i systemu międzynarodowego* [w:] *Bezpieczeństwo teleinformatyczne państwa*, (red.) M. Madej, M. Terlikowski, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2009, s. 29-31, T. R. Aleksandrowicz, *Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni ze stanowiska prawa międzynarodowego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 2016, nr 15 (8), s. 12.

¹⁵ Ustawa z 5 lipca 2018 r. o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa (Dz.U. z 2018 r. poz. 1560).

¹⁶ Art. 2 pkt 4 ustawy z 5 lipca 2018 r. o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa (Dz.U. z 2018 r. poz. 1560).

¹⁷ *Polityka Ochrony Cyberprzestrzeni RP*, Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, Warszawa 2013, s. 5.

bezpiecznego funkcjonowania w cyberprzestrzeni państwa jako całości, jego struktur, osób fizycznych i osób prawnych, w tym przedsiębiorców i innych podmiotów nieposiadających osobowości prawnej, a także będących w ich dyspozycji systemów teleinformatycznych oraz zasobów informacyjnych w globalnej cyberprzestrzeni¹⁸.

Zauważyć należy, iż definicja cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej w obu dokumentach rozszerza wymiar tego pojęcia na inne aspekty, aniżeli tylko techniczny. Ponadto, przywołane definicje utożsamiają cyberbezpieczeństwo z bezpieczeństwem informacyjnym, co jest zbieżne z definicją cyberbezpieczeństwa zawartą w dyrektywie NIS¹⁹, gdzie cyberbezpieczeństwo²⁰ zdefiniowano jako odporność sieci i systemów informatycznych, przy danym poziomie zaufania, na wszelkie działania naruszające dostępność, autentyczność, integralność lub poufność przechowywanych lub przekazywanych, lub przetwarzanych danych, lub związanych z nimi usług oferowanych, lub dostępnych poprzez te sieci i systemy informatyczne²¹. Definicja ta została powielona w Krajowych Ramach Polityki Cyberbezpieczeństwa RP na lata 2017–2022²², jak i w Strategii cyberbezpieczeństwa RP na lata 2017 – 2022²³.

KONWENCJA O CYBERPRZESTĘPCZOŚCI

Najistotniejszym aktem prawnym o charakterze międzynarodowym, odnoszącym się do zagadnienia cyberbezpieczeństwa i ochrony cyberprzestrzeni jest Konwencja o cyber-przestępczości sporządzona w Budapeszcie 23 listopada 2001 r.²⁴. Polska podpisała konwencję 23 listopada 2001 roku, jednakże

¹⁸ *Doktryna cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2015, s. 7.

¹⁹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1148 z dnia 6 lipca 2016 r. w sprawie środków na rzecz wysokiego wspólnego poziomu bezpieczeństwa sieci i systemów informatycznych na terytorium Unii z dnia 6 lipca 2016 r. (Dz.Urz.U.E.L Nr 194), s. 1.

²⁰ Pojęcie "cyberbezpieczeństwo" stanowi odpowiednik użytego w dyrektywie NIS terminu "bezpieczeństwo sieci i systemów informatycznych".

²¹ Art. 4 pkt 2 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1148 z dnia 6 lipca 2016 r. w sprawie środków na rzecz wysokiego wspólnego poziomu bezpieczeństwa sieci i systemów informatycznych na terytorium Unii z dnia 6 lipca 2016 r. (Dz.Urz.U.E.L Nr 194), s. 1.

²² *Krajowe Ramy Polityki Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2017–2022*, Ministerstwo Cyfryzacji, Warszawa 2017, s. 28.

²³ *Strategia Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2017 – 2022*, Ministerstwo Cyfryzacji, Warszawa 2017, s. 28.

²⁴ Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzona w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 r. (Dz.U. 2015 poz. 728).

w rezultacie opóźnień prac legislacyjnych jej ratyfikacja oraz wejście w życie nastąpiło dopiero 18 października 2014 roku²⁵.

Konwencja jest pewnego rodzaju podsumowaniem i kontynuacją prac Rady Europy nad tworzeniem międzynarodowych standardów normatywnych, które ukierunkowane są na zwalczanie przestępstw komputerowych²⁶. Wynikiem tych prac są m.in. Zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy Nr R(89)9 o przestępczości komputerowej²⁷, Zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy Nr R(95)13 w sprawie problemów karnoprosesowych związanych z nowoczesną technologią przetwarzania informacji²⁸ czy Plan Działania przyjęty przez szefów państw oraz rządów Rady Europy podczas Drugiego Szczytu²⁹, w celu wypracowania wspólnych stanowisk w kwestii rozwoju nowych technologii, opartych na standardach oraz wartościach Rady Europy.

Celem Konwencji o cyberprzestępczości jest powstrzymanie działań skierowanych przeciwko poufności, integralności i dostępności systemów informatycznych, sieci i danych informatycznych, jak również nieprawidłowego wykorzystywania tych systemów, sieci i danych, poprzez uznanie takiego postępowania za przestępstwo. Celem jest również przyjęcie środków, które będą przydatne w skutecznym zwalczaniu takich przestępstw, poprzez ułatwienie ich wykrywania, prowadzenia dochodzenia i ścigania zarówno na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym, oraz poprzez przyjęcie rozwiązań sprzyjających szybkiej i rzetelnej współpracy międzynarodowej³⁰.

Omawiana Konwencja wyróżnia cztery rodzaje przestępstw w cyberprzestrzeni:

- przestępstwa przeciwko poufności, integralności i dostępności danych informatycznych i systemów,
- przestępstwa komputerowe,
- przestępstwa ze względu na charakter zawartych informacji,

---

²⁵ Ustawa z dnia 12 września 2014 r. o ratyfikacji Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzonej w Budapeszcie w dniu 23 listopada 2001 r. (Dz. U. z 2014 r., poz 1514).

²⁶ C. Banasiński, *Podstawowe pojęcia i podstawy prawne bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni* [w:] *Cyberbezpieczeństwo. Zarys wykładu*, red. C. Banasiński, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 43.

²⁷ Council of Europe, *Computer-Related Crime: Recommendation No. R (89) 9 on Computer-related Crime and Final Report of the European Committee on Crime Problems*, Strasbourg 1989.

²⁸ Council of Europe, *Problems of Criminal Procedural Law Connected with Information Technology. Recommendation No. R(95) 13 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 11 September 1995 and explanatory memorandum*, Council of Europe Publishing, Strasbourg 1995.

²⁹ *Drugi Szczyt Szefów Państw i Rządów Rady Europy (Strasburg, 10-11 październik 1997)*, https://www.coe.int/t/dcr/summit/action_plan_pl.asp [dostęp: 15.01.2021].

³⁰ Ust. 9 Preambuły Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzonej w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 r. (Dz.U. 2015 poz. 728).

– przestępstwa związane z naruszeniem praw autorskich i praw pokrewnych.

Uzupełnieniem Konwencji jest Protokół dodatkowy dotyczący kryminalizacji działań o charakterze rasistowskim i ksenofobicznym popełnianych przy użyciu systemów komputerowych³¹. Został on sporządzony 28 stycznia 2003 roku w Strasburgu. Protokół definiuje materiały o charakterze rasistowskim jako każdy materiał pisemny, każdy wizerunek lub każde inne wyrażenie myśli lub teorii, które nawołują, popierają lub podżegają do nienawiści, dyskryminacji lub przemocy przeciw jakiegokolwiek osobie lub grupie osób, ze względu na rasę, kolor, pochodzenie narodowe lub etniczne, jak również religię, jeżeli wykorzystywana jest ona jako pretekst dla któregokolwiek z tych czynników³². Ponadto, wzywa państwa strony do ich kryminalizacji oraz rozszerza w stosunku do nich zakres stosowania Konwencji o cyberprzestępczości.

Podkreślić należy, iż oba przywołane dokumenty stanowią kluczowe osiągnięcia w zakresie harmonizacji prawa oraz współpracy pomiędzy państwami w zwalczaniu przestępstw komputerowych popełnianych w cyberprzestrzeni. Ponadto, ustanawiają one katalog przestępstw komputerowych, wyznaczając standardy w ich ściganiu oraz karaniu.

REGULACJE WYPRACOWANE PRZEZ ONZ W ZAKRESIE CYBERBEZPIECZEŃSTWA I OCHRONY CYBERPRZESTRZENI

Regulacje cyberbezpieczeństwa i ochrony cyberprzestrzeni wypracowane przez ONZ skupiają się przede wszystkim wokół rezolucji Zgromadzenia Ogólnego. Podkreślić jednak należy, iż nie zawierają one norm prawnie wiążących, a są wyłącznie zaleceniami dla państw członkowskich.

Jednym z pierwszych dokumentów ONZ, odnoszących się do czynów dokonywanych w przestrzeni wirtualnej była Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 45/121³³ dotycząca przestępstw związanych z wykorzystaniem

³¹ Protokół dodatkowy do Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości dotyczący penalizacji czynów o charakterze rasistowskim lub ksenofobicznym popełnianych przy użyciu systemów komputerowych, sporządzony w Strasburgu dnia 28 stycznia 2003 r. (Dz.U. 2015 poz. 730).

³² Art. 1 ust. 1 Protokołu Dodatkowego do Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości dotyczący penalizacji czynów o charakterze rasistowskim lub ksenofobicznym popełnianych przy użyciu systemów komputerowych, sporządzony w Strasburgu dnia 28 stycznia 2003 r. (Dz.U. 2015 poz. 730).

³³ *Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ - A/RES/45/121 z 15.12.1990 r.*, <https://undocs.org/en/A/RES/45/121> [dostęp: 22.01.2021].

komputerów. Rezolucja ta zalecała krajom członkowskim bardziej skuteczne wzmocnienie wysiłków na rzecz zwalczania nadużyć komputerowych³⁴.

W rezolucji ZO ONZ nr 55/63³⁵ i ZO ONZ nr 56/121³⁶ wezwano państwa członkowskie do wprowadzenia regulacji zapewniających skuteczną ochronę integralności oraz dostępności danych w systemach komputerowych, jak również wprowadzenia przepisów mających na celu zwalczanie przestępstw, które dokonywane są z użyciem technologii informacyjnych.

W dniu 31 stycznia 2003 r. ZO ONZ przyjęło Rezolucję nr 57/239 w sprawie stworzenia globalnej kultury cyberbezpieczeństwa³⁷. W dokumencie tym stwierdzono konieczność promowania kultury bezpieczeństwa posługiwania się sieciami informatycznymi, informowania o incydentach w sieci, zapewniania wolności wypowiedzi i wyrażania poglądów, a także nieskrępowanego przepływu informacji i komunikacji z odpowiednią ochroną danych osobowych.

Z kolei, rezolucja ZO ONZ nr 70/125³⁸ dotyczyła efektów ogólnego przeglądu wdrażania wyników światowego szczytu w sprawie społeczeństwa informacyjnego. Rezolucja ta dotyczyła przedłużenia o kolejne 10 lat mandatu Forum Zarządzania Internetem. Mandat ten obejmuje takie zagadnienia jak: omawianie polityki powiązanej z istotnymi elementami zarządzania Internetem w celu wspierania stabilności, wymiana informacji i najlepszych praktyk czy bezpieczeństwo i rozwój Internetu.

Na koniec podkreślić należy, że choć działania te są ważne to są niewystarczające. Dlatego też, coraz częściej uwypukla się potrzebę stworzenia międzynarodowego traktatu o cyberprzestrzeni.

ZAKOŃCZENIE

Normatywne zdefiniowanie cyberprzestrzeni i cyberbezpieczeństwa jest zadaniem ciężkim. Jest to w głównej mierze konsekwencją tego, iż są to zagadnienia stosunkowo nowe oraz niedookreślone.

---

³⁴ C. Banasiński, *Podstawowe pojęcia i podstawy prawne bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni* [w:] *Cyber-bezpieczeństwo. Zarys wykładu*, (red.) C. Banasiński, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 38.

³⁵ *Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ - A/RES/55/63 z 4.12.2000 r.*, <https://undocs.org/en/A/RES/55/63>, [dostęp: 23.01.2021].

³⁶ *Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ - A/RES/56/121 z 19.12.2001 r.*, <https://undocs.org/en/A/RES/56/121> [dostęp: 23.01.2021].

³⁷ *Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ - A/RES/57/239 z 20.12.2002 r.*, <https://undocs.org/en/A/RES/57/239> [dostęp: 20.01.2021].

³⁸ *Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ - A/RES/70/125 z 16.12.2015 r.*, <https://undocs.org/en/A/RES/70/125> [dostęp: 23.01.2021].

Analiza pojęcia cyberprzestrzeni pozwoliła na wyróżnienie jej cech charakterystycznych, do których zalicza się: uniezależnienie od ograniczeń geograficznych i czasowych, niski i stale obniżający się koszt rozpoczęcia i prowadzenia podejmowanych w jej ramach działań, względna anonimowość oraz możliwość ustalenia sprzętu, nie osoby. Z kolei, cyberbezpieczeństwo powinno być tak zbudowane i powinno tak funkcjonować, aby sprawić, by cyberprzestrzeń była odporna na różnorodne zagrożenia.

Najistotniejszym aktem prawnym o charakterze międzynarodowym, odnoszącym się do zagadnienia cyberbezpieczeństwa i ochrony cyberprzestrzeni jest Konwencja o cyber-przestępczości. Uzupełnieniem Konwencji jest Protokół dodatkowy dotyczący kryminalizacji działań o charakterze rasistowskim i ksenofobicznym popełnianych przy użyciu systemów komputerowych. Oba przywołane dokumenty stanowią kluczowe osiągnięcia w zakresie harmonizacji prawa oraz współpracy pomiędzy państwami w zwalczaniu przestępstw komputerowych popełnianych w cyberprzestrzeni.

Z kolei, regulacje cyberbezpieczeństwa i ochrony cyberprzestrzeni wypracowane przez ONZ skupiają się przede wszystkim wokół rezolucji Zgromadzenia Ogólnego. Szczególną uwagę należy tutaj zwrócić na rezolucję ZO ONZ nr 45/121, nr 55/63, nr 56/121, nr 57/239 i nr 70/125.

Analiza wykazała również potrzebę stworzenia międzynarodowego traktatu o cyberprzestrzeni.

BIBLIOGRAFIA

1. Aleksandrowicz T. R., *Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni ze stanowiska prawa międzynarodowego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 2016, nr 15(8).
2. Banasiński C., *Podstawowe pojęcia i podstawy prawne bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni* [w:] *Cyberbezpieczeństwo. Zarys wykładu*, (red.) C. Banasiński, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
3. Council of Europe, *Computer-Related Crime: Recommendation No. R (89) 9 on Computer-related Crime and Final Report of the European Committee on Crime Problems*, Strasbourg 1989.
4. Council of Europe, *Problems of Criminal Procedural Law Connected with Information Technology. Recommendation No. R(95) 13 adopted by the*

Committee of Ministers of the Council of Europe on 11 September 1995 and explanatory memorandum, Council of Europe Publishing, Strasbourg 1995.

5. *Doktryna cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2015.

6. *Drugi Szczyt Szefów Państw i Rządów Rady Europy (Strasburg, 10-11 październik 1997)*, https://www.coe.int/t/dcr/summit/action_plan_pl.asp [dostęp: 15.01.2021].

7. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1148 z dnia 6 lipca 2016 r. w sprawie środków na rzecz wysokiego wspólnego poziomu bezpieczeństwa sieci i systemów informatycznych na terytorium Unii z dnia 6 lipca 2016 r. (Dz.Urz.UE.L Nr 194, s. 1).

8. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1148 z dnia 6 lipca 2016 r. w sprawie środków na rzecz wysokiego wspólnego poziomu bezpieczeństwa sieci i systemów informatycznych na terytorium Unii z dnia 6 lipca 2016 r. (Dz.Urz.UE.L Nr 194, s. 1).

9. *Elektroniczny słownik Komisji Europejskiej*, http://ec.europa.eu/information_society/tl/help/glossary/index_en.htm#c [dostęp: 12.12.2021].

10. Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzona w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 r. (Dz.U. 2015 poz. 728).

11. *Krajowe Ramy Polityki Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2017–2022*, Ministerstwo Cyfryzacji, Warszawa 2017.

12. Madej M., *Rewolucja informatyczna – istota, przejawy oraz wpływ na postrzeganie bezpieczeństwa państw i systemu międzynarodowego* [w:] *Bezpieczeństwo teleinformatyczne państwa*, (red.) M. Madej, M. Terlikowski, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2009.

13. Nowak A., *Cyberprzestrzeń jako nowa jakość zagrożeń*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej”, 2013, nr 3(92).

14. *Polityka Ochrony Cyberprzestrzeni RP*, Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, Warszawa 2013.

15. Protokół Dodatkowy do Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości dotyczący penalizacji czynów o charakterze rasistowskim lub ksenofobicznym popełnionych przy użyciu systemów komputerowych, sporządzony w Strasburgu dnia 28 stycznia 2003 r. (Dz.U. 2015 poz. 730).

16. *Raport Global Digital 2019*, <https://wearesocial.com/blog/2019/01/digital-2019-global-internet-use-accelerates> [dostęp: 25.01.2021].
17. *Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ - A/RES/45/121 z 15.12.1990 r.*, <https://undo-cs.org/en/A/RES/45/121> [dostęp: 22.01.2021].
18. *Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ - A/RES/55/63 z 4.12.2000 r.*, <https://undo-cs.org/en/A/RES/55/63> [dostęp: 23.01.2021].
19. *Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ - A/RES/56/121 z 19.12.2001 r.*, <https://undo-cs.org/en/A/RES/56/121> [dostęp: 23.01.2021].
20. *Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ - A/RES/57/239 z 20.12.2002 r.*, <https://undo-cs.org/en/A/RES/57/239> [dostęp: 20.01.2021].
21. *Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ - A/RES/70/125 z 16.12.2015 r.*, <https://undo-cs.org/en/A/RES/70/125> [dostęp: 23.01.2021].
22. Schmitt M. N., *Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare*, Cambridge University Press, Cambridge 2013.
23. *Strategia Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2017–2022*, Ministerstwo Cyfryzacji, Warszawa 2017.
24. Ustawa z dnia 12 września 2014 r. o ratyfikacji Konwencji Rady Europy o cyber-przestępczości, sporządzonej w Budapeszcie w dniu 23 listopada 2001 r. (Dz.U. z 20-4 r. poz. 1514).
25. Ustawa z dnia 16 lipca 2004 r., Prawo telekomunikacyjne (Dz.U. z 2019 r. poz. 24-60).
26. Ustawa z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz.U. z 2017 r. poz. 570).
27. Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie kłeski żywiołowej (Dz.U. z 2017 r. poz. 1897).
28. Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym (Dz.U. z 2017 r. poz. 1928).
29. Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2017 r. poz. 1932).
30. Ustawa z dnia 5 lipca 2018 r. o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa (Dz.U. z 2018 r. poz. 1560).

LEGAL REGULATIONS IN THE FIELD OF CYBERSECURITY AND CYBERSPACE PROTECTION

Summary: Due to the constantly growing number of Internet users, and thus cyberspace, the importance of cybersecurity, increases. The purpose of this chapter is to present the regulations of Polish law, European Union law and international law in the field of cybersecurity and cyberspace protection. It has been shown that the normative definition of cyberspace and cybersecurity is a difficult task. The need for an international treaty on cyberspace was also emphasized. The basic methods used in the chapter are the dogmatic-legal, theoretical-legal and legal-comparative methods.

Keywords: cyberspace, cybersecurity, The Convention on Cybercrime.

W opracowaniu pojawiają się różne perspektywy i interpretacje autorów, którzy reprezentują liczne środowisko akademickie z całej Polski. Publikację cechuje różnorodność podjętych tematów i stosowanych metod badawczych. Prowadzony dyskurs w tym obszarze uwzględnia również dwoistość znaczeniową jaką generuje badanie zagadnienia bezpieczeństwa. Obejmuje zarówno ujęcie problemu w aspekcie negatywnym, jako podejmowanie działań mających na celu ochronę przed negatywnymi oddziaływaniami i ich skutkami w sferze bezpieczeństwa, ale i pozytywne, akcentujące wymiar kształtowania postawy stabilności, utrwalenia i rozwoju posiadanych swobód. Dwoistość prowadzonej argumentacji znalazła wydzźwięk także w niniejszej publikacji. W opublikowanych pracach 11 autorów, podjęto się wyzwania udzielenia odpowiedzi na pytania o zakres ochrony w sferze bezpieczeństwa (i jej adekwatność), kształt regulacji prawnych i rozwiązań organizacyjnych, także w kontekście trwającej pandemii wirusa SARS-CoV-2

ze wstępu

ISBN 978-83-66709-69-0